

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 150

Yıl: 13

Aralık 2006 Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

4 YTL (KDV Dahil)

Çinli Dr. Peng'in büyük keşfi:

KANSERDE ÇİN MUCİZESİ

**Üniversiteler
ve Özelleştirme**

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Bilim ve Ütopya

Kitap Kulübü kuruldu!

Prof. Dr. Rukiye Hacı
Prof. Dr. Osman Fikri Serhaya
Prof. Dr. Oktay Sınır
Prof. Dr. Ahmet
Yrd. Doç. Dr. Oz
Dr. Cemal Dindil
Dr. Veynel Yıldız
Feyza Hecpilli

HUNLAR

L. N. Gumilëv

SELENCE

ARAPLAR VE YAHUDİLER

DR. AHMET SUSA

SELENCE

BÜYÜK BOZKIR HALKLARI

L. N. Gumilëv

SELENCE

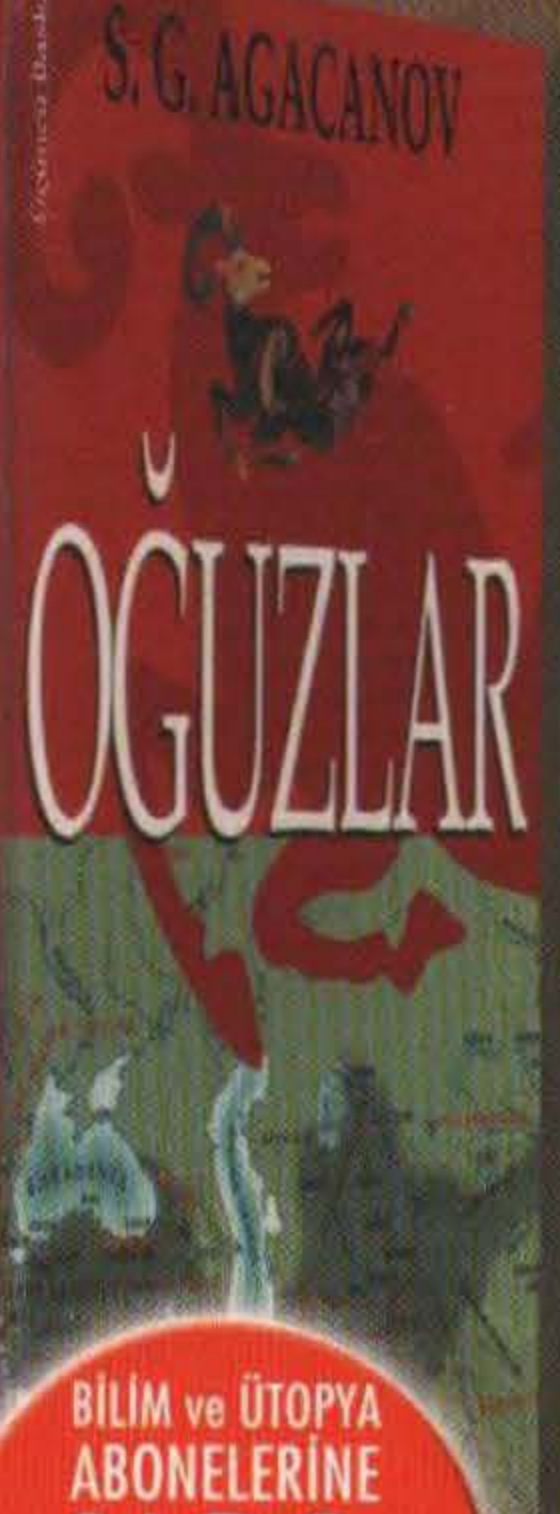
HAZAR TARİHİ

M. I. Artamonov

SELENCE

OGUZLAR

SELENCE

BİLİM ve ÜTOPYA
ABONELERİNE
%20
İNDİRİM!

KREDİ KARTIN
6 TAK
SİT

Kütüphanenizde yer açın!

Bilim ve Ütopya içinde bir dönemdir çalışmalarını sürdürdüğümüz, kitap dostlarına en kaliteli ve en ucuz hizmet vermeyi amaçlayan kitap kulübümüz hizmetinize girmiştir. Dergimizde **Sahaf, Arkeo Kitap, Kitap Kurdu ve Kitap Eleştiri** olmak üzere toplam dört ayrı kitap bölümü vardır. Çalışma ya da ilgi alanınızla ilgili ihtiyaç duyduğunuz her türlü bilgi için bizimle iletişime geçebilirsiniz.

Listede olmayan kitapları bize yazın size en kısa zamanda ve en uygun ödeme seçenekleri ile adresinize teslim edelim...

Telefon ve Fax:
(0.212) 244 23 61 - (0.212) 244 23 72

ÖDEMELER İÇİN:

Recep Erdem Ergen
İş Bankası İstanbul Beşiktaş Şubesi
1008 2571276 numaralı hesaba
havalelerinizi yapabilirsiniz.

Romanda Aydın Tipleri

Aydın Rantı

68'in Sırrı

NGO'lar Küreselleşmenin Misyonerleri

Neoliberal "Sol"

Psikolojik Savaş

3. Adam Anlatıyor: MIT-CIA ilişkisi

MIT Raporu Olayı

Fethullah Hoca'nın Şifreleri Başmuavini Nurettin Veren Anlatıyor

Hangi Hizbullah

Eşref Bitlis Suikastı

Öel Savaş/ Pentagon ve CIA Belgeleriyle

MIT'in Yalanları/Mahkeme Kararlarıyla

Binbaşı Ersever'in İtirafı

Kukla Devlet/ ABD Kürdistan'ı Nasıl Kurdu

Yabancıya Toprak Satışı

Bilim ve İman

Süreç Kuram ve Kavram Olarak Evrim

Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri

Türklerin Müslümanlığa Geçişi/Satuk Buğra Han

Osmanlı'nın Etnik Kökeni

Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri

Hasan YALÇIN 6 YTL

Hasan YALÇIN 8.5 YTL

Hasan YALÇIN 8.5 YTL

Hasan YALÇIN 7.5 YTL

Hasan YALÇIN 15 YTL

Hasan YALÇIN 8 YTL

Der. Adnan AKFIRAT 6 YTL

Der. Adnan AKFIRAT 7 YTL

Aytunç ERKİN 9 YTL

Hikmet ÇİÇEK 7 YTL

Adnan AKFIRAT 12 YTL

Adnan AKFIRAT 10 YTL

Adnan AKFIRAT 10.5 YTL

Soner YALÇIN 13 YTL

Fikret AKFIRAT 16 YTL

Orhan ÖZKAYA 7 YTL

Sigmund FREUD 6 YTL

Yaman ÖRS 9 YTL

Mehmet PERİNÇEK 20 YTL

Seyfeddin AZİZ 20 YTL

Fuad KÖPRÜLÜ 6 YTL

Fuad KÖPRÜLÜ 12 YTL

Kanser tedavisinde büyük gelişme

Bilimin ve felsefenin tarih boyunca gelişimini dikkatli incelediğimizde, ekonomik ve sosyal düzeyin bu iki temel alanın gelişimine doğrudan katkıda bulunduğunu görürüz. Bunun gibi, Ortaçağ İslam medeniyetinin büyüklüğü yalnızca elde ettiği siyasal ve askeri başarılarla değil, daha çok bilim ve felsefe alanındaki ilerlemeleriyle sabitlenir. Bu yeni-çağ Batı medeniyeti açısından da geçerlidir. Altyapı ve üstyapı kurumları arasındaki diyaletik ilişki uygarlığın her kültür ögesinde kendisini gösterir.

1950'lerden itibaren uyguladığı planlı ekonomisinin sonuçlarını yakalamış olduğu etkisizliği büyüme rakamlarıyla ifade eden Çin Halk Cumhuriyeti, aynı zamanda bilimde de önder roller üstleniyor. Sadece ithalat ve ihracat rakamları üzerinden değil, yaptıkları bilimsel çalışmaların evrensel anlamda olumlu sonuçları açısından da dikkatleri üzerinde topluyor.

Kansere karşı geliştirmiş oldukları gen tedavisi yöntemiyle elde ettikleri bulgular tüm dünya tarafından dikkat ve takdirle izleniyor. Kanserli hücrelerdeki p53 geninin bozulmuş ya da işlevsizleştirilmiş olduğunu biliyoruz. Gen tedavisi, sağlam bir hücreden alınan ve çoğaltılan p53 geninin soğuk algınlığı yapan adenovirüse yüklenmesi sonucunda, bu virüsün kanserli hücreye ulaşımına girerek, oradaki kusurlu geni yoketmesi ve sağlam hücrenin görevi devralmasıyla tanımlanan bir temel prensip üzerinde yükseliyor. Ayrıca bu sağlıklı p53 geni ve taşıyıcı virüsü vücudun diğer bölgeleirindeki kanserli genleri de takip sonucu bularak devre dışı bırakıyor. Yapılan çalışmalarda elde edilen sonuçlar ve yorumlarıyla ilgili bilgilendirilmeye çalışılan saygıdeğer bilim insanları, Çin Halk Cumhuriyeti'nin geliştirdiği bu yeni gen tedavisi, kanser tehdidini karşı insanlık için kurtuluş yolu olacak mı? Kanser artık tamamen etkisiz kılınabilecek mi? Bu soruların cevaplanması bugünün işi değil, ancak kansere karşı tedavide alınan başarılı sonuçların Türk kamuoyu tarafından da bilinmesinin gerekliliği önemli bir gerçek.

Ayrıca İstanbul Üniversitesi eski Rektörü Prof. Dr. Sayın Bülent Berkarda ile kanser üzerine yaptığımız küçük söyleşimiz de sanı-

rım siz okurlarımız açısından son derece faydalı ve pratik bilgilerle dolu.

YÖK Strateji raporuna gelen değerlendirmeler

Ekim 2006 tarihli 148. sayımızda YÖK'ün hazırlamış olduğu "Türkiye'nin Yüksek Öğretim Stratejisi" başlıklı taslak metni gelen ilk değerlendirme ile birlikte bilgilerinize sunmuştuk. Aradan geçen iki aylık zaman içinde gelen 3 makalemiz çeşitli açılardan bir bütünlük oluşturduğu için bu meseleyi "Üniversiteler ve Özelleştirme" çerçevesinde bir dosya olarak ele almayı uygun gördük. Üniversitemizde giderek büyüyen millî anlayışın, özelleştirmeler ve sonuçları hakkında da bir değerlendirmesinin bulunması gerekiyor. Özellikle son yirmi yılda meydana gelen olumsuz değişimlerin temelindeki özelleştirmeci anlayışla ilgili bilgileri makalelerimizde bulacaksınız. Elbette bu anlayışın sürdürülmesini savunan YÖK taslak metninin de yol açacağı olası sonuçları dikkatlerinize sunacağız. Bilim ve Ütopya dergisi olarak bilimin önündeki her türden engel ile sonuna kadar mücadele etmekte kararlıyız. YÖK raporu ile ilgili değerlendirmeleri siz sayın okurlarımızdan da bekliyoruz.

150. sayımıza ulaştık

Bilim ve Ütopya ilk çıktığı andan itibaren coşkusunu kaybetmeden, gerçeğin peşindeki yolculuğuna ara vermeden bugüne ulaştı. Hayatta en hakiki yol göstericinin bilim olduğunu ilk sayısından itibaren her türlü bilimdeki engele rağmen unutmadı. Bu dergimizin kılavuzudur. Bilimden korkmadan, bilim tarafından yanlışlaşmanın da bilimsel hayatın bir parçası olduğunu hiç unutmadı. 13 yıl önce-sinin üniversite sıralarında Bilim ve Ütopya okurları, bugün artık ilköğretim okullarında, ortaöğretim okullarında, üniversitelerde ders veriyorlar. Onların öğrencileri Bilim ve Ütopya'da yazmaya başlıyorlar. Bir kuşak dergimizle birlikte yol almış oldu. Ne mutlu bize. Ocak ayından itibaren bir dizi yenilikle birlikte çalışmalarımız daha da önem kazanacak.

Yeni yılda buluşana kadar hoşçakalın.

Ortaçağ İslam medeniyetinin büyüklüğü yalnızca elde ettiği siyasal ve askeri başarılarla değil, daha çok bilim ve felsefe alanındaki ilerlemeleriyle sabitlenir.

i ç i n d e k i l e r

S.S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel
Araştırmalar Yay. ve Dairim Koop. Adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Semih KORAY

Genel Yayın Yönetmeni: Erdem ERGEN

Yazı İşleri Müdürü: Begüm DANDIK
Yazı İşleri: Aşlı YAZICIOĞLU
Aiper YAVUZ
Görsel Yönetmen: Aşlı YAZICIOĞLU
Dağıtım-Abone: Ergin ONAY

Yazı Kurulu: Dr. Cüneyt Akalın,
Prof. Dr. Alile Altınok, Dr. Bora Altınok,
Zühre Bayar, Dr. M. Kürşat Bozkurt,
Dr. Necmi Dayıoğlu, Dr. Cemal Dündar,
Prof. Dr. Ercan Erge, Prof. Dr. Uğur Genç,
Prof. Dr. Çiğdem Güler, Erhan İdiz,
Prof. Dr. Bekir Karaoğlu, Prof. Dr. Zahir
Kara, Doç. Dr. Çiğdem Keleş,
Prof. Dr. Semih Koray, Dr. Arda Odebaşı,
Feyziye Özberk, Dr. Hakan Sağçın,
Prof. Dr. Kadri Yılmaz,
Prof. Dr. Osman Şadi Yenen

Yönetim Yeri: İstiklal Cad. Deva Çıkmaşı
No: 72 80070 Beyoğlu/İST
Tel-Faks: (0212) 244 23 61-244 23 72

e-posta: posta@bilim-utopya.com.tr
İnternet adresi: www.bilimutopya.com.tr

Ankara Temsilcisi: Feyziye ÖZBERK
Toros Sok. No: 9 Kat:3 Sıhhiye/Ankara
Tel: (0312) 232 04 79

İzmir Temsilcisi: Dr. Yavuz DALIOĞLU
Tel: (0505) 883 16 73

ABD Temsilcisi: Murat ANIKÖN
32-18 80th East Elmhurst NYC,
11370/New York Tel: +16462482157

Almanya Temsilcisi: Eylem DEMİREL
Frankenalle 39, 60327/Frankfurt
Tel: +4969-73918773 Faks: +4969-75009310

Belçika Temsilcisi: Sabri BAL
Tel: +32 22154964

Çin Halk Cumhuriyeti Temsilcisi:
Nuri TÜRKKEŞ Tel: +86 1067637296

Fransa Temsilcisi: Ali Rıza TAŞOĞLU
Tel: +33 675451587

Hollanda Temsilcisi: M. Özen UYAR
Tel: +316 43556564

İngiltere Temsilcisi: Murat METİN
Tel: +44 7939051882

İsviçre Temsilcisi: M. Akif GENÇ
Tel: +4113030715

Abone Koşulları: 6 Aylık: 24.00 YTL.
Yıllık: 48.00 YTL Avrupa ve Ortadoğu yıllık:
50 Euro Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

Abone biletleri için, S.S. Ütopya
Kooperatifi İş Bankası Beyoğlu Şubesi
Hesap No: 1022 0778251

Yurtdışı Satış Fiyatı
Avrupa: 4.5 Euro

Organizator: Ulusal Haber Hiz. Prod. Ort.
San. Tic. A.Ş.
Basıldığı Yer: Uğur Matbaası
Dağıtım: Merkez Dağıtım A.Ş.
ISSN 1301-6717

- Çivi yazısı 4
- Kapak
Dr. M. Kürşat Bozkurt / Gen tedavisi ve
tıp dünyasındaki önemli gelişmeler 4
- Kapak
Dr. Zhaohui Peng ile söyleşi / Dünya'nın ilk gen ilacı nasıl geliştirildi? 9
- Kapak
Prof. Dr. Bülent Berkarda ile söyleşi / Kanserle yüzleşmek 14
- Yrd. Doç. Dr. Cüneyt Akalın / YÖK Raporu ve yüksek öğretimde
özeleştirme açmazı 17
- Prof. Dr. Ayşe Uygur / Üniversitede ulusal bilinç eğitimi 24
- Prof. Dr. İbrahim Arslanoğlu / Türk üniversitelerinin sorunları 28
- Prof. Dr. Cengiz Yalçın / Evrenin sırrı çözülüyor mu? 33
- Hakan Anameriç-Dr. Fatih Rukancı / Kopernik'in doğduğu ev ve
Kopernik Müzesi 37
- Prof. Dr. Timur Karaçay / Kaos, olasılık ve yeni arayışlar 41
- Esra Cankaya / Türkiye'de somut olmayan
kültürel miras ve korunmasında müzelerin rolü 47

Evrenin sırrı çözülüyor mu?

İz Birakanlar / Feyziye Özberk
Türk Tarihbiliminin 'güneşi': Sedat Alp

Arkeo Söyleşi / Erkan İldız
Milas'ta daha çok arkeolojik kazı ve araştırma yapılması gerekiyor

Bilim ve Teknoloji Güncesi

Arkeoloji ve Eski Çağ Tarihi Haberleri / Erkan İldız

Kitap Kurdu / Ayşegül Yılmaz

Arkeoloji ve Eski Çağ Tarihi Dünyasından / Erkan İldız

Sahaf / Yılmaz Gruda

Matematiğin B&Ü'sü / Mustafa Saka

Çetin Ceviz Problemleri / Dr. Necmi Dayday

Satranç / Dr. Murat Akdağ

Bulmaca / Semra Larçın

53

64

67

81

85

87

88

89

93

94

96

BİLİM VE UTOPIYA ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan ERENKİN
erenh@akdeniz.edu.tr (0 535) 852 74 15
Anadolu Üniversitesi
Ozan BOZKURT
ozantobozkur17@yahoo.com (0 535) 558 04 99
Ankara Üniversitesi
Gani BAYER
gani_bayer@hotmail.com (0 506) 437 59 06
Atatürk Üniversitesi
Emrah TAŞTAN
tavanasem66@hotmail.com (0 543) 257 53 32
Bakırçay Üniversitesi
Koray AÇICI
korayecici@gmail.com (0 505) 885 63 27
Boğaziçi Üniversitesi
Cenk ÖZDAG
oezdagc@yahoo.co.uk (0 505) 659 65 51
Çanakkale Onsekiz Marti Üniversitesi
Metin SALIK
metinsalik@hotmail.com (0 544) 335 79 32
Çankaya Üniversitesi
Fırat KAYACI
firatkayaciu@hotmail.com (0 543) 944 57 32
Çukurova Üniversitesi
Osman YILMAZ
osman_yilmaz@hotmail.com (0 536) 232 15 85
Dokuz Eylül Üniversitesi
Eymen AKBAYKAL
eymenakbaykal@hotmail.com (0 536) 268 59 75
Ege Üniversitesi
Hüseyin Ali KIZILIRMAK
kizilirmahuseyin@hotmail.com (0 532) 726 84 94
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Didem ÇİNEL
didemcinel@mynet.com (0 505) 590 26 68
Galatasaray Üniversitesi
Alper YAVUZ
alper_yavuz@hotmail.com (0 536) 331 06 95
Gazi Üniversitesi
Mehmet KIYANÇ
tynali@hotmail.com (0 544) 289 09 24
Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Yalçın GÜLEÇ
cyguloc@hotmail.com (0 555) 566 46 49
Hacettepe Üniversitesi
Harun ÇAKAN
harunotkan@mynet.com (0 505) 311 59 42
Haliç Üniversitesi
Sahin KARABAYIK
sahinkarabayik@hotmail.com (0 535) 215 77 26
İstanbul Üniversitesi
Pinar AKKOÇ
pinarakkoc@hotmail.com (0 555) 441 86 50
İstanbul Bilgi Üniversitesi
Güney ÖZTÜRK
guneyozturk84@yahoo.com (0 535) 506 69 55
İstanbul Teknik Üniversitesi
Uğur ATASER
ugurataser@yahoo.com (0 542) 453 47 33
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Ercan ÖZKAN
eocest@hotmail.com (0 505) 289 64 30
Koc Üniversitesi
Ertan GÜRCAN
egurcan@ku.edu.tr (0 532) 275 76 55
Marmara Üniversitesi
Denzir KEL
denizkel_85@hotmail.com (0 537) 267 52 13
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Çağrı ÖZSEMA
acagrozsema@gmail.com (0 505) 749 41 36
Muğla Üniversitesi
Gülpin TURKOĞLU
gulcinturkoglu@hotmail.com (0 535) 586 50 35
ODTÜ
Sevgin EROĞLU
e137063@metu.edu.tr (0 537) 733 69 95
Sakarya Üniversitesi
Okan KONDUL
okankondul@hotmail.com (0 555) 560 72 20
Selçuk Üniversitesi
Uluk BEZGIN
uluk_bezginde@hotmail.com (0 537) 430 80 42
Uludağ Üniversitesi
Veli ÇOLAK
velicolak@hotmail.com (0 505) 776 14 98
Yeditepe Üniversitesi
Efe SARP
efesarp69@hotmail.com (0 532) 467 30 22
Yıldız Teknik Üniversitesi
Tolga ERDEN
erden_tolga@yahoo.com (0 506) 676 93 37
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Tayfun TUZCU
tayfun@mynet.com (0 536) 724 01 50

Gen tedavisi ve tıp dünyasındaki önemli gelişmeler

ABD ve Batı ülkelerinde yeni bir ilaç formülü geliştirmenin bedeli, günümüzde bir milyar dolar civarındadır. Bu bedel Çin Halk Cumhuriyeti'nde ise onda biri oranında daha ucuzdur. Giderek artan sayıda Batılı bilim insanı yeni ilaç geliştirme çalışmalarını Çin'de yapmanın daha akılcı ve ekonomik olduğunu savunmaktadır.

Türk tıp dünyasının önümüzdeki yıllarda gen tedavisi ve genetik mühendisliği alanlarında Çinli bilim insanları ve bilim kuruluşları ile önemli ortak projelerde birlikte çalışması, ülkemiz ve ulusumuz için çok önemli olanaklar yaratabilecektir.

Son yılların belki de en önemli bilimsel gelişmesi genetik mühendisliği ve biyoteknoloji alanında yaşanmaktadır. Tıp bilimleri alanında yerleşik bütün bilimsel kavramlar genetik mühendisliği uygulamalarından etkilenmektedir.

Değişim süreci önce tarım alanında başladı. Dünyanın tarım yapılabilen alanları sınırlı, üretilen besin maddeleri de belirli olduğundan tarımı yapılan bitki türlerinden birim alanda daha fazla verim alınması amacıyla bitkilerin genetik yapıları değiştirilerek verimi artırma çabaları 1970'lerin sonundan başlayarak tartışılmaya başlandı.

Bitkilerin önemli hastalık etkenlerine ve verimi düşüren doğa koşullarına karşı dirençlerinin artırılması en önemli amaçtı. 1990'ların başında gelişmiş Batı ülkelerinde, Küba, Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan, Brezilya gibi üçüncü dünya ülkelerinde bu alanda önemli bir bilimsel birikim ve deneyim, insan kaynakları zenginliği oluştu. Batı ülkeleri, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve İsrail

gelişmiş ekonomilerinin yarattığı avantajlardan ve dünya pazarı üzerindeki egemenliklerinden yararlanarak büyük biyoteknoloji şirketleri, tohum tekelleri yarattılar.

Günümüzde Batı ülkeleri kamuoylarında geniş yankı bulan "GDO'ya Hayır" kampanyaları bu ülkelerin şirketlerinin yoksul ülkelerin çiftçi ailelerine ve kendi ülkelerindeki üreticilere dayattıkları "kısır tohum" gibi ürünlerden kaynaklanmıştır.

Diğer yandan, Küba, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, Brezilya gibi ülkelerde ise genetik mühendisliği alanında görülen gelişmeler daha çok bu ülkelerin besin ihtiyaçlarını karşılama gereksiniminden kaynaklandı. Günümüzde yürütülen "GDO'ya Hayır" kampanyalarında eleştirilmesi gereken en önemli boyut dünyanın yoksul ülkelerinde bu teknolojiyi kullanarak halklarını doyuran bilim insanlarının da ABD ya da İsrail şirketleri ile birlikte eleştirilmeleridir. Ayrıca, çok önemli olanaklar yaratabilecek bir bilim dalına karşı koyu bir önyargı duvarı örülmesine ne kadar saygı duyulabilir? "GDO'ya Hayır" kampanyalarında gene-

Dünyanın ruhsatlandırılmış ilk gen tedavisi ürünü kanser ilacı olan Gendicine'i geliştiren ve Çin'den gen tedavisinin babası olarak tanınan Dr. Zhaohui Peng.

tik bilimi karşıtı bir psikolojik ortam yaratılması toplumsal gelişim açısından ne kadar savunulabilir?

1990'lı yılların başında genetik mühendisliği uygulamaları tıp dünyasına yansımaya başladı. Bizim de araştırmalarımızda yoğun biçimde ilimizi çektiği gibi, özellikle kanser tedavisi alanında önemli gelişmeler yaşandı.

Gen tedavisi ile kanser hücrelerinin yok edilmesi fikri ilk olarak 1980'lerin başında gündeme geldi. ABD'li bilim insanı Jack Roth, sağlıklı insan hücrelerinde kanserleşen hücrenin metabolizmasını durdurarak hücreyi yok etmekle görevli p 53 genini ayırtırdı. P53'ü önce farelerin tümörlerinde kullandı ve tümörleri küçülttüğünü saptadı. Daha sonra insan tümörlerinde de aynı etkiyi saptayan Roth'un çalışmaları yayınlanınca hem p 53 geni hem de genel olarak gen tedavisi konusunda yoğun araştırmalar başladı.

1999 bir dönemeç yılı oluyor

Gen tedavisi araştırmaları esas olarak ABD'de gelişti. 1990'ların sonlarında dünyada yapılan bütün genetik araştırmalarının yüzde 75'i ABD'de yapılıyordu. Bu yıllarda, ABD merkezli çok uluslu ilaç şirketleri gen tedavisi uygulamalarını bir tehdit olarak algılamaya başladılar. ABD yönetiminde (baba Bush dönemin-

den itibaren) etkili olan Evangelist mezhebine yakın siyasi ve medyatik odaklar gen tedavisi ve kök hücre araştırmalarına karşı yoğun bir kampanya başlattılar. Tamamen dini motiflerle yürütülen bu kampanya, Gen tedavisinin özellikle kemoterapi ilaçlarının pazar payını düşürme ve hastalarda hiçbir yan etki yapma-

1999'da bir genetik tedavi araştırmasına katılan 18 yaşında bir genç, ender görülen bir kalıtsal hastalık nedeniyle, kendisine yapılan gen tedavi ürünü enjeksiyonundan 3 gün sonra öldü. Bu olay ABD'deki "dinci" kampanya için bulunmaz bir fırsat oldu ve genetik araştırmalarını zorlaştıran bir dizi yönetmelik çıkarıldı.

ma gibi özellikleri nedeniyle tartışma konusu oldu.

1999 yılında, bir genetik tedavi araştırmasına katılan 18 yaşında bir genç, ender görülen bir kalıtsal hastalık nedeniyle kendisine yapılan gen tedavi ürünü enjeksiyonundan 3 gün sonra öldü. İki çocuk hastada da tümörler gelişti ve bu olaylar ABD'deki "dinci" kampanya için bulunmaz bir fırsat oldu. Evangelist basını organları ve TV kanallarında hızlandırılan kampanya sonunda Amerikan Gıda ve İlaç İdaresi (FDA) genetik araştırmalarını iyice zorlaştıran bir dizi yönetmelik çıkardı. ABD'nin baskısı ile Avrupa Birliği ve Japonya'nın FDA benzeri kurumları da benzer engellemeleri yasalaştırdılar.

Bu gelişmeler Batı dünyasında genetik ve kök hücre araştırmalarının iyice yavaşlamasına ile sonuçlandı. Bu süreç günümüzde de sürmektedir. Yüksek sigorta bedelleri, hasta temininde yaşanan güçlükler, araştırmalara parasal kaynak bulma güçlükleri gibi sorunlar günümüzde de yaşanmaktadır. Bilim dünyası açısından bu gelişmeler günümüzde de yoğun tartışmalara konu olmaktadır. ABD ve Batı ülkelerinde yeni bir ilaç formülü geliştirmenin bedeli, günümüzde bir milyar dolar civarındadır. Bu bedel Çin Halk Cumhuriyeti'nde ise onda bir oranındadır. Giderek artan sayıda Batılı bilim insanı yeni ilaç geliştirme çalışmalarını Çin'de yapmanın daha akılcı ve ekonomik olduğunu savunmaktadır. Bilimsel araştırmaların piyasa koşullarına bu kadar bağımlı olması ise tabii ki Batı bilim dünyasının önemli bir zafı olarak dikkat çekmektedir.

Batı dünyasında bu olumsuz gelişmeler genetik araştırmalarını tıkarken özellikle ABD'de yaşanan ve bu alanda çalışan çok sayıda Çin kökenli bilim insanı anavatanlarına dönmeye başladılar. ABD'nin ünlü bilim merkezlerinde ve enstitülerinde çalışan Çin kökenli onlarca profesör birkaç yıl içinde Çin'e döndü. Çin hükümetinin sağladığı önemli parasal kaynaklardan yararlanan bu değerli bilim insanları, yoğun bilimsel altyapı organizasyonu ve gen tedavisi araştırmalarına başladılar.

Gen tedavisi ürünlerinin en önemli kullanım alanlarından biri kanser tedavi-

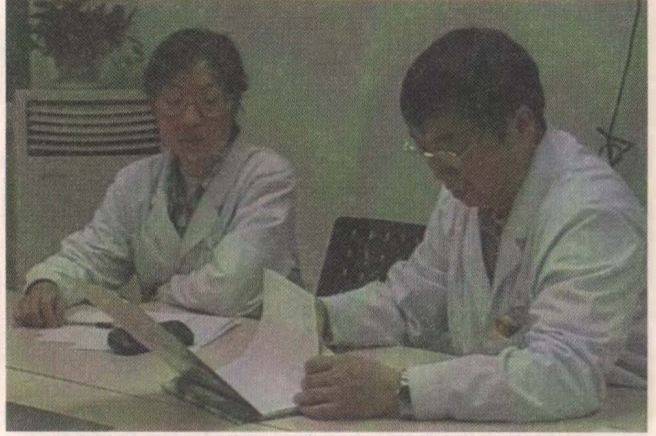
sidir. 1 milyar 370 milyon nüfusu ile her yıl yüz binlerce yeni kanser hastası çıkan Çin'de doğal olarak gen tedavisi araştırmaları öncelikle kanser tedavisi alanında gelişti.

Dünyanın ruhsatlandırılmış ilk gen tedavisi ürünü kanser ilacı olan Gendicine'i geliştiren ve Çin'de gen tedavisinin babası olarak tanınan Dr. Zhaohui Peng, Gendicine konusundaki araştırmalarına 1990'ların başında başladığını belirtiyor. Dr. Peng'in Gendicine'i geliştirme araştırmalarındaki birçok yakın çalışma arkadaşları, yukarıda anlattığımız süreçte Çin'e dönen ve Harvard, M.D. Anderson, John Hopkins gibi ünlü merkezlerde yetişmiş onkolog ve genetikçilerden oluşmaktadır.

2004 yılı Şubat ayından beri Gendicine ile tedavi edilen kanser hastalarının sayısı 5 bin civarındadır. Bu hastaların 250 tanesi ABD, Kanada, Avustralya ve diğer Batı ülkelerinden gelen hastalardır. Bu önemli klinik deneyim birikiminin bugün için ortaya çıkan bazı sonuçlarını tartışmak anlamlı ve yararlı olabilir.

Gendicine ile tedavide nasıl sonuçlar alındı?

- *Çinli hastalardaki başarı oranı Batılı hastalara göre daha yüksektir.* İki hasta grubu arasındaki bu farkın en önemli nedeni, Çin'de gen tedavisine hastalığın ilk aşamasında başlanmasıdır. Günümüzde Çin'de 130 hastanede Gendicine tedavisi uygulanmaktadır. Gendicine tedavisinin etkili olduğu yaklaşık 40 kanser türünde belirlenen Çinli hastalar, genellikle hastalıklarının 1. evresinde Gendicine almaya başlamaktadır. Batılı hastalar ise, çeşitli nedenlerle yaşadıkları uzun karar verme dönemi nedeniyle genellikle hastalıklarının 3. ya da 4. evresinde Gendicine tedavisine başlamaktadır. Batılı hastalar genellikle hastalığın 3. evresinin sonunda ya da 4. evrenin başlarında Gendicine tedavisi alan hastalardır. Kemoterapi, radyoterapi ve cerrahi seçenekleri tükettikten sonra Çin'e gelen birçok Batılı hastanın tedavisi, yitirilen zaman nedeniyle istenilen düzeyde başarılı olmamıştır. Oysa, yabancı hastaların kabul edildiği Beijing'deki her iki

Batı dünyasında ve ülkemizde henüz klinik uygulama alanına girmemiş olan Gendicine ile tedavi yöntemi Çin'de binlerce hasta üzerinde uygulandı ve çok önemli bir klinik bilgi birikimi oluştu. Yukarıdaki resimde Prof. Dr. Li (sağda) hasta dosyalarını inceliyor.

genetik tedavi ve onkoloji merkezinde son derecede başarılı ekipler tarafından Batı dünyasında uygulanan hemen hemen bütün tedavi yöntemleri uygulanmaktadır. Hastalar için Batı'da olup da Beijing'de olmayan bir tedavi yöntemi ya da etkeni (kemoterapi ilacı, kişiye özel kanser aşısı, radyoterapi yöntemi, kriyoblastasyon tedavisi vb.) yoktur. Ancak, kanser hastalarının, Beijing'de uygulanmakta olan Gendicine tedavisini şu anda başka hiçbir yerde bulabilmeleri mümkün değildir.

- *Batılı bilim insanları Gendicine ve genel olarak gen tedavisi konusunda çok az bilgi sahibidir.* Batı ülkelerinde ve bu arada ülkemizde genel olarak gen tedavisi konusunda yaygın bir bilgilendirme olduğu söylenemez. Gendicine konusunda ise, doğal olarak daha koyu bir bulanıklık vardır. Bu konuda önemli bir etken de, kanser tedavisi konusunda çarenin Batı ülkelerinden beklenmesidir. Bir başka deyişle, ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin, tıp dünyası ve özel olarak kanser tedavisi alanında "otorite" olduğu yolunda yerleşik bir bilinç vardır. Kuşkusuz, bu bilincin günümüz koşullarında haksız olduğu söylenemez. Ancak, 2000'li yıllar bu yerleşik bilincin değişmesine yol açacak gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. ABD'nin

dünya ekonomisindeki ağırlığı son 10 yıldır sürekli azalmakta, buna karşılık Çin, Japonya ve Avrasya ekonomilerinin dünya ekonomisi içindeki payları düzenli olarak artmaktadır. Yukarıda özetlediğimiz nedenlerle, tıp dünyasında ve sağlık bilimleri alanında ABD ve Batı egemenliği giderek gücünü yitirmektedir. Sağlık bilimleri alanında Çin, Hindistan, Rusya Federasyonu gibi yeni lider ülkeler her geçen gün ağırlıklarını arttırmaktadır. Yeni ilaç geliştirme maliyetleri ve geleneksel tıp ürünlerinden modern ilaç formülleri geliştirme çabaları açısından önümüzdeki yıllar Çin ve diğer Avrasya ülkelerinin liderliğinin yaşanacağı yıllar olacaktır. Çin'de Şanghay merkezli olarak kurulmuş önemli bir biyoteknoloji kutbu önemli araştırmalar yapmaktadır. Fudan Üniversitesi gibi İmparatorluk yıllarında kurulmuş bir bilim yuvasının liderliğinde örgütlenen her bir yüz milyonlarca dolar yıllık bütçeye sahip 16 büyük devlet kuruluşu bir araya gelerek geleneksel Çin tıbbının binlerce yıllık formüllerinden modern tıp standartlarında etken maddeler geliştirilmektedir. Bu merkezde geliştirilen birçok modern ilaç formülü Çinli hekimlerin binlerce yıla ulaşan bilgi birikimlerini ve deneyimlerini modern ilaç formülleri olarak insanlığın yararına sunmaktadır. Sit-

ma, astım, sistemik alerjiler gibi birçok hastalığın tedavisinde kullanılacak çok önemli formüller önümüzdeki yıllarda kullanıma sunulacaktır. Sonuç olarak, Türk tip dünyası ve hekimlerimiz önümüzdeki yıllarda yüzlerini biraz da Doğu'ya dönerek yükselen yeni bir endüstrinin zenginliğinden yararlanabilecekler.

- *Baş-boyun squamöz hücreli kanserleri (HNSCC), Gendicine tedavisinin en etkili olduğu kanser grubudur. Ancak bu başarı Batı ülkelerinde kuşkuyla karşılanmaktadır.* Dr. Peng kendisi ile yaptığımız söyleşide bu başarının nedenlerini açıklamıştı. Batı ülkelerinde, istatistiksel olarak kanıtlanmış bu önemli başarıya karşı belirgin bir tutuculuk vardır. Sadece radyoterapi ile yüzde 16 kesin başarı sağlanan bu kanser grubunda Gendicine + radyoterapi tedavisi sonucunda metastazları ile birlikte tamamen gerileyen hastaların oranı yüzde 64'e çıkmaktadır. Bu oran, geleneksel onkoloji yöntemleri ile elde edilemesi olanaksız bir başarıyı göstermektedir. Ancak, Batı dünyasının ünlü kanser tedavi merkezleri bu büyük başarı karşısında susmakta, yorum yapmamakta ve sadece kuşku yayarak açıklamalar ile zaman kazanmaya çalışmaktadır. Batı dünyasında ilaç şirketlerinin etkisi altında kalmayan çok sayıda dürüst bilim insanı ise, Gendicine'in bilimsel önemini teslim etmekte ve Çin'de sağlanan başarıyı coşkuyla selamlamaktadır. Sonuç olarak, Batı dünyasında ve ülkemizde henüz klinik uygulama alanına girmemiş olan bu yeni tedavi yöntemi Çin'de binlerce hasta üzerinde uygulanmıştır ve çok önemli bir klinik bilgi birikimi oluşmuştur. Onkoloji uzmanlarımız ve tip dünyamız artık bu önemli bilgi birikiminden yararlanabilmektedir. Çin genetik tedavi kurumları ve seçkin genetik-onkoloji uzmanları ile üniversitelerimiz ve onkoloji uzmanlarımız artık ortak projeler geliştirebilmektedir.

- *Gendicine ile baş-boyun squamöz hücreli kanserleri dışında 40 ayrı kanser türünden çok sayıda hasta başarı ile tedavi edilmiştir. Bu alandaki klinik bilgi birikimi 2007 yılının ilk aylarından başlayarak yayınlanacaktır. Türk onkologlar bu bilgi birikimine ilk olarak ulaşabilecek hekimler olacaktır. Çin Devlet Gıda ve*

ilaç İdaresi'nin Gendicine'i öncelikle baş-boyun squamöz hücreli kanserlerinin tedavisi için ruhsatlandırdığını daha önce belirtmiştik. Ancak, geride kalan üç yılda insan vücudunun değişik organ ve dokularından çıkan 40 değişik kanser türünün tedavisinde Gendicine esas olarak deneysel amaçla kullanılmıştır. Dr. Peng ile yaptığımız söyleşide kendisi bu kanser türlerinin başlıcaları ve tedavi edilen hasta sayıları hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. 5 bin hastanın klinik bilgileri, 2007 yılının ilk aylarından itibaren (tedavi sonrası 3 yıllık dönem tamamlanmış olacağı için) yayınlanacaktır. 2007 yılı, Gendicine tedavisi hakkında bütün dünyadaki tıp çevrelerinin duyuruca istatistik bilgilere ulaşacakları yıl olacaktır. "Gendicine Türkiye'de Tedavi Programı'na" (GTTP) katılan Türk hekimleri, bu bilgi birikiminden ilk elden ve çok daha ayrıntılı bir biçimde yararlanacaklardır. Örneğin, geleneksel onkoloji tedavilerine çok az yanıt veren pankreas ve karaciğer kanserleri olan (pankreas başı kanserleri genellikle ilk metastazlarını karaciğere yapmaktadır) iki Avustralyalı kadın hastadan birisi 2004 yılında Gendicine tedavisi ile iyileşmiştir. Bu bayan hakkında yazılmış çok sayıda haber ve yapılmış söyleşi internette yer almaktadır. 63 yaşındaki diğer bayan hasta ile biz, 2006 yılının Ekim ayında Haidan Hastanesi Genetik Tedavi ve Onkoloji Servisi'ne yaptığımız ziyarette tanıştık. Avustralya'da kendisine 6-7 ay kadar

ömrü kaldığı söylenen bu hasta, oğlunun ısrarlı internet araştırmaları ve Prof. Dr. Li ile yaptığı yazışmalardan sonra Gendicine tedavisi almak üzere Çin'e gelmiş. Kendisi ile tanıştığımızda Gendicine tedavisinin 7. haftasındaydı, metastazları yok denecek kadar azalmıştı, birincil tümör kitlesinde anlamlı bir küçülme vardı ve klinik durumu düzeliyordu. Oğlu, yitirdiği kiloların neredeyse hepsini geri aldığını söyledi. Bu hastanın eşinin, kendilerini Çin'e giderek Gendicine tedavisi almaktan vazgeçirmeye çalışan Avustralyalı doktorlar ile Gendicine'e Avustralya'da henüz kullanılmıyorsa tanınamamış olan Avustralya hükümetine ilişkin görüşlerini ve kullandığı ifadeleri burada yazmak çok uygun olmayabilir.

- *Gendicine tedavisinin hafif bir ateş dışında bilinen ve kaydedilmiş hiçbir yan etkisi ya da genetik toksisite özelliği yoktur. Gen Tedavisi geleneksel kemoterapi ilaçlarına göre hastaların çok daha rahat uyum gösterebildikleri bir tedavi yöntemidir.* Gendicine, sağlıklı insan hücrelerinin kanserleşen hücreyi tahrip etmekle görevli p 53 genini içermektedir. P 53 geni, hastaya birincil kanser kitlesinin içine enjekte edilerek verilmektedir. Birincil kitleden metastatik tümörlere genin ulaştırılması sorunu, geni bir adenovirüse yükleyerek çözülmüştür. Yani, Gendicine'in etken maddesi olan p 53 geni, taşıyıcı olarak kullanılan bir adenovirüse yüklenerek hastanın vücuduna verilmektedir. Bu taşıyıcı virüs, vücuda dağılmış ve bazı organlara yerleşerek metastatik tümörler yapmış olan kanser hücrelerini kan yoluyla vücuda dağılarak bulmakta, adenovirüs kanser hücrelerinin duvarından geçerek p 53 genini tahrip edeceği hücrenin içine taşımış olmaktadır. Kısaca özetlediğimiz bu etki mekanizmasında taşıyıcı etken bir virüs olduğu için bazı yan etkilerin görülməsi beklenmektedir. İşte Çinli araştırmacılar bu noktada Amerikalı uzmanların 1999'da düşüktükları hatadan ders çıkartarak adenovirüs gibi sadece basit soğuk algınlığı yapan basit bir virüs kullanmışlardır. ABD'li araştırmacılar ise, virüsün hücre duvarını delme gücünün yüksek olmasını sağlamak amacıyla olsa gerek retrovirüs cinsi bir taşıyıcı virüs seçmişlerdi. Bu grup virüslerin çok ender de olsa ciddi yan etkiler

Geçtiğimiz üç yılda 40 değişik kanser türünün tedavisinde Gendicine deneysel amaçla kullanılmıştır. Geleneksel onkoloji tedavilerine çok az yanıt veren pankreas ve karaciğer kanserleri olan iki Avustralyalı kadın hastadan birisi Gendicine tedavisi ile iyileşmiştir.

ve hatta tümör gelişimine yol açtıkları bilinmektedir. Bilindiği gibi, bu tehlikeli seçim 18 yaşında bir hastanın kaybı, iki çocuk hastada da tümör gelişimi ile sonuçlanmıştır. Dünya'da gen tedavisinin babası olarak bilinen Dr. French Anderson Çinli araştırmacıların taşıyıcı olarak bir adenovirüs kullanmasını, "bazen en basit olan en güvenli çözüm olmaktadır" diyerek kutlamıştır. Gencidine'i üreten SiBiono firmasının bilimsel danışmanlığını hiç ücret almadan yapan Dr. Anderson ilacın gelişimi boyunca da yapılan bütün denetim süreçlerini yakından izlemiş ve katılmıştır. Gencidine tedavisine alınan binlerce hastada görülen biricik yan etki birkaç saat süren ve genellikle kendiliğinden düşen 37-38 derece santigrad düzeyinde ateş yükselmesidir. Gencidine kullanımı nedeniyle bugüne kadar hiçbir genetik toksisite olgusuna rastlanmamıştır. Genetik kanser tedavisinin bir diğer önemli özelliği ise kemoterapi ilaçlarına olan gereksinimi önemli ölçüde azaltmasıdır. Kendisi karaciğer kanserleri konusunda uzman olan Tongren Hastanesi Gen Tedavisi ve Onkoloji Merkezi Direktörü Prof. Dr. New, Ekim ayında kendisi ile yaptığımız toplantılarda merkezlerinin uygulanan kemoterapi oranının Gencidine tedavisi sayesinde önemli ölçüde azaldığını, bazı hastalarda yüzde 10'lara kadar düştüğünü belirtmiştir. Gen tedavisi ilaçlarının çoğalması ve yaygınlaşması ile kanser tedavisinde kemoterapi ilaçlarına olan gereksinimin azalacağı çok açıktır. Bu özellik, gen tedavisi ilaçlarının önemli bir yan etkilerinin olmaması ile birlikte düşünüldüğünde, ABD ve Batı dünyasında gen tedavisi araştırmalarının engellenmesinin hangi endüstri çevrelerinin çıkarlarını ve yıllık satışlarını koruduğu anlaşılabilmektedir.

- Yan etkilerinin yok denecek kadar az olması nedeniyle Gencidine tedavisine hastalar çok iyi uyum göstermektedir. Bilindiği gibi kemoterapi başta olmak üzere bazı onkoloji tedavi yöntemleri ve etkilerine karşı değişen oranlarda hasta uyumu sorunu yaşanmaktadır. Bazı hastaların yaşadıkları ağır yan etkiler nedeniyle kemoterapi ya da radyoterapi programlarını yarıda bıraktıkları bilinen bir durumdur. İçinde rekombinant teknoloji ile üretilmiş sağlıklı insan hücresi geni bulunan

Dergimizin yazı kurulu üyesi Dr. M. Kürşat Bozkurt, Dr. Zhaohui Peng (solda) ve Prof. Dr. Li ile Haidian Hastanesi'nde.

gen tedavisi ilaçları ile hasta uyumu sorunu yaşanmamaktadır. Genellikle tümör içi enjeksiyon yöntemi ile verilen Gencidine bazı durumlarda atardamar ya da toplardamar yolu ile verilebilmektedir.

önemli ortak projelerde birlikte çalışması, ülkemiz ve ulusumuz için çok önemli olanaklar yaratabilecektir.

SiBiono firmasının yeni tesisleri

Gencidine'in üreticisi SiBiono firması, Shenzhen Teknoloji Parkı'nda 20 bin metrekare inşaat alanına sahip yeni bir üretim birimi, Gen Tedavisi Araştırma-Geliştirme Laboratuvarları ve dünyanın en büyük Gen Tedavisi Uluslararası Eğitim Merkezi'ni inşa etmektedir. SiBiono firmasının yıllık Gencidine üretimi bu tesisler bittiğinde 1 800 000 doza ulaşacaktır. Ar-Ge laboratuvarları ile Uluslararası Eğitim Merkezi ise gen tedavisi alanında dünyanın en büyük tesisleri olacaktır. 2007 yılında açılacağı bildirilen yeni tesislerin toplam maliyeti 24.4 milyon ABD Doları olacaktır.

SiBiono Uluslararası Gen Tedavisi Eğitim Merkezi'nde GTTP'ye (Gencidine Türkiye'de Tedavi Programı) katılan Türk hekimleri çok özel koşullarda eğitim alabileceklerdir. Türk tip dünyasının önümüzdeki yıllarda Gen Tedavisi ve Genetik Mühendisliği alanlarında Çinli bilim insanları ve bilim kuruluşları ile

Çin'de geliştirilen yeni gen tedavisi ilaçları

Çin Tıbbi Bilimler Akademisi ve Çin Halk Cumhuriyeti Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'nın çeşitli yayınlarında verilen bilgilere göre şu anda Çin'de SiBiono şirketi ve ürünü Gencidine dışında 11 yeni Gen Tedavisi ilacı geliştirilme ve klinik ya da klinik öncesi araştırmalar aşamasındadır. Çin Devlet Gıda ve İlaç İdaresi (SFDA), çeşitli Çin üniversitelerinde yapılan çok sayıda Gen tedavisi araştırmasına izin vermiştir ve denetlemektedir. Bir başka yazımızda inceleyeceğimiz kök hücre araştırmaları alanında da Çin büyük ölçekli yatırımlar yapmıştır ve yakın gelecekte önemli başarıları imza atabilecek noktaya gelmiştir. Hızla kalkınan Çin ekonomisinin yarattığı geniş parasal olanaklar, merkezi planlama ve akıllı yönetilen insan kaynakları ile birleştirilince sağlık bilimleri alanında saygı uyandıran başarıları zemin oluşturmaktadır.

Yazımızı "Güneş, tıp alanında da artık Doğu'dan yükseliyor" diyerek noktalayalım.

Kanser tedavisi ve Gendicine

Dünyanın ilk gen ilacı nasıl geliştirildi?

Dünyanın ticari kullanımına sunulan ruhsatlı ilk gen tedavisi ürünü Gendicine, özellikle baş-boyun bölgesi kanserlerinin tedavisi için öneriliyor. Çin Halk Cumhuriyeti'nde Gendicine ile sürdürülen çalışmalar, diğer kanser türlerinin tedavileri için de cesaretlendirici sonuçlar veriyor.

Bize SiBiono Gene-tech Ltd. Şirketi'nin öyküsünden kısaca söz eder misiniz?

- Shenzhen SiBiono Gene-tech Co. Ltd. Şirketi Mart 1998'de kuruldu. Çin'de gen tedavisi alanının öncüsü durumundadır. Çin'in gen tedavisi alanındaki ilk profesyonel şirketi olan SiBiono büyük başarılar kazandı.

Rekombinant enjektabl insan Ad-p53 geni içeren ve ticari adı Gendicine olan ilaç, SiBiono şirketi tarafından Ekim 2003'te geliştirildi. Gendicine'nin ilaç ruhsatı, üretim izni ve GMP Sertifikası, Çin Devlet Gıda ve İlaç İdaresi (SFDA) tarafından 2003 sonunda verildi. Gendicine, dünyanın ticari kullanımına sunulan ruhsatlı ilk gen tedavisi ürünüdür. Bu yeni teknolojik gelişme, bugüne kadar binlerce ulusal ve uluslararası bilimsel dergi, gazete, TV ve radyo istasyonu ile internet sitesinde yer aldı. Gendicine'in ileri düzeyde biyoteknoloji ve genetik bilimi araştırmaları alanında bir dönüm noktası olduğu sürekli olarak vurgulanmaktadır. İlacımız, bütün dünyada tıp ve sağlık hizmetleri sistemini etkileyecek ve insan sağlığını geliştirmesine önemli katkılar sunacaktır.

SiBiono, rAd-p53 ürünü için uluslararası standartlarda ve yönetmeliklere uygun eksiksiz kalite kontrol denetimleri ve üretim süreçleri uygulamıştır. SFDA tarafından Mart 2003'te yayımlanan Çin'in ulusal ve yasal teknolojik belgesi olan *İnsan Gen Tedavisi ve Ürün Kalite Kontrolü Konusunda Dikkat Edilecek Noktalar* başlıklı belgeyi hazırlayan en önemli katılımcı da SiBiono şirkettir. Bazı yabancı uzman ve kurumların isteği üzerine *İnsan Gen Tedavisi ve Ürün Kalite Kontrolü Konusunda Dikkat Edilecek Noktalar*

Dr. Kürşat Bozkurt, Prof. Dr. Li ve Prof. Dr. Peng Onkoloji Servisi'nde.

başlıklı belge, bir başvuru kaynağı olarak *Biopharm International* adlı dergide 2004 Mayıs'ında yayımlandı. Kanser ve kalp-damar hastalıkları alanında yoğunlaşan *Viral Vektör Gen Dağılım Sistemi* ve *Viral Olmayan Vektör Gen Dağılım Sistemi* adlı iki büyük teknoloji platformu bu aşamada gerçekleştirildi.

Dr. Peng, SiBiono şirketinin kurucusu, Başkanı ve Genel Müdüdür. Çin'in ünlü bir tıp fakültesinden mezun olduktan sonra Guangzhou Birinci Tıp Üniversitesi'nin bir araştırma enstitüsünde, ayrıca konuk profesör olarak Japonya'da Chiba Üniversitesi'nde ve Kaliforniya Üniversitesi'nde çalışmıştır. Dr. Peng, iki ABD biyoteknoloji şirketinin bilimsel araştırmalarını yönetmiştir. Yaklaşık olarak 10 yıldır gen tedavisi araştırmaları, ürün geliştirme ve ticari olarak piyasaya sunma alanında çalışmaktadır. Çin'de ve ülke dışında 80'den fazla tez çalışmasının yazarı, genetik ve gen tedavisi alanındaki iki ders kitabının baş editörü ve aynı alanda üç ayrı kitabın editörü olarak bu alana katkı yapmıştır. Ayrıca, SFDA'nın yayımladığı *İnsan Gen Tedavisi ve Ürün Kalite Kontrolü Konusunda Dikkat Edilecek Noktalar* başlıklı belgenin hazırlanmasına katkı sunmuştur.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Shenzhen şehrinde 9-11 Aralık 2005 tarihinde toplanan Kanserde Hücre ve Gen Tedavisi Uluslararası Birliği (ISCGT)'nin 2005 yıllık konferansında, alınan karar ile "ISCGT, dünyanın ilk gen tedavi ürünü olan Gendicine'i geliştirmesi nedeniyle gen tedavisi alanına büyük katkılar sunan SiBiono Gene-tech Ltd Şirketi adına Dr. Zhaohui Peng'a büyük katkı ödülü vermiştir" dendi.

- Gen tedavisi araştırmalarına kaç yıldan beri ilgi duyuyorsunuz?

- 15 yıldan beri gen tedavi araştırmaları yapıyorum. Bu araştırmalar genel olarak iki döneme ayrılabilir. Birinci dönem 10 yıl süreli laboratuvar araştırmalarını kapsar. 6 yıl kadar süren ikinci dönemde ise Gendicine'in klinik araştırmaları yer alır. Dünyada yeni bir ilacın geliştirilmesi için gereken ortalama süre de 5-6 yıl kadardır.

Prof. Dr. Li Kanadalı hastasını muayene ediyor.

Tümör bastırıcı p 53 geni nasıl çalışıyor?

- P 53 geninin önemi nedir? Neden Gendicine'de vektör olarak bir adenovirüs kullanmayı tercih ettiniz?

- P 53, insan vücudundaki tümör bastırıcı genler arasında bugüne kadar üzerinde en çok çalışma yapılmış genidir. Bütün normal insan hücrelerinde bulunur ve genom muhafızı olarak bilinir. P 53 geni, birçok hücre içi süreçte, özellikle hücre bölünmesinin denetlenmesinde, DNA onarımında, hücre farklılaşmasın-

da, genom bütünleşmesinde, apoptosiz sürecinde ve kan damarlarının gelişiminin baskılanmasında (anti-anjiyogenezis) görev almaktadır. Normal hücrelerde p 53 proteininin ekspresyon düzeyi çok zayıftır. Onkogen aktivitesinde artış, büyüme etkeni azalması (growth factor deprivation), ortamda oksijen azalması (hipoksi) ve DNA hasarı oluşması gibi durumlarda p 53 geni aktifleşmektedir.

Translasyon sonrası dönemde p 53 geninin tanımlanması (ekspresyon) artar ve tanımlanan protein dengelenir (stabilizasyon). P 53 gen tanımlanması aktifleşince sonuç ya hücrenin apoptosiz sonucu ölmesi ya da hücre döngüsünün durdurulmasıdır. Hücrede DNA hasarı ortaya çıkarsa, p 53 bu hasara bir dizi koruyucu süreç başlatarak veya DNA hasarını onararak, ya da hasarlı hücreyi apoptosiz yolu ile tahrip ederek yanıt verir. P 53'ün aracılık ettiği bu süreçler, hasar gören hücrelerin üremesine ve kanser hücrelerine dönüşmelerine engel olur.

Bugüne kadar gen tedavisi araştırmalarında vektör (taşıyıcı) olarak en çok kullanılan virüsler adenovirüslerdir. Journal of Gene Medicine Clinical Trial internet sitesinde (www.wiley.co.uk/genemed/clinical/) verilen bilgilere göre, 2006 Temmuz'una kadar dünyada yapılan toplam 1192 gen tedavisi araştırmasından 301 tanesinde (yüzde 25.3) vektör olarak adenovirüsler kullanılmıştır. Bu araştırmalardan 60 tanesinde ise p 53 geni kullanılmıştır.

Kanserde Hücre ve Gen Tedavisi Uluslararası Birliği (ISCGT)'nin 2005 yıllık konferansında alınan karar ile ISCGT, dünyanın ilk gen tedavi ürünü olan Gendicine'i geliştirmesi nedeniyle gen tedavisi alanına büyük katkılar sunan SiBiono Gene-tech Ltd Şirketi adına Dr. Zhaohui Peng'a büyük katkı ödülü verdi.

Dr. Peng (ortada), Gendicine'in ruhsatının alındığı gün ekibi ile kutlamada.

Gendicine'in özellikleri

- Gendicine'de kullanılan virüs vektörü, ilk nesil tasarlanmış, replikasyona uyumsuz insan serotip 5 adenovirüsüdür. Yani, Gendicine enfekte olmuş hücrelerde yeniden üreyemez, çoklu döngü enfeksiyonu yapma özelliği yoktur ve komşu hücrelere geçemez. Bu nedenle, Gendicine yatay adenovirüs enfeksiyonu ya da çevre kirlenmesi gibi sorunlara yol açmaz. Daha da önemlisi, enfekte olan adenovirüs DNA'sı içine yerleştiği insan hücresinin genomu ile bütünleşmez. Sonuç olarak, Gendicine'in hiçbir genetik toksisite riski yoktur. Doğal insan serotip 5 adenovirüsü sadece basit soğuk algınlığına yol açar, başka bir yan etkisi yoktur.

Diğer yandan, taşıyıcı olarak kullanılan adenovirüslerin hastalarda güçlü bir bağışıklık sistemi yanıtı başlattığı bilinmektedir. Adenovirüsler, çeşitli sinirsel etkenleri, hormonları, insan vücudunda sinir-endokrin sistem-bağışıklık sistemi zincirini düzenleyen sitokinleri güçlendirirler ve insanların bağışıklık sistemini, hücresel bağışıklığı, ayrıca tümör hücrelerini öldüren NK hücre etkinliğini artırır.

- Gendicine neden öncelikle baş- boyun bölgesinin squamöz hücreli kanserleri için önerilmektedir?

- Çin'de görülen bütün kanser olgularının yüzde 10'u baş ve boyun bölgesi kanserleridir. Bu kanser türünün de yüz-

de 60-80'ini, özellikle Güney Çin'de çok yaygın olarak görülen nazofarinks kanserleri oluşturur. Her yıl Çin'de 300 bin kadar yeni baş-b boyun squamöz hücreli kanser olgusu görülmektedir. Bu olguların yüzde 60'ında ve bazen daha çoğun- da mutasyon geçirmiş p 53 geni tespit edilmiştir.

Baş ve boyun bölgesinin squamöz hücreli kanserlerinde şu özellikler önemlidir:

- Çevrelerdeki organları genellikle tahrip ederler ve yaşamı tehdit ederler;
- Epitel ülserlerine ve ikincil enfeksiyonlara yol açarlar;
- Bu kanserlerde genellikle uygula-

Çin Halk Cumhuriyeti'nde gen tedavisi ilacı için yeni bir üretim tesisi inşa ediliyor. 3 milyar RMB Yuan tutarında yıllık üretim değeri gerçekleştirecek olan bu yeni merkez, dünyanın en büyük gen tedavi ürünü üretim tesisi olacak.

nan tek tedavi yöntemi radyoterapidir (ışın tedavisi)

Ayrıca, baş ve boyun bölgesinin kanserlerinde Gendicine'in tümör içine enjeksiyonu göreceki kolaydır. Bu etkenler dik- kate alınınca, klinik araştırmalarda neden baş-b boyun bölgesi squamöz hücreli kanserlerini seçtiğimiz daha iyi anlaşılır.

- Gendicine'in geliştirilmesi çalışmaları ne zaman başladınız?

- 1990'ların başlarından itibaren sadece Gendicine araştırmaları ile uğraşmaya başladım.

- Gendicine'in klinik araştırmaları dönemini anlatır mısınız? Bu dönemde yaşadığınız en önemli güçlükler ne idi?

- Gendicine'in gelişim öyküsü şöyle özetlenebilir:

1990-1998: Klinik öncesi araştırmalar dönemi,

1998 Mayıs: I. evre araştırmaların başlangıcı,

2000 Mayıs: II./III. evre araştırmaların başlangıcı,

2003 Ekim: SFDA'dan NDL alınması,

2004 Ocak: Üretim izninin alınması,

2004 Mart: GMP Sertifikasının alınması,

2004 Nisan: Gendicine Çin'de kullanıma sunuldu,

2005 Mart: IV. evre araştırmaların başlaması.

Klinik araştırmalar döneminde yaşadığım en önemli sorun, klinisyen doktorların büyük bölümünün gen tedavisi konusunda temel bilgilerden yoksun olmalarıydı.

- Gendicine'in genel ve genetik toksikoloji testlerinin sonuçları nedir?

- Gendicine'in klinik öncesi çalışmaları ve klinik uygulamaları, herhangi bir yan etkisi ya da genetik toksisite riski olmadığını göstermiştir. P 53 gen tedavisinin klinik araştırmalarının başlangıcından günümüze kadar 8 yıl geçmiştir ve bugüne kadar toplam olarak 5 bin hasta Gendicine tedavisi almıştır. Bu hastaların hiçbirinde ciddi bir yan etki görülmemiştir. Bazı hastalarda görülen hafif ya da orta şiddetli ateş birkaç saat içinde kendiliğinden düştüştür. Hayvan deneylerinde ya da klinik araştırmalar sırasında Maksimum Tolerans Dozu'na (MTD) ulaşılmamıştır.

- Gendicine'in yan etkileri var mı?

- Klinik araştırmaların sonuçları Gendicine'in güvenli ve etkili olduğunu göstermiştir. Bazı hastalarda üç saat kadar süren ve kendiliğinden düşen hafif ya da orta şiddetli ateş görülmüştür. Geleneksel onkoloji tedavi yöntemlerinde gözlenen yan etkilere benzeyen başka bir yan etki bildirilmemiştir.

Gendicine'in üretim süreci

- Gendicine tedavisinin nasıl uygulandığını anlatır mısınız?

- Çin Devlet Gıda ve İlaç İdaresi'nin (SFDA) Gendicine'in Yeni İlaç Lisansı, Üretim İzni ve GMP Sertifikası'nı vermesi 7 yıl sürmüştür.

1993 Mayıs'ında Çin Toplum Sağlığı Bakanlığı İnsan Somatik ve Gen Tedavisi Alanındaki Klinik Çalışmalar Kalite Kontrol Yönetmeliği başlıklı belgeyi yayımladı. Bu belge daha sonra revize edilerek 1999 Haziran'ında İnsan Gen Tedavisi Alanındaki Klinik Araştırmalar Kılavuz İlkeleri adıyla yeniden düzenlendi. Gen tedavisi alanındaki hızlı gelişmeleri bu gelişmelerin bilimsel ve tıbbi alandaki olası yansımalarını dikkate alan Toplum Sağlığı Bakanlığı, gen tedavisi araştırmalarını desteklemek ve Çin'de yeni

Küçük sözlük

Adenovirüs: Çift zincirli DNA molekülüne sahip virüsler. Boyutları 70-80 nm olup adenoviridae familyasından DNA içeren virüslər.

Apoptosis: Normal işlev gösteren insan ve hayvan hücrelerinde hücrenin yaşamını tehdit eden koşullar ortaya çıkınca hücre çekirdeği tarafından yönetilen programlanmış hücre ölümü süreci.

Ekspresyon: Bir genin konuşmasıdır. Bir genin ekspresyonu, gende şifrelenmiş olarak bulunan bilginin, hücre içinde işlev gösteren bir RNA oluşumuna ya da proteine tercüme edilmesidir.

Nazofarinks: Burnumuzun arka bö-

lümü ile yutağımızın üst bölümünü içine alan anatomik bölge. Günlük dilde "geniz" olarak bilinir.

Onkogen: Neoplastik (tümöral) dönüşümler başlatabile gücü olan genler. Büyüme etkeni genleri, büyüme etkeni reseptörlerinin genleri, protein kinazları, çekirdek fosfoproteinleri bu grup genlerdendir. Yapısal ya da/ve hücre çalışmasına bağlı nedenler ile bu genler yapılarırsa, süreç denetlemeyen hücre büyümesi ile sonuçlanabilir.

Replikasyon: Bir DNA ya da RNA'nın polinükleotid dizisinin birebir aynı kopyasının üretilmesi ya da kopyalanması süreci.

Squamöz: Tabaklı, katmanlı hücreler

gen tedavisi ürünlerinin kullanıma sunulmasını sağlamak amacıyla çalışmaları yoğunlaştırdı. Bu sürecin sonunda SFDA, 2003 yılında İnsan Gen Tedavisi ve Ürün Kalite Kontrolü Konusunda Dikkat Edilecek Noktalar başlıklı yönetmeliği yayımladı (SFDA 2003; SiBiono 2004). Bu yönlendirici metinde gen tedavisi klinik çalışmalarının uygulanması, çalışma protokol formatı ve rekombinant DNA ve gen dağılım sistemlerinin kurulunda yapılması gereken işlemler ay-

rıntılı olarak açıklanmıştır. Aynı belgede, hücre bankalarının ve tasarlanmış hücre dizilerinin kuruluş ve çalışma ilkeleri, üretim süreçleri, kalite kontrolleri, üretim etkinliği ve güvenlik testleri ile ilgili prosedürler de tamamlanmıştır.

Gendicine'in I. evre klinik araştırmalarının başladığı 1998 Mart'ı ile GMP Üretim Sertifikasının verildiği 2004 Mart'ı arasında geçen 7 yıl içinde Gendicine ile beş önemli çalışma yapıldı ve bu

Endikasyon	Hasta sayısı	Kullanım biçimi	Protokol
HNSCC	390	Tümör içi enjeksiyon Arteriyel enfüzyon	Radyoterapi ile birlikte, Mono terapi
Karaciğer kanseri	430	Tümör içi enjeksiyon Arteriyel enfüzyon	Kemoterapi ile birlikte, Mono terapi
Akciğer kanseri	380	Tümör içi enjeksiyon Arteriyel enfüzyon	Kemoterapi ve Radyoterapi ile birlikte, Mono terapi
Maling kavite effüzyonu	280	Kavite enfüzyon	Kemoterapi ile birlikte, Mono terapi
İlerlemiş ya da terminal kanser	260	Intravenöz enfüzyon	Kemoterapi ile birlikte, Mono terapi
Mide kanseri	250	Tümör içi enjeksiyon Arteriyel enfüzyon	Kemoterapi ile birlikte, Mono terapi
Meme kanseri	170	Tümör içi enjeksiyon	Kemoterapi ile birlikte, Mono terapi

Hastaya kateter uygulanması.

çalışmalar onaylandı. Bu aşamalar, I. evre klinik çalışmaların başvurusu ve başlatılması, II. ve III. evre klinik araştırmaların başvurusu ve başlatılması, Yeni ilaç Ruhsatı başvurusu, Üretim Ruhsatı, GMP Sertifikası başvurusudur. SFDA, bu aşamaların her biri için çok sayıda belge ve materyalin sunumunu gerekli görmüştür. Klinik araştırma başvurularının her aşamasında uzmanlardan oluşan bir danışman ekibi çok ayrıntılı incelemeler yapmıştır. Klinik araştırmaların bütün soruları yanıtlandıktan ve yeterince aydınlatıldıktan sonra başlatılmıştır. Örneğin, Gendicine'in I. evre klinik araştırma çalışmaları için hazırlanan materyal 17 cilt tuttu ve orijinal metin 1000 sayfayı geçiyordu. Bu dosyalar İngilizce'ye çevrildiğinde 1200 sayfa oldu. SFDA uzmanlar kurulu 39 bilim insanından oluşuyordu (bu uzmanların 10'u Çinli akademisyenlerdi). Çin'de yeni ilaç değerlendirme süreçlerinde bu denli büyük bir uzmanlar ekibinin oluşması alışıldık bir durum değildir.

Yeni ilaç Ruhsatı'nın onaylanmasından sonra, Guangdong Gıda ve ilaç İdaresi SİBiono tesislerini denetledi, üç seri Gendicine alındı ve Farmasötik ve Biyolojik Ürünler Ulusal Denetim Enstitüsü'ne (NICPBP) kullanım öncesi denetimler için gönderildi. SFDA, Üretim Ruhsatı'nı ancak, NICPBP her üç ürün serisinin denetimlerini onayladıktan sonra verdi. Çin ilaç Yasası'na göre, yeni bir ilacın Üretim Ruhsatı alındıktan sonra üretici, tesisler için GMP Sertifikası'nı almak üzere başvuruda bulunmaya hak kazanmaktadır. Ürünün piyasaya verilmesinden önce, üretici fiyat belirlenmesi için Devlet Fiyatlandırma Bürosu'na başvurur. GMP Sertifikası'nın onaylanması iki aşamalı bir süreçtir. Verilen birinci GMP Sertifikası bir yıl sürelidir. İkinci yılda yeni bir GMP Sertifikası için başvurunun yenilenmesi zorunludur. Değerlendirme ve onay işleminden sonra verilen ikinci GMP Sertifikası ise 5 yıl sürelidir. GENDICINE üretim tesisleri ve üretim sürecinde kullanılan 1100 SOP için ikinci GMP Sertifikası alınmıştır.

- 2004 başından 2006 yılı sonuna kadar kaç doz Gendicine üretilmiş olacaktır?

- 2004 yılının ilk aylarında üretim sürecinin başlamasından, 2006 yılının sonuna kadar 10 bin dozdan fazla Gendicine üretilmiş olacaktır.

Ayrıca, Shenzhen Hi-tech Endüstri Parkı'nda SİBiono şirketinin gen tedavi-

si ilacı için yeni bir üretim tesisi inşa edilmektedir. 20 bin metrekare inşaat alanı olan yeni tesis bittiğinde, 190 milyon RMB Yuan'a mal olacaktır (24 milyon USD'den fazla). Yeni merkezimizde en gelişmiş uluslararası standartlarda çalışan bir gen tedavisi eğitim merkezi, AR-GE laboratuvarları ve üretim birimi birarada bulunacaktır. Yeni merkezimizin yıllık üretim kapasitesi 1.5 milyon doz rekombinant insan Ad-p53 enjektabl ürün olacaktır. 3 milyar RMB yuan tutarında yıllık üretim değeri gerçekleştirecek olan yeni merkezimiz dünyanın en büyük gen tedavi ürünü üretim tesisi olacaktır.

Gendicine ile tedavi

- 2006 sonuna kadar Gendicine ile tedavi edilmiş hasta sayısı kaç olacaktır?

- Bugüne kadar 40 değişik kanser türünden, yaklaşık olarak 5 bin hasta Gendicine ile tedavi edilmiştir.

- Bu 5 bin hastanın tanılarına göre sınıflandırmasını yapabilir misiniz?

- Gendicine ile tedavi edilen başlıca kanser türleri, baş-boyun squamöz hücreli kanserleri, karaciğer, akciğer, mide, meme, pankreas, kolo-rektal, prostat kanserleri ile melanomlar ve sarkomlardır. Aşağıda bu hastaların Ocak 2006 itibarı ile tanılarına göre dağılımını bulabilirsiniz.

- Baş ve boyun bölgesinin squamöz hücreli kanserleri dışında, diğer doku ve organların kanserlerinin tedavisinde Gendicine bir umut olabilir mi?

- Evet. Geniş spektrumlu bir kanser ilacı olan Gendicine ile karaciğer kanseri, mide kanseri, malin kavite effüzyonu, prostat kanseri vb kanser türlerinin tedavilerinde cesaret verici sonuçlar alınmıştır.

- Bugüne kadar Çin dışından kaç kanser hastası Gendicine ile tedavi edilmiştir?

- Bugüne kadar Çin dışında 250 kanser hastası Gendicine ile tedavi edilmiştir.

- Teşekkür ederiz.

Kanserle yüzleşmek

Dünya genelinde yılda 10 milyon kişinin tutulduğu ve bunların 5-6 milyonunun ölümüne neden olan kanser hastalığı neden 21. yüzyılda daha sık rastlanır oldu? Önlenmesi aslında oldukça kolay olan bu hastalığı ne kadar tanıyoruz?

Merhabalar hocam, Aralık ayı sayımızda Çin Halk Cumhuriyeti'nde kanser hastalığı alanında sürdürülen çalışmalarından bahsedeceğiz. Özellikle baş ve boyun bölgesi kanserlerinin tedavisinde başarılı olan bir uygulama sürdürüldüğünü öğrendik ve bu konuyu dergimizin yeni sayısında okurlarımızın bilgisine sunacağız. Bizler de, sizinle, kanser hastalığının ne olduğunu, korunma-tedavi yollarından ve bu konudaki son gelişmelerden bahsetmek istiyoruz. Dilerseniz kanser hastalığının genel bir tanımı yaparak söyleşiimize başlayalım.

- Kanser, vücudun çeşitli organlarının, çeşitli dokularının hücrelerinin değişime, tıbbi kelimesiyle mutasyona uğrayarak yoldan çıkmaları ve hudutsuz bölünerek, çoğalarak vücudu istila etmeleri ve kişiyi sonunda öldürmesiyle karakterize olan bir hastalık grubudur. Kanser diye bir hastalık yoktur. Kanserler vardır: mide kanseri, meme kanseri, akciğer kanseri gibi çeşitli kanser türleri var. Bu türlerin içinde de alt gruplar vardır. Mesela akciğer kanseri dediğiniz zaman bunun dört tane alt grubu vardır: Küçük hücreli tip, büyük hücreli tip, adeno kanser tipi gibi. Meme kanseri dersiniz bunun da alt grupları var. Yani kısaca kanserler demek lazım.

Kanser, özellikle 21. yüzyılda başımıza problem açmaya başladı. Daha önceki yüzyıllarda da vardı ama bu kadar çok değişti. 21. yüzyılda bir taraftan insan ömrünün uzaması, bir taraftan insan hayatına çok çeşitli kimyasal mad-

delerin girmesi, bazı mikropların artması, beslenme tarzımızın değişmesi, dünya nüfusunun artması gibi faktörlerin hepsi bir araya gelince kanser hakikaten çok fazla rastladığımız bir hastalık olmaya başladı. Tabii bu hastalık çoğunlukla ölümlü sonuçlandığından topluma bugün oldukça sıkıntı yaşatan bir hastalık grubu oldu.

Beslenme: Kanserden korunmanın önemli unsuru

- Bu büyük sıkıntılara neden olan hastalık dünyada kaç kişiyi etkiliyor?

- Bugün dünyada, yuvamlak hesap söyleyecek olursak yılda 10 milyon kişi kansere tutulmaktadır. Ve bunun 5-6 milyonunu ölmektedir. Yani bugün hastaları yüzde 50 gibi bir oranda kurtarabiliyoruz. Oysa kanser öyle bir hastalık ki erken teşhis edildiğinde ilk evrelerde yüzde 90 şifa ile sonuçlanıyor. Birinci evrede bir mide kanseri, birinci evrede bir meme kanseri, birinci evrede bir bağırsak kanseri yüzde 90 iyileşir. İkinci evreye geçildi mi bu oran yüzde 70'e düşer. Yayılmış gruba girerse yaşama oranı yüzde 40-50'ye kadar geriler. Demek ki burada en önemli şey erken teşhistir. Erken teşhis edilebilirsek tedavi başarılı olur. Kanserde erken tanı önemli. Kanserde bir de önemli olan tedavinin yanında önleme hususu. Kanser nasıl önleyebiliriz? Eğer önlersek ağır masraflara ve hastanın ızdırıp çekmesine lüzum kalmaz.

Kanseriy yapan sebepleri de şöyle belirtebiliriz: hastanın genetik yapısı; si-

Prof. Dr. Bülent Berkarda

Kansere karşı vücudun direncini arttıran sebzelerin başında karnabahar geliyor.

gara, bütün türevlerinin kullanılması; beslenme tarzı; ileri yaşlarda bir hastalık olması. İleri yaşlarda olan kimselerde kanser teşhisi için daha uyanık olunması lazım.

Gelelim beslenme tarzına. 20. yüzyılda beslenme tarzı özellikle şekerin kullanıma girmesi, kırmızı etin büyük ölçüde kullanıma başlanmış olması nedeniyle kanserler artmaktadır. Yağlı kırmızı et, şeker ve tatlıların bir kısmı uzun süre kullanıldıklarında kansere yol açmaktadır. Tütüne gelince, tütün, içindeki katran olsun, dumanının içindeki maddeler olsun yüzlerce kanserojen madde içermektedir. Bazen şöyle bir durumla karşılaşılır. Kişi sigara içmiyordur ama sigara içilen yerde bulunduğu yani pasif içici olduğu zaman dahi oldukça zarar görebilir. Dolayısıyla kanserin önlenmesi çok zor değildir. Sigara içmeyeceksin, şeker ve tatlıları az yiyeceksin, kırmızı eti az yiyeceksin, kansere karşı gelen sebze ve meyveleri ise bolca tüketeceksin. Mesela nedir bunlar? Lahanagiller gibi gıdalarda anti kanserojen maddeler var. Karnabahar ve Brüksel lahanası da bu gruba girer. Bunlar kansere karşı vücudun direncini artırıyorlar. O halde koruma böyle olacak. Korumadan sonra yapılacak şey erken teşhis. Erken teşhis zamanında yapılırsa o hasta büyük ölçüde kurtarılabilir.

Peki kanseri nasıl teşhis ediyoruz? Kanserinin birinci teşhis vasıtası klinik muayenedir. Hekimin iyi bir muayenesi gerekir. İkinci vasıta kimyasal tahlillerdir. Tahlillerde, kanserle birlikte vücutta oluşan bazı kansere özgü maddeler ortaya çıkar. Bu maddeler bizi uyarır. Üçüncü

vasıta ise radyolojidir yani röntgen ışınlarıyla teşhistir. Çeşitli filmler, bilgisayarlı tomografi, MR ve bazı radyoaktif izotoplarla yapılan tahliller. Bunlar kanseri yalalamamızı kolaylaştırır. Bu vasıtalarla teşhis ettikten sonra tedaviye gideceğiz.

Tedavi yöntemleri

- Kanserde birinci tedavi cerrahidir. Yani tümör, görüldüğü yerde etrafıyla birlikte çıkarılabildiği zaman, başka yerde yoksa zaten iyileşiyor. İkinci tedavi ışınla yapılır. Hastalık bıçakla, ameliyatla tam temizlenemiyorsa ışınla etrafı temizlenir. Yani röntgen tedavisi. Bugün buna radyasyon onkolojisi diyoruz. Işın onkolojisi diye bir ihtisas dalı var. Radyasyon onkolojisi ile ameliyattan sonra ameliyat sahası temizlenir. Eğer başka bir yerde metastaz varsa, metastazın olduğu bölge ışınla bombardıman edilerek kurutulur. Yani kanserde tedavi gerek cerrahi gerek ışın lokal vasıtalarıyla gerçekleştirilmektedir. Lokal tedavi bütün vücuda değil, belli bir yere tesir eder. Bunlardan sonra üçüncü tedavi yöntemi ise kemoterapidir. Yani ilaç tedavisidir. Bundan 50 sene evvel hardallı azot gazı çıktı. Ondan sonra metotreksat çıktı. Bazı hormonlar kullanılmaya başlandı. Arkadan yavaş yavaş fluoro-urasil çıktı. Endoksan çıktı ve daha sonra gittikçe arta arta bugüne geldi. Şimdi bugün dediğim gibi 50-60 çeşit kemoterapötik ilaç var. Kanserine göre, kanserin evresine göre erken safhada başka ilaç kullanıyoruz, geç safhada başka ilaç kullanıyoruz ve hastaları takip ediyoruz.

Bir meme kanseri hücresi

- Kanser ilaçlarında ne gibi değişiklikler oldu?

- Kanser ilaçlarını bir gruplayalım dersek eski ilaçlar daha çok DNA zehirleriydi. DNA, hücremizin çekirdeğinde bulunan ve kişinin bütün özelliklerinin kaydedildiği şerittir. Bizim göz rengimiz, boyumuz, kolumuzun kısalığı veya uzunluğu, kaşımızın rengi gibi tüm özelliklerimiz bu şeride kayıtlıdır. Kanserli hastalarda DNA bozuklukları da oluyor. İlk yapılan ilaçlar DNA zehirleriydi. Yani kanser hücrelerinin DNA'sını bozardı. DNA'sı bozulan kanser hücresi öldü. Yani kanser hücresine bir kurşun sıkmak gibi. Özellikle mesela antibiyotikler. Antibiyotik grubu kanser ilaçları vardır. Adriyamisin, Mitomisin gibi. Bunların hepsi DNA'ya giden hücrede DNA'yı yok eder. Kanser hücresinin DNA'sını yok ederken normal hücrelere de dokunur. Onların da DNA'sı var. Kanser ilacı diye seçtiğimiz ilaçlar normal hücrelere de zarar verir ama daha çok kanser hücresine zarar verdiği için ilaç diye kabul edilmiştir. Beş kanser hücresi öldürür, bir tane de normal hücre öldürür. Biz ona razı oluyoruz. Kanser hücresini öldürsün de. Normal hücreyi de öldürdüğü için yan tesiri oluyor. Mesela ilaç, kan hücrelerini de öldürdüğünden yan tesir olarak kansızlık görülebiliyor. Yahut bağırsak hücrelerini öldürüyor ve hasta kusuyor, ishal oluyor, dili soyuluyor. Bunlar yan tesirdir.

Yeni geliştirilen ilaçlar

Son senelerde hedefli ilaçlar diye bir grup çıktı. Bunlar daha çok kanser hücresini hedef alan ilaçlar. Kanser hücresinin bir özelliği vardır. Şimdi hücreyi bir top gibi düşünün. Hücrenin zarında binlerce, reseptör dediğimiz molekül bulunur. Yani bir topun üstüne dikili bir sürü topu iğne olduğunu düşünün. Bunların her biri bir alıcıdır; hücrenin dışarıdan aldığı maddelerin alıcısı. Yani siz bir ilaç verdiğiniz zaman o ilaç hücreye girerken o reseptöre bağlanıp da giriyor. Evvela alıcıyı uyarıyor. Kanser hücrelerinde, bu kanser yapıcı maddeler reseptörleri uyarıyorlar. Reseptör içeriye haber yolluyor ta çekirdeğe kadar birtakım kimyasal maddeler var. Bu kimyasal maddeleri bilardo topu oyunu

gibi düşünün. Bir topa vurursunuz, bu top giderbaşka bir topa, o top gider öbürüne. Bunun gibi hücrenin içinde zincir oluşturan bir haberleşme sistemi var. Mesajlar çekirdeğe iletiliyor. Hücrenin faaliyetleri çekirdekte gerçekleşir. Çekirdekte DNA bulunur. DNA kromozomların parçalarıdır. Mesela çekirdekten hücre çoğalması için emir çıkıyor. Demek ki hücrenin zarındaki bir uyarın, hücreye çoğalma emri veriyor ve hücreler çoğalıyor. Kanserde durum böyle gerçekleşiyor. Kimyacılar ve biyologlar bunu keşfedince, ileti sistemini durduracak, frenleyecek maddeler bulmaya yöneldiler. O maddelerin buluncu iletinin çekirdeğe gitmeyeceğini, böylece hücrenin bölünmeyip çoğalmayacağını ve kanserin duracağını düşündüler. Bu nedenle son zamanlarda bir sürü madde çıktı. Bunlara hedef gözetilen ilaçlar diye biliriz. Bunlar eski ilaçlara göre daha spesifik. Belli bir maddeyi bağlıyor. Hücrenin içindeki iletimi durduruyor ve bu kanser hücrelerine özgü oluyor. Eski ilaçlar hem normal hem de kanserli hücrenin DNA'sına gidiyordu. Dolayısıyla daha tahripkardı. Yeni ilaçlar ise daha çok kanser hücrelerindeki iletimi durduran, oradaki maddelere karşı olan şeylerdi. Onun için son yıllarda hedef gözetilen ilaçlar alanında kazandığımız çok fazla kanser ilacı var. Ayrıca monoklonal antikorlar diye bir ilaç grubu çıktı. O da hedef tedavisinin bir parçası. Monoklonal antikorlar da o top gibi hücrenin üzerinde bulunan reseptörlere karşı antikorlardır. Belli bir antikor belli bir reseptöre spesifik geliyor, ona yapışıyor, onu kapatıyor. O reseptörün başına çuval geçiriyor da diyebiliriz. Böylece o reseptör iş göremiyor.

Şimdi bizim elimizde hem eski tip ilaçlar hem de yeni hedef alan ilaçlar var. Bu yeni hedef alan ilaçlarla netice almamız daha verimli olmaya başladı. Bunlar da ideal değil tabii. Tam olarak yeterli olmuyor. Hücrenin de aklı var. Hücre iletişim yollarından birini bloke ediyoruz. Bu sefer de hücre, iletili başka bir yoldan götürüyor. Mesela E-5'i kapsatılar TEM'den gideriz. Hücre de öyle bakıyor, "Burası kapalıysa başka bir yol bulurum kendime" diyor. Onun için şimdi birkaç tane hedefe yönelik ilaç aramaya başladılar. Yani tek bir hedefi durdurmak da yetmemeye başladı. Bu söylediğim ilaçlar çok spesifik ve

Son zamanlarda, hedef gözetilen ilaçlar diye adlandırabileceğimiz, eski ilaçlara göre daha spesifik ilaçlar çıktı. Eski ilaçlar hem normal hem de kanserli hücrenin DNA'sına gidiyordu. Dolayısıyla daha tahripkardı. Yeni ilaçlar ise daha çok kanser hücrelerindeki iletimi durduruyor.

oldukça da pahalı. O kadar pahalı ki belki günün birinde Emekli Sandığı, ilaç masraflarını hastalar için karşılamaktan ıltas edecek, maaş veremeyecek. 8-10 senedir çıkan çok pahalı ilaçlar grubu var ama yapacak başka bir şey olmadıktan hastalıkların tedavisinde kullanıyoruz. Yine başa dönecek olursak, tedavi iyi ama esas önlemek daha iyi. Önlemek bedava ama tedavi çok pahalı. Bugün bir meme kanseri hastasını yeni model ilaçlarla tedavi etsek, harcamalar 40-50 milyon bulur. Aslında önlemek çok basit. Beslenmeye çok dikkat etmemiz gerekiyor. Alkolü sınırlı miktarda tüketmek, sigara içimine son vermek, bol sebze ve meyve tüketmek. Önlemesi bedava. Fakat insanoğlu bedava işlere yanaşmaz. İnsanoğlu acayip kompleks bir yaratıktır. Gider inadına zararına olanı alır. Bir tarif olsa yazıp vereceksin. Ama yok ki. "Haşlama sebze ye" diyorsun, "O da yenilir mi" diyor.

- İlaçların pahalı olması sadece Türkiye için mi geçerli yoksa durum dünya genelinde de böyle mi?

- Dünya genelinde pahalı. Bu ilaçları yapan şirketler artık dünya şirketleri. Roche yapıyor, Pfizer yapıyor. Bunlar dünya şirketleri zaten. Dolayısıyla ilacı buluyor. İlk ruhsatını Amerika'da alıyor. Amerika'dan fiyatı alıyor, Ankara'da Sağlık Bakanlığı'na başvuruyor. "Berim

şöyle bir ilacım var, şu işe iyi geliyor. Ruhsatını istiyorum. Amerika'dan aldığım fiyat şu kadar." diyor. Buradan da ruhsat alıyor, fiyat da aynı fiyat.

- Türkiye'de kanser hastalığı alanındaki çalışmalar nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Şimdi Türkiye'deki durum dediğiniz zaman şu anlattıklarım Türkiye'de bugün birçok hastanede, birçok onkoloji merkezinde uygulanıyor. Türkiye'de de ne yazık ki çok ileri araştırmalar yapılmıyor. Bunun nedeni de çok basit. Bunlar çok pahalı işler. Çok pahalı büyük laboratuvarlar kurmak ve oralarda masrafla bakmadan uzun seneler çalışmak lazım. Bir kanser ilacının oluşması için önce maddeyi bulacaksınız. Petri kutularında çeşitli kanserlerin hücreleri vardır. O kanser kültürlerine bulduğunuz kimyasal maddeyi ekleyeceksin ve kanser hücrelerinin büyümesini durdurup durdurmadığına bakacaksınız. Demek ki birinci safha bu. Biz buna in vitro çalışma diyoruz. Burada netice veriyorsa bu madde, alacaksınız bu defa vücudunda tümör olan farelere vereceksin. Bunun adı da invivo. Bu safhada da işe yarıyorsa bu sefer insanlara geçeceksin. Öncelikle bu maddenin zehirli olup olmadığını test edeceksin. Bunu yapıp zararlı ve yararlı dozlarını bulduktan sonra insanda o hastalığı olan hastalara vermeye başlayacaksınız. O hastalarda tümörü gerilettiğini görürsen bu defa daha büyük gruplarda, o zamana kadar geçerli olan tedavinin kullanıldığı hastalarla yeni bir hasta grubu yapacaksınız. Bir grup eski tedaviyi alacak, bir grup bu yeni ilacı alacak. Birkaç sene onları karşılaştıracaksın. Bunlar olduktan sonra Sağlık Bakanlığı'na gidip ben bir madde buldum diyip açıklamasını yaparak ruhsatını isteyeceksin. Bu anlattığım şeyler 6 ila 8 sene sürüyor. Bu çalışmaları da Türkiye'de yapmak çok zor.

- Siz nasıl değerlendiriyorsunuz kanser hastalığının geleceğini? Artışa giden bir durumla mı karşı karşıyayız?

- Tabii artışa götürüyor. Nüfus arttıkça, kimyasal maddeler hayatımıza girdikçe, insanlar dikkatsizce beslenmeye devam ettikçe, alkol ve sigara bağımlılığı arttıkça Türkiye'de ve dünyada kanser giderek çoğalacaktır.

- Teşekkür ederiz.

YÖK Raporu ve yüksek öğretimde özelleştirme açmazı

1990'lı yılların neo-liberal rüzgârları artık dindi. Bu yıllarda özelleştirilen yükseköğretim kurumlarından dikkate değer bir sonuç alındığını söylemek zordur. İkincisi, YÖK Strateji Taslak Raporu'nda geçen Motorola Üniversitesi vb. örneklerini ciddiye almaya olanak yoktur.

YÖK bir süredir üzerinde yoğunlaştığı ve "Yükseköğretimde bir tür reform" havasını verdiği çalışmayı "Türkiye'nin Yüksek Öğretim Stratejisi (Taslak Rapor) adı altında 3 Temmuz 2006'da açıkladı.

237 sayfalık YÖK Strateji Taslak Raporu (YÖK STR) esas olarak iki bölüme ayrılıyor. "Dünya ve Türkiye'deki Yeni Eğilimler" adı verilen Giriş bölümünde rapora temel teşkil eden temel kavramlar ortaya konduktan sonra, I. Bölümde Türkiye Yüksek Öğretim sisteminin bugünkü yapısı inceleniyor, II. Bölümde Türkiye için bir Yüksek Öğretim Stratejisi öneriliyor.

Prof. Teziç raporla ilgili düzenlediği basın toplantısında bunun bir yasa taslağı olmadığını, yükseköğretimle ilgili bir düşünce zemini oluşturulmasını istediklerini belirtti ve ekledi: "Kırmızı çizgiler koymadık, her şey tartışılın istiyoruz."

Kırmızı çizgileri olmayan bir Cumhuriyet olur mu? Anayasa bu çizgileri zaten koymuş, YÖK başkanı böyle bir açıklama nasıl yapabilir? gibi soruları bir başka yazıya bırakarak ve ülke yükseköğretim sistemi hakkındaki somut önerilere bir başka yazıda dönmek üzere, biz bu yazıda Rapora yön veren temel kavramlar ve özellikle "özelleştirme" üzerinde duracağız.

YÖK ve "özelleştirme"

"YÖK Strateji Taslak Raporu'nun belli başlı zaafı Yüksek Öğretimin Sorunlarına "özelleştirme" penceresinden bakması, dahası bunu "eğilim bu yönde" açıklaması ile pekiştirmeye çalışmasıdır.

YÖK Raporu'nun yaptığı, Batı'ya 1990'lı yıllarda egemen olan neo-liberal politikaları, küresel gerçekler olarak sunarak mutlaklaştırmak ve bu küresel öğretim anlayışını üniversitelere monte etmektir.

Üstelik bu, bir reforma havası içinde sunulmaktadır.

Bu bakış açısının yarattığı sakınca Yüksek Öğretim alanının ötesine taşınmakta, Cumhuriyet'in varlığına yönelik bir tehdide dönüşmektedir. Bu konuya sonuç bölümünde döneceğiz.

Özelleştirme bir "belirleyicilik" mi?

YÖK STR tartışmaya "Dünyada ve Türkiye'de Yeni Eğilimler" başlığı ile giriyor. Bu giriş liberal söylemin tüm kilit sözcüklerini ve önermelerini içeriyor.

- Yüksek Öğretim alanında değişiklikler yaşanıyor.

- Türkiye AB ile tam üyelik müzakerelerini yürütüyor, dikkatli olalım!

Kırmızı çizgileri olmayan bir Cumhuriyet olur mu? Anayasa bu çizgileri zaten koymuş, YÖK Başkanı böyle bir açıklama nasıl yapabilir?

YÖK Başkanı Prof. Dr. Erdoğan Teziç.

- Gelişmiş ülkelerde "bilgi toplumuna geçiş süreci başlamış ve bu bilgi ekonomisi ad verilen yeni bir küresel ekonomik yapı oluşturmuştur.

YÖK STR "küreselleşme, piyasa ekonomilerine geçiş ve özellikle hizmetlerin serbest dolaşımı yönündeki hızlı gelişmeler nedeniyle " diye devam ederken referanslarını da sıralıyor: "OECD, AB Komisyonu, Dünya Bankası ve hatta Dünya Ticaret Örgütü", hadi haksızlık etmeyelim, bunlara bir de UNESCO eklenmiş (Bu noktaya döneceğiz).

Bu noktada YÖK'e fazla haksızlık etmeyelim. Başkaları da var... 1990'larda şiddetlenen neo-liberal rüzgârların çeşitli kurumları, bu arada UNESCO'yu etkilediği görülüyor. UNESCO'ya göre "tüketicilere dönüşen öğrenciler artık rekabetçi bir piyasada en iyi eğitim seçmekte özgürdürler" (unesco.org/education/tr/ru.php) YÖK UNESCO'dan geri kalır mı?

Yüksek öğretim alanındaki gelişmeleri Dünya Bankası vb. raporlarından inceleyerek bunun küreselleşmenin kaçınılmaz bir sonuç, bir determinizm olduğunu ifade eden rapor, özelleştirmeyi masum gerekçelerin arkasına gizlenerek sunmaya çalışıyor. Rapora göre "Yüksek öğretimin finansmanı sorunu" yeni arayışların esas kaynağıdır.

Neo-liberal kavramlar yığını

Rapor "bilgi toplumuna ve ekonomisine (ne demekse?) geçiş sürecindeki yeni eğilimleri ve kavramları açıyor:

Özelleşme: Rapora göre eskiden kamu hizmet kamu kurumlarınca üretiliyordu. Oysa "1980'li yıllardan başlayarak refah devleti krizinin ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte özel birimlerden de yararlanma eğilimi güç kazanmıştır. " (s.40) Rapor bunun özelleştirme olduğu eleştirisini reddediyor ve "söz konusu olanın bir kamu malının özel olarak sunumu" olduğunu iddia ediyor ve bunun yabancı dildeki karşılığını bize sunuyor: (private provision of public goods) Rapor birçok ülkede üniversitelerin hem kamudan hem de özelden oluşan ikili bir yapıya kavuştuğunu iddia ediyor.

Bu tahlilin mantığı sonucu Sabancı'nın, Koç'un, Bilgi'nin kamu hizmeti verdikleridir. Zaten başlığın altında, daha uçuk düşüncelere yer veriliyor, Motorola gibi şirket üniversiteleri de bu kapsamda ele alınıyor. Buna diyecek bir şey bulamıyorum. Sadece YÖK'e şunu anımsatayım: YÖK sistemi içindeki Sabancı Üniversitesinde henüz bir Atatürk Anıtı yoktur.

Yığınlaşma (massification): Rapor bunu daha fazla öğrenciye ve daha geniş bir yaş grubuna eğitim vermek, olarak tanımlıyor. Buna göre daha çok öğrenci yükseköğretim görmek istemektedir. Dünyada yükseköğretim gören öğrenci sayısı 1985 yılında yaklaşık 20 milyon iken 1995'den sonra hızla artarak 2001 yılında 85 milyonu aşmıştır. Rapora göre bunun esas nedeni gelişmiş ülkelerde "yeni öğrenciler" in yani 24-34 yaş grubunun ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bu yaşam boyu eğitimleri ya da meslek değiştirme için yeniden eğitim eğilimini güçlendirmektedir.

Batı toplumlarının bu sorunlarla yüz yüze geldiği doğru olabilir ama Türkiye'nin sorunları bunlar mıdır?

Yüksek öğretimin Küreselleşmesi: Raporda "küreselleşen dünyada yükseköğretim de giderek ülkelere özgü bir etkinlik olmaktan çıkarak küresel etkinlik haline gelmektedir" diye başlayan bölüm, bir durum tespitinden öte, küreselleşmeye övgüye dönüşüyor. "Ulusal devletler öldü" edebiyatının yükseköğretimdeki uzantısı bu propagandanın bir anayasal kuruluş tarafından yayılması düşündürücüdür.

Dahası, raporda yüksek öğretimin küreselleşmesi başlığı altında öğrenci hareketliliği incelendikten sonra aldatici sonuçlara ulaşılmaktadır. Buna göre yabancı öğrencilerin en yoğun olduğu ülkeler Avrupa ülkeleridir. Rapor yabancı öğrenci sayısının günümüzde 1 milyona ulaştığını bu rakamın yüzde 50'sini Socrates/ Erasmus programlarından yararlanan öğrencilerden oluştuğunu tahmin ediyor. Burada çarpıcı olan ve Rapor'un geçiştirdiği Türkiye'nin durumudur. Türkiye 2001 itibarıyla 16.600 yabancı öğrenci kabul ederek birçok Avrupa ülkesinin bu arada Hollanda'nın, Danimarka'nın önüne geçmiştir. Türkiye'de öğretim gören ve büyük çoğunluğu Türkiye Cumhuriyetleri'den gelen bu "öğrenci hareketliliği"nin ülkemizin zenginliği olduğunun YÖK STR ayırdaında bile değildir.

Rapor Yüksek öğretimin küreselleşmesi bölümünde bol bol teknolojik olanaklardan yararlanarak "program hareketliliği"nden örnekler verilmektedir. Buna göre öğrenciler bir başka ülkenin eğitim programlarından yurtdışına gitmeden, sanal eğitim tekniklerinden yararlanarak derece almaya çalışacaklardır.

Raporda "küreselleşen dünyada yükseköğretim de giderek ülkelere özgü bir etkinlik olmaktan çıkarak küresel etkinlik haline gelmektedir" diye başlayan bölüm, bir durum tespitinden öte, küreselleşmeye övgüye dönüşüyor.

YÖK STR'a göre söz konusu küreselleşmenin bir başka biçimi; gelişmiş ülke üniversitelerinin başka ülkelerde açtıkları yerleşkeler de eğitim vermesidir. Buna göre Harvard, Yale Türkiye'de yerleşkeler kurarak öğretimi geliştireceklerdir. Bu modelin de Avustralya'da çok başarılı olduğunu Rapor'dan öğreniyoruz.

Şaka mı yapıyorlar acaba diyesi geliyor, insanın.

Özelleştirmenin gerekçesi finansman: Rapor, günümüze dek yüksek öğretimin ABD ve birkaç ülke dışında hemen tümüyle kamu kaynaklarından karşılandığını itiraf ettikten sonra, "yakmak için kazı çevirmeye" başlıyor:

- Talep artışı nedeniyle yüksek öğretim sadece kamu kaynaklarından karşılanamaz. Paydaşlar elini cebine atsin. (s.38)

- Yüksek öğretim kurumlarının gelir kaynakları çeşitlendirilsin.

Bulunduğu iddia edilen sihirli formül aslında 1980'li yıllardan beri liberal çev-

Raporu kaleme alan hocalarımızı birkaç aylığına Motorola Üniversitesi'ne "ihtisas"a yollamak güzel bir fikir olmaz mı? Şaka bir yana, yakında İbrahim Tatlıses Urfa'da, Seda Sayan Gedikpaşa'da üniversite açmaya kalkarsa, kimse şaşırmasın.

relerin dillerine pelesenk ettikleri unsurlardır. Buna göre "paydaş" adı verilen öğrencilerin "katkı payları" artırılacak ve Üniversite-sanayi işbirliği geliştirilecektir. Bunun yeni bir şey olduğunu iddia etmek, insanları olaylardan habersiz saymaktır. Gürüz'ün TUSİAD'a yazdığı rapor aynı şeyleri savunmuyor muydu? Yani, dönüp dolaşıp YÖK Projesi'nin başına geldik.

YÖK STR, Gürüz'le başlıyor ama onu fersah fersah geride bırakıyor. 1990'lı yılların en post-modern açıklamaları sıralanıyor; "Yüksek öğretimin bireysel getirisi" gibi kavramlara yer verildikten sonra, "ücretsiz yüksek öğretimin alt gelir gruplarından orta ve üst gelir gruplarına dolaylı kaynak aktarımı yarattığı" tartışmalarına bile giriliyor. Bu karmaşık ifadenin Türkçesi "yoksullar zenginler sömürüyor" dur.

Gülmeli mi ağlamalı mı?

Postmodern örneklerle "Yüksek Öğretimin Finansmanı" başlığı altında bolca rastlanıyor.

- "Yıllık bütçelerle kaynak verilmesi yerine performansla temellendirilmiş 3 yıllık bütçelerle kaynak verilmesinin (performans contracting) yaygınlaşan bir uygulama olduğu gözlenmektedir. (s.39)

Rapor tartışmayı açıyor ama üniversitelerin performansını nasıl ölçeceğiz, kim olacak sorularının yanına yanaşmıyor.

- "Yerel ve merkezi yönetimler tarafından talep edilen bazı eğitim programlarının üniversiteler tarafından geliştirilmesi ve bir hizmetin bir sözleşme ile yönetimler tarafından satın alınması." Buna "sözleşme temelli fonlama" (contract based funding) deniyormuş.

Bu uygulamanın ABD ve Avustralya'da çok yaygın olduğunu, Hollanda ve İngiltere'de de yaygınlaşmaya başladığını öğreniyoruz. (s.39)

Buna göre Üniversite "yerel ve merkezi yönetimler"ce talep edilen kimi kurslar düzenleyerek kendine kaynak yaratacaktır.

Bu arada yepyeni üniversite modelleri karşımıza çıkartılmaktadır:

- Kâr amacı gütmeyen (non-profit) Vakıf Üniversiteleri (Harvard, Stanford)

- Kâr amacı güden (for profit) kurum üniversiteleri (Univ. Of Phoenix, Devry Univ.)

- Şirket Üniversiteleri (Motorola Univ., Oracle Univ.)

Eğitimde küreselleşme, başta Harvard Üniversitesi olmak üzere, ABD'nin etkin üniversitelerinin dünyadan genç beyinleri devşirme politikasıdır.

- Sınır ötesi (transnational) üniversiteler. (Nottingham, The Apollo Group)

- Sanal Üniversiteler. (Tec de Monterrey) vb. (s.41)

İnanılır gibi değil ama aynen böyle. İnsanın aklına kimi muziplikler geliyor. Raporu kaleme alan hocalarımızı birkaç ayılına Motorola Üniversitesi'ne "ihtisas"a yollamak güzel bir fikir olmaz mı?"

Şaka bir yana, raporcular kapıyı açtıklarına göre yakında İbrahim Tatlıses Urfa'da, Seda Sayan Gedikpaşa'da üniversite açmaya kalkarsa, kimse şaşırmasın.

Özel yüksek öğretimden çarpık örnekler

Rapora göre yüksek öğretimdeki yeni eğilim özelleştirme eğilimidir.

Özelleştirme tartışmaları bu noktada derinleşmektedir.

- ABD örneği: ABD eskiden beri özel yüksek öğretimin tipik örneğidir. (s.38)

- Kamu hizmet olarak görenler: Finlandiya, İrlanda, Almanya ve Fransa'nın adı veriliyor. Oysa yüksek öğretimin kamu hizmeti olarak görülmesi, tüm Batı Avrupa için esastır.

İtalya, Hollanda, Portekiz, Avusturya ve İngiltere'de öğrenci harçları son yıllarda önemli ölçüde artırılmış (Öğrenci harçları artırıldı demek, kamu hizmeti anlayışı terk edildi demek midir?)

- Doğu Avrupa ülkelerinde ikili (ücretli/ücretsiz) bir sisteme geçilmiştir, kısım paralı kısmen parasızdır.

- Asya ve Pasifik ülkelerinde Avusturalya ve Yeni Zelanda yıllar önce Endonezya, Çin, Malezya, Tayvan ve Kore gibi bazı ülkeler ise son yıllarda yüksek öğretimde paralı eğitime geçmişti. (s.39)

Rapor bu alanda Çin'in yanına Hindistan ve Rusya'yı da eklemektedir. (s.41)

Rapor, bu iddialarını sıraladıktan sonra, özel yüksek öğretime geçişin dö-

YÖK Eski Başkanı Prof. Dr. Kemal Gürüz de eğitimde özelleştirme konusunda Erdoğan Teziç ile paralel tutum almıştı.

nemin emri olduğunu döne döne vurgulamaktadır.

Bu iddiaları teker teker ele alarak incelemek bu çalışmanın amacının ötesine taşacaktır. Ancak çeşitli bölgelerdeki durumları inceleyerek ana hatlarıyla sonuçlar ulaşmak hiç de zor değildir.

Batı Avrupa'da (Kıta Avrupası) yüksek öğretim

Raporda da teslim edildiği gibi Fransa, Almanya, Finlandiya İrlanda v. gibi

Üstü örtük iddia şudur:

Sosyalizm (kamu ekonomisi) bitti. İşte Çin örneği, işte Rusya örneği. Bu iddiadan "konjonktürün dayattığı" "yüksek öğretimde yeni eğilimler: özelleştirme" sonucuna sıçramak kolaylaşıyor.

ülkelerin de yüksek öğretim bir kamu hizmeti olarak görülmeye devam edilmektedir. Dahası, bu ülkelerde bu konuda bir tartışma da mevcut değildir.

Raporda "İtalya, Hollanda, Portekiz, Avusturya ve İngiltere gibi bazı ülkelerde öğrenci harçlarının önemli ölçüde artırıldığı" (s.38) belirtilerek buradan kimi sonuçlara ulaşmak istenmiştir. Aslında Batı Avrupa'nın demokratik geleneğinin parçası olan bu ülkelerde de yüksek öğretim bir kamu hizmeti olarak görülmekte, böyle uygulanmaktadır. Küçük bir araştırma bile bu gerçekleri ortaya koymaktadır.

Örneğin İtalya'da yüksek öğretim devlet tarafından sağlanmaktadır. Son yıllarda kimi özel yüksek eğitim kurumlarının bakanlık tarafından tescil edilmiş olması tablonun genelini renklerini değiştirmektedir. Ülkedeki toplam 776 Yüksek Öğretim Kurumu'ndan (Üniversite, Enstitü, Araştırma Merkezi vb.) büyük çoğunluğu devlete aittir ve öğrenci nüfusunun büyük çoğunluğu bu okullara gitmektedir. Örneğin ülkedeki 60 devlet üniversitesine karşılık, devlete ait olmayan 13 üniversite bulunmaktadır. (www.euroeducation.net/prof/italio)

İngiltere'de önde gelen üniversitelerin katkı paylarını artırdığı doğrudur ama piyasaya devlet üniversiteleri egemen olmaya devam etmektedir. Özel yüksek okullar özellikle bol bol İngilizce öğretmekte, İngilizce ağırlıklı eğitimin ticaretini yapmaktadırlar.

Öteki Batı Avrupa ülkelerinde durum üç aşığı beş yukarı aynıdır.

Raporun Doğu Avrupa ülkelerindeki ikili yapıyı örnek göstermesi anlamlı ve ikna edici midir? Doğu Avrupa'nın Berlin Duvarı'ndan sonra içine sürüklendiği şaşkınlık açıktır. Günümüzde ABD'nin hegemonik taleplerine (üs kurma, Irak'a asker gönderme, gizli CIA sorgu merkezleri vb.) Batı Avrupa şu ya da bu ölçüde direnirken, Doğu Avrupa ülkelerinin (Polonya, Bulgaristan, Macaristan, Romanya vb.) üzerine atlaması, aynı gerçeğin farklı görünümleridir. YÖK

STR'nun bu örneklerle sığınması kendi açısından talihisizliktir.

Asya ve Pasifik ülkeleri

YÖK raporu "Avusturalya ve Yeni Zelanda'nın yıllar önce, Endonezya, Çin, Malezya, Tayvan, Kore gibi bazı ülkelerin ise son yıllarda yükseköğretimde paralı eğitime geçtiği" iddiasına yer verdiği ni yukarıda belirtmiştik.

Bu ülkelerin hepsini birden Uzakdoğu ülkeleri sepetine koymak açıklayıcı değildir. Malezya, Endonezya, Tayvan, Kore vb. sömürge geleneğinden gelen ülkelerdir. Buralarda yükseköğretim bütçesi ölçüde sömürgeciler tarafından kuruldu. Bu ülkelerde yükseköğretimin bütçesi ölçüde özel ellerde olmasının getirisi artı mıdır, eksi mi?

Avusturalya ve Yeni Zelanda'ya gelince, bu iki ülke bir yandan Avrupa geleneğinin devamıdır bir yandan da yerel yönetimleri özendirilen anglo-sakson geleneğinin temsilcileridir. Buralarda ikili bir yapı vardır. Avusturalya üniversitelerinin kendilerini akredite etmeleri, bu anglo-sakson geleneğinin bir parçasıdır.

Esas önemi, düşündürücü örnekler Çin ve Rusya'dır.

Üstü örtük iddia şudur. Sosyalizm (kamu ekonomisi) bitti. İşte Çin örneği işte Rusya örneği. Bu iddiadan "konjonktürün dayattığı" "Yükseköğretimde yeni eğilimler: özelleştirme" sonucuna sıçramak kolaylaşıyor:

Bakalım kazın ayağı öyle mi?

Çin'de yüksek öğretim'de özelleştirme

Çin'in tarihinde yükseköğretim, bize benzer, belki de daha kötü sorunlar yaşıyordu. Özellikle sömürgeleştirme döneminde açılan çok sayıda misyoner okulu/yüksek okul (Katolik St John Üniversitesi, Şangay Aurora Üniversitesi vb.) Çin'in yaşamında büyük yıkımlara yol açtıktan sonra Devrim'in ardından 1952'de tasfiye edildi. Yükseköğretim hakkı, tüm yurttaşların eşit biçimde paylaştıkları bir hak olarak yani bir kamu hizmeti olarak görüldü. (www.chinagate.com.cn)

Yükseköğretim sorunu 1990'larda,

Özelleştirme konusunda kafası karışık olanlar sadece YÖK raporcuları değildir. Batı dünyasında ve bu dünyanın kültürel egemenliğini sürdürdüğü pek çok ülkede "küreselleşme", "özelleşme", yığınlaşma" ve benzeri konular tartışılmaktadır.

yükselen uluslararası eğitime bağlı olarak yeniden tartışmaya açıldı. 28 Aralık 2002'de yürürlüğe sokulan ve yükseköğretimi de kapsayan "Çin Özel Eğitim Yasası" kimi özel yüksek öğretim kurumlarının açılmasını olanaklı kılıyordu. 2003 Eylül'ünden itibaren mevzuat daha da yumuşatıldı ve

- Çinli kurumlarla ortaklık
 - Yönetim Kurulu'nun yarısının Çinli olması
 - Kurumun başında bir Çinlinin olması ve
 - Temel öğretim dilinin Çince olması
- koşullarıyla yabancı yüksek okulların da kurulmasına izin verildi.

2000'li yıllarda Çin'de Özel Yükseköğretim kurumlarının kurulmasına izin verilmesini, büyük bir hızla büyüyen ve yabancı sermayeye açılan dev bir ekonominin ihtiyaç duyduğu yeni tip elemanları yetiştirme çabası ile açıklamak olasıdır. "İşletmecilik" "yabancı dil öğrenimi" bu dalların başında gelmektedir. Ancak bu özel kurumları Çin Yüksek Öğretim sisteminin başlıca unsurları sanmak çok yanıltıcı olur. Nitekim 2002 sonu itibarıyla sadece 4 özel koleje "4 yıllık fakülte lisans mezuniyet derecesi" 129'una ise "ön-lisans" derecesi verme hakkı tanındı. Çin'de 2003 yıl itibarıyla

İtalya'da yükseköğretim devlet tarafından sağlanmaktadır. (Bari Üniversitesi)

1.400'e yakın yükseköğretim kurumu (Üniversite, Akademi, Araştırma Merkezi vb.) mevcuttur. Bunlardan 630'u klasik üniversite, 610'u yardımcı yükseköğretim kurumudur. 730 Üniversite-Yükseköğretim kurumu lisansüstü eğitim vermektedir. Ülkede bulunan 1000 kadar özel öğretim kurumundan (kolej vb.) sadece 20'sine yüksek lisans diploması verme hakkı tanınmıştır. (www.highereducation.in.China;china.com)

Öte yandan, tüm öğretim kurumları gibi özel öğretim kurumları da Devlet Konseyi'nin, Eğitim Bakanlığı'nın, merkezi hükümetin ve bölgesel yönetimlerin denetimi altındadır. (china.com)

Çin'in yükseköğretimde karşılaştığı bir başka sorun çok sayıda Çin'li öğrencinin denizaşırı ülkelerde eğitim görmesidir. UNESCO'ya göre 2000 yılı itibarıyla denizaşırı ülkelerde eğitim gören toplam 1.6 milyon öğrencinin 380.000'i yani yaklaşık dörtte biri, 100'ü aşkın ülkede öğretim gören Çinlilerdir. (www.china.org.cn) ABD'de çok sayıda Çinli öğrenci eğitim görmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2000'li yıllarda sistemini bir ölçüde liberalize ettiği ve dışı açtığını söylemek gerekir. Ancak YÖK STR'nin iddia ettiği gibi Çin'de yükseköğretimin hızla uluslararasılaşması, küreselleşmesi söz konusu değildir. Yukarıdaki verilerin de açıkça gösterdiği gibi yükseköğretim bir "kamu hizmeti" olarak görülmeye devam etmekte, özel yükseköğretim sistemin içinde küçük bir yer kaplamaktadır.

Çinliler'e göre "İpek yolu Xian kentinde başlar." İstanbul'da biter. Kuzeybatı Üniversitesi Çin'in "önde gelen üniversitelerinden."

Rusya'da yükseköğretimde durum

Yükseköğretim sistemi Sovyet sisteminin en çok eleştirilen ve liberalizmin saldırısına en çok uğrayan unsurları arasında yer aldı. Bunu doğal karşılamak gerekir. Çünkü Sovyet sistemi, tıpkı libe-

Pekin Üniversitesi diğer Çin üniversiteleri gibi bugün dünyanın ilgi odağındadır.

ral sistem gibi, yükseköğretimi yakın denetimi altında tutuyordu.

Sovyet sistemini yıkmaya girişimleri kısmen üniversitelerden başladı. 1980'lerde Sovyet sistemini ABD Üniversite sistemine uyarlama yönünde adımlar başladı. Ancak Sovyet sistemi

güçlü üniversiteler ve bilim çevrelerine yaratmıştı, Amerikanlaşmaya yer yer direnişler gözlemlendi.

SB'nin dağılışından sonra yıkım programı en başta üniversitelerde uygulandı. Üniversiteler öğretim üyelerine ücret ödeyemez oldu. Bunlara sözümona çözüm üretildi, kâr sosyo-ekonomik yapının temel yön vericisi oldu; devlet üniversiteleri ticari davranmaya itildiler.

Özelleştirme daha çok Sovyet sisteminin gelişkin olmadığı ekonomik, iş idaresi, işletme, özel hukuk vb. alanlarda ön almakla birlikte, öteki alanlara da yayıldı. Yükseköğretimin bir "kamu hizmeti" olması tartışmaya açıldı. Yükseköğretim kısmen özelleştirildi. 2004 itibarıyla 1. sınıf öğrencilerinin yüzde 35'i eğitim giderlerini kendisi karşılıyor ve yüzde 15'e yakını özel yükseköğretim kurumlarına devam ediyordu.

2003-2004 öğretim yılında Rusya Federasyonu'nda Yükseköğretim kurumlarına giden öğrenci sayısı toplam: 5.900.000 dolayındaydı. Bunun 5.200.000'i kamu okullarına 700.000'i özel okullara gidiyordu. (Higher Education in Russia, Wikipedia)

Üniversitelerin Cumhuriyet'i koruma ve kollama, Aydınlanma düşüncelerini yayma görevi yok mudur? Üniversitelerin bu alanda kırmızı çizgileri yok mudur? YÖK Strateji Taslak Raporu'nun gözardı ettiği bu yaşamsal sorunları ihmal etmek, üniversite düşüncesine kötülük etmektir.

Rusya'da da eğitimde özelleştirmenin yarattığı sıkıntılar bugün temel sorunlardır. (Moskova Üniversitesi)

2005 yılı itibarıyla Rusya'da devletin 685 yükseköğretim kurumunun her biri akredite iken, 619 devlet-dışı kurumun (Belediyeler vb. de buna dahil) 367'sine son 10 yılda akreditasyon tanınmıştı. (Higher Education In Russia, Wikipedia)

Rusya'da da yükseköğretim sisteminin tepesinde bir Yükseköğretim kurumu bulunmaktadır; kamu ölçütlerini bu kurum sapıyor. (Euroeducation.net)

Rusya'da yükseköğretim alanında son onbeş yıl içinde büyük bir kargaşa yaşandığı ve Sovyet sisteminin dört bir yandan gelen saldırılarla tahribata uğradığı açıktır. Ancak bu kargaşa, YÖK raporcularının iddia ettiği gibi, piyasacılığın değil, kamuculuğun gücünü kanıtladı. Günümüzde Rusya'da klasik (Devlet) üniversiteler saygın konumlarını koruyorlar.

Sonuç

Özelleştirme konusunda kafası karışık olanlar sadece YÖK raporcuları değildir. Batı dünyasında ve bu dünyanın kültürel egemenliğini sürdürdüğü pek çok ülkede, "küreselleşme", "özelleşme", "yığınlaşma" vb. konular tartışılmaktadır. Ne yazık ki UNESCO gibi kuruluşlar da

kısmen bu havaya girmiştir, yaptığı durumu idare etmekte; Tıpkı BM gibi. UNESCO yetkilileri yoksullardan gelen "çare üretin" taleplerini "biz küreselleşmeye karşı ya da yandaş değiliz, önemli olan çeşitli aktörlerin çatısı altında yansız tartışmalar yapabileceği bir yer olma özelliğimizi korumak istiyoruz" diyerek söz konusu tartışmalara tepeden bakmak istediklerini ifade ediyorlar. (unesco.org/edu)

YÖK Raporu'nun esas aldığı düşünceler gelişmiş Batı'nın günümüzde karşılaştığı sorunlardır. Oysa bizim gibi ülkelerde durum çok farklıdır. YÖK Raporu bu özelliği es geçiyor. Prof. Teziç'in Raporu tanıttığı basın toplantısında "Laiklik ne olacak?" sorusuna verdiği "yasalar belli olmakla birlikte herhangi bir sınır koymak istemiyoruz, kırmızı çizgi olmasın, her şeyin tartışılmasını istiyoruz" yanıtı aslında YÖK'ün Cumhuriyet'in temel niteliklerini savunma konusunda sorumluluk almaktan kaçındığı izlenimi yaratmıştır. Üniversite'nin Cumhuriyet'i koruma ve kollama, Aydınlanma düşüncelerini yayma diye bir görevi de yok mudur? Üniversitenin bu alanda kırmızı çizgileri yok mudur? YÖK STR'nun gözardı ettiği bu yaşamsal sorunları ve görevleri ihmal etmek üniver-

site düşüncesine kötülük etmektir. Laikliğin korunamadığı bir ülkede neler olabileceğini insan düşünmek bile istemiyor. "Kürt Sorunu"nun cenazeleri peş peşe camilerimize gönderdiği koşullarda üniversiteye düşen görevler olmaz mı? Bu sorunun yanıtlarını Avusturya üniversitelerinin sanal programlarından mı çıkarmaya çalışacağız? ABD'ye direnemeyen bir ülkenin başına çok kötü şeylerin geleceğini görmek için derin araştırmalara gerek yok, TV haberlerini izlemek yeterlidir. Yoksa, üniversitenin başına, Allah göstermesin, Bağdat Müzesi'nin başına gelen gelir.

Bunları kısaca hatırlatmakla yetenelim: 1990'lı yılların neo-liberal rüzgârları artık dindi. Bu yıllarda özelleştirilen yükseköğretim kurumlarından dikkate değer bir sonuç alındığını söylemek zordur. İkincisi, YÖK STR'nda geçen Motorola Üniversitesi vb. örneklerini ciddiye almayarak olanak yoktur.

Türkiye açısından bakıldığında tablo açıktır. İktidarların tüm teşviklerine karşın özel yükseköğretim kurumlarının eğittiği öğrenci kitlesi, toplamın yüzde 5'idir. Dolayısıyla yükün büyük ölçüde kamunun sırtında olduğu açıktır.

Türkiye'nin en iyi üniversiteleri açık ara devlet üniversiteleridir.

"Finans kaynakları yetersizliği" gerekçelerine gelince, YÖK hükümet tasarruflarına bir göz atırsın. AKP istediği zaman 15 yeni üniversite için bir çırpıda kaynak bulmadı mı?

Son olarak, sözü hukuka bırakalım: Anayasa Mahkemesi 1971'de "özel okulları kapatma" kararında şu görüşlere yer veriyordu:

"Özel yüksekokullar belli iktisadi çevrelerin ve düşünce akımlarının çıkarlarına uygun bir öğretime daha yatkın bir ortamdır. Çünkü özel sektörün bu alana girmesi, öğretimin ve eğitimin temel hedeflerinin içinden sapıtılması, gitgide soysuzlaştırılması sakıncasını doğurur."

YÖK unutsa da, görmezlikten gelse de bu belgeler arşivlerde durmaya devam ediyor.

Üniversitede ulusal bilinç eğitimi

Ulusal bilinç eğitimi öncelikle siyasi otorite tarafından bir tercihi gerektirmektedir. Atatürk döneminde bu tercih yapıldığı için devlet, hükümet, millet, eğitim kurumları paralel ve işbirliği içinde hareket ederek büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir.

Eğitim; belli bir konuda, bir bilgi ve bilim dalında yetiştirme ve geliştirme, eğitime işi olarak tanımlandığı gibi yeni kuşakların toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye olarakta tanımlanmaktadır.

Ulus; aralarında dil, tarih, yurt, kültür, ekonomi, ülkü birliği bulunan ve aynı bayrak altında yaşayan insan topluluğu, millet olarak tanımlanmaktadır.

Ulusal bilinç eğitimi de yeni kuşakların toplum yaşamında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışlarını elde ederken ulusun dil, tarih, yurt, kültür, ekonomi ve ülkü birliğini temel aldıkları eğitim olarak tanımlayabiliriz.

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte o güne kadar Anadolu'da Osmanlı padişahının kulu olarak yaşayan insanlar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı oldular ve Türk Ulusu'nu meydana getirdiler. İlk kuşak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları üzerinde hızla ulusal bilinç yaratılması sayesinde ulusal birlik, ulusal hedefler, ulusal ilerleme, ulusal gelişme vb. sağlanarak Atatürk Devrimleri'nin başarıya ulaştığı açıkça görülmektedir.

Atatürk'ün aramızdan ayrılmasından itibaren süregelen siyasi iktidarların bazı maksatlı uygulamaları ve çeşitli karşı devrim gayretlerine paralel olarak vatandaşlar üzerinde ulusal bilinç zayıflatılmış; özellikle 1980'lerden sonra kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve toplum mühendisliğinde kullanılması, soğuk savaşın sona ermesi, içeride 12 Eylül iktidarının gençler üzerinde uyguladığı depolitasyon uygulamaları, bireyciliğin ön plana çıkarılması vb. ile gençler ülke sorunlarına karşı adeta duysarsız hale getirilmişlerdir.

Bugün 2006 Türkiye'sine geldiğimizde ise 3. Dünya ülkelerine örnek bir Kurtuluş Savaşı vermiş bir ulus olmamıza rağmen, siyasal anlamda bağımsızlığı tehdit edilen, ekonomik olarak IMF ve DB borç yükü altında ezilen, sosyal ve kültürel bakımdan küreselleşme rüzgârları altında kendi öz benliği ile gittikçe yabancılaşan, psikolojik olarak özgüveni, ümidi zayıflatılmaya çalışılan bir ulus görünümü vermektedir.

Atatürk döneminde ülke yönetiminin tüm kademeleri, devletin tüm kurumları, millet, eğitim kurumları aynı ulusal hedeflere doğru yönlendirildikleri için başarıları sonuçlar alınabilmektedir. Bugünün uygulamalarına baktığımızda ise devlet-hükümet-millet ekseninde paralellik, ortak hedefler yoktur; ayrıca gerek iç, ge-

Atatürk Döneminde ülke yönetiminin tüm kademeleri, devletin tüm kurumları, millet, eğitim kurumları aynı ulusal hedeflere doğru yönlendirildikleri için başarılı sonuçlar alınabilmektedir.

1933 Üniversite Reformu, ulusal hedeflerin gerçekleştirilmesinde ileri atılmış bir atılımdır. (Fotoğraf: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi)

rekse dış etkenler vasıtasıyla ulusal bilincin yıpratılma, zayıflatılma gayretleri vardır.

Bir vatandaşın eğitiminde en önemli payın aile eğitimi olduğu, onu okul eğitiminin izlediği, daha sonra toplumun ve nihayetinde meslek eğitiminin izlediği belirtilmektedir.

1980'li yıllardan sonra özellikle görsel iletişim yayınları (TV, internet) ve yazılı iletişim yayınları da (gazete, dergi vb.) evlerimize girerek vatandaş eğitiminde çok önemli roller üstlenmişlerdir. Bu iletişim yayınları da genellikle ailenin yönlendiği yayın organlarıdır.

İlk ve orta öğretimde ulusal bilinç

Küreselleşme ve AB'ye uyum yasaları çerçevesinde ders kitapları ele alınarak mevcut siyasi iktidarın talebi doğrultusunda ulusal bakış açısından uzaklaştırılma gayretleri olmuştur. Fakat ulusal bilinç sadece ders kitapları ile değil, aynı zamanda öğretmenin kişisel inisiyatifli doğrultusunda da verilebileceği önemli bir gerçektir.

Üniversite eğitiminde ulusal bilinç

Bu zeminde biçimlenerek yüksek öğretime gelen ve her yıl sayıları 300 bin kadar artan gençlerin üniversite eğitim-

lerinde ulusal bilinç oluşumuna bakıldığında YÖK Yasası'nda aşağıdaki maddelerin bulunduğu görülmektedir:

'YÖK Yasası Madde 4- Yükseköğretim amacı:

a) Öğrencilerini

1) Atatürk inkılaplarını ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı,

2) Türk Milletinin milli, ahlaki, insani manevi ve kültürel değerlerini taşıyan, Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,

3) Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu,

Atatürk İlkeleri ve İnkılap

Tarihi dersi klasik tarih dersi biçiminde

aktarılmaktadır. Atatürk ilkeleri ve inkılapları, içinde bulunulan koşullara göre ülkenin ilerlemesini, gelişmesini ve ulusal çıkarlarını gözeterek yeni stratejiler üretilmesini hedefler.

4) Türkiye Cumhuriyeti ve devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren,

5) Hür ve bilimsel düşünce gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı,

6) Beden, zihin, ruh, ahlak ve duyu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş,

7) İlgili ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri, davranış ve genel kültürüne sahip vatandaşlar olarak yetiştirmek,

b) Türk Devleti'nin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandırılacak programlar uygulayarak, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamak,

c) Yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurtiçi ve yurtdışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktır.'

YÖK Yasası-Ana İlkeler

Madde 5- Yükseköğretim aşağıdaki 'Ana ilkeler' doğrultusunda planlanır, programlanır ve düzenlenir:

a) Öğrencilere, Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk Milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır,

b) Milli kültürümüz, örf ve adetlerimizle bağlı, kendimize has şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır' denilmektedir.

Eğer üniversite eğitimi yasada tanımlanan bu amaçlar çerçevesinde uy-

gulanmış olsaydı üniversite gençliği ulusal konulara duyarlı olur ve sahip çıkardı. Yasa ile uygulama arasındaki kopukluk, uyumsuzluk neden kaynaklanmaktadır? Bu amaçlar neden gerçekleştirilmiyor, gerçekleştirilemiyor? Bu soruların yanıtlanması gerekmektedir.

YÖK Yasası

1) Yükseköğretim kurumlarında Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Türk Dili, Yabancı dil zorunlu derslerdendir. Bütün bu dersler en az iki yarı yıl olarak programlanır ve uygulanır' denilmektedir.

Yüksek öğretimin amacı olan Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi haftada 2 saat olarak verilmektedir. Yasada en az 2 yarıyıl denildiğinden ve sürenin artırılmasında bir engel olmadığından dolayı bu sürenin 3. yarıyıldan 8. yarıyıla kadar, dersin kapsamı ve işlenme biçimi genişletilerek artırılma olanağı da görülmektedir.

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersi klasik tarih dersi biçiminde aktarılmaktadır. Atatürk İlkeleri ve İnkılapları yaşanan çağa, içinde bulunulan koşullara göre ülkenin ilerlemesini, gelişmesini ve ulusal çıkarlarını gözeterek yeni stratejiler üretilmesini hedefler. Bu ders kapsamında

**YÖK Yasası'na göre
öğretim üyeleri için ulusal
bilinç eğitimi temel görev
olarak öngörülmektedir.
Yasa'nın ilgili
maddelerinin
işletilmesiyle öğretim
üyeleri ve öğrenciler
arasında iletişim
sağlanabilir, panel,
konferans vb. ile
öğrenciler bu sorumluluğa
dahil edilebilirler.**

ülkeyi ilgilendiren siyasi kararların, uygulamaların Atatürk ilkeleri çerçevesinde incelenmesi, tartışılması, yorumlanması yapılarak hem öğrencilerin güncel gelişmeleri yakalamaları, ulusal bilinçlerini geliştirmeleri, hem de Atatürk ilkelerini uygulamalar içerisinde yorumlayarak, yaşatarak daha iyi kavramalarının mümkün olabileceği de düşünülebilir.

YÖK Yasası-Öğretim Üyelerinin Görevleri

Madde 22

a) Yükseköğretim kurumlarında ve bu kanundaki amaç ve ilkelere uygun biçimde ön lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim-öğretim ve uygulamalı çalışmalar yapmak ve yaptırmak, proje hazırlıkları ve seminerleri yönetmek,

b) İlgili birim başkanlığınca düzenlenecek programa göre, belirli günlerde öğrencileri kabul ederek onlara gerekli konularda yardım etmek, bu kanundaki amaç ve ilkeler doğrultusunda yol göstermek ve rehberlik etmek, 'denilmektedir.

Bu durumda öğretim üyelerinin ders saatlerinde, rehberlik saatlerinde yasa da belirtilen amaç ve ilkeler kapsamında olan Atatürk İlkeleri konusunda aydınlatma, yol gösterme yapabilecekleri görülmektedir.

'2547 YÖK Yasası Öğretim Üyeleri Disiplin Yönetmeliği: Madde 11

a) Siyasi veya ideolojik amaçlarla kurumlarına huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak.

b) Yasaklanmış her türlü yayını veya siyasi veya ideolojik amaçlı bildiri, afiş, pankart, bant ve benzerlerini basmak, çoğaltmak, dağıtmak veya bunları işyerine veya işyerlerindeki eşya üzerine yazmak, resmetmek ve asmak, teşhir etmek veya sözlü ideolojik propaganda yapmak.

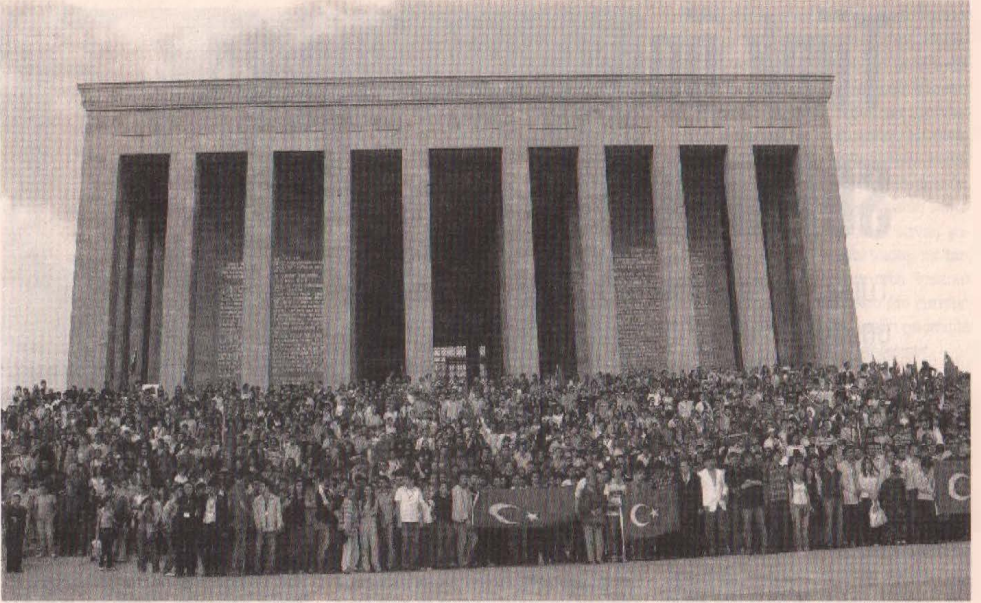
YÖK yasası Madde: 130

Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak bu yetki, devletin varlığı ve bağımsızlığı, milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez' şeklindedir.

Bu durumda öğretim üyelerinin Atatürk ilke ve İnkılaplarını savunma ve işletmeleri konusunda yasal bir engelin olmadığı, tam tersine görev olarak bildirildiği görülmektedir.

Gençliğin içine düşürüldüğü duyarsızlık ve ulusal değerlere yabancılaşma bugün çözümlenecek temel sorundur.

Üniversitelerdeki Atatürkçü Düşünce Toplulukları, 19 Mayıs 2006 tarihinde Türkiye Gençlik Birliği ismiyle yurt çapında bir birlik kurdular.

*YÖK Yasası- Öğrenci Disiplin Yönetmeliği Madde 9:

Siyasal ve ideolojik amaçlar dışında boykot işgal, engelleme gibi eylemlere teşebbüs etmek veya yükseköğretim kurumunun hizmetlerini aksatacak davranışta bulunmak" şeklindedir.

Öğrenciler açısından da Atatürk ilke ve inkılaplarını savunma ve işlemeleri konusunda yasal bir engelin olmadığı, tam tersine amaç olarak bildirildiği görülmektedir.

Öğrenci kulüpleri

Üniversitelerde çeşitli kulüpler vardır. Bu kulüpler öğrencilerin bilimsel, sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerde bulunabilmeleri amacıyla kurulmuşlardır.

Bazı üniversitelerde bulunan Atatürkçü Düşünce Kulüpleri:

Marmara Üniversitesi: Marmara Atatürkçü Düşünce Topluluğu Kulübü

Malatya- İnönü Üniversitesi: Atatürkçü Düşünce Topluluğu, 19 Mayıs Ulusal Gençlik Topluluğu, Üniversiteli Gençlik Topluluğu;

On Dokuz Mayıs Üniversitesi: Atatürkçü Düşünce Kulübü, Sinop-Amasya Atatürkçü Düşünce Kulübü;

Gazi Üniversitesi: Atatürkçü Düşünce Topluluğu (Eczacılık Fak., Mühendislik Fak., Eğitim Fak.);

Boğaziçi Üniversitesi: Atatürkçü Düşünce Kulübü;

Fatih Üniversitesi: Atatürkçü Düşünce Kulübü;

Bilgi Üniversitesi: Atatürk's Thought Club, Kemalist Thought Club;

Sabancı Üniversitesi: Atatürk Kulübü.

Bu kulüplerin daha etkili ve toplumsal konularda daha duyarlı olabilmelerinin büyük ölçüde üniversite yönetiminin, öğretim üyelerinin ilgisine ve yönlendirmesine bağlı olduğu gözlenmektedir. Bu

kulüpler de ulusal bilinç oluşturulmasında daha etkili olarak çalıştırılabilirler.

Sonuç

Ulusal bilinç eğitimi öncelikle siyasi otorite tarafından bir tercihi gerektirmektedir. Atatürk döneminde bu tercih yapıldığı için devlet, hükümet, millet, eğitim kurumları paralel ve işbirliği içinde hareket ederek büyük ilerlemeler kaydetmişlerdir.

Günümüz Türkiye'sinde bu paralellik ve işbirliği kurulamadığından bir kopukluk, duyarsızlık yaşanmaktadır, gençlerimiz, özellikle üniversite gençliği ulusal güvenliğimiz, ulusal geleceğimiz ile ilgili konulara yeterli duyarlılığı göstermemektedirler. YÖK Yasası'na göre öğretim üyeleri için ulusal bilinç eğitimi temel görev olarak öngörülmektedir. YÖK Yasası'nın ilgili maddelerinin işletilmesiyle öğretim üyeleri ve öğrenciler arasında bu konuda iletişim sağlanabilir ve çeşitli panel, konferans vb. ile öğrenciler bu sorumluluğun içine çekilebilirler.

Türk üniversitelerinin sorunları

Türkiye'de üniversitelerde birey ve toplumun ihtiyaç ve istekleri göz önünde bulundurulmamaktadır. Bu sebeple şu andaki tutarsız eğitim sistemiyle binlerce diplomalı işsiz yaratılmaktadır. Bu şekilde insanlarımız israf edildiği gibi, ülkenin kaynakları da boşa harcanmaktadır.

Eğitim dilinin önemi

Kanımcı Türkiye'de üniversitelerin sorunlarının başında yabancı dille eğitim gelmektedir. Ülkemizde eğitim-öğretim dili Türkçe olmakla birlikte, iki devlet üniversitesinde (Ortadoğu ve Boğaziçi üniversiteleri) tamamen İngilizce eğitim yapılmaktadır. Son yıllarda bazı devlet üniversitelerinde İngilizce tıp, İngilizce iktisat gibi fakülte ve bölümler açılmıştır. Yine vakıf üniversitelerinden sadece Başkent, Okan ve TOBB üniversiteleri Türkçe eğitim yaparken Ufuk, Doğuş, Maltepe ve Kadir Has üniversitelerinde eğitim dili, bazı fakülte ve bölümlerde Türkçe, bazılarında ise İngilizcedir. Diğer bütün Vakıf üniversitelerinde eğitim dili İngilizcedir.

Türkiye'de kültür işgalinin hangi boyutlara ulaştığını, eski YÖK başkanlarından birisinin "Türkçe'nin bilim olmadığını ve gelecekte de olamayacağını" söylemesinden anlıyoruz. Oysa Nicholas Negroponto Türk dili için şunları söylemiştir: "Türk dili, matematik gibi bir dildir, aynı zamanda okunduğu gibi yazıldığı ve yazıldığı gibi okunduğu için geleceğin bilgisayar dili olabilir." (Arslanoğlu, 1997). Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu "dillerin, matematiğe ne kadar yakınlarsa o kadar bilim dili olabileceğini, Türkçenin matematiksel yapısıyla gerçek bir bilim dili olduğunu, 250 kelimelik tarzanca ile bilim değil ancak bir otelde hizmetçilik yapılabileceğini, yabancı dilin anaokuluna indi-

rilmesi ile bir buçuk nesil sonra Türkçenin yok olabileceğini" söylemiştir,

Yabancı dilde eğitimin bu kadar yaygınlaşmış olması Türk kültürü açısından son derece düşündürücüdür. Böyle giderse gelecekte Türkçenin tamamen eğitim, bilim ve kültür hayatından çıkması söz konusu olabilir. Bu ise bir ulusun planlı ve programlı bir şekilde yok edilmesinden başka bir şey olmasa gerekir.

İkinci sorun, 1950'lerde Menderes Hükümeti ile başlayan ve günümüze kadar süregelen hükümetle üniversitelerin çatışmasıdır. Gerçekten bu, üzerinde düşünülmesi gereken çok önemli ve ciddi bir sorundur. 60 yıldır süren bu çatışmanın ben dış kaynaklı olabileceğini düşünüyorum. Ancak burada hükümet ve üniversitelere düşen görev, bu oyunu bozmak ve sorunları yüz yüze görüşerek çözmek olmalıdır. Aksi halde bu çatışma sonunda, hükümetlerce üniversitelere yeterli kaynak ayrılmadığı gibi yeterli kadro da verilmiyor. Ayrıca bir zamanlar üniversite profesörünün maaşı, başbakanlık müsteşarı na denkken bugün başbakanlık çalışan bir şube müdürü seviyesine indirilmiştir. Böyle olunca nitelikli beyinler, üniversiteye girmiyor ve Türkiye'de eğitim-öğretim, araştırma ve geliştirme engellenmiş oluyor. Sonuçta bu çatışmalardan devletin çeşitli kurumları ve devletin bütünü zarar görüyor.

Yabancı dilde eğitimin bu kadar yaygınlaşmış olması Türk kültürü açısından son derece düşündürücüdür. Böyle giderse gelecekte Türkçenin tamamen eğitim, bilim ve kültür hayatından çıkması söz konusu olabilir.

Kolejler, eğitimde özelleştirmenin bir sonucu olarak bir endüstri durumuna geldiler.

Üniversiteler ve siyasi müdahale

Üçüncü sorun, hükümetle üniversite-ler arasında süren başörtüsü sorunudur. Bu sorun, ne yazık ki farklı boyutlarda da olsa İran ve Fas gibi İslam ülkelerinde de yaşanmaktadır. Bildiğimiz gibi Türkiye'de 20-25 yıldır başörtüsü ile yatıyor, imam-hatiplerle kalkıyoruz. Bu biraz İstanbul'un fethi sırasında Bizans bilginlerinin meleklerin cinsiyetini tartışmalarını andırmaktadır. Oysa ülkenin eğitim, sağlık, işsizlik, hukuk ve siyasetle ilgili çözülmesi gereken acil ve çok ciddi sorunları bulunmaktadır.

Bu kadar sorunlarla karşı karşıya olan Türkiye'nin yapay gündemlerle meşgul edilmesinde dış güçlerin etkisi olabileceğini düşünüyorum. Nitekim Protestan Hartmer Dreier "Laiklik dinsizliktir", Gustav Adolf Sonnenhol "Türkiye'de Kemalist eğitim diktatörlüğü vardır" ve oryantalist Peter Heine "Türban, namuslu kadının sembolüdür" demişlerdir (Gürbüz, 2006). O zaman Peter Heine, sormak gerekiyor: "Eğer türban namuslu kadının sembolü ise Batılıların hepsi namussuz mu? Yoksa Batılıların namusa ihtiyaçları yok mu?"

Ayrıca karşıdan çok basit gibi görülen bu konu, dış güçler tarafından Türkiye'ye karşı siyasal bir operasyon olarak da kullanılabilir. Şöyle ki, 1999 seçime-

lerinden Refah Partisi'nden milletvekili olarak seçilen Amerikan vatandaşı Merve Kavakçı, Meclise başörtü ile girmek istemiş ve büyük tepki ile karşılanmıştır. Bu durum Refah Partisi'nin gelenekçi ve yenilikçi diye iki gruba ayrılmasına ve 2002 yılında yapılan seçimlerde yenilikçilerin kurduğu AKP'nin iktidara gelmesine yol açabilmiştir. Bir de Kamu ekonomik kuruluşlarını "Babalar gibi satarım" diyen Sayın Maliye Bakanı Kemal Unakıtan'ın eşinin başının örtülü ve üzerindeki tişörtün ABD bayraklı olması, bu konu üzerinde düşünenlere çok şeyler ifade edebilir. Çünkü bu, herhangi bir siyasal hesabı olmayan ve geleneksel olarak başını örtenlerden çok farklı bir durumu gözler önüne sermektedir.

ABD'li Prof. Huntington, Atatürk ilkelerinin 70 yıl geride kaldığını söylerken, AB yetkilileri, Türkiye'nin gelişmesinin önünde iki engel görmektedir. Bunlardan birisi Atatürkçülük diğeri ise Türk ordusudur.

Yine ABD'li Prof. Huntington, Atatürk ilkelerinin 70 yıl geride kaldığını söylerken, AB yetkilileri, Türkiye'nin gelişmesinin önünde iki engel görmektedir. Bunlardan birisi Atatürkçülük diğeri ise Türk ordusudur. Bence bu düşünceler, bir ülkeye karşı nükleer silah kullanılması kadar tehlikelidir. Çünkü yukarıdaki ifadelerle, ülkeyi savunan orduya ve ülkenin kuruluş felsefesine karşı psikolojik savaş yapılmaktadır. Başörtüsü gibi yapay bir tartışma ile de, bir taraftan ülke insanın enerjisi boş yere harcanırken diğer yandan bu konu bahane edilerek yakın geçmişte Türkiye'de cinayetler işlenebilmiştir.

Görüldüğü gibi Türkiye'de halk çoğunluğunun inancı olan İslam dininin içi boşaltılmış ve sadece başörtüsü ve imam-hatip sorununa indirgenmiştir. Oysa İslam dininin, oku, dosdoğru ol, çalışmak ibadettir gibi emirlerine Türk halkı çoğunlukla uymuş olsaydı, belki Türkiye bugün dünyanın en gelişmiş ülkelerinden birisi olabilirdi. Nitekim Batı'da bununla ilgili şöyle bir açıklama vardır: Bildiğimiz gibi Katoliklikte, "Bu dünyayı bırak ahirete çalış" prensibi vardır. Batı bunu benimsediği için Ortaçağ boyunca bilim, sanatta ve felsefede geri kalmıştır. İşte nasıl oldu da Batı toplumları, bugünkü gelişmişlik düzeyine ulaştılar? sorusunun cevabını ünlü Alman sosyolog Max Weber şöyle vermektedir: Luther, İnci'li Almacaya çevirerek Protestanlık mezhebinin kurdu. Bu mezhep rasyonel olma, tutumlu olma ve dünyevi işe dinsel ve ahlaksal değer verme gibi üç prensip getirmiştir. Bu prensiplerin günlük sosyal ve ekonomik hayata uygulanması, modern kapitalizmi doğurmuştur, kapitalizm de Batı toplumlarının gelişmesini sağlamıştır.

Buradan bence çıkarılacak çok önemli dersler bulunmaktadır. Şöyle ki; Batılılar, dinlerine birtakım prensipler getirerek ilerlerken; oku, dosdoğru ol, çalışmak ibadettir gibi prensiplerin İslam toplumlarını etkilememiş olması düşünülmelidir.

Yine İslam dünyası, genellikle dinin özünde olmayan kaderciği benimsemiştir. Oysa Kur'an'da, "Başınıza gelen-

ler, kendi ellerinizle yaptıklarınız yüzündendir" ayeti bulunmaktadır. Buna rağmen İslam toplumları, çoğunlukla başına gelenlerin sebebinin doğrudan doğruya Tanrı'ya yüklerken, kendilerini sorumluluktan kurtardıklarını sanmaktadırlar.

Eğitimin görevi

Dördüncü temel sorun, Türkiye'de yüksek öğretim sisteminin, tamamen çok uluslu şirketlere eleman yetiştirmeye yönelmiş olmasıdır. Şöyle ki, 1980'lerde çokuluslu şirketler üretimi bırakarak onun yerine faiz, döviz ve borsa gibi kumara dayalı ekonomik modeli benimsediler. Bunu geliştirmekte olan ülkelere de kabul ettirdiler. Türkiye'de bu işin mimarı, eski başbakanlardan Turgut Özal'dır. Nitekim 1983'lerden sonra Türkiye'de özelleştirme bahane edilerek yeni devlet yatırımları yapılmadığı gibi, var olanlar özelleştirilmeye başlandı. Bundan sonra parası olanlar, yatırım yerine faiz, döviz, borsa gibi üç kağıda dayalı kumar ekonomisine yöneledikleri için üretim azaldı ve gittikçe ekonomi çökmeye başladı. Öte yandan Başbakan Özal, Aralık 1985 tarihinde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nı kurdu. Bu yolla yabancılar, borsaya sıcak para sokup çıkararak 2000 ve 2001 yıllarında iki defa kriz yarattılar. Borsanın gerçek ekonomiyi hiçbir katkısı olmadığı gibi aynı zamanda yabancıların Türk

Bugün Türkiye'de çoğunlukla medyanın ekonomi adına sabahtan akşama anlattıkları tamamen faizin düşmesi, dövizin çıkmasıdır. Bunun rantla geçinen tefeci kesimlerin dışındakilere ne faydası olabilir? Bu, ülke ekonomisini günden güne çöküşe götürmektedir.

ekonomisine operasyon yapmalarının önu açılmış oldu.

Bugün Türkiye'de çoğunlukla medyanın ekonomi adına sabahtan akşama anlattıkları tamamen faizin düşmesi, dövizin çıkmasıdır. Bunun rantla geçinen tefeci kesimlerin dışındakilere ne faydası olabilir? Bu, ülke ekonomisini günden güne çöküşe götürmektedir. Oysa ekonomik gelişmenin üretim ve ihracata dayandığını bilmek için, ekonomi bilginin olmaya gerek var mıdır? Onun için bence Türkiye'de yapılması gereken ilk şey,

tekrar üretim ekonomisine dönmektir. Aksi halde bugün olduğu gibi 15 milyon işsiz ve her geçen gün buna eklenen milyonlarla Türkiye, gelecekte bir suçlular ülkesi haline gelebilir.

Akademik çalışmaların durumu

Beşinci sorun, üniversitelerde istenilen düzeyde bilimsel araştırmaların yapılamamasıdır. Bir defa araştırma için gerekli ortam mevcut değildir. Öte yandan araştırmalar teşvik edilip desteklenmemektedir. Bununla ilgili olarak Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu (1996), bazı rektör ve dekanların bilimsel çalışma yapmak isteyen öğretim üyelerine, "çalışmayı bırakın gidin, raki için" dediklerini söyledi. Bu bir ülke için felaket sayılabilecek bir durumdur. Çünkü bir ülkenin gelişmesini engellemek istiyorsanız, orada bilimsel faaliyetleri durdurmanız yeterlidir. Ben şahsen yabancı dille eğitimin de hem Türkiye'nin gelişmesini engellemek hem de gençleri ulusal kimlikten arındırmak amacıyla yaptırıldığını düşünüyorum.

Ayrıca Türkiye'de öğretim üyelerinden eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve yayım ve danışmanlık yapmak gibi üç türlü görev beklenmektedir. Bir kişinin bu üç etkinliği layıkıyla yapması olanaksızdır. Bunlardan birisine ağırlık verirse ister istemez ötekiler aksayacaktır.

Son yıllarda Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerdeki üniversitelerin akademik yükseltmelerde birtakım kriterler istemelerinin araştırmayı teşvik ettiğini düşünüyorum. Eğer bütün üniversiteler bunu isterlerse, bilimsel araştırmaların sayısı ve niteliğinde gelişmeler sağlanabilir.

Ayrıca yapılan çalışmaların yayımlanma şansı son derece zayıftır. Ayrıca 1994 yılında uygulanan ve zaman zaman sürdürülen tasarruf tedbirleri uygulaması, zaten zayıf olan yayım işini, durma noktasına getirmiştir. Ne yazık ki bugüne kadar hükümetlerin tasarruf tedbirleri için ilk başvurdukları yol, araştırma ve yayımlarda kendisini göstermiştir. Oysa bir ülkenin gelişmesi bilimsel çalışmalarla olacağına göre bu konuya tasar-

Borsa ekonomisi, özellikle ezilen dünya ülkelerinde milli ekonominin çökertilmesinde kullanılan temel silahlardandır.

ruf tedbirlerinin uygulanması aklın alaçağı bir iş değildir. Eğer bilimsel araştırmalar bir yatırım ise, bu konuda yapılacak en iyi tasarruf, bilimsel faaliyetlerin daha çok teşvik edilmesi olmalıdır.

Son yıllarda akademik yükseltilmelerde yabancı yayım zorunluluğu getirilmiştir. Fen alanlarının evrenselliği sebebiyle bundan bütün insanlığın yararlanma olasılığı vardır. Bu yüzden yayım yapma daha kolay olabilir. Oysa sosyal bilimler aynı zamanda ulusal bilimlerdir. Şöyle ki, her toplumun sosyal yapısı ve kültürü diğerlerinden farklıdır. Onun için ülkemizde yapılan sosyal bilimle ilgili bir çalışma, diğer ulusları ne kadar ilgilendirecek ki, bunları bilimsel dergilerinde yayımlasınlar. Ancak onların stratejilerine uygun gelen ülke bölücü çalışmaların teşvik görüp daha kolay yayımlanabildiği görülmektedir. Nitekim ABD'li borsa spekülâtörü Soros, bilim adamlarına yaptıkları birtakım projelerle balkanları parçaladıklarını söylemiştir.

Bu düşünceleri destekleyen Prof. İlber Ortaylı (1996) şunları söylemiştir: "20 yıl sonra AB'nin ne olacağı belli değildir. Ayrıca AB Türk adını kaldırı Türkiyeyi yapmamızı istiyor. Üniversitelerimize karışmak istiyorlar. Oysa Avrupa üniversiteleri çöküntü içinde, Türk üniversiteleri, birçok Avrupa üniversitelerinden iyi durumda." Demek ki, ekonomimizi, eğitimimizi, hukukumuzu özet olarak her şeyimizi AB kapaşına bağlamak isteyenlerin, bunun üzerinde çok ciddi düşüncmeleri gerekir.

Ayrıca dış ülkelerde yayım yapma, fen alanları için patent hakkından vazgeçme gibi bir sorunu gündeme getirmektedir. Böylece Türkiye'deki bir bilim adamının yaptığı çalışma, yayımlanan ülkenin olduğu için onu parayla dışarıdan alma gibi bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Bu bilinçsiz yayılıyorsa hoş görülebilir, ancak bilerek ve kasıtlı yapıyorsa bunun adı ülkeye bilerek zarar vermekten başka bir şey olabilir mi?

Yukarıdaki temel sorunların dışında yükseköğretim sorunlarını iki ana başlık altında toplayabiliriz: 1) Öğrencilerin sorunları, 2) Öğretim elemanlarının sorunları

Başlıca öğrenci sorunları

- 1) Üniversitelerin, lise mezunlarının ancak yüzde 25'ini kabul edebilmesi,
- 2) Alan seçimi ile ilgili sorunlar,
- 3) Sınıfların kalabalıklığı,
- 4) Kütüphane ve kaynaklara ulaşamama sorunları,
- 5) Psikolojik sorunlar,
- 6) Sosyal kültürel faaliyetlerle ilgili sorunlar,
- 7) Gruplaşma ile ilgili sorunlar,
- 8) Burs ve kredi sorunları,
- 9) Beslenme ile ilgili sorunlar,
- 10) Öğrencilerin barınma sorunları,
- 11) Öğrencilerin sağlıklılıkla ilgili sorunları.

Öğretim elemanlarının sorunları

- 1) Öğretim elemanının sayı ve kalite sorunları,
- 2) Ücret yetersizliği,
- 3) Aşırı çalışma ve çok sayıda görev istenmesi,
- 4) Yabancı dil ile ilgili sorunlar,
- 5) Bilgi üretme ve bunu yayma sorunları (bazı yöneticilerinin matya usulü çalışıp sadece taraftarların yazılarını yayımlaması ve dergilerin sürekli çıkarmaması),
- 6) Araştırmaların desteklenmemesi.

Sonuç

Türkiye'de üniversitelerde birey ve toplumun ihtiyaç ve istekleri göz önünde

bulundurulmamaktadır. Bu sebeple şu andaki tutarsız eğitim sistemiyle binlerce diplomalı işsiz yaratılmaktadır. Bu şekilde insanlarımızın israf edildiği gibi, ülkenin kaynakları da boşa harcanmaktadır.

Eğitimin sorunları ekonomiden bağımsız değildir. Onun için yükseköğretimin sorunlarını çözebilmek için önce ülkenin ekonomisi geliştirilmelidir. Ekonomik sorunların kökten çözümü ise faiz, döviz borsa gibi sanal ekonomiden gerçek ekonomik faaliyet olan üretim ekonomisine dönüşmesi ile mümkündür. Ayrıca Türk ekonomisini dış müdahalelerden korumak için borsayı kapatmak veya çok sıkı kontrol altına almak gerekir.

Kaliteli bir üniversite eğitimi yapabilmek için önce liselerin eğitim kalitesinin yükseltilmesi gerekir. Oysa lise mezunları yeterli alt yapıya sahip olmadıkları için bazı üniversitelerde lise hazırlık kursları açılmıştır. Nitelikli bir lise eğitim için bu okulların sayılarının azaltılarak belli merkezlerde toplanması ve öğrencilerin sınavla kabul edilmeleri gerekir.

Türkiye'de yükseköğretime öğrenci hazırlayan ortaöğretimde, genel ve mesleki eğitim ayrımı yapılmayıp hepsi üniversiteye öğrenci hazırlamaktadır. Oysa her meslek lisesi mezunu doğrudan üniversiteye alınmamalı, lise kültürüne sahip olduğunu gösteren bir olgunluk sınavını başardıktan sonra üniversiteye baş vurabilmelidir.

Diğer taraftan üniversiteyi bitiren herkes devletten iş beklememelidir. Çünkü üniversitelerde verilen eğitim hayattan kopuk olduğu için piyasanın istediği elemanlar yetişmemektedir. Bu sebeple öğrencilerin kendi işlerini kurabilme ve özel sektörde iş bulabilme şansları son derece zayıftır.

Üniversite mezunlarının istihdam olanaklarını artırmanın en iyi yolu, okul-sanayi işbirliğinin kurulması ve böylece öğrencilerin işyerlerinde göstermelik staj değil gerçekten uygulamaya yapmalarıdır. Bunun için yetkililerce gereken tedbirler alınmalıdır.

Türkiye'de eğitimin her kademesinde verimli eğitim öğretim yapabilmek için,

Türkiye'de eğitimin her kademesinde verimli eğitim-öğretim yapabilmek için, başta öğretmen ve öğretim elemanını iyi yetiştirmek, eğitim ortamı araç ve gereçlerini sağlamak, öğrencilerde yüksek motivasyon uyandırmak gerekir.

başta öğretmen ve öğretim elemanını iyi yetiştirmek, eğitim ortam araç ve gereçlerini sağlamak, öğrencilerde yüksek motivasyon uyandırmak gerekir. Bir de bütçeden eğitime ayrılan pay artırılmalıdır. Ayrıca eğitimin günlük politikanın gündümünden kurtarılacak bağımsız bir yapıya kavuşturulması da bir zorunluluk haline gelmiştir. Ancak bu koşullarda eğitimde, aklın ve bilimin gerekleri yerine getirilebilir.

Öneriler

1) Her şeyden önce ülkenin ekonomisinin düzeltilmesi gerekir. Bunun için faiz, döviz ve borsaya dayalı sanal ekonomiden vazgeçip üretim ve ihracata dayalı Atatürk'ün milli iktisat anlayış ve

uygulamalarına dönmelidir. Ülkedeki işsizlik sorununu çözebilmenin başka bir yolu olması gerekir.

2) Türkiye'de gerçek bir yükseköğretim yapabilmek için liselerden başlayarak yükseköğretimde yabancı dille eğitime son verilerek Türkçe eğitime dönmelidir. Bu, ülkenin varlık-yokluk gibi çok önemli yaşamsal bir stratejik sorunu haline gelmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin en az bir veya iki yabancı dili öğrenmeleri için gerekli koşullar yaratılmalıdır.

3) Daha fazla sayıda üniversite açarak gelişmiş ülkelerde olduğu gibi lise mezunlarının en az yüzde 60'ını alacak şekilde üniversite sayısı artırılmalıdır. Bu yapılırken kaliteden ödün verilmemeli, kalitenin artırılması için hiçbir özveriden

kaçınılmamalıdır.

4) Öğrencilere sadece birtakım bilgilerle test sınavlarındaki incelikleri öğrenen dershaneler kaldırılmalı, onun yerine dersane sahiplerinin birleşerek özel üniversite açmaları teşvik edilmelidir. Böylece sayıları artacak olan özel üniversitelerin en az yüzde 50 öğrenciyi burslu olarak almaları zorunlu hale getirilmelidir. Bu, fırsat eşitliğinin sağlanmasında önemli bir etken olacaktır.

5) Her üniversiteye fen-edebiyat fakültesi açmaktan vazgeçilmeli, bunun yerine işlevsel olan fakülte ve meslek yüksek okullarının açılması sağlanmalıdır. Var olan fen-edebiyat fakülteleri ile istihdam yaratmayan diğer fakültelerin öğrenci sayıları sembolik hale getirilerek hem öğretim elemanlarının araştırma yapmalarına hem de öğrencilerin gerçek anlamda araştırmacı olarak yetiştirilmelerine olanak sağlanmalıdır.

6) Üniversite eğitim programları, çağın koşullarına, ülkenin ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmelidir. Bu yapılırken 1998 yılında YÖK'ün eğitim fakülteleri için yaptığı gibi tepeden inme değil, öğretim elemanları, öğrenciler, veliler ve işyerlerinin birlikte kararlaştırılacakları programlar yapılmalıdır. İş olanaklarının artırılması için teorik eğitim fakültelerinde, uygulamalı eğitim ise işyerlerinde verilmelidir.

7) Mutlaka bir eğitim planlanması yapılmalı, gereksiz bölümlerin sayısı ile birlikte öğrenci sayıları da azaltılmalıdır. Üniversiteler sadece diploma veren kuruluşlar olmaktan çıkarılmalıdır. Biz ülke olarak kaynakları boşa harcayacak kadar zengin bir ülke değiliz. Onun için Avrupa'ya yetecek kadar arkeolog yetiştirdikten sonra yeni açılan üniversitelerde arkeoloji ve benzeri bölümler açılmamalıdır.

KAYNAKÇA

- 1) İbrahim Arslanoğlu, *Türk Eğitim Sistemi*, Ankara, 1997.
- 2) Cezim Gülbüz, "Kur'an Verileri Açısından Laiklik", *Yeniçağ Gazetesi*, 30.05. 2006.
- 3) İliber Ortaylı, "Ortaylı: AB'nin 20 Yıl Sonrası Belli değil", *Yeniçağ Gazetesi*, 4.06.2006.
- 4) Oktay Sınanoğlu, "Konuşuyorum Programı", *TRT 1*, 2.06.2006.

Avrupa Birliği Türkiye ile özel üyelik ilişkisini aynen böyle tanımlıyor. Resmin alt tarafında Arapçaya benzetilerek "özel giriş" yazıyor.

2006 Nobel fizik ödülü sahiplerini buldu

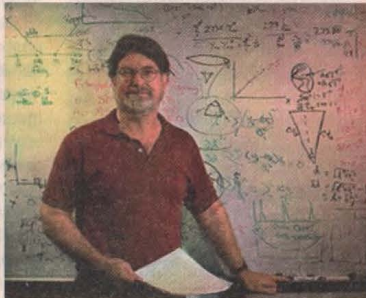
Evrenin sırrı çözülüyor mu?

Evren dediğimiz aklın alamayacağı büyüklükteki bu sistem, Aristo'nun iddia ettiği gibi ezeli ve ebedi yani zamandan bağımsız olarak hep var olan mıdır, yoksa zamanın başlangıcı olarak tanımladığımız bir anda mı oluşmuştur? Bu sorunun yanıtına, bu sene Nobel ile ödüllendirilen seçkin bilim insanları yanıt vermeye çalıştılar.

Nobel ödülünü kazanma, insanlığın bilgi dağarcığına yenilerini katan tüm bilim insanları için ömür boyu süren bir tutkudur ve bu tutkudan hiç bir bilim insanı kendisini soyutlayamaz. Milli kahraman olmak veya kurtuluş savaşlarında madalya almak gibi bir şeydir. Ödüllü bilim insanlarının seminerlerini dinlemek onlara soru yöneltebilmek, tartışmak bilimsel bir gurur vesilesidir. Bilim sosyolojisinin insan aklına yüklediği bu bilgi üretme yarışı, üniversiteler, araştırma laboratuvarları, araştırma merkezleri, hatta uluslararası acımasız bir rekabete neden olur. Ödül sayısı ülkelerin gelişmişliklerini ölçen bir parametre olarak kabul edilir. İlk Nobel ödülü 1901 yılında X-ışınlarını keşfeden W.C. Röntgen'e verilmiştir. Bu tarihten itibaren ödüllerin açıklanacağı

günler yaklaştıkça, hem beklentileri olanlar hem de meraklı fizikçiler arasında tatlı bir heyecan başlar. Kazananlar sevinir, kazanamayanlar umutlarını gelecek seneye aktırır. Kulaklar ve gözler İsveç Kraliyet Akademisi'ne çevrilir. Hatta bazı şakaçılar, beklentisi olan meslektaşlarını telefonda işleterek eğlenirler. Sanki bu bir dünya fizik şampiyonasıdır ve komite her sene şampiyonu ve ya şampiyonları ilan eder ve hemen sonra önümüzdeki senenin yarışı başlar. 2006 ödülleri de böyle bir beklenti sonucu, gerçekten evrenin sırlarını açığa çıkararak bu ödülü hak etmiş iki seçkin araştırmacı John Mather ve George Smoot'a verilmiştir. Bu makalede ödülün veriliş nedenleri ve üretilen bilginin özgünlüğü tartışılacaktır.

İnsan aklını fark ettiği ilk günden itibaren hem kendi varlığının hem de çevresinde gördüklerinin varoluş nedenini düşünmüş, sorular sormuş ve sorduklarının peşine düşmüştür. Ben kimim? Bu dağlar, denizler, akarsular, ağaçlar, yapılar, gökyüzünü süsleyen yıldızlar ve güneş nereden gelmiştir, geceleri nereye gider? Delicesine esen rüzgâr, çakan şimşek, yağın yağmur ve kar nedir? Bunları kim estiriyor, kim yağıyor, kim çaktiriyor? Bütün bu soruların yanıtlarını insanlık, zaman zaman inançlarına, zaman zaman da aklına indeksleyerek vermeye çalışmıştır. İçinde yaşadığımız yerküre bu devasa sistemde sadece

2006 Nobel fizik ödülünü kazanan Dr. Mather ve Dr. Smoot.

kozmetik bir kulübe, güneş sistemi bir sokak, samanyolu ise bir mahalle gibidir. Yağmurun neden yağdığı, şimşegün neden çıktığı, yaprakların neden yeşil, gökyüzünün neden mavi olduğu, güneşin neden yerküre etrafında değil de yerkürenin güneş etrafında döndüğü, yakın komşularımız olan gezegenlerin nelerden yapıldığı anlaşıldıkça, insanların içinde yaşadıkları bu sistem hakkındaki sorularının da anlamı değişmiştir. Evren dediğimiz, aklımızın alamayacağı büyüklükteki bu sistem, Aristo'nun iddia ettiği gibi ezeli ve edebi midir yani zamandan bağımsız olarak hep var olan mıdır; yoksa zamanın başlangıcı olarak tanımladığımız bir anda mı oluşmuştur? Fizik, kozmoloji, felsefe ve teolojinin alanına dahil olan sorunun yanıtına, bu sene Nobel ile ödüllendirilen seçkin bilim insanları, ölçümler ve gözlemler yaparak yanıt vermeye çalışmışlardır.

Büyük patlamadan arta kalanları tespit etmek

Evren, Aristo ve onu takip edenlerin ileri sürdüğü gibi başlangıcsız ve sonu olmayan bir var oluş ise, buna inanabilmek için sonsuzluk kavramının aklın anlayış sınırları içine indirgenmesi gerekir. Şimdiye kadar sonsuzluğun metafizik olmayan bir tanımla yapılamamıştır. Buna karşın evrenin, süpermikroskopik boyutlara sıkıştırılmış, aklın sınırlarını zorlayan büyüklükte enerjinin bir anda serbest kalması ile meydana geldiğini ileri süren büyük patlama teorileri vardır. Evren gerçekten büyük patlama gibi fiziksel olarak tanımlı bir olay sonucu meydana geldi ise, bu andan itibaren günümüze kadar nasıl geliştiğinin de fiziksel olarak tanımlı olması gerekir. Aristo'nun sonsuzluğunu içimize sindiremezsek, günümüz entelektüel pazarında bunun alternatifli olarak ileri sürülen büyük patlama modeline de aklımızın yatmasını isteriz. Aklımızın yatması demek patlamadan sonra bizi bugün algıladığımız evrene götüren yol haritasındaki her olayın bir açıklamasını ve her açıklamanın deneysel olarak kanıtlanmasını bekleriz. Her ne kadar büyük patlama anı bir spe-

külyasona da, patlamadan sonra patlamaya bağlı olarak meydana gelen olayların bilimsel açıklamaları, spekülasyonun gerçeği yansıttığı kanısını doğurur. Nasıl yangın uzmanları yangının çıkış nedenlerini küllerini inceleyerek bulabiliyorlarsa, büyük patlama denen yangının gerçekten meydana gelip gelmediği o andan günümüze kadar ulaşabilen sinyaller analiz edilerek anlaşılır. 2006 Nobel fizik ödülleri de kozmik art alan mikrodalga ışınımalarını, yani büyük patlamadan arta kalan dumanları hassasiyetle tespit edip analiz eden bilim insanlarına verilmiştir.

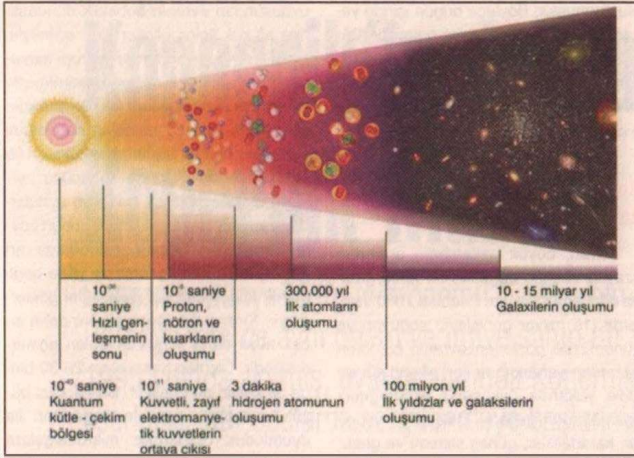
Bilim, felsefe, teoloji ve siyasetin yer aldığı platformlarda evren ve yaratılış tartışma konusu olmayı sürdürmektedir. 2006 Nobel fizik ödülü bu tartışmalara işveç Kraliyet Akademisi'ni de dahil etmiştir. Başta her işe karışan Papa olmak üzere her inançtan din adamları evren ve yaratılışının dinin konusu olduğunu ileri sürerek, bilimsel ve felsefi açıklamalara karşı çıkmaktadırlar. Siyaset din arasında gerçekleşen bir etkin koalisyondur yaratılış gibi hassas konularda toplumu yönlendirdiği görülmektedir. ABD gibi aklın harman olduğu bir ülkede bile, aklılı tasarımcı Evangelistler başkan seçmeyi dahi başarabilmişlerdir. Bütün bunlara karşın aydınlanma kültürünün sosyal mirası olan, başta fizik, kimya ve biyoloji olmak üzere pozitif bilimler, inanç dogmalarını ve efsanelerin egemenliğini akılcı modellere dönüştürmektedir.

Nasıl yangın uzmanları yangının çıkış nedenlerini küllerini inceleyerek bulabiliyorlarsa, büyük patlama denen yangının gerçekten meydana gelip gelmediği, o andan günümüze kadar ulaşan sinyaller analiz edilerek anlaşılabilir.

1929'da Edwin Hubble'ın galaksilerden kaynaklanan ışımaların optik spektrumlarında kırmızıya kayma gözlemesiyle, evrenin statik olmayıp genişleyen bir sistem olduğu anlaşıldı.

Einstein denklemleri evreni okuyuşuza yeni bir anlayış getirmiştir. Newton mekaniğinin mutlak uzay ve mutlak zaman gibi gök mekaniğini dayandırdığı metafizik kavramlar, Einstein kuramında yerlerini zaman gibi göreceli büyüklüklere bırakmıştır. Evreni ve kendimizi algıladığımız uzay ve madde arasındaki bağıntıyı denklemler kusursuz vermeyi başarmıştır. Ancak Einstein, kütle-çekim nedeni ile evrenin kendi üzerine çökmesini önlemek için denkleminde kozmolojik sabit denilen bir parametreyi hiç bir fiziksel nedene dayanmadan ilave etmiştir. Kozmolojik sabit kütle çekim yerine bir kütle-itim kuvvetinin varlığını speküle eder. Bu durumda Einstein denklemleri evreni statik bir sistem olarak görür. Ancak kuramın ikinci mertebeden diferansiyel denklemler ile ifade edilmesi çözümlerinin birden fazla olması gibi bir sonuç doğurur. Problem hangi çözümün evrenin doğru resmini çektiğini gözlem ve deneylere dayanarak ortaya koyabilmektir. 1929 yılında Edwin Hubble'ın galaksilerden kaynaklanan ışımaların optik spektrumlarında kırmızıya kayma gözlemesiyle, evrenin statik olmayıp genişleyen bir sistem olduğu anlaşılmıştır. Genişlemenin gözlenmesi, zaman teorik olarak

Şekil 1. Büyük patlama modeli, 14,5-15 milyar yıl önce atom çekirdeği kadar küçük bir hacme sıkışmış enerjinin, buradan ışıkarak evreni oluşturduğunu ileri sürüyor.

geriye sarıldığında, geçmişte evreni oluşturan gök cisimlerinin birbirlerine daha yakın olduğu şeklinde yorumlanır. Genişleme hızındaki değişimlerden basit bir hesap yapılırsa evrenin, 14,5-15 milyar sene önce bir atom çekirdeği kadar küçük bir hacme sıkışmış enerjiden ibaret olduğu sonucu çıkar. Büyük patlama modeli bu enerjinin sıkıştırıldığı hacimden ışıkarak evreni oluşturduğunu ileri sürer.

Büyük patlamaya dair iki kanıt

Evrenin oluşumunu betimleyen büyük patlama modelinin bir doğa gerçeğini yansıtmış, gözlenen olayların model ile uyumlu açıklamalar içermesine bağlıdır. Deney ve gözlemler ile gelişen bir oluşum modelinin bilimsel çevrelerde yaşama şansı yoktur. Oluşumun büyük patlama ile meydana geldiğini kanıtlayan iki önemli gözlem vardır. Bunlardan birincisi yukarıda sözünü ettiğimiz evrenin genişlediğinin Hubble tarafından gözlenmesi, ikincisi ise kozmik art alan mikrodalga ışıınlarının radyoteleskop antenlerine düşürülmesidir. 2006 Nobel ödülleri, radyoteleskoplar ile gözlenen kozmik kökenli mikrodalga sinyallerini analiz ederek anlamlı bilgilere ulaşan

araştırmacılara verilmiştir. Bu ödül bir yerde en saygın bilimsel kuruluşların, büyük patlama modelinin bir doğa gerçeği olduğunu benimsediği anlamına gelir. Şimdi bu anlamlı bilgilerin neler olduğu ve nasıl böyle bir sonuca ulaştıkları aktarılacaktır.

Evrenin oluşum ve gelişim süreci

Evren 14,5-15 milyar sene önce 10^{-43} saniye (saniyenin katrilyon çarpı katrilyon çarpı trilyonda biri) süren bir patlama ile oluşmuştur. Oluşum süresince sıcaklık 10^{32} kelvin veya santigrad (100 katrilyon çarpı katrilyon) derecedir. Patlamadan veya oluşumdan 10^{-36} saniye (bir saniyenin milyon çarpı katrilyon çarpı katrilyonda biri) sonra evren süper genişleme dönemi yaşar ve sıcaklığı düşer. Saniyenin 100 binde biri kadar bir süre sonra sıcaklık katrilyon dereceye iner. Bu dönemde evren bir ışık okyanusu gibidir. Belki kutsal kitapların "Tanrı önce ışığı yarattı" sözü bu olayı ifade etmektedir. Bu foton okyanusunda, madde parçacıkları olarak ilk önce kuarklar ve elektronlar, sonra kuarklar üçlü grupları halinde birleşerek proton ve nötronları oluştururlar. 3 dakika sonra ilk sıcaklık

milyar dereceye, on gün sonra milyon dereceye iner. 10 bin sene süren bu evrede atom çekirdekleri, başta deuterium ve helyum olmak üzere meydana gelir. 300 bin sene ışık okyanusunda elektronlar çığın hızlarda hareket ederler. Evrenin genişleyerek soğuması sonucu hızları düşer, Coulomb kuvvetinin etkisi altında kalarak çekirdeklerle bağlanırlar ve ışık okyanusunda ilk atomlar ortaya çıkar. Patlamadan sonraki 300 bin ile 700 bin sene arasında evren artık eskisi gibi bir ışık okyanusu değil, içinde yer yer atomların bulunduğu bir sistem döner. Atomik elektronlara çarpan fotonlar enerjilerini elektronlara aktararak ortamı karartır. Bir başka deyişle evreni koyu bir sis basar. Nasıl orman yangınından arta kalan sıcak kömürler, ağaçlar gibi alev alev yanmıyor sadece bir duman tütürüyorsa, kozmik yangından arta kalan kömürler de bir duman tütürür. Bunlara kozmik mikrodalga art alan ışıınları denir ve bu ışıınları da elektromanyetik dalgalar.

Henüz daha bugün gözlemediğimiz evren teşekkül etmemiştir. Bu dönemde evren kuantum mekaniğinde siyah cisim ışıması denen olayı yaşar ve ortama bugün fosilleşmiş fotonlar dediğimiz enerjiyi yayar. Dr. Mathew ve Dr. Smoot en eski fosil fotonlarını gözlemiş ve anlaşılır hale getirmişlerdir. Kozmik mikrodalga art alan ışıınları nedenleri ve sonuçları çok iyi bilinen bir siyah cisim ışıınlarıdır. Aradan 100 milyon yıl geçtikten sonra ilk galaksiler ve yıldızlar, 14,5-15 milyar yıl geçtikten sonra da bugün gözlemediğimiz evren oluşmuştur. Şekil 1'de büyük patlamadan sonra evrenin geçirdiği evreler zaman ekseninde gösterilmiştir.

Kozmik mikrodalga art alan ışıınlarının ne olduğunu ve bunun büyük patlama ile ilgisini anlamak için ilk önce genel olarak ışıınının ne olduğunu anlamak gerekir. Işınım ve bizlerin anladığı şekli ile ışık bir elektromanyetik dalgadır ve elektrik ve manyetik alan şiddetlerinin dalga hareketi yapmasıdır. Dalgaların frekanslarına göz fizyolojisinin hassas olabildiği bölge görünür ışığı oluşturur. Aynı fiziksel olay çok çok uzun dalga

boylarında bir ısıtıcıdan kaynaklanan dalgaları bize sıcaklık olarak hissettirir. Mobil telefonlardan kulağımıza aynı dalga ses, televizyon ekranlarından hareket, ses ve renk olarak gelir. Antenine düşen elektromanyetik dalgaları telefon sese, televizyon görüntüye dönüştürme- se bu dalgalar havada hareket ederken biz onların varlığından haberdar olamayız. Mikrodalga art alan ışınmaları da öyle biz havaya bakınca görebileceğimiz cinsten ışınimler değildir

Evren gerçekten modelin öngördüğü gibi bir büyük patlama sonucu meydana geldi ise, radyoteleskopların antenlerine bu dönemden arta kalan kozmik mikrodalga ışınımının düşmesi gerekir. Gerek nükleer sentez sonucu gerekse çekirdeklerle bağlanan elektronlar ile oluşan atomik reaksiyonlar laboratuvar ortamında tekrarlanmaktadır. Aynı reaksiyonların modelin öngördüğü koşullar altında oluşmaması için hiç bir neden yoktur. Böylece evrenin siyah cisim ışıması yaptığı sürece kadar olan tüm evrelerde nasıl bir dinamik izlediği bilimsel olarak kanıtlanmış olur. Evreni oluşturan enerji, patlamadan sonra ışık fazına daha sonra atomların ve onu takiben moleküllerin oluşması ile maddesel forma dönüşmüştür. Kütle yoğunluğunun çevreye göre daha büyük olduğu bölgeler, kütle çekim kuvvetinin etkisi ile çevresindeki kütleleri kendisine çekerek patlamadan 100 milyon sene sonra ilk yıldızları, yıldız kümelerini, ilk galaksi ve galaksi gruplarını

oluşturmuştur. Böylece bugün içinde yaşadığımız evren meydana gelmiştir. Büyük patlama modeli evrenin öyküsünü kabaca böyle anlatır. Şimdi bu öykü içerisinde 2006 Nobel ödülünün esprisi nedir o aktarılacaktır.

Bebek evrenin resmi nasıl çekildi?

Evren, büyük patlamanın ardından uzayda düzgün dağılmış bir foton gazına dönüşmüştür. Jim Peebles 1960'lı yıllarda, 15 milyar genişleyip soğuyan ve günümüzde gözlenen evrenin bu foton gazından yaratıldığını ileri sürmüştür ve iddia yukarıda öyküsünü aktardığımız aşamalardan geçerek galaksiler, yıldızlar, karadelikler, güneş sistemi ve gezegenlerden oluşan devasa bir yapı haline gelmiştir. Penzias ve Wilson 15 milyar yıl öncesinin sıcak foton gazından çıkan ve günümüze kadar tütüp gelen dumanları 1963 yılında gözlemeyi başarmışlardır. 1992 yılında bu dumanları, yani kozmik art alan mikrodalga ışınımını, daha hassas detektörler ile ölçmek için COBE (Cosmic Background Explorer) istasyonu NASA tarafından uzaya fırlatılmıştır. Ölçümler evrenin 2,7 kelvin sıcaklığında mikrodalga ışınımını ile dolu olduğunu göstermiştir. Bunlar teoriye göre büyük patlamadan arta kalan ışımalıdır. Dr. Smoot bu uzay istasyonu projesinin tasarımcısı ve yöneticisidir. Daha sonra aynı amaçla uzaya gönderilen Wilkinson Microwave Anisotropy Probe (WMAP)

uydusundan evrenin bebeklik dönemlerine ait çok ilginç bilgiler elde edilmiştir. Şekil 2'de bu uydudan anizotropi kamerası ile çekilen resimler gösterilmiştir. Esasında bu ışınımara ait ilk analizler ışınımın uzayda homojen dağıldığını sıcaklığın hemen hemen her noktada ve her yönde aynı olduğu sonucunu vermiştir. Ancak yukarıda belirtilen uydulardan yapılan hassas ölçümler bunun böyle olmadığını, kozmik mikrodalga art alan ışınımının konuma ve yöne bağlı olarak küçük de olsa değiştiğini göstermiştir. Kırmızı ortalamaya göre daha sıcak mavi daha soğuk bölgeleri göstermektedir. Ölçülen hassasiyet 20-30 binde bir kelvin derecesidir. Bu fotoğraf büyük patlama modelinin öngörülleri ile uyumludur. Gözlerimiz mikrodalgalara duyarlı olmadığı için bu ışınımı göremeyiz. Ancak televizyon antenleri bu cins ışınımara duyarlıdır. Siyah beyaz ekranlarda TV sinyalleri kesintiye uğradığında ekranda beliren karlanmalar esasında kozmik mikrodalga art alan ışımalıdır. Evrenin COBE uydusu tarafından çizilen kozmik mikrodalga art alan ışınım haritası, bugün gözlemlediğimiz evren ile geçmiş arasında anlaşılır ilişkiler kurulmasına olanak verir. Mikrodalga ışınım dağılımlarında gözlenen küçük düzensizlikler, (yani şekildeki kırmızı ve mavi bölgeler) bugün uzay derinliklerinde yer alan galaksilerin kozmik tohumlarıdır. Bu noktalardan başlayan ve büyük patlama modelinin tanımladığı oluşum süreci, günümüzde gözlenen evrende son bulur. Evrenbilimciler gözlenen her galaksi ve bu galaksilerin patlamadan 300 bin-700 bin sene sonra meydana gelen kozmik tarladaki tohumları arasında ilişki kurmuşlardır.

Nasıl yüksek frekanslı ses titreşimleri ile ana rahmindeki çocuğun cinsiyeti veya safr kesesindeki taş sayısı veya kalbin kanı pompalama hızı belirlenebiliyorsa; Dr. Mather ve Dr. Smoot, COBE ve WMAP uydusu ile bebek evrenin resmini çekmeyi başarmışlardır. Sanırım bu önemli buluşları ile de Nobel ödülünü almaya hak kazanmışlardır. Umarım ileride Türk bilim insanları arasından da bu ödüle layık görülenler çıkar.

Şekil 2. Evrenin bebeklik dönemlerine ait resim.

Kopernik'in doğduğu ev ve Kopernik Müzesi

Kopernik, dünya tarihi için önemli bir kişi olmasının yanı sıra Torun ve Polonya için de aynı önem ve ilgiye sahip bir simadır. Kopernik Müzesi 1995 yılında açılmış, evin odalarında Kopernik, ailesi ve Torun ile ilgili eserler çeşitli odalarda sergilenmeye başlanmıştır.

Torun kenti, Gotik mimarinin zengin anıtlarıyla, Polonya'nın en güzel ve tarihi kentlerinden biridir. Kent, 1233'te Vistül nehrinin sağ (kuzey) yakasında kurulmuş, 14. yüzyılda Töton Şövalyeleri'nin hakimiyeti altında en parlak dönemini yaşamıştır.

Torun kenti, Gotik mimarinin zengin anıtlarıyla, Polonya'nın en güzel ve tarihi kentlerinden biridir. Kent, 1233'te Vistül nehrinin sağ (kuzey) yakasında kurulmuş, 14. yüzyılda Töton Şövalyeleri'nin hakimiyeti altında en parlak dönemini yaşamıştır. Bu dönemde kent, Vistül Nehri'nde yapılan taşımacılık sayesinde ticari açıdan büyük ölçüde gelişmiştir. Ünlü astronom Nikolas Kopernik, 19 Şubat 1473'te bu kente dünyaya gelmiştir. Kent, Kopernik'in de etkisiyle Avrupa'da önemli bir statü kazanmıştır. 15. yüzyılda ticari üstünlüğünü Gdansk şehrine bırakan Torun, Rönesans'ın kültürel, dini ve akademik yaşantısının kalıntılarıyla Avrupa'nın hâlâ önemli bir kültür merkezidir.

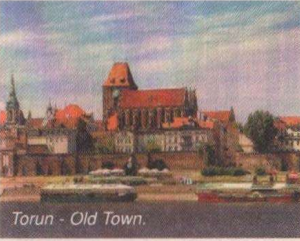
Torun, 1600'lü yılların başında Town Hall'un yeniden yapılandırılmasıyla kültürel önemini en üst seviyeye çıkarmıştır. Bu dönem yaklaşık 100 yıl kadar devam etmiş, 17. yüzyıl sonlarındaki İsveç Savaşları ile kent kültürel ve ekonomik etkinliğini kaybetmiştir. Torun, 19. yüzyılda Napoleon savaşlarından (1812-1813 Fransa-Prusya-Rusya savaşları) sonra Rusya ile Prusya arasında önemli bir merkez konumuna gelmiştir. Bu durum, Cumhuriyet'in tekrar kurulması ile birlikte büyük Pomeranya(1) Bölgesi'nin başkenti olduğu 1920'ye kadar değişmemiştir.

Torun tarihinin önemli olaylarından biri de 1945 yılında Vilnius'taki Stefan Batory Üniversitesi'nin eğitim geleneğini sürdüren Nicolaus Copernicus Üniversitesi'nin kurulmasıdır.

Torun mimari güzellikleri açısından da zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Kentte Gotik, Rönesans, Barok ve Yeni-Gotik (Neo-Gothic) mimarinin çok çeşitli örnekleri yer almaktadır.

Kopernik daha çok astronomi alanında çalışmış; Mars'ın, Ay'ın ve Güneş'in hareketlerini gözlemleyerek evrene ilişkin yeni bir kavrayış ortaya koymuştur.

Torun - Old Town.

neklere yer almaktadır. Sözü edilen mimari tarzlarda yapılan binalar, Old Town olarak nitelendirilen alanda ve genellikle Old Town'un merkezi olan Town Hall etrafında yer almaktadır. Bunlar arasında en ilginç olanları ise 1755-1830 yılları arasında yaşamış ve telgrafın mucidi olan Samuel Thomas von Sömmering'in evi, eskiden salıcıların kalmış olduğu At the Turk's-Pod Turkiem adlı han binası, 1385 yılında St. George Cemaati için ortak kullanım amacıyla yapılmış olan Artus' Court ve Almanlar tarafından 1881 yılında Neo-Gotik tarzda yapılmış posta binası Post Office'tir.

Kopernik kimdir?

Kopernik, ilköğrenimini de bu kentte tamamlamıştır. On yaşında babasının ölümü üzerine tanınmış bir din adamı olan amcası onu yanına alarak, kilisenin yüksek görevleri için yetiştirmesi konusunda yönlendirmiştir. Kopernik daha sonra üniversite öğrenimi için önce Krakow'a daha sonra da Padova'ya gitmiş, ardından Bologna ve Ferrara üniversitelerinde ders vererek klasik kültür, matematik, astronomi, hukuk, ekonomi ve dinbilim alanlarında bilimsel çalışmalarında bulunmuştur. Bilindiği gibi Kopernik dünya bilim ve düşünce tarihini değiştiren önemli bilim adamlarından biridir. Bu ünlü bilim adamı, daha çok astronomi alanında çalışmış; Mars'ın, Ay'ın ve Güneş'in hareketlerini gözlemleyerek evrene ilişkin yeni bir kavrayış ortaya koymuştur. Bu kuramlarını ise; *De Revolutionibus Orbium Coelestium-Göksel Kürelerin Dolanımı Üzerine* adlı ünlü eserinde toplamış, kitabının basılmasından kısa bir süre sonra 24 Mayıs 1543'te ölmüştür.

Kopernik'in doğum yeri ile ilgili gizem sürüyor

Nikolas Kopernik Müzesi (Muzeum Mikolaja Kopernika), Torun kentinde büyük astronominin doğduğu ev olarak kabul edilen, Kopernika sokağındaki 15 ve 17 no'lu birbirine bitişik iki büyük bina içerisinde kurulmuştur. Karol Gorski'nin araştırmalarına göre Kopernik, 17 no'lu binada doğmuştur. Ancak son araştırmalara göre Kopernik'in bitişikteki 15 no'lu binada doğduğu kabul edilmektedir. Kopernik'in doğum yeri ile ilgili olan bu karışıklık, babasının sahip olduğu mülkün geçmiş zamanlardaki kayıtları ile bugünkü kayıtlardaki tutarsızlıktan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, onun doğduğu evin aynı sokaktaki 40 no'lu binada olduğu da düşünülmektedir. Özellikle Napoleon Bonaparte ve Almanlar, Kopernik'in dünyaya geldiği bu binaya önem göstermiş ve çeşitli çalışmalar yapılmasına yardımcı olmuşlardır. Bu konuyla ilgili yapılan son çalışmalarda Kopernik'in Old Market'teki 36 no'lu binada doğup büyüdüğü belirtilmiştir. Maalesef bu bina, Star House'un yanına taşınarak yeniden inşa edilmiştir. Her ne kadar Kopernik'in doğum yeri ile ilgili gizem, bilimsel bir temele oturtulamamışsa da, konuyla ilgili yapılan tüm çalışmalar bu ünlü astronominin kente kattığı büyük tarihi değeri ön plana çıkarmaktadır.

Nikolas Kopernik'in yaşamı ve çalışmalarıyla ilgili eserler müzenin, Kopernik'in doğduğu varsayılan 17 no'lu binanın 6 ayrı odasında sergilenmektedir. Onun yaşamı ve çalışmaları ile ilgili her bir sergi, farklı içeriklerle ve farklı odalarda sunulmaktadır.

Torun'un 15. yüzyıldaki ekonomik ve siyasi önemini artıran şehir merkezi, Town Hall - Ratusz Staromiejski - Rynek Square, 14. yüzyılın sonlarında inşa edilmiştir.

Ünlü astronominin doğduğu ev ile ilgili olarak çeşitli varsayımlar ileri sürülmektedir. Bunun önemli nedenlerinden biri, Kopernik'in Almanlar ve Polonyalılar arasında paylaşılamayan bir ününün olmasıdır. 1233 yılında Töton Şövalyeleri tarafından kurulmuş olan Torun kenti, Polonya'nın kuzeybatısında yer almaktadır ve uzun süre Alman hakimiyeti altında kalmıştır. 19. yüzyılda ise kısa bir süre Fransız hakimiyetinde kalmış, 6 Aralık 1812 tarihinde Napoleon Bonaparte şehre 4 günlük bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında tutulan kayıtlarda Kopernik'in doğduğu evin Anny Caddesi'ndeki 30 no'lu bina olduğu belirtilmiştir. Bu da ünlü astronominin doğduğu varsayılan üçüncü bir bina olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehirdeki Alman hakimiyeti çeşitli dönemlerde 1944 yılına kadar devam etmiştir. Bilindiği gibi II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Almanlar, Eylül 1939'da tüm Polonya'yı işgal etmişlerdir. Kopernik ile ilgili olarak Alman bilim adamları da çeşitli çalışmalarda bulunmuşlardır. Alman tarihçiler, Kopernik'in doğduğu evi, Napoleon'un ziyareti sırasında kayıtlara geçen 30 no'lu bina olarak kabul etmekteyken Polonyalı bilim adamları, 17 no'lu bina olarak kabul etmektedir. İlerleyen dönemlerde adı geçen her iki binaya da astronominin doğduğu evi ifade eden aynı plaka asılmıştır. Bu çekişme sonraki dönemlerde her iki ülkenin milliyetçilerinin de ilgilendiği bir konu olmuştur. 1933'te Torun'a yerleşen Nazi görevliler, 17 no'lu binadaki plakayı kaldırmışlar ve savaş sonu-

na kadar da 30 no'lu binayı Kopernik'in doğduğu ev olarak müze şeklinde düzenlemişlerdir. Ancak savaştan sonra plaka 30 no'lu binadan kaldırılmış ve şu anda müze olarak kullanılan binaya taşınmıştır. Müze, bugün yerli ve yabancı ziyaretçilerin en çok ilgi gösterdiği mekanlardan biri durumundadır.

Müzenin odaları

Nikolas Kopernik'in yaşamı ve çalışmalarıyla ilgili eserler müzenin, doğduğu varsayılan 17 no'lu binasının 6 ayrı odasında sergilenmektedir. Onun yaşamı ve çalışmaları ile ilgili her bir sergi, farklı içeriklerle ve farklı odalarda sunulmaktadır. Bu sergiler Kopernik'in eserleri ve eşyaları ile doğrudan tanışma imkânı sağladığı için ziyaretçilere büyük astronominin yaşadığı dönemi hissetme şansını tanımaktadır.

Müzenin giriş bölümünde bulunan 1. odada Albrecht Dürer tarafından 16. yüzyılda yapılan büyük bir Torun portresi, Kristof Kolomb'un yeni dünyaya (Amerika) ulaştığı Santa Maria gemisinin bir modeli ve Kopernik'ten sonra astronomik bilgilerin bir arada bulunmasını sağlayan, Petrus Apianus (1495-1552) tarafından hazırlanan bir vademecum(2) olan, *Caesareum* adlı eser bulunmaktadır.

Ailesi ve doğduğu şehirle ilgili eserler 2. odada sergilenirken burada bulunan 15. ve 16. yüzyıllardaki kültürel, bilimsel, edebi ve gündelik yaşamla ilgili eserler görmeye değer niteliktedir.

3. odada sergilenen eserler arasında, Kopernik'in üniversite çağına geliş-

Bitişik Artus' Court (sağ) ve At the Turks' (sol) binaları.

Müze olarak kullanılan binalar, büyük astronom hâlâ bu binalarda yaşıyormuşçasına bir etki yaratacak şekilde döşenmiş, eşyaları bu etkiyi pekiştirecek şekilde sergilenmiştir.

ne kadarki dönemi --özellikle aile seçeresi-- Krakow, Padova ve Bologna üniversitelerindeki çalışmaları ve 1503'te Ferrara Üniversitesi'nden aldığı doktora diploması bulunmaktadır. Bu bölümde; Torun'u simgeleyen armalar, Kopernik'in

Kopernik'in doğduğu Mikolaja Kopenika Caddesi üzerindeki 15 ve 17 no'lu binalar (sağdan sola)

muhtemelen kendi el yazısıyla hazırladığı horoskop ve sonraki yıllarda yapılmış olan Kopernik tabloları da yer almaktadır. Ayrıca burada 1505 yılında hazırlanmış Balthasar Behem Kodeksi'nin bir nüshası sergilenmektedir.

Müzenin bir başka bölümü olan 4. odada evren ile ilgili yeni bir kavram yaratan unutulmaz eseri *De Revolutionibus Orbium Coelestium-Göksel Kürelerin Dolanımı Üzerine* adlı eserin daha sonraki yıllarda basılmış kopyaları(3), ölçüm ve hesaplamalarında kullandığı; pergel, usturlap ve cetveller; astronomi-

Çeşitli kaynaklara göre Kopernik'in doğduğu varsayılan Old Market'teki 36 no'lu binanın yanındaki "The Star Building" (yıldızlı).

de kendisinden sonra çalışmalar yapmış olan Tycho Brahe, Galileo Galilei, Johann Kepler ve Isaac Newton'un yaşamı ve çalışmaları ile ilgili bilgiler ve tabloları yer almaktadır.

5. odada Kopernik'in tıp, sosyal hayat, Töton Şövalyeleri'ne karşı Olsztyn Kalesi'nin savunulması ve para sisteminin düzenlenmesi ile ilgili çok yönlü çalışmaları görülebilmektedir. Diğer bir önemli eser ise; Kopernik'in kendi el yazısıyla hazırlamış olduğu ve üzerinde hangi bitkilerden ne ölçülerde hazırlandığı ve hangi dozlarda alınacağını gösteren reçetesidir. Müzenin çeşitli bölümleri çok sayıda doküman, el yazması ve nadir kitap, çizim, tablo, resim ve günlük yaşama ilişkin tarihi objelerle zenginleştirilmiştir. Sözü edilen tablolardan en önemlisi 1892 yılında Michala Elwiro Andriollego tarafından yapılan *Kopernik'in Halef ve Selefleri*(4) adlı tablodur.

Müzedeye görüşmesi gereken son bölüm ise Kopernik tarafından kullanılan ve geçmişteki benzerlerine göre yeniden tasarlanan, astronomik hesaplamalarda kullanılan araçların yer aldığı 6. oda olan tavan arası bölümüdür. Bu odada duvarlarda bulunan burçlarla ilgili bazı çizimler ve şekiller odaya ilginç bir görünüm kazandırmıştır.

Kopernik, dünya tarihi için önemli bir kişi olmasının yanı sıra elbette ki Torun ve Polonya için de aynı önem ve ilgiye

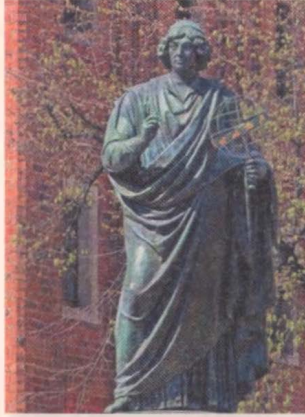
Kopernik Müzesi'nde kentteki gündelik yaşam ile ilgili panoramik görüntüler.

sahip bir simadır. Kopernik Müzesi 1995 yılında açılmış, evin odalarında Kopernik, ailesi ve Torun ile ilgili eserler, çeşitli odalarda sergilenmeye başlanmıştır. 15 no'lu binada da Kopernik'in çalışma odası, yatak odası, konukların ağırlandığı büyük bir salon aslına uygun olarak düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra burada kentin kültürel ve günlük yaşamını yansıtan çeşitli ürünler ve eserler de bulunmaktadır. Ayrıca arka odaların birinde daha önce İsviçre'nin Rapperswil kentindeki Polonya Müzesi'nde Kopernik ile ilgili olarak sergilenen eserlerin kopyaları yer almaktadır. Bunun yanı sıra bir diğer oda da Pomeranya bölgesinin Gdansk kentinde doğan Johannes Hevelius'un eserlerine ayrılmıştır.

Müze binasının mimarisi

15 ve 17 no'lu binalar o dönemlerde tüccarların ikamet ettiği kiremitten yapılmış tipik depo tarzı büyük binalardır. Torun'da bu tip evler özellikle 15. yüzyılda yaygınlıkla inşa edilmiştir. Özellikle 15 no'lu bina yüksek tavanlı giriş bölümü, büyük şöminesi, ön kısmındaki başlık bölümü ve bir köşesinden üst kata çıkılan merdiveni ile 15. yüzyıla ait bu tip binaların en güzel örneklerinden biridir. Binaların girişindeki büyük boşluk, eşya deposu olarak kullanılmaktaydı. Bina daha sonra restore edilerek iç bölümü yeniden düzenlenmiş ve genişletilmiş, özellikle üst katları daha rahat ve kullanılabilir duruma getirilmiştir. Her iki binanın da iç bölümleri orijinaline uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenle-

me çalışmaları, 15 no'lu binanın iç bölümlerinde günümüze ulaşan orijinal iç döşemelere dayalı olarak yapılmıştır. Böylece binanın iç dekorasyonunda 15. yüzyıl renkleri ve profili yansıtılmıştır. Müze olarak kullanılan binalar, büyük astronom hâlâ bu binalarda yaşıyormuşçasına bir etki yaratacak şekilde döşenmiş, eşyaları bu etkiyi pekiştirecek şekilde sergilenmiştir. Müze içerisinde kamera ve fotoğraf makinesi ile görüntü almak

1853 yılında yapılan Nicolaus Copernicus heykelinin kaidesinde Latince şu ifadeler bulunmaktadır: "Nicolaus Copernicus Thorunensis Terræ motor. Solis caelique stator" (Torunlu Nicolaus Copernicus, Dünya'yı hareket ettirdi, Güneş'i ve gökyüzünü durdurdu.)

ve çekim yapmak müze yönetimi tarafından yasaklanmıştır.

Torun ve Kopernik ile ilgili ilginç bir bilgi de Kopernik'in epitafının (epitaph - memorial plaque)(5), kente yapım çalışmaları 1260'da başlanan St. John Kilisesi'nde (SS John's Church) bir şapelde yer almasıdır. Bu şapelin sol yan duvarında Kopernik'in beyaz mermerden yapılmış bir büstü ve büstün üzerinde Kopernik'e ait ve 16. yüzyılın sonlarında metalden hazırlanmış epitafı bulunmaktadır. Bu epitaf, Kopernik'in bu kilisede vaktiz edildiğini göstermektedir. 16. yüz-

yılın sonlarında döküm ustası Melchior Pirsenius tarafından hazırlanmıştır.

DİPNOTLAR

- 1) Günümüzde, Batı'da Almanya'nın Rostock kentinden başlayarak Doğu'da Polonya'nın Gdansk (Danzig) kentine kadar uzanan, Güney'de Oder Del tasi, Warta, Vistül ve Notec nehirleri ve Kuzey'de Baltık sahili ile sınırlı bölge.
- 2) Çeşitli konulardaki bilgileri toplu halde vererek daha kolay ve daha güzel bir şekilde ulaşılmasını sağlayan, kapsamlı ve genellikle maddeler halinde hazırlanan, günümüzde genelde tıp ve eczacılık alanında yeni geliştirilen ilaçların tanıtıldığı danışma kaynağı.
- 3) Müzede yer alan kitapların büyük çoğunluğu güvenlik sorunları ve yıpranma olasılıkları göz önünde bulundurulduğu için "Tacsimile"dir. De Revolutionibus Orbium Coelestium - Göksel Kürelerin Dolarını Üzerine adlı eser ise Torun Nicolaus Copernicus Universitesi Merkez Kütüphanesi'nde (Biblioteka Główna) Eski Kitaplar Dermesinde (Old Prints Collection) korunmaktadır. Kitap, orijinal nüshasından CD ortamına aktarılmıştır. Kütüphanede kitabın hem 1543 Nürnberg hem de 1585 Basel baskıları bulunmaktadır.
- 4) Tablonun orijinal adı "Mikolaj Kopernik, Jego paprzeczny i nastipcy"dir. Tabloda: Kopernik, kendisinden önce ve sonra güneş sistemi ve evren kozmolojisi ile ilgili çalışmalar yapmış olan Aristoteles, Eudoxus, Ptolemaios, Galileo, Newton, Tycho Brahe, Kepler ve Halley gibi bilim adamlarının ortasında kendi kuramını anlatırken resmedilmiştir.
- 5) Mezar kitabesi; bu tarzda yazılan manzum veya düz parça. Sın yazılı, mezar taşı yazılı, mezar taşı kitabesi.

KAYNAKÇA

- 1) "District Museum in Torun" (2000). Edited by Jolanta Juzkow, Alina Stefanska and Slawomir Szczerbinski. Torun.
- 2) Gasiorowscy, Maria and Eugeniusz Gasiorowscy. (1973). A Guide to Torun. Warszawa
- 3) "Muzeum Mikolaja Kopernika-Oddzial Muzeum Okregowego w Toruniu". (2006). Torun Wydawnictwo V/A s.c.

St. John Kilisesi'nde Kopernik için hazırlanmış epitaf / anma büstü

Kaos, olasılık ve yeni arayışlar

Davranışı önceden kestirilemeyen bir fiziksel olgu ile karşılaşınca, bilimin yaptığı şey olasılıkları araştırmaktır. Bu geniş çerçeveden bakınca olasılık, "kaos"un bir üst bilgisidir. Bu yazıda olasılığın temelleri ve yeni yaklaşımlar ele alınacaktır.

Determinizm

Hareket ve zaman kavramları insanoğlunu tarih boyunca en çok uğraştıran doğa olaylarıdır. Çünkü insan içinde yaşadığı evreni bilmek ve doğaya hükmetmek istiyor. Bunu kas gücüyle yapamayacağını anladığı andan beri, durmaksızın bilgi üretiyor. Ürettiği her yeni bilgi, onu amacına biraz daha yaklaştırıyor. Evrendeki her türlü hareketi açıklamak için biriktirdiği sistematik bilgiler yığınının Mekanik Bilimi diyoruz. Mekanikğin amacı evreni açıklamaktır. Evreni açıklamak demek bir yandan uzak gök cisimlerinin (güneş sistemleri, galaksiler) hareketini, bir yandan atom altı parçacıkların hareketini, bir yandan da yanı başımızdaki cisimlerin hareketini açıklamak demektir. Hareketten söz edince, işin içine ister istemez zaman kavramı da girecektir. Ancak, evrendeki bütün hareketleri açıklayabilen bir (tek) mekanik kuram olmadığı gibi, herkesin kabul edebileceği bir zaman kavramı da yoktur. Newton Mekanikği ile yakın çevremizdeki hareketleri, Kuantum Mekanikği ile atom altı parçacıkların hareketlerini, Görelilik (relativite) Kuramı ile uzak yıldızların ve galaksilerin hareketini açıklamaya çalışıyoruz. Her iyi fizikçi, bütün hareketleri açıklayan bir (tek) mekanik kuramı ortaya koyabilmenin hayalini yaşar.

Biraz felsefi açıdan tanımlarsak, Klasik Mekanikğin (Newton Mekanikği) özü de-

terminizmdir. Determinizm, "bir fiziksel sistemin şimdiki durumu, önceki durumunun sonucudur" der. Dolayısıyla her olay ve hareketi önceden belirlemek mümkündür. Bu görüşü, Antik Çağ'ın maddeci düşünürlerine kadar geriye götürebiliriz. Hiç değilse, MS 1500 yıllarında ortaya çıkan nedensellik (sebe-sonuç) düşüncesinin ağırlık kazanmasından sonra Isaac Newton'un (1642-1727) ortaya koyduğu hareketin üç temel yasası modern bilimi bütünüyle determinizme dayalı kılmıştır. Bu yasalar, determinizmi hem ileriye doğru, hem geriye doğru çalışan sağlam bir araç olarak görür. Gerçekten, Newton'un hareket yasalarına göre, şu andaki olay ve hareket önceki olay ve hareketten çıktığı gibi, bundan sonra olacak olay veya hareket de şu andaki olay veya hareketin sonucu olacaktır.

Bunun matematiksel açıklaması çok basittir. Yalın bir deyişle, içinde bir hareket olan sistemlere dinamik sistemler denir. Hareket zamanla ilgilidir. İşe hareket ve zaman karışınca, hız ve ivme kavramları kendiliğinden ortaya çıkar. Hız ve ivme türev işlemiyle bulunur. Bir fiziksel sistemin bir evreden bir sonraki evreye geçişini sağlayan nedenleri (kuvvetleri) belirleyen bağıntılara dinamik bağıntılar denir. Dinamik bağıntı sistemi hareket ettiren kuraldır ve diferansiyel denklem(ler)le temsil edilir. Hareketi temsil eden diferansiyel denklem(ler)

Determinizmin uygulanabilmesi için, sistemin analitik çözümüne ve iyi belirlenmiş başlangıç koşullarına gerekseme vardır. Bu iş pek çok sistem için imkansızdır. Bu imkansızlık, bizi, ister istemez kaos'a ve onun üst bilgi kuramı olan olasılık kavramına götürür.

1898 yılında Fransız matematikçi Jacques Hadamard başlangıç koşulunda bir hata yapıldığında sistemin uzun dönemde öngörülemez olacağını belirtti.

çözülebilirse hareketin yörüngesi bulunur. Bu yörünge üzerindeki her noktada hareketin hızı ve ivmesi biliniyor olur. Gerçekten, hareketin yörüngesini t zaman parametresine bağlı olarak temsil eden bir $f(t)$ fonksiyonu bulunabilirse, şunları biliyor oluruz:

- 1) Her $t = a$ zamanında cismin (sistemin) konumunu: $\{f(a)\}$.
- 2) Bir $t = a$ zamanından x zaman önce cismin bulunduğu konumu: $\{f(a-x)\}$.
- 3) Bir $t = a$ zamanından x zaman sonra cismin bulunacağı konumu: $\{f(a+x)\}$.
- 4) Her $t = a$ zamanında cismin hızını: $\{f'(a)\}$.
- 5) Her $t = a$ zamanında cismin ivmesini: $\{f''(a)\}$.

Bunları bilmek demek, hareketi bütünüyle bilmek demektir. Determinizm dediğimiz şey budur.

Klasik fizikçi açısından, Halley kuyruklu yıldızının 2061 yılında yeniden dünyayı ziyaret edeceğini kesinlikle öngörebilmek ya da gelecek güneş tutulmasının ne zaman olacağını ve dünyanın neresinden en iyi görüneceğini şimdiden şaşmaz biçimde hesaplayabilmek, determinizmin yadsınamaz zaferidir. Modern bilimin dayanağı olan ve 400 yıldır etkisini sürdüren bu görüş, bugün

çinde bulunduğumuz bilimi, teknolojiyi ve uygarlığı yaratmıştır.

Özetle, determinizmin uygulanabilmesi için, sistemin analitik çözümüne ve iyi belirlenmiş başlangıç koşullarına gerekseme vardır. Çok kolaymış gibi görünürken bu iş, gerçekte pek çok sistem için imkânsızdır. Bu imkânsızlık, bizi, ister istemez "kaos"ta ve onun üst bilgi kuramı olan olasılık kavramına götürür.

Kaos

Basit hareketleri temsil eden diferensiyel denklemler ya da denklem sistemleri genellikle doğrusal (linear)dir. Bunların genel çözümü, analitik fonksiyonlardan oluşan bir uzaydır. Bu uzaya sistemin çözüm uzayı diyoruz. Analitik çözümün bulunması demek, yukarıda söylediğimiz gibi, hareketin yörüngesinin bulunması demektir. Başka bir deyişle, ele alınan fiziksel sistemin tamamen bilinmesi demektir. Öte yandan, fiziksel sistem karmaşıklıkla, onu temsil eden diferensiyel denklemlerdeki değişkenlerin sayıları (boyut) artar; yani sistem çok değişkenli olur. Ayrıca denklemdeki terimlerin dereceleri yükselir; yani sistem *nonlinear* olur. Genellikle, bu tip denklemlerin analitik bir çözüm uzayı yoktur. Dolayısıyla, söz konusu fiziksel sistemin yörüngesini bilemeyiz. Bu demektir ki,

20. yüzyıla girerken Newton Mekaniği ile bütün dinamik sistemleri açıklamanın olanaksızlığı ortaya çıkmaya başladı. Dinamik sistemlerin belirlenmesi yönünde yapılan çalışmalar iki önemli teoriyi ortaya çıkardı. Kuantum Mekaniği ve Görelilik Kuramı.

herhangi bir anda sistemin konumunu bilemeyiz; hızını, ivmesini hesaplayamayız. Böyle olunca, determinizmin istediği bilgilere ulaşamayız. Bu olgu, kaos diye adlandırılan fenomenleri alışılmış matematik diliyle açıklayamayışımızın asıl nedenidir. 17. yüzyıldan sonra gelişen modern bilim, hareketi açıklama yönünde çok yol almıştır. Ama doğanın bütün gizlerini açıklamaktan çok uzaktayız.

Kaos çoğunlukla "Başlangıç koşullarına hassas bağımlılık" diye tanımlanır. Bunun anlamı şudur: Bir fiziksel sistemin durumunu açıklamak için onun her andaki konumunun ve her konumda ona etki eden kuvvetlerin bilinmesi gerekir. Bu ise, her konumdaki hızın ve ivmenin (vektörel olarak) bilinmesi demektir. Bu bilgiler sayısaldır ve onun söz konusu noktadaki (konum) başlangıç koşullarındır. Çok değişkenli hallerde başlangıç koşulu deyimini yerine sınır koşulu deyimini kullanılır. Başlangıç koşulları deyimini, biraz daha açmamız gerekir. Bir dinamik sistemin bir andaki konumunu, hızını, yönünü ve ona etkiyen kuvvetleri biliyor iken, onun daha sonraki ya da daha önceki bir zamandaki durumunu da bilmek istiyoruz. Doğrusal bir diferensiyel denklemin ya da denklem sisteminin çözümü analitik fonksiyonlardan oluşan bir uzaydır. Çözüm uzayından istenen bir fonksiyonu seçmek için onu belirleyen değerleri kullanırız. Bu değerler, yukarıda sözünü ettiğimiz başlangıç koşulları ya da sınır koşullarıdır. Analitik çözüm varolduğunda, iyi tanımlı sınır koşulları çözüm uzayından bir tek fonksiyon seçer. Eğer denklem sistemimiz bir hareketi temsil ediyorsa, seçtiğimiz fonksiyon o hareketin yörüngesidir. Farklı başlangıç noktaları farklı fonksiyonlar seçer; yani farklı başlangıç noktaları hareketler için farklı yörüngeler belirler. Bu olgunun, biraz sonra ele alacağımız kelebek etkisi ile yakın ilişkisi vardır.

Analitik çözüm uzayı varolduğunda, hareketi temsil eden belli bir fonksiyon (yörünge) seçemediğimiz gibi, başlangıç koşulunu kesinlikle belirleyemeyiz. Çünkü bir fiziksel olayı temsil eden dinamik sistemdeki denklemler, çözümü bulunamayacak kadar karmaşık olduğunda, evreler ancak gözlem ve ölçümlerle belirle-

nebilir. Ama gözlemler, deneyler, ölçümler gerçek sayısal değerleri veremez; onları ancak belli bir yaklaşıklıkla, yani belli bir hatayla bulabiliriz. Her ölçümlemede kaçınılmaz olan alet ve insan hatalarını bir yana koysak bile, kuramsal olarak hiçbir alet her zaman gerçek değerleri veremez. Çünkü gerçel sayıların ondalık temsilleri sonsuz haneyi gerektirir. Sonsuz haneli bir ölçüm aleti yapılamayacağı gibi, sonsuz haneli sayılarla işlemler de yapılamaz. İrrasyonel sayı içeren basit bir toplama işleminde bile, o sayı yerine sonlu haneli yaklaşık bir değerini (rasyonel sayı) kullanırız. *Ölçümlemede Belirsizlik (Uncertainty of Measurements)* dediğimiz bu olgu, bir fiziksel sistemin başlangıç koşullarının kesin olarak belirlenemeyeceği anlamına gelir.

20. yüzyıla girerken Newton Mekaniği ile bütün dinamik sistemleri açıklamanın olanaksızlığı ortaya çıkmaya başladı. 1898 yılında Fransız matematikçi *Jacques Hadamard* başlangıç koşullarında bir hata yapıldığında sistemin uzun dönemde öngörülemez olacağını belirtti. Ünlü Fransız matematikçisi ve düşünürü Henri Poincaré 1900 yılında güneş sisteminin kararlı olup olmadığının kanıtlanamayacağını gösterdi. Dinamik sistemlerin belirlenmesi yönünde yapılan çalışmalar iki önemli teoriyi ortaya çıkardı. *Kuantum Mekaniği* ve *Görelilik Kuramı*. Kuantum mekaniğinin olasılık kavramıyla sıkı bir bağı vardır. Görelilik kuramı ise hem Newton Mekaniği'nden hem Kuantum Mekaniği'nden tamamen farklı ilkelere dayanır. Her ikisi de bu yazının kapsamı dışındadır.

Davranışı önceden kestirelemeyen fiziksel olay (fenomen) bir "kaos"tur. Buna pek çok örnek verilebilir: yüksek bir dağdan yuvarlanmaya başlayan bir kartopunun yaratacağı çığın davranışı, meteorolojik tahminler, piyasada paranın dalgalanması, kanserli bir dokunun başkalaşımı vb.

Olasılık

Davranışı önceden kestirelemeyen bir fiziksel olgu ile karşılığınca, bilimin yaptığı şey olasılıkları araştırmaktır. Bu geniş çerçeveden bakınca olasılık, "ka-

Bugün, olasılık kuramı, şans oyunlarına uygulanma özeliğini aşarak çağdaş insanın yaşamını etkileyen her alana girmiştir. Örneğin bankacılık, sigortacılık, endüstride kalite kontrolü, genetik, gazların kinetik teorisi, istatistiksel mekanik, kuantum mekaniği gibi pek çok alan olasılık kuramı olmadan ayakta duramaz.

os'un bir üst bilgisidir. Bu yazıda olasılığın temelleri ve yeni yaklaşımlar ele alınacaktır.

İnsanoğlu tarih öncesi zamanlardan beri seçkisiz (rasgele) fiziksel olaylarla karşı karşıyadır. Öngörülemeden doğa olaylarını yorumlamak (gaipden haber vermek) ve şans oyunları bunlara tipik örneklerdir. Bu tür olgular, hemen her dönemde ve her kültürde varolmuştur. Dolayısıyla, olasılık kavramının insan düşüncesinde yer edişini binlerce yıl geriye götürmek mümkündür. Ama matematiğin bir dalı olarak olasılık kuramının doğuşu 17. yüzyılın ortalarına kadar gicmiştir.

Olasılık kuramının doğuşu bir kumarbazın ihtirasıyla başladı. Chevalier de Méré adlı soylu bir Fransız, kumar oynayarak servetini büyüme ihtirasına kapılmıştı. Oynadığı oyunun kuralı şuydu: Bir zarı dört atışta en az bir kez 6 getiren kazanır. Ama Chevalier oyunun kuralını değiştirerek daha çok kazanmak istedi. Yeni kural şuydu: Çift zarı 24 atışta bir tane düşüş (toplam 6+6=12) getiren kazanır. Ama kısa sürede, bu kuralın daha az kazandırdığını gördü. Bunun nedenini arkadaşısı Blaise Pascal'a (1623-1662) sordu. Pascal, o dönemin

iyi matematikçilerinden biriydi. O ana kadar, matematik dünyası şans oyunlarının matematikle bir ilişkisi olduğunu bilmiyordu. Pascal, kendisine sorulan sorunun yanıtını, bir matematikçi gözüyle araştırdı. Sonunda basit ama kesin çözümü ortaya koydu. Eski kuralda Chevalier'in kazanma şansı yüzde 51.8 iken yeni kuralda yüzde 49.1 idi. Chevalier'in kaybetme nedeni buydu.

Pascal, bu basit problemi çözmekle yetinmedi. Sorunun gerisinde daha büyük bir matematik kuramının yattığını anlamıştı. Çağdaşı Pierre de Fermat ile mektuplaşarak fikir alışverişinde bulunmaya başladı. Sonunda, matematiğin önemli bir dalı olan Olasılık Kuramını yarattılar. Bugün, olasılık kuramı, şans oyunlarına uygulanma özeliğini çoktan aşmış bilim, endüstri, ekonomi, spor, yönetim gibi çağdaş insanın yaşamını etkileyen her alana girmiştir. Örneğin bankacılık, sigortacılık, endüstride kalite kontrolü, genetik, gazların kinetik teorisi, istatistiksel mekanik, kuantum mekaniği gibi pek çok alan olasılık kuramı olmadan ayakta duramaz.

Kavramlar

En basit anlamıyla, olasılık, bir süreçte gelecekte ne olacağını tahmin etme eylemidir. Ama, biz, olasılıktan bundan fazlasını bekleriz. Olasılık, tahmin ettiği şeye ne kadar güvenebileceğinin de ölçüsünü vermelidir. *Gaipden haber vermek* ile olasılık bilimi arasındaki önemli fark buradan gelir. Bunu başka türlü söylersek, olasılık belirsizliğin (uncertainty) ölçüsüdür.

Klasik anlamda, olasılık iyi seçkisizlik (randomness) eşanlamıdır. Seçkisizlik bir süreçte, olayların (çıktıların) olma olasılıklarını birbirlerine eşittir. Başka bir deyişle, bir süreçte seçkisizlik "amaç, neden, sıra ve öngörü yokluğu" diye tanımlanabilir. Bu nedenle, seçkisiz süreç, çıktısı öngörülebilir bir biçime (pattern) sahip olmayan ardışık oluşumlar zinciridir. Özel olarak, istatistikte, yanlış (bias) olmayan ya da bağılılaşım (correlated) olmayan olayları belirlemek için kullanılır. İstatistiksel seçkisizlik, daha sonraları

nı *informasyon kuramında* *informasyon entropisi kavramı* içine alınmıştır.

Felsefi bakış

Felsefi açıdan bakıldığında, belirsizlik (uncertainty), iki önemli dala ayrılır. Birinci tür belirsizlikte, olayın oluşu tamamen seçkisizdir, önceden öngörülemmez. İkinci tür belirsizlik ise olay hakkındaki bilgi eksikliğimizden doğar. Birinci tür belirsizlikle ilgili olasılığa *aleatorik olasılık*, ikinci tür belirsizlikle ilgili olasılığa da *epistemik olasılık* denir. Bu ikisi arasındaki önemli farkı bilmeliyiz.

Aleatorik (seçkisiz) belirsizlik: Bu tür belirsizlik, olayları seçkisiz biçimde oluşturan bir neden (cause, fenomen) varolduğu varsayımına dayanır. Örneğin, bir para attığımızda tura gelme olasılığının 1/2 ve yazı gelme olasılığının da 1/2 olduğunu söyleriz. Parayı ne kadar atarsak atalım, kim atarsa atsin, bu olasılıklar değişmez ve birbirlerine eşittirler. Kesinlikle, seçkisizdirler; bilgi ya da deneyle bu olasılıklar değiştirilemez. Oyun kâğıdı destesinden bir kart çekme, rulet oyunu, zar atma gibi olayların hepsi (hilesiz olmaları koşuluyla) seçkisiz belirsizliklerdir. İstatistik dersleri, genellikle bu tür (aleatorik) olasılıkları inceler.

Epistemik (bilgisel) belirsizlik: Bu tür belirsizlik, olayları yaratan nedenler (fenomen) hakkındaki bilgi eksikliğimizden doğar. Onlar hakkında bilgi edindikçe, belirsizlik azalır ve tam bilgi edindiğimizde belirsizlik yok olur.

Aleatorik belirsizlik yok mu?

Bu konuyu geçmeden önce, bu iki belirsizlikle ilgili bir felsefi tartışmaya dikkat çekmek gerekiyor. Bir parayı attığımızda, onun yazı ya da tura gelmesi tamamen ona etki eden fiziksel kuvvetlerin bileşkesinin sonucudur. Biz, bugünkü bilgilerimizle (ya da araçlarımızla), atılan paraya etki eden fiziksel kuvvetleri eksiksiz hesaplayamıyoruz. O nedenle, yazı mı yoksa tura mı geleceğini bilemiyoruz ve bu olayı seçkisiz diye niteliyoruz. Eğer, günün birinde, atılan paraya

etki eden bütün kuvvetler hesaplanabilir hale gelirse, bu olay seçkisiz olmaktan çıkacaktır. Bu düşüncüyü genişletirsek, hiçbir olay nedensiz oluşmaz. Öyleyse seçkisiz olay yoktur. Bütün aleatorik belirsizlikler, esasta epistemiktirler.

Akla kolayca yatan bu düşüncenin yaşama geçebilmesi için, fizikçilerin yürüyeceği daha çok yol olduğu apaçıktır. Ama matematikçiler o kadar sabırlı değildirler, o yola çoktan düşmüşlerdir. Bu yazının, bundan sonraki konusu bu olacaktır.

Olasılığın formalleşmesi

Başta Blaise Pascal olmak üzere olasılık kuramını başlatan 17. yüzyıl matematikçileri, olasılık hesaplarında sonlu "combinatoric" hesaplama yöntemlerini geliştirdiler. 20. yüzyılın başlarından itibaren, matematiğin hemen her dalı kümeler kuramına dayandırılarak daha soyut ve daha sağlam ayaklar üzerine, yani aksiyomlar üzerine oturtulmaya başlandı. Olasılık bu gelişimin dışında kalamazdı. Olasılığın formalizasyonu yönünde, bugün de geçerli olan iki önemli adım atıldı.

Birincisi, 1933 yılında *Andrey Nikola-*

Blaise Pascal (1623-1662). Pascal, şans oyunlarının matematikle olan ilişkisini, sonrasında da Olasılık Kuramını ortaya çıkardı.

evich Kolmogorov (1903-1987) tarafından ortaya konulan aksiyomlardır. Bu aksiyomlar, olasılık kuramını, bir ölçüm uzayına taşıyor ve o zamana kadar olasılıkla ilgili yapılan bütün *discrete hesaplamaları* özel haller olarak içeren çok genel bir yapıya yükseltiyordu.

İkincisi ise *Richard Threlkeld Cox (1898-1991)* tarafından ortaya konulan aksiyomlardır. Cox, olasılığı, daha basite indirgenemez bir ilkel (primitive) kavram olarak alıyor ve onun sağladığı temel özellikleri ortaya koyuyor.

Kurgu yöntemleri farklı olmakla birlikte, Kolmogorov ile Cox tarafından ortaya konulan yapılar pratik uygulamalarda birbirlerine denktirler. Aradaki önemli fark Cox olasılığının sonlu toplamsal, Kolmogorov olasılığının ise sigma toplamsal (sayılabilir sonsuz toplamsal) oluşudur.

Yeni arayışlar

Yukarıda seçkisizliği (randomness), bir süreçte "amaç, neden, sıra ve öngörü yokluğu" diye tanımlamıştık. Bu tanım oldukça sezgiseldir ve matematikçileri tatmin edecek açıklığa sahip değildir.

1960 yılında Solomonoff, bilimsel teorinin basit bir açıklamasını vermeye uğraşırken, algoritmik olasılık kavramını ilk ortaya atan kişidir. Bundan 5 yıl sonra, Solomonoff'dan ve birbirlerinden habersiz olarak Kolmogorov ve Chaitin aynı algoritmik seçkisizlik kavramını ortaya koydular. Kolmogorov o zamanının en ünlü matematikçilerinden birisidir, Chaitin ise henüz üniversitede matematik bölümü son sınıf öğrencisidir. Bu öğrencinin, daha sonra yaptığı çalışmalar olasılığa ve *informasyon teorisine* büyük katkılar sağlayacaktır. Şimdi, bu üçünün birbirlerinden habersiz olarak ortaya koydukları "algoritmik seçkisizlik" ya da "algoritmik olasılık" kavramını açıklama hazırlığına başlayabiliriz. Konuya Chaitin'in örnekleriyle girelim,

Örnek 1: Dünyadaki Uzak Merkezi (UM) çok uzaktaki bir gezegene bir araştırmacı göndermiştir. Dalgın araştırmacı-

mız, yapacağı hesaplar için kendisine mutlaka gerekli olan trigonometri cetvelini yanına almayı unutmuştur ve onun bir iletişim aracıyla kendisine acele gönderilmesini istemektedir. Bu uzak gezegenle telgraf, telefon, faks vb. iletişim araçlarıyla iletilen mesajlar çok pahalıdır. UM, pahalı iletişim ücretini ödemeyi göze alarak *sin*, *cos*, *tan*, *cot*, *sec*, *cosec* fonksiyonları için hazırlanmış, yirmi haneli geniş bir trigonometri cetvelini bir iletişim aracı ile göndermek zorunda kalmıştır. Ama UM'de bir matematikçi varsa, işi çok ucuza getirebilir. Koca bir kitap olan trigonometri cetvelini göndermek yerine, $\exp(ix) = \cos x + i \sin x$ formülünü göndermesi sorunu çözecektir. Bu kısa mesaj, araştırmacının istediği bütün bilgiyi içermektedir.

Örnek 2: Aradan binlerce yıl geçmiş olsun. Bilginimiz yorulmuştur ve hobilerine biraz zaman ayırmak için geçmiş yıllara ait basketbol maçlarını, skorları ve kimin hangi maçta kaç sayı yaptığını bilmek istemektedir. UM bu isteği çok haklı görmüş ve istenen bilgilerin gönderilmesini emretmiştir. Bu kez, matematikçiler de dahil olmak üzere, hiç kimse istenen maçlarla ilgili bilgileri tamamen içeren daha kısa bir mesaj (formül) yazmamıştır. Çaresiz, yüksek ücretler ödenerek, istenen bilgi gönderilecektir.

Bu iki örnekten çıkardığımız sonuç şudur. Bazı mesajları, anlamını aynen koruyarak, kısaltabiliriz. Bazı mesajları asla kısaltamayız.

Algoritmik seçkisizlik tanımı, yukarıda verilen tanımda olduğu gibi insan sezgisine dayalı olmasın diye bilgisayar terminolojisine dayandırılacaktır. Günümüz bilgisayarları ikili (binary) sayıtlama dizgesine dayanır. İkili (binary) sayıtlama dizgesinde yalnızca 0 ve 1 sayıtları (digit) vardır. Bilgisayar terminolojisinde ikili sayı sistemindeki hanelere bit denir. Bir bit'te (hanede) ya 0 ya da 1 sayıyı yer alır.

İkili sayı dizgesini kullanarak her bilgiyi (mesajı) karşı tarafa gönderebiliriz. Başka bir deyişle, 0 ile 1'lerden oluşan dizilerle istediğimiz her bilgiyi yazabiliriz. Bunun için, örneğin, bir dildeki harfleri,

kelimeleri, cümleleri, kavramları, ... vb 0 ile 1'lerin belirli bir sırada sıralanmasıyla oluşan birer diziye karşılık getirmek yeterlidir. Diziler sonlu ya da sonsuz olabilir. Mesajın ne kadar uzağa gideceğinin ve mesajın anlamının, şu andaki hedefimiz için bir önemi yoktur. O nedenle, mesajları 0 ile 1'lerden oluşan diziler olarak, uzak gezegeni de bilgisayarın çıktısı olarak düşüneceğiz. Amacımız, mesajın (dizinin) bilgisayar çıktısı olarak elde edilmesidir. O zaman mesajı yerine iletilmiş varsayacağız. Mesajı iletmek için, bilgisayara komutlar vermeliyiz. Verilecek komutlar herhangi bir bilgisayar dilinde yazılmış bir programdır. Biz buna algoritma diyeceğiz. Fiziksel kısıtlamaları yok sayıp, mesajın gönderilmesi için gerekli zamanın olduğunu ve algoritma doğru ise mesajın daima yerine ulaştığını varsayalım.

Bir parayı 20 kez atalım. Yazı gelince 0, tura gelince 1 yazalım. Tesadüfen şu dizi oluşsun.
010101010101010101 (1)

Para atma olayını tekrarlayalım. Bu kez tesadüfen şu dizi oluşsun.
01101100110111100010 (2)

Birinci dizi (mesaj) '01' in on kez ardışık yazılmasından oluşmuştur. İkinci dizi (mesaj) ise, onu daha kısa ifade edecek bir biçime (pattern) sahip değildir.

Bu iki dizinin bir insan da ve bir bilgisayarda yarattığı etkiye bakalım. Azıcık eğitilmiş ve biçimleri (pattern) algılayabi-

lecek yetenekteki her insan, birinci dizinin istençle oluşturulmuş (seçkili) bir dizi, ikincinin ise rasgele oluşturulmuş (seçkisiz) bir dizi olduğu izlenimini edinir. Oysa bilgisayar bu farkı görmeyecektir. Esasta, her ikisi de bir paranın 20 kez atılmasıyla oluşturulabilecek 2^{20} (= 1 048 576) seçenekten birer tanesidir. Her ikisinin yazı-tura ile oluşturulması olasılıkları ayndır ve 2^{-20} 'dir.

Klasik olasılığın dayandığı rasgelelik (seçkisizlik) her ikisinde aynı olduğu halde, biz insanlar, başka bilgi ve deneyimlerimizle, bu iki dizinin oluşturuluşunu farklı imiş gibi seziyoruz. Bize göre, birinci dizi istençle (seçkili) oluşturulmuştur, ikinci dizi ise rasgele (seçkisiz) oluşturulmuştur. Bu insanın yanılgısıdır. Oysa, bilgisayar bu yanılgıya düşmüyor, dizilerin oluşturuluşu hakkında bir yorum yapmıyor.

Bilgilerimize ya da sezgilerimize dayalı olarak bir dizi hakkında vereceğimiz *seçkili/seçkisiz* kararlarımızın ne kadar yanlıtlı olabileceğine birçok örnek gösterebiliriz. Örneğin 3,1451... dizisinin gören iki kişi düşünelim. Bunlardan birisi pi sayısını biliyor olsun, ötekisi bilmiyor olsun. Birinci kişi bu diziyi istençle yazılmış (seçkili) bir dizi olarak, yani pi sayısını algılayarak, ikinci kişi bunu tamamen rasgele diilmiş (seçkisiz) bir dizi olarak görebilir.

Görülüyor ki, klasik seçkisizlik (randomness) tanımımız kişiden kişiye değişebilmektedir. Diziyi gören kişinin önceki bilgilerine, deneyimlerine ve 'pattern'leri seçebilme yeteneğine bağlıdır. Böylesine kişiye bağlı seçkisizlik (randomness) kavramına dayalı olasılık kuramının önemli bir açığı olduğunu kabul edip, bu açığı kapatacak sağlam bir kurgu aramalıyız.

Algoritmik olasılık

Tekrar baştaki dizilere dönelim. Birinci diziyi (mesajı) iletmek için "on kez 01 yaz" algoritması bilgisayara yetecektir. (Tabii, kullanılan dile göre, bu algoritma bir for döngüsü, while döngüsü vb. olabilir. O ayrımın önemi yok. Konuş-

Felsefi açıdan bakıldığında, belirsizlik iki önemli dala ayrılır. Birinci tür belirsizlikte, olayın oluşu tamamen seçkisizdir, önceden öngörülemez. İkinci tür belirsizlik ise olay hakkındaki bilgi eksikliğimizden doğar.

ma dilinde yazdığımız algoritmanın bilgisayar tarafından anlaşıldığını varsayalım. İkinci diziyi (mesajı) iletmek için "0110110011011100010 yaz" algoritmasından başka bir yol bulamıyoruz. Bu algoritma, esas mesajdan daha kısa değildir.

Şimdi mesajların 20 bit değil, 20 katrilyon bit olduğunu, birinci mesajda 011'erin ardışık dizildiğini, ama ikinci mesajdaki 0 ve 1'lerin rasgele dizildiğini, algılanabilir bir pattern olmadığını varsayalım. O zaman birinci mesajı iletmek için "on katrilyon kez 01 yaz" algoritması yeterlidir. Ama ikinci mesaj için, 20 katrilyon biti olduğu gibi içeren "0110110011011100010... yaz" algoritmasından başka bir algoritma bulamıyoruz. Bit sayısı arttıkça, algoritmanın uzunluğu ona koşut olarak artmaktadır. Başka bir deyişle, mesajı yazdıran algoritma mesajdan kısa olamamaktadır.

Bilimsel teori nedir?

Konuya açıklik getirmek için bir örnekle başlayalım. İnsanoğlu varoluşundan beri gök cisimlerinin hareketlerini merak etmiş, o hareketleri gözlemiştir. *Batlamyus, al Sufi, Uluğ Bey* ve daha yüzlerce gözlem sonuçlarını kataloglar halinde yazmışlardır. Örneğin, *Batlamyus*'un kataloğunu ele alalım. Bu katalog, gök haritasında gezegenlerin ve diğer yıldızların koordinatlarını zamana bağlı olarak belirten sayılardan ibarettir. Henüz gezegenlerin güneş etrafında elips yörüngeler çizdiğinin bilinmediği çok eski zamanlardayız. Yalnızca çıplak gözle yapılan gözlem sonuçlarının yer aldığı bu katalogdaki veriler, elbette çok duyarlı değildir. Ama, o veriler *Batlamyus*'un bize iletmek istediği bilgidir (mesaj). *Batlamyus*, milyonlarca sayıdan oluşan bu katalogu önmüze koyarsa, çoğumuz o verilerden hiçbir şey anlamayız. O nedenle, *Batlamyus*, o katalogun içerdiği bilgiyi yorumlayıp bir teori olarak bize sunmalıdır. Gerçekten, *Batlamyus*, katalogun içerdiği verileri yorumlamış ve yerküre merkezli evren modelini kurmuştur. Bu bir teoridir. Bu teori Kopernik'e kadar ayakta kaldı. Kopernik, ken-

disinden önce yapılan gözlemlere, teleskopa yaptığı kendi gözlemlerine de katarak, *Batlamyus*'un teorisini çürüttü ve güneş merkezli evren modelini kurdu. Bu modelde, gezegenler güneş merkezli çember yörüngeler çizer. Bu da bir teoridir. Sonunda, Kepler, bütün gözlem sonuçlarını yeniden yorumlayarak, gezegenlerin güneş odaklı birer elips yörüngede dolaştıkları görüşünü ortaya koydu. Bu da bir teoridir. Bu teoriyi kullanarak, gezegenlerin ne zaman nerede olduklarını hesaplayabiliyoruz. Başka bir deyişle, teori, bize gözlem sonuçlarını geri veriyor.

Görüldüğü gibi, gözlemlerden ya da deneylerden elde edilen verilerin tablolar halinde yazılması bir teori yaratmıyor. Söz konusu ham verilerin yorumlanarak, herkesin anlayacağı kısa bir dille anlatılması gerekiyor. O da yetmiyor, teorisin gelecekte olacaklar hakkında bilgi içermesi gerekiyor. Gezegenin yörüngesini biliyorsam, onun ne zaman nerede olacağını hesaplayabiliyorum. Bu iş, *kehaneler*ten çok farklı bir şeydir. Bunlar olduğunda, ham veriler bir teoriye dönüşmüş oluyor. Elbette, toplanan verilerin duyarlılığı, kullanılan gözlem/deney aletlerinin gelişmişliğine bağlı olduğu gibi, verilerin yorumlanması da bilim adamının bilgi ve yetenekleriyle sınırlıdır. Şu anda, bir teorisin doğru ya da yanlışlığı amacımız için önem taşıyor. Yanlış teoriler, nasıl olsa, bir gün bilimsel bilgilerin biriktirildiği ambarlardan atılacaktır. Bilimin gücü burada yatar. Bilimin bilgi ambarı çok dinamiktir, yanlış olduğu kanıtlanan teoriler hemen yerlerini yeni teorilere kendiliğinden bırakırlar.

Şimdi, bir teori kurma olgusunu algoritmik seçkisizlik kavramıyla ifade edeceğiz. Algoritmik seçkisizlik tanımını vermeden önce, *Solomonoff*'un bilimsel teoriyi açıklamak için kullandığı "inductive inference" yönteminden söz etmeliyiz. Bilim adamı bir sürü deney/gözlem yapar. Bunları bitlerden oluşan bir dizi (mesaj) olarak düşünelim. Bilim adamı bu mesajı iletmek istemektedir. Bu mesajı gönderen en az bir tane algoritma vardır ve o da dizinin kendisidir. Bundan başka algoritmalar da olabilir. Bilim adamı me-

sajı gönderen bir algoritma kurmuş olsun. Algoritma, ilettiği mesajdan kısa değilse bir teori olamaz. Algoritma ilettiği mesajdan daha kısa ise, diziyi aynen iletmekle kalmayıp gelecek gözlemler için de öngörü yapıyorsa, bu algoritma bir teoridir. Bu koşulu sağlayan birden çok algoritma varsa, daima en kısa (bit sayısı en az) olan algoritma tercih edilir. Bu tercih *Occam's razor* diye bilinir: *Aynı işi yapan teoriler arasından en basiti tercih edilmelidir.*

Algoritmik Seçkisizlik: Yukarıdaki örneklerden hareketle, Chaitin ve Kolmogorov, seçkisiz diziyi şöyle tanımladılar:

Kendisinden daha kısa bir algoritma ile yazılamayan dizi seçkisizdir.

Bu tanım, sezgisel kavrama dayalı olasılık kuramını sağlam bir temel üzerine taşımaktadır. Elbette, seçkisizliğin bu yeni tanımı, olasılık kuramının aksiyomlarını yok etmiyor, olasılığın hiçbir uygulamasını değiştirmiyor, yalnızca temeli sağlamlaştırmıyor. Olasılık açısından peşinde olduğumuz şey, gözlemlerden çıkan seçkisiz bir $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ dizisi verilmişken, bir sonraki terimin, yani x_{n+1} teriminin ne olacağını öngörebilmektir. $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ dizisini ileten ve x_{n+1} teriminin ne olacağını öngören ve diziden kısa olan algoritma bir teoridir.

KAYNAKÇA

- 1) G. Chaitin, "Algorithmic Information Theory", *IBM Journal of Research and Development* 21 (1977), pp. 360-369, 496.
- 2) R. T. Cox, "Probability, Frequency, and Reasonable Expectation", *Am. Jour. Phys.* 14, 1-13, (1946).
- 3) R. T. Cox, "The Algebra of Probable Inference", Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD, (1961).
- 4) Terrence L. Fine, "Theories of Probability: An examination of foundations", Academic Press, New York, (1973).
- 5) R. J. Solomonoff, "A Formal Theory of Inductive Inference", *Info. Control* 7, 1, 224 (1964).
- 6) R. J. Solomonoff, "A Preliminary Report on a General Theory of Inductive Inference" (Revision of Report V-131, Feb. 4, 1960), Contract AF 49(639)-376, Report ZTB-138, Zator Co., Cambridge, Mass., Nov. 1960.
- 7) R. J. Solomonoff, "The Discovery of Algorithmic Probability", *Journal of Computer and System Sciences*, Vol. 55 No. 1, pp. 73-88, August 1997.
- 8) L. M. and Vitanyi, P., "An Introduction to Kolmogorov Complexity and Its Applications", Springer-Verlag, N.Y., 1997.

Türkiye’de somut olmayan kültürel miras ve korunmasında müzelerin rolü

Müzeler, tarihi konu aldıklarında bir fotoğraf makinesi işlevi görmektedirler. Müzecilik, geçmişe ait somut olmayan kültürel miras öğelerinin yaşatılmaya devam edilerek, korunacağı mekânlardır.

Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, performanslar, anlatımlar, bilgiler, beceriler –ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar– anlamına gelir.

Bu makale Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Bölümü yüksek lisans öğrencisi Esra Cankaya’nın tezinin özetlenmiş halidir.

Günümüzde 50’li yılların başından beri giderek etkisini artıran teknoloji ve kentleşme insanların yaşamını birçok yönden etkilemektedir. İç göçler, sanayileşme gibi nedenlerle kırsal alan ile kent nüfusunun dengesi değişmekte, böylece gerek orta ölçekli kentler gerekse sayıları çoğalan şehir merkezleri hızla büyümektedir. Küreselleşme sürecinde yaşanan değişimlerle beraber dünya üzerindeki insanların yaşamlarında tek tipleşmeye doğru bir gidiş yaşanmaktadır. Küreselleşmenin etkisi ile ortaya çıkan fiziksel, sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunlar, örf ve adet / gelenek ve görenek olarak adlandırılan geçmişten bugüne süregelen ve sosyal yaşantıya önemli biçimde yön veren somut olmayan kültürel miras öğelerini hızla yok etmektedir. Bu nedenle bu mirasın korunması her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. Bu çalışmada somut olmayan kültürel mirasın müzecilik bağlamında

korunması konusunda yapılabilecekler üzerine bir deneme sunulmaktadır.

Somut olmayan kültürel miras

“Somut olmayan kültürel miras, toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, performanslar, anlatımlar, bilgiler, beceriler –ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar– anlamına gelir.”(1) Somut olmayan kültürel miras, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, kuşaktan kuşağa aktarılan bir değerler bütünüdür. Kültürel değerlerin içinde yaşadıkları çevre ile arasında derin bir bağ vardır ve şekillenmesinde ise tarihi ve kültürel mirasın önemli bir rolü vardır.

Somut olmayan kültürel miras, kültürel çeşitliliğin tarihsel görünümü, değişmesi ve gelişmesine paralel olarak sürekli bir değişim ve gelişim süreci içinde olmuştur. “Bir uygarlığın dünya görüşünü de o uygarlığa özgü somut olmayan kültürel mirası şekillendirir.”(2) Somut olmayan kültürel miras öğeleri, her ulusun kendine özgü dünya görüşüne ve değer-

Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi açılışı sırasında.

ler sistemine göre şekillenir. "Kültüre bağlı olarak şekillenen her türlü birikim doğal olarak o ulusun bir parçasıdır."(3) *Teknolojik gelişmeler karşısında dünya sınırları, yavaş yavaş insanlığın var oluşunun devamlılığı için tek eksen üzerinde, tek ses, tek dil olarak ilerleyeceği bir yöne sürüklenmektedir. Bu düzen, ulusların kültürel kimliklerinin en önemli göstergeleri olan somut olmayan kültürel mirasını, somut kültürel değerlerden daha çok tehdit etmektedir.*

Farklı kültürel birikimlere sahip toplumların bir arada yaşadığı her ulusun gündeminde yer alan bir konu olarak çok kültürlülük Türkiye'de de UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Konseyi) tarafından 17 Ekim 2003 tarihinde Paris'te gerçekleştirilen 32. genel konferansta kabul edilen sözleşme kapsamında somut olmayan kültürel miras ile ilgili çalışmaların yaygınlaşması ile daha da ön plana çıkmıştır. İnsan hakları alanında mevcut uluslararası belgelere, özellikle 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne, 1966 Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne, 1966 Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne atıfta bulunarak, 1989 UNESCO Geleneksel Kültür ve Folklorun Korunması Tavsiye Kararı'nda, 2001 UNESCO Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi'nde ve Kültür Ba-

kanları Üçüncü Yuvarlak Masa Toplantısı'nda kabul olunan 2002 İstanbul Bildirgesi'nde vurgulandığı gibi, somut olmayan kültürel mirasın, kültürel çeşitliliğin potası ve sürdürülebilir kalkınmanın güvencesi için imzalanan sözleşme, uzun bir hazırlık sürecinin ürünüdür.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi kapsamında koruma terimi, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma anlamına gelir.(4) *Bu görüşten yola çıkılarak amaç, somut olmayan kültürel miras öğelerinin ardındaki yaşama ve düşünme biçimlerini; toplumların kendine has dokusunu korumak, sosyolojik açıdan bakıldığında, toplumların kültürel yapılarının anlaşılmasını sağlayarak öteki kavramının yarattığı toplumsal sorununu gidermektir.*

Somut olmayan kültürel miras öğeleri

Somut olmayan kültürel miras öğeleri, UNESCO tarafından aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır;

- a) "Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar,
- b) Gösteri sanatları,
- c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler,

d) Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar,

e) El sanatları geleneği."(5)

Somut olmayan kültürel mirasın derlenmesi, belgelenmesi ve sergilenmesi ile ilgili gerçekleştirilen çalışma ve etkinlikler koruma anlamında önem taşır. Yapılması gereken çalışma ve etkinlikler sözleşme kapsamında şu şekilde belirtilmiştir:

- "Kimlik saptaması,
- Belgeleme,
- Araştırma,
- Muhafaza, Koruma,
- Geliştirme, Güçlendirme,
- Okul içi ya da okul dışı eğitim araçlarıyla kuşaktan kuşağa aktarma,
- Kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılması."(6)

Somut olmayan kültürel mirasın, ulusal ve uluslararası çerçevede korunması yönünde sunulan öneriler doğrultusunda yeni bir çalışma alanına dönüşmesinde küreselleşme sürecinde toplumların özgün kimliklerini ortak etki ve görüşlerin oluşturulmasında kaybetme tehdidinin fark edilmiş olmasının ve yanı sıra farklılıkların yarattığı hoşgörüslüğün ortadan kalkması halinde, toplumların birbirleri ile olan iletişimde, özgün somut olmayan kültürel miras öğelerinin korunması ile sağlanacak renklilik ve hareketliliğin fark edilmiş olmasının büyük etkisi olmuştur.

Çok kültürlülük ölçeğinde somut olmayan kültürel mirasın korunması

Türkiye Cumhuriyeti, tarihi geçmiş itibarı ile çok kültürlü bir toplumsal yapıya ve güçlü bir kültürel mirasa sahiptir. Bu miras toplumun duyguyu, düşünce ve beğenisiyle şekillenerek günümüze gelmiş; tarih ve coğrafyadaki çok boyutluluğa paralel olarak çeşitlenmekle beraber farklı seviye ve birikimlerle merkeze bağlı toplum, insan ve doğa gerçeğiyle şekillenmiştir.

'Koruma', Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda 'sosyal ve ekonomik haklar

ve 'ödevler' başlığı altında yer almaktadır. (7) Anayasanın temel hak ve ödevler konulu ikinci kısmının üçüncü bölümünde sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler başlığı altında ailenin korunması, eğitim ve öğretim hakkının korunmasının yanı sıra 63. maddede tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına da yer verilmiştir. Maddeye göre devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Somut ve somut olmayan öğeleri ile bir bütün olarak kültürel korumanın sağlanması ve toplumsal koruma bilincinin oluşturulması hem sosyal bir hak ve hem de sosyal bir sorumluluktur. Bu sebeple, somut olmayan kültürel miras öğeleri olarak dile bağlı sözlü gelenekler, inançla bağlı ritüeller, kökenler vb. değerlerin de belirlenerek tipik somut kültürel miras öğeleri gibi korunmaya alınması ve anayasa- da belirtilen madde kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda, doğrudan etkiler nedeniyle ele alınması gereken iki konu başlığı vardır:

- 1) Kültür Politikası
- 2) Küreselleşme

Kültür politikası farklı dil, etnik köken, inanç sistemine dahil insan topluluklarını

Küreselleşme batı kaynaklı bir süreç olarak, batı kültürü temelli bir tek tipleşme tehlikesi yaratır ki, bu da ulusların özgün kültürel kimliklerinin önce bozulmasına, sonra yok olmasına sebep olur.

hoşgörü çerçevesinde bir araya getirmek, üretim ve uygulama aşamalarında, tek merkezçilik yerine çok merkezçiliği esas almak, yerel öğelerin üretim ve katılmasına imkân vermek gibi esaslar üzerine kurgulanan ve devlet politikasının kültürel ayağını temsil eden uygulamadır. Önceliği toplumsal yaşamdaki farklılıklar ve benzerliklerin bir arada bulunabilirliği- nin göz önünde bulundurulması esasına göre belirleyen kültür politikası, işlerlik ve süreklilik kazanabilir. Belirtilen esaslar göz ardı edildiği takdirde kültür politikasının başarısızlığı somut olmayan kültürel mirasın korunması konusunda küreselleşme ile beraber büyük bir tehdit halini alacaktır. Kültür politikasının yaratacağı toplumsal tehditler uzun vadede incelenebilir. Küreselleşme tehdidine kıyasla kültür politikaları kontrol edilebilir, planla-

nabilir olmaları itibarıyla koruma açısından olumlu yönde kullanılabilecek bir araç olarak görülebilir.

Küreselleşme, yerel ilişkilerin çözülmesi, kıtalararası iletişim ağlarının yaygınlaşması, kültürel etkileşimin hızlanması ile yerel değerler ile evrensel değerlerin iç içe geçerek yeni yaşam biçimlerinin oluştuğu bir süreç olarak tanımlanır. Küreselleşme batı kaynaklı bir süreç olarak, batı kültürü temelli bir tek tipleşme tehlikesi yaratır ki, bu da ulusların özgün kültürel kimliklerinin önce bozulmasına, sonra yok olmasına sebep olur. Türkiye'de özellikle 1950'li yıllardan itibaren yaşamaya başlanan hızlı kültürel değişim ve gelişim sürecinde somut olmayan kültür öğeleri kültürel yapımızın, yaşama biçimimizin en iyi tanıkları ve taşıyıcıları olarak küreselleşmenin olumsuz etkisi altına girmiştir. (8) "1980'lerden itibaren iktisadi yönü kuvvetlenen bu etkinin Türkiye üzerine yönelmiş olmasının en önemli nedeni, Türkiye'nin kültürel bir geçiş bölgesi olmasıdır. (9) Bu sebepten ötürü Türkiye kendi isteğinden bağımsız olarak, küreselleşme olgusunun dışında kalamamaktadır. Günümüzde kültürlerin, içte ve dışta tutarlı, tek tip ya da kendi içlerinde bütünlük taşıdıklarından söz etmek zordur. Bu nedenle, mirasın korunması karşısında büyük bir tehdit olarak hızla yükselişini sürdüren küreselleşme karşısında iki seçenek ile karşılaşılır:

1) Değişiklikleri kabul ederek uyum sağlamak,

2) Tutarlılığı korumak.

Bu iki yönlü eğilim, ulus genelinde her bireyde içsel ve dışsal olarak bir arada kendini gösterir. İçsel eğilim, muhafazakar bir tavır ile tutarlılığı korumak yönündedir, dışsal eğilim ise tek tip kültüre uyum sağlama / hoşgörü olma yönündedir (Tablo 1). Birey böyle bir değerlendirme ile istenildiğinde değişebileceği ve/veya değişiklik yapabileceği, dolayısıyla geçmiş zaman değerlerinin ve kimliğinin yeniden yapılandırılacağı mesajını verir. Ancak yaşamsal bir ihtiyaç ile birey güvenliği açısından, kendi öz

Tablo1. Küreselleşmenin Birey Üzerindeki Etkisi(10)

kimliğinin devamı ve kendi öz maddi ve toplumsal eylemlerinin değişmezliği duygusunu da içinde taşır. Somut olmayan kültürel miras açısından düşünüldüğünde bireyin muhafazakâr tutumu korumaya hizmet eder.

Kültürel değişimin sağlanamamasının yanı sıra küreselleşme başlığı altında konuya ilişkin en önemli sorun kültürel kimliğin korunamaması, iletişim alanındaki teknolojik gelişme sonucunda toplumsal özelliklerin giderek yok oluşu ya da yaşam alanının daralmasıdır. Bunun sonucunda birey, mekânsal ve zamansal açıdan aidiyet duygusunu yitirecek, somut olmayan bir sistem içinde kendine yer edinme çabasına girmeye itilir. Küreselleşme sürecinde farklı etnik kültürler tek tipleştilimeye çalışılır, ancak yine bu süreçte yaşanan nüfus değişimleri, kentleşme, sanayileşme, sınıflaşma eğilimleri kültürel çeşitlilik sınırlarını sürekli genişletir.

Somut olmayan kültürel miras öğeleri ile beslenen kimlik ve koruma bilinci oluşturulması hususunda dikkat edilmesi gereken, kültürün sadece manevi kültür alanı içinde tutularak maddi kültürden soyutlanmasına olanak vermemek ve manevi kültürün sınırını da sadece toplumun üst düzey kültürü ile çizmemektir. "Özel olarak belirlenmiş seçkin kültür, etnik kültürün temsilcisi değildir." (11) Türkiye Cumhuriyeti, ulusal sınırların kültür sınırlarını belirlemediğinin de en açık örneğidir. Sibirya'dan Balkanlar'a, Yemen'den Hindistan'a, Çin'e kadar çok geniş coğrafyaya yayılmış, bu coğrafyalarda devletler kurmuş bir topluluğun yürütücüsü olarak Türkiye Cumhuriyeti, birbirinden çok farklı özellikler taşıyan uygarlık birikimlerinin de taşıyıcısı özellikler gösteren bir mirasa sahip olmuştur.

"Türkiye Cumhuriyeti toprakları tarihinde gerek siyasal, gerek iktisadi, gerek kültürel açılardan Doğu ile Batı arasında bir köprü oluşturmuş, binlerce yıl boyunca çok farklı kökenlerden gelen ve çok farklı renkleri taşıyan etkileri içinde barındıran bir gelişim göstermiştir." (12) Farklı

etnik kimliklerin iç içe geçmesi Türkleri, yemekleri, yaşam biçimlerini, kısaca toplum olarak sahip olunan somut olmayan kültürel mirası zenginleştirmektedir. Çok kültürlü toplumlarla ilgili tartışmalardan en önemlisi kültürel farklılıklar ve değerlerin nasıl ve ne ölçüde korunduğu ya da korunması gerektiği problemi zenginlerdir. Bir toplumun kültürel zenginliğini de yansıtan bütün bu çeşitlilikler, aslında ulusal kültürün bir parçası olmakla birlikte genel anlamda akla gelen kültür anlayışının dışında da varlık gösteren kültürel unsurlardır. İki binli yıllarda bu gelişmeler daha da hızlanmıştır. *Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi uluslararası niteliği ile ilgili topluluk, grup ve bireylerin birbirlerinin somut olmayan miras öğelerine saygı gösterilmesini amaçlarken bir yandan da ulusal boyutta çok kültürlü toplumları da içeren yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı öngörmektedir.*

Somut olmayan kültürel miras, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde geleneksel yaşamı sürdüren toplulukların yüzyıllar boyunca kendi dil, kültür ve beğenileriyle oluşturup yaşattıkları çok kültürlülük ölçeğinde incelenebilir. Türkiye kültüründe dörtlü bir bileşke söz konusudur. Özgün Türk Kültürü (Orta Asya), İslam Kültürü (Arap, İran), Anadolu yerli kültürleri ve Batı Kültürü (Avrupa). (13) Bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti kültürü çok kültürlülük kavramına uygun bir tanımlamadır.

İstanbul'un 2010 yılı Avrupa kültür

Bir toplumun kültürel zenginliğini de yansıtan bütün bu çeşitlilikler, aslında ulusal kültürün bir parçası olmakla birlikte genel anlamda akla gelen kültür anlayışının dışında da varlık gösteren kültürel unsurlardır.

başkenti seçilmesi, uluslararası norm ve standartlara uyum ve bilgi toplumunun gerektirdiği koşulları yerine getirme yönünden önemli bir fırsat yaratmaktadır. Bu çerçevede, binlerce yıllık tarih ve kültür birikimi ile Türkiye'nin gerçek potansiyelini ortaya koymasına ve birikimini dünya ile paylaşmasına yardımcı olacaktır. "Önemli bir geo-stratejik konuma sahip olan Türkiye Cumhuriyeti, bulunduğu bölgede iktisadi, sosyal, siyasi ve kültürel etkileşimi artırarak bölge ve dünya barış ve refahına daha büyük katkı yapabilecektir." (14) Somut olmayan kültürel miras kavramı, tüm insanlığın, göreceli olarak göz ardı etmekte olduğu bir kültür boyutunu dikkatlere sunmuştur. Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi ile sözleşmeye taraf ülkeler, bu kaygı doğrultusunda duyarlı olmaya çağrılmıştır. Türkiye, bu yeni kavramı, son birkaç yıl içerisinde, yasal mevzuatı içerisine alma çabukluğu gösteren öncü ülkeler arasındadır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesine 2006 yılında 45. ülke olarak imza atmıştır.

"Kandilli Rasathanesi El Yazmaları", "Boğazköy Tabletleri", "Süleymaniye Kütüphanesi İbni Sina El Yazmaları" Türkiye'nin Dünya Belleği listesine sokma başarısı gösterdiği, listeye girmekle, *Türkiye adına dünya ölçeğinde tescil edildi* anlamı taşıyan, kültürel varlıklardır. "Meddahlık ve Meddah Geleneği" ve "Mevlevî Müziği" ise Türkiye'nin somut olmayan kültürel miras başyapıtları listesinde son birkaç yıl içerisinde yer almasını sağladığı diğer iki kültürel değerdir. "Yapılan tüm bu olumlu girişimlerde, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun ve somut olmayan kültürel miras ihtisas komitesi yöneticisi Sayın Prof. Dr. Öcal Oğuz ve komite üyelerinin önemli katkıları olmuştur." (15) "Tüm sektörlerinin diğer öncelikleri de dikkate alındığında, olağanüstü geniş ilgi alanıyla UNESCO, Birleşmiş Milletler sisteminin hiç kuşkusuz felsefi mutfağını oluşturmaktadır ve Türkiye, böylece bir yapılanmanın oluşmasına, 60 yıl önce ön ayak olan, ilk 20 ülke arasında yer almaktadır." (16)

Sonuç

Bu çalışma, kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya olan somut olmayan kültürel mirasın korunması amacı ile müzelerin işbirliğinden yararlanılmasını temel koşul olarak savunmaktadır. Günümüzde somut olmayan kültürel miras üzerinde yoğun bir yok etme baskısı hissedilmektedir. Bu mirasın sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal güç olduğunun farkına varılarak korunması gerekliliği ve koruma aracı olarak müzelerin kullanımında merkezi ve yerel yönetimlerce izlenen yaklaşımların, mirasın korunmasına yönelik çalışmalara yönlendirilip, hızla ortak bir politika belirlenerek hayata geçirilmesi ve bu doğrultuda birincil araç olarak müzelerin kullanımı korumada birincil çözümdür.

Ankara'da Gazi Üniversitesi bünyesinde açılan Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi bu anlamda bir önderlik yaparak konuya ilişkin gelecekte gerçekleştirilecek faaliyetlerin önünü açmaktadır. Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi, 23 Eylül 2005 tarihinde açılmıştır. Yaklaşık 1.500 nesne ve 2.000 civarında ses, görüntü ve belgeye sahip müzede yüksek lisans programından halk bilimi yüksek lisans programında öğrenim gören öğrenciler dönüştürümlü olarak gönüllü olarak hizmet vermektedir.

Bu alanda ilk deneme müzesi olma niteliği taşıyan Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi'nin temelleri, Gazi Üniversitesi tarafından 4-6 Mart 2005 tarihlerinde düzenlenen 'Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi' sempozyumu ile geliştirilmiştir.(17) Sempozyumda, somut olmayan kültürel mirasın bir müzede nasıl yer alması gerektiği konusunda değerlendirmeye ve önerilere yer verilmiştir.

Müze sergilemesinden örnek.

Koruma yönünde yapılan çalışmaların topluma ulaşmayan bilimsel çalışmalar ile kısıtlı olması müzelerin kurum olarak birinci sırada yer alması gerekliliğini doğurur.

"Müze, ICOM'un 2004 Seul konferansının yaklaşım ve sonuçlarından yola çıkılarak kurulmuştur."(18) Müzeye eser girişi genellikle bağış yolu ile olmaktadır. Sayın Prof. Dr. Öcal Oğuz'un hafta sonu gezileri sırasında müze koleksiyonuna dahil edilebilecek gördüğü eserler de müzeye bağış olarak girmektedir. Alanında ilk örnek olan somut olmayan kültürel miras müzesinin koleksiyonundaki eserlerin çoğunluğundan öte eserlerin kullanımı, sergilenmesi ve etkileşime açılması önem taşımaktadır. Dolayısı ile müzenin özellikle kayıt arşivinin üniversite öğrencilerinin kullanımı için hazır bulunması müzenin eğitim alanında somut olmayan kültürel mirasın yaşatılması ilkesi ile örtüşmekte olduğundan önem taşır.

Koruma yönünde yapılan çalışmaların topluma ulaşmayan bilimsel çalışmalar ile kısıtlı olması müzelerin kurum olarak birinci sırada yer alması gerekliliğini doğurur. Müzeler, gerçekleştirilecekleri etkinlikler yolu ile topluma akademik ortamlardan daha yakın bir kurum olarak, entelektüel çevrelerde konuşulan ve önemli üzerinde durulan bir temayı hayatın içine alarak, toplumun etkileşimine açarak her yeni tecrübe yolu ile bir sonraki adımda koruma yönünde yeni doğrularını geliştirebileceklerdir. Farklı kültür topluluklarının ortak özellikleri ve çıkarları göz önünde bulundurularak; kültürel değerleri müzelerdeki camekânlardan ve üniversite kütüphanelerinden çıkarak uluslararası politika için bir yöntem biçimine dönüştürmek konusunda, yukarıda da belirtilen kurallar çerçevesinde kültür politikası ve müzelerin tek bir söylemle takip edeceği yol açılmaktadır.

UNESCO tarafından 2005 yılında imzalanan "kültürel çeşitlilik" sözleşmesi, somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesini takip eden bütünleyici niteliği ile konunun önemini vurgulayarak tüm dünyayı bu konu üzerinde düşünmeye ve gerçekleştirecekleri çalışmalar yolu ile desteğe davet etmektedir. Sözleşmenin özü, kültürün endüstriyel alanda çoğaltılabilir olması durumundan kaynaklanan (film, dizi, video, basılı iletişim araçları yolu ile) tekelleşmenin tehdidine karşı yapılması gerekenler üzerine şekillenmiştir. İngiltere ve Amerika'nın katılmadığı toplantılarda fakir ülkeler, kültürel zenginlikleri ve bunları korumanın gerekleri üzerine konuşmalar yapmışlardır; zengin ülkeler ise kültürel korumacılığın abartılmamasının gerektiğini vurgulayarak savundukları: "Kültür, yaşar ve bazen ölür" görüşünü dile getirmişlerdir.

Türkiye gibi çok kültürlü yapıya sahip birçok ülke bu amaçla çalışmalar başlatmış ve kültür envanterlerini çıkartmak amaçlı ortak yöntemler geliştirmişlerdir. Somut olmayan kültürel mirası koruma çalışmalarının Batı ülkelerinde daha uzun bir geçmişi vardır; bu bağlamda ilkeler saptanmış, gelişen teknoloji ile birlikte bu ülkelerin kültür envanterleri sürekli olarak güncellenmiştir ve büyük bir hızla güncellenmektedir. Ancak, Türkiye'yi koruma yöntemleri geliştirilmesi yönünde öncülük eden ülkelere kıyasla önemli bazı farkların bulunduğu da göz önüne alınarak Türkiye koşullarına uygun bir sistem geliştirilmelidir. Kültürün somut olmayan kültürel miras öğeleri haritasının uzmanlar tarafından belirlenip bu öğelerin müzelerde bir araya getirilerek uygun düzenleme ve etkinlikler ile gelecek kuşaklar için koruma altına alınması zaman kaybetmeden hayata geçirilmesi gereken bir görevdir. Bu konuda çalışmaları devam eden somut olmayan kültürel miras el kitapları yayınlanacaktır. Müzecilik açısından somut olmayan kültürel mirası koruma bilincinin yayılmasında:

Hedef:

- Her bireyin bilgi merkezi olarak bilinçlendirilmesi,

Öğrenmeyi öğrenmeleri,
Özel projeler geliştirilmesi, olmalıdır.
Araçlar:
Eğitim kurumları,
Evrensel hizmet; Yerel/Bölgesel yönetimler,
Kamu örgütleri,
Sivil toplum kuruluşları,
Teknolojik ağı (medya, internet vb),
Ve son olarak toplumun kendisi olmalıdır.

Müzeler, tarihi konu aidıklarında bir fotoğraf makinesi işlevi görmektedirler. Müzecilik, geçmişe ait somut olmayan kültürel miras öğelerinin yaşatılmaya devam edilerek, korunacağı mekânlardır. Kullanacakları somut nesneleri günlük işlevlerinden uzaklaştırmadan, nesnelere ebedi bir yaşam alanı kazandırmak, hikâyesel kurgu içinde hareketliliği sağlamak müzenin, mekânsal, zamansal ve fiziksel sınırlarını belirler. Müzeler yolu ile çalışmalarının hızla başlatılması, ancak bu hızı sağlamak için de güvenilirlik ve standart olma özelliklerinin kaybedilmemesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Belirli bir hızın sağlanması için, çalışma ve uygulamaların bürokratik engellere takılmadan, politik baskılar altında kalmadan işleyecek bir modele sahip olması zorunludur. Türkiye gibi büyük, hem coğrafi hem kültürel çeşitliliği ön planda bir ülkede somut olmayan kültürel mirası koruma çalışması uzun vadede işlerlik kazanacak bir çalışma olarak görülmelidir. *Ulus; değerlerini, ürettiği nesneler üzerinden değil, korudukları üzerinden belirler.* Planlama açısından bakıldığında, koruma, ulusal bir politika olarak görülmelidir. Bu nedenle merkezi örgütlenme ve altyapının kurulması devletin öz kaynakları tarafından sağlanmalıdır. Ancak, son yıllarda gelişen uluslararası yaklaşım, kültür sektörünün olabildiğince devlet yönetimine parasal bir yük getirmeden, kendi kendini finanse eder duruma gelmesini öngörmektedir. Başka bir deyişle sistemin yürütmesinin giderleri geniş bir tabana yayılmak sureti ile işlerlik kazanabilir.

Ulusal politika çerçevesinde mevcut somut olmayan kültürel mirasın kayna-

Müzedeki Gelin / Çeyiz Odası.

ğına ulaşmak ve araştırmaları teşvik etmek, belgeleri bir araya getirmek, envanter ve kayıtların yaygınlaşmasına destek vermek, yasaları bunlara olanak tanıyacak şekilde koyma konusunda yaptırım uygulamak, uygun projeleri destekleyecek özel sektörü teşvik etmek ve eğitim sisteminde yapılacak düzenlemeler ile mirasın korunarak sürekliliğini sağlamak konusunda her bir bireyin üzerine düşen görevleri bilinçle yerine getirmesi için bu amaç doğrultusunda yönlendirmenin sağlanmasında müzelerin toplum ile ilişkilerini güçlendirmek amaçlı eğitim politikaları oluşturmaları gerekmektedir.

Somut olmayan kültürel miras sözleşmesinin ön plana taşıdığı kurumsallaşma kapsamında gerekli koşullar sağlandığı/zorlandığı takdirde müzelerin somut olmayan kültürel miras birimlerinin oluşturulması, sonrasında bağımsız somut olmayan kültürel miras müzelerinin iler ya da bölgeler merkezli açılması ve canlı, yaşayan, aktif uygulamalar yolu ile mirasın sürekliliğini sağlaması hayata geçirilebilecek en etkilisimli çözümü sağlayacaktır.

DİPNOTLAR

1) Ayrıntılı bilgi için bkz. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Genel Hükümler, Madde 2 Tanımlar, Fıkra 1, <http://www.fel-gazi.edu.tr/turkish/thb/sokum.htm>

2) Erman Artun. "Ozandan Aşığa Halk Şiiri Geleneğinin Kültür Kaynakları", İçel Kültürü, 1995, s.5.

3) Şirin Yılmaz. "Prof. Dr. Umay Güney, İlk Halk Bilim Çalışmaları Üzerine Bir Konuşma" Milli Folklor, Ankara, 1994, s.2.

4) Ayrıntılı bilgi için bkz. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Genel Hükümler, Madde 2 Tanımlar, Fıkra 3.

5) Ayrıntılı bilgi için bkz. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Genel Hükümler, Madde 2 Tanımlar, Fıkra 2.

6) Ayrıntılı bilgi için bkz. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, Genel Hükümler, Madde 2 Tanımlar, Fıkra 3.

7) Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://oogkm.meb.gov.tr/Mevzuat/htm/Anayasa.htm> (13.03.2006)

8) Fuat Keyman, Küreselleşme ve Türkiye'nin Kültürel Ekonomisi: Aktörler, Söylemler, Stratejiler, <http://www.obmuze.com/vol/votop37.asp> 30 Haziran 2005.

9) T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Prof. Dr. Sübidey Togan, Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu), <http://ekutup.dpt.gov.tr/kuresell/oiik439.pdf>

10) Yazanın kendisine aittir.

11) Jan Assman, Kültürel Bellek, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, s.198.

12) Ethem Ruki Fiğlalı, Türk Dünyası ve Halk Kültürü Üzerine Araştırmalar, İncelemeler (Ali Abbas Çınar), Muğla, 1996, s.3.

13) Şeralettin Turan, Türk Kültür Tarih, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1990, s.41-42.

14) T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, Uzun Vadeli Gelişimin (2001-2023) ve VII. Beş Yıllık Kalkınma Planının (2001-2005) Temel Amaçları ve Stratejisi, <http://ekutup.dpt.gov.tr/planvii/plan8str.pdf>, s.216-217.

15) <http://www.unesco.org.tr>; <http://www.unesco.org.tr/komiteteler.php?gid=11&menuid=2> (28.05.2006)

16) Prof. Dr. Arsin Aydınuraz, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Başkanı, <http://www.unesco.org.tr/index.php?gid=4> (22.12.2005)

17) Müze açılış bilgileri ve fotoğrafları için bkz. <http://www.fel-gazi.edu.tr/turkish/thb/duyurlar2.htm> (05.06.2005)

18) Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://gazihaber-gazi.edu.tr/cikti.php?id=277> (27.05.2006)

İz Bırakanlar

Türk Hititbiliminin 'güneşi':

Sedat Alp

Sedat Alp, 93 yıllık ömrünü çalışarak, üreterek değerlendirmiş; zaten başka türlü bir yaşamı olsaydı iz bırakamaz, ölümsüzler kervanına katılamazdı. Onu anlatanlar, sözleşmiş gibi iki özelliğinden bahsettiler: çok çalışkandı, çok nazikti... Onun, örnek alınacak bir yaşamöyküsü var. Büyük hedefler belirlemiş, insan olarak alçakgönüllü olmasına karşın, sıradan ve izleyici olmayı kabullenmemiş. Umudunu, mücadele azmini hiç yitirmemiş. Başarılı da olmuş.

İlk Türk Hititologu ve son Ordinar-yüs unvanlı öğretim üyemiz Sedat Alp'i, 9 Ekim 2006 günü kaybettik. Hocamız, yıllarca sevgi ve özveriyle görev yaptığı Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde (DTCF) yapılan bir törenle uğurlandı. Bilim dünyası ve Hititoloji yeri doldurulamayacak bir duayenini yitirdi.

Törende konuşan DTCF Dekanı Prof. Dr. Necdet Adabağ, Sedat Alp'e ülkemize yaptığı hizmetlerden dolayı teşekkür etti: "Değerli Hocamız, bir Cumhuriyet aydını olarak, fakültemizin çağdaşlık yoluna ışık tutmuş bir şahsiyettir. DTCF'ye 70 yıl boyunca omuz vermiş; eğitim, öğretim ve bilimde rehber olmuş, tüm öğretim üyeleri içinde önde gelen hocamız, yalnız görevinin gereğini yerine getirmekle kalmamış; davranış, tutum, insancıl değerler ve insancıl hoşgörüsüyle de bizlere örnek olmuştur" dedi ve cenaze törenine devlet yöneticilerinden kimse katılmamasının, ülkemizde bilim insanlarının yalnızlığını ortaya koyduğunu belirtti.

Kızı Mehpere Alp Meriç de babasıyla ilgili olarak şunları söyledi: "Bilim ve evrensellik onun için, vazgeçilmez iki unsurdur. Her zaman, Atatürk'ten ve Cumhuriyet devrimlerinden bahseder ve Türkiye'yi, geleceğini ve geçmişini unutmadan yapılan bilimsel çalışmaların, ileriye götüreceğini belirtir; kazı çalışması yaptığı mekânlarda yöre halkıyla birlikte çalışır. Hititolojinin önemini her daim vurgular."

Büyük hedefler belirlemiş, sıradan ve izleyici olmayı kabullenmemiş

Ord. Prof. Dr. Sedat Alp, 93 yıllık ömrünü çalışarak, üreterek değerlendirmiş, zaten başka türlü bir yaşamı olsaydı iz bırakamaz, ölümsüzler kervanına katılamazdı. Onu anlatanlar, sözleşmiş gibi iki özelliğinden bahsettiler: çok çalışkandı, çok nazikti... Onun, örnek alınacak bir yaşamöyküsü var: Büyük hedefler belirlemiş, insan olarak alçakgönüllü olmasına karşın, sıradan ve izleyici olmayı kabullenmemiş. Umudunu, mücadele azmini hiç yitirmemiş. Başarılı da olmuş.

Sedat Alp, Hititolog ve çivi yazılı tablet uzmanı olarak yetişmiştir ama elinde çivi yazılı tablet yoktur. Bu tabletler büyük ölçüde Boğazköy'de çıkar, oradan çıkan tabletlerin yayın hakkı da kazıyı yapan Alman heyetine aittir. Alp, kazı başkanı Profesör Kurt Bittel'e Boğazköy tabletlerinin yayınında çalışmak istediğini bildirir. Ondan aldığı yanıt "Profesör Heinrich Otten'a yazmanız lazım. Onun uygun göreceği tabletler üzerinde çalışabilirsiniz" olur. Otten'dan arta kalan, fazla ilginç olmayan tabletleri yayınlamak hoşuna gitmez. 'Tabletlere bizzat ulaşmam lazım' diye düşünür ve Hitit merkezlerinin birinde kazı yapmaya karar verir; araştırır en uygun yer Konya Karahöyük'tür. Uğraşır ve kazı iznini alır. 1953 yılının Eylül ayında, kazı başlar. O yıl, yollar ve evler günışığına çıkarılır. Tablete ulaşamazlar ama Koloni çağına ait (erken Hitit çağı) üzerinde güzel tasvirler bulunan, bir taş kalıntıya ulaşırlar. Bu buluntuyu, *Peter Neve'ye Armağan* kitabında yayımlar. Ayrıca yüksek kaliteli mühür baskıları ele geçer, mühürlerden biri Hitit sanatının basıyapıtlarından ünlü Tyskiewicz mührünün çok benzeridir. Alp: "Karahöyük'te Koloni çağıının çok güçlü bir şekilde temsil edildiği" yorumunu yapar. Karahöyük'ün, şehir surlarıyla, binalarıyla, zengin mühür buluntularıyla önemli bir yerleşim merkezi oldu-

Sedat Alp'in, Hititbilim çalışmalarında en önde olmak istemesi atalarımıza ve ülkemize sahip çıkmak adına da anlamlıdır. O, Almanya'nın en büyük gazetelerinden *Zur Deutsche Zeitung*'ın başyazarı Kreutel'in yazdığı gibi "Atatürk'ün izinden yürüyen Türk"tür.

ğu ortaya çıkarılır. Yurtçıinden yurtdışından birçok bilim adamı, Karahöyük'ü görmek üzere gelir. *Karahöyük Mühürleri* kitabı (1968), Sedat Alp'in yıllarca hazırlık yaptığı eserlerinden biridir. Alp, özellikle fotoğrafların ve desenlerin net, hatasız ve güzel olması için özel bir çaba harcar. Çünkü bir durumu değiştirmekte karalıdır: "Türk kazılarında çok güzel eserler bulunuyor ama yayınlar ilkel kalıyor." Kitap çok beğenilir. Amerika'lı tanınmış mühür uzmanı Briggs Buchanan "...örnek alınması gereken müthiş bir kitap" değerlendirmesini yapar.

Atatürk'ün izinden yürüyen Türk

Eski Anadolu tarihini anlama ve yeni- den keşfetme yolculuğuna, Sedat Alp, 10 kitap ve 100'e yakın bilimsel makaleyle çok önemli katkılar yapar. Hititler, İÖ II. binyıl başlarında Anadolu'da ortaya çıkan Yakındoğu'nun büyük bölümüne egemen olan antik Hint-Avrupa halkı. Hititçe'nin, Hint-Avrupa dil ailesinden olması bu yoruma yol açıyor. Hititlerin, Karadeniz'in ötesinden gelerek Kızılırmak boyunca ilerledikleri yerli halklarla barışçı bir biçimde kaynaşarak Orta Anadolu'ya yerleştikleri sanılmakta... Bu konuda çok farklı varsayımlar var. Kesinleşmiş bulguların olmadığı, tartışılan bir konu olduğu söyleniyor. Onlar bilinen ilk Hint-Avrupalı kavimdir. Batılıların bu konuyla yakından ilgilenmelerinin nedeni de bu... Hitit başkenti Boğazköy'deki kazılar bir Alman ekip tarafından 1906'da başlatılıyor, Hititbilim çalışmaları da bu nedenle Almanya'da başlıyor. Bu alandaki yayınların çoğu Almanca... Hititler ırk olarak Türk kökenli olmayabilirler ama onlar bizim atalarımızdır. "Tarih, kararını böyle vermiş." Biz aynı toprakların evlatlarıyız, kültürümüzde onlardan miras aldığımız özellikler var ve büyük olasılıkla genlerimiz de önemli ölçüde benzer... Sedat Alp'in, Hititbilim çalışmalarında en önde olmak istemesi atalarımıza ve ülkemize sahip çıkmak adına da anlamlıdır. O, Almanya'nın en büyük gazetelerinden *Zur Deutsche Zeitung*'un başyazarı Kreutel'in yazdığı gibi "Atatürk'ün izinden yürüyen Türk"tür.

Sedat Alp'in, kişiliğinin ipuçlarını veren iki öğüdünü Yrd. Doç. Dr. Sedat Erkut'un hocasıyla ilgili anı yazısından öğreniyoruz: "Hocam, talebeniz olarak soruyorum 'Atatürkçülük nedir, nasıl anlaşılmalıdır?' dedim. O da bana 'Atatürkçülük çok çok çalışmaktır. Dünyaya sesimizi duyurmaktır' dedi.

Hocamın bana söylediği en önemli şey 'Anadolu'nun eskiçığına sahip çıkmalıyız, biz sahip çıkmazsak sahiplenene çok olur' sözleridir. Cumhuriyetimizin kuruluşunun hemen öncesine, göz atarsak bu sözün anlamını çok daha iyi kavrayabiliriz."

Konya Karahöyük kazısında ekiple beraber yenilen bir akşam yemeği, 1982.

'Ne yapıyorsan en iyisini yap' terbiyesi ile yetişir

Sedat Alp, herşeyden önce bir dil uzmanıdır. Başta Hititçe olmak üzere Hattice, Hurrice, Palaca, Luvica gibi eski Anadolu dilleri ile Latince, İbranice ve Arapça bilir. Latince bilgisi, Avrupa dillerindeki kelimelerin köklerini tartışacak seviyededir. Almanca, Fransızca ve İngilizceyi anadilinin akıcılığında konuşur, Türkçeyi de yabancı kelimeler katmadan, çok güzel kullanır. Kızını Türkçe konuşurken İngilizce kelimeler kullanmaması konusunda uyarır. "Her dil kendi kelimeleriyle konuşulmalı" der.

Üzerinde çalıştığı malzemeleri derinlemesine ve görülmemiş bir titizlikle inceler. Konuyla ilgili çeşitli kaynaklardan araştırmalar yapar. Bu yüzden de mükemmel bir biçimde ortaya koyduğu bulgularını, cesur ve kararlı bir biçimde savunur. Ödün vermez. Aralarında kendi hocaları da olan dünyanın ünlü Hititologlarıyla tartışmış; görüşleri önce reddedilse de zamanla, hemen hemen hepsi bilim çevrelerince kabul edilmiştir.

Bulgularını ve bulgularının yorumunu, özenle hazırladığı makale ve kitaplarla yayımlar. Yabancı dillere hakimiyeti sesini tüm dünyaya duyurmasını kolaylaştırır. Tüm bu olağanüstü özelliklerin kaynağının, dediklerini yapması ve aldığı 'ne yapıyorsan en iyisini yap' terbiyesidir.

En önemli özelliklerinden biri son derece planlı hareket etmesidir. Gündeminin dışında olan meselelerle ilgilenmez. Mükemmel bir hafızası vardır. Olaylara objektif olarak yaklaşır, sorgulayıcı ve yapıcıdır.

Yetkin hocalık niteliğiyle, kendinden sonra gelen değerli bir Hititolog kuşağı yetiştirir. Geleceğin araştırmacılarını teşvik eder, yüreklendirir.

Sedat Alp, gençlere, öğrencilere karşı hem saygılı, nazik, hem de son derece arkadaşça davranır. Yrd. Doç. Dr. Sedat Erkut, hocasının talebesiyken, ona hiçbir zaman 'sen' diye hitap etmediğini, her zaman 'bey', 'siz' gibi ifadeler kullandığını, onu meslektaş olarak gördüğü zaman, adıyla hitap etmeye başla-

dığını aktarıyor. Sedat Alp etkili bir kişiliktir, pek çok insanın kafasında ve yüreğinde özel bir yere sahip olduğu görülür.

Göçmen olmak onu zenginleştirip güçlendirmiş

Annesi Ayşe Hanım, Sedat Alp'e Balkan Savaşı'ndan bir yıl sonra Karaferye'de karakonca çıktığı gün doğduğunu söyler. Yani 1913 yılının Ocak ayı... Ailenin ataları, Osmanlı yönetimi tarafından Konya bölgesinden alınarak Selanik bölgesine yerleştirilmiş. Karaferye, Selanik-Manastır demiryolu üstündedir, kolayca Selanik'e gidip gelirler.

Sedat Alp, ilkokulun birinci sınıfını Karaferye'de okurken Anadolu'da Kurtuluş Savaşı sürmektedir. Selanik'te çıkan *Yeni Asır* gazetesinden önce bazı Anadolu kentlerinin işgalini öğrenerek kahrolur; kurtuluşlarıyla sevinirler. Mustafa Ke-

mal Paşa'nın kalpaklı resimlerini ilk defa bu gazetede görüp sever. Onu "Türk tipinin en güzel örneklerinden biri" olarak niteler. Yunan hükümeti Türk okullarını kapatır. Babası, ona bir Türkçe bir de Fransızca hocası tutar. Arap harflerini gazete okuyabilecek kadar öğrendiği için İstanbul'da girdiği deneme sınavı sonucu Karaferye'de yalnızca birinci sınıfı okuduğu halde dördüncü sınıfa alınır.

Lozan Konferansı'nda Türk hükümeti, Yunan hükümetine baskı yaparak Yunanistan'daki Türklerin Anadolu'daki Rumlarla değiştirilmesini kabul ettirir. Sedat Alp, o günlerle ilgili anılarında "Türk halkı Atatürk'e binlerce defa şükran borçlu..." diye yazar. Göçmen olmak, ona ve ailesine birçok acıyı yaşatır ama yaşadıkları onu kişisel olarak zenginleştirip, güçlendirmiştir.

Hayatının ilk ödülü, ilk başarılar

İstanbul'da Çandarlı Halil Paşa ilkokuluna kaydolur. Gıda toptancısı olmaya heves eden babası Ramiz Efendi, Rumeli'den getirdiği sermayenin yarısını kaybedince bir akrabalarının önerisiyle Akhisar'a taşınırlar. Sedat Alp beşinci sınıfı Akhisar'da okur ve babası ikna edilerek İstanbul'da Feyziye Lisesi'ne, yatılı olarak kaydolur. Karaferye'de bir bezirgandan öğrendiği Fransızcanın, çok faydasını görür, Fransızca dersinde sınıfın en iyileri arasına girer. İkinci yabancı dil olarak İngilizce öğrenmeye başlar, çok başarılıdır, girdiği İngilizce yarışma sınavında 'hayatının ilk ödülü' dediği ve yaşamının sonuna kadar sakladığı İngilizce-Türkçe sözlüğü kazanır.

Liseyi 'pekiyi' derecesiyle, sınıf birincisi olarak bitirir ve 'Avrupa sınavını' kazanır. Almanya'da tarih öğrenimi görecektir. Ekrem Akurgal, Suat Baydur ve İhsan Ketinle birlikte Berlin'e gider. Almanya'da öğrenci müfettişi olarak çalışan Cevat Dursunoğlu onlarla yakından ilgilenir. Yalnızlık çekmemeleri için ikişer kişilik Almanca öğrencileri okullara yollanırlar. Sedat Alp ve Ekrem Akurgal birlikte Schulpforta'ya gider. Farklı iki Alman ailenin, yanında kalarak okula devam

Sedat Alp, üzerinde çalıştığı malzemeleri derinlemesine ve görülmemiş bir titizlikle inceler. Konuyla ilgili çeşitli kaynaklardan araştırmalar yapar. Bu yüzden de mükemmel bir biçimde ortaya koyduğu bulgularını, cesur ve kararlı bir biçimde savunur. Ödün vermez. Aralarında kendi hocaları da olan dünyanın ünlü Hititologlarıyla tartışmış; görüşleri önce reddedilse de zamanla hemen hemen hepsi bilim çevrelerince kabul edilmiştir.

ederler. Kendilerinden küçük çocuklarla birlikte en küçük sınıftan başlayarak son sınıfa gelinceye kadar okurlar. Okulları, Saksonya bölgesinde, ülkedeki en ünlü ve en eski yatılı okullardan biridir. Nietzsche, Klopstock, Fichte, Willamowitz bu okulda eğitim görmüşler. Orada Alman dili ve edebiyatıyla, klasik Latince ve Yunancayı tam anlamıyla öğrenirler. Aynı dönem, bu ünlü enstitünün geleksel programı çerçevesinde İngilizce ve Fransızca eğitimi de alırlar.

Okullarında, Viyana'nın Türk işgalinden kurtuluşunun 250. yıldönümü kutlamaları yapılır. Öğretmenler, Türklerin Avrupa için ne büyük bir tehlike olduğunu anlatırlar. O günlerde, Maarif Vekili Reşit Galip Bey'den bir mektup alırlar, mektupta "eski Anadolu uygulamalarına yönelmeleri tavsiye" edilir. Bu mektubun Atatürk'ten alınan ilhamla yazıldığını düşünürler çünkü Reşit Galip Bey, Atatürk'ün en yakın çalışma arkadaşlarından birisidir. Öğretimlerini bu yönde sürdürme kararı alırlar.

"Sedat Hititolojiye hemen başlasın"

O yıllarda, Almanya'da fakir ve işsiz insan sayısı oldukça yüksektir. Alp'in ya-

Ulus gazetesinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılış haberi.

nında kaldığı aile de, baba öğretmen olduğu halde geçim sıkıntısı çekmektedir. Evde, çoğunlukla içinde birkaç patates olan çorba yenmektedir. Bu aile, sosyal demokratlar ve Hitler'e şiddetle karşıdır ama o dönemde önemli bir çoğunluk kurtuluş umutlarını Nazizme bağlamıştır. Ekrem Akurgal'ın yanında kaldığı ailede ise güzel yemekler pişer; onlar Nazi ta-

raftardır. Hitler iktidara gelince, yandaşlarına iyi iş imkânları sağlarken karşıtlarını sürer. Alp'in yanında kaldığı aile de sürülenler arasındadır.

Berlin Üniversitesi'ne kaydını yaptıran Sedat Alp, eski çağ tarihi ile birlikte arkeoloji derslerine girmeye başlar. 1933-1934 ders yılında Jena Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Schachermayer, Hititler ve Yunanistan'ın eski sakinleri Akhalar üzerine bir konferans verir. Bu konferansı dinleyen Alp, Hititoloji okumaya karar verir. Öğrenci müfettişi Cevat Dursunoğlu'na, Leipzig Üniversitesi'nde Hititoloji okumak istediğini söyler. Dursunoğlu: "Herhalde senin durumun Atatürk'e sorulacak, bir hafta sonra gel" der. Cevap "Sedat Hititolojiye hemen başlasın" şeklindedir. İşte, Atatürk'ün bilime ve gençliğe verdiği önemin pek çok kanıtından biri daha... O, genç Cumhuriyet'in dışından tırnağından artırdığı olanaklarla yurtdışında okuttuğu gençlerle bizzat ilgileniyor.

Sedat Alp: İlk Türk Hititolog

Sedat Alp, 1934 yılında Johannes Friedrich'in Hititoloji derslerine başlayan ilk Türk'tür. Hititler, Sumerlerden aldıkları çivi yazısını kullanmışlar. Bu yazı kavramları ve heceleri gösteren bine yakın işaretten oluşmaktadır. Alp, büyük bir hirs ve şevkle çivi yazısını öğrenmeye başlar. Çalışkanlığı, başarısı aynı dersi alan Alman arkadaşlarını kızdırır. Tabii onların, Alp'in Atasına verdiği başarı sözünden haberleri yoktur. Mezopotamya'dan alınan çivi yazısını öğrenirken Asuryoloji öğrenmenin önemini gören Alp, Benno Landsberger'den de Asuryoloji dersi almaya başlar.

İktidara iyice yerleşen Hitler'in uygulamaları hız kazanır; Yahudi kökenli olanlar, önce işsiz kalırlar; çok sayıda bilim adamı öğretim üyeliğinden çıkarılır. Landsberger'in de öğretim üyeliği elinden alınır. Sedat Alp, *Ulus* gazetesinden Ankara'da, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin (DTCF) kurulacağı haberini okur. *Ulus* gazetesi Avrupa'da okuyan tüm gençlere ücretsiz olarak yollanmaktadır,

Sedat Alp, Türk Hititolojisi'nin kurucusu ve babasıdır

Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal, *Sedat Alp'e Armağan* kitabına yazdığı önsözde "Sedat Alp, günümüzde Hitit tarihi, kültürü ve dili hakkında çalışan en parlak ve en kayda değer bilim adamlarından biridir. Alp, uluslararası alanda üst seviyelere taşıdığı Türk Hititolojisi'nin de kurucusu ve babasıdır değerlendirmesini yapıyor.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Hititoloji Bölümü emekli öğretim üyelerinden Muhibbe Darga, Sedat Alp için "Hitit Güneşi" benzetmesini yapıyor: "20. yüzyılda yetişen ve bilim dünyasında parlayan dört büyük Hititolog'dan biri Sedat Alp'tir. Diğerleri ise H. Otten, O. Gurney ve E. Laroche'dur. Kaleme aldıkları, benim kişisel görüşlerim olduğu kadar, Hititoloji dünyasının algıladığı bir gerçektir".

Sumerolog Muazzez İlimiye Çiğ: "Sedat Alp, tarih öğrenimi için Almanya'ya gönderilmişti. Fakat o, tarihi bırakarak o günlerde adını bile duymadığımız Hititoloji öğrenime yönelmişti. Bu onun son derece ileri görüşlü olduğunu göstermektedir. Bunu yapmaktaki haklılığını, bütün dünyada büyük takdirle karşılanan araştırmaları ve yayınlarıyla kanıtlamıştır."

çünkü gençlerin ülkeleriyle, ülkelerinin sorun ve ihtiyaçlarıyla, bağları hep sıcak tutulmaya çalışılır. Cevat Dursunoğlu'nu arayan Sedat Alp, Landsberger'in yeni açılan fakülteye alınabileceğini söyler. Hemen Leipzig'e gelen, Dursunoğlu Landsberger'e Sümeroloji profesörlüğü teklif eder.

Ankara'nın önerisini kabul edip giden Landsberger, Alp'i hocası Weissbach'a gönderir. Sedat Alp, onun yanında çivi yazısını daha çok iletir ama Asuryoloji hocası yoktur. Hem Asuryoloji (hocası Bruno Meissner) hem de Hititoloji (hocası: Hans Ehelof) derslerini alabileceği Berlin Üniversitesi'ne geri döner. Asuryoloji doktora sınavını kazanabilmesi için iki büyük Sami dilinde sınava girmesi gerekir. Bu nedenle İbranice ve Arapça öğrenir. Arapça'yı öğrenmesi çocukluğundan gelen bilgi ve kulak dolgunluğu nedeniyle zor olmaz.

1935 yılında Atatürk, Avrupa'da okuyan gençlerin Türkiye'de kazılarda staj yapmalarını emreder. Alp, staj için arkadaşları Halil Demircioğlu ile birlikte Boğazköy'e gider.

Ehelof'un yanında doktora çalışma-

Pergamon Museum'da, Berlin 1938. Bu müzede, Türkiye'den kaçırılan ünlü Bergama sunağı sergilenmektedir. (Ön sırada sağdan ikinci Sedat Alp'in Leipzig ve Berlin'den hocası olan ünlü Sümerolog Adam Kalkenstein, akada en solda Alman Hititolog Heinrich Otten, önde ortada Sedat Alp'in ders aldığı ünlü hukuk tarihi profesörü Kosakar ve ayakta soldan üçüncü Sedat Alp).

larına büyük bir şevkle başlar; tezinin konusu "Hitit Bayram Ritüellerinde Memur Adları"dır. 1937 yılında tatilden faydalanarak gittiği Londra'da, hocasından aldığı kendini tanıtan mektubu göstererek; müze yönetiminden izin alır ve British Museum'daki tablet seksiyonunda

çalışır. Buradaki tabletlerin kolasyonunu hazırlar. Münih Üniversitesi'nde profesör olan Ferdinand Sommer basılmakta olan kitabında Alp'in ismini vererek bu çalışmasını kullanır.

1938 yılında, onu yüreктensarsan üç

Atatürk, Anadolu için yazılmış yayınları yurtdışından getirtip inceler

Savaş Özkan Savaş

AÜ DTCF Hititoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Hitit çivi yazısı ve Anadolu (Hitit-Luvi) hiyeroglifleri üzerine çalışmaktayım. Sedat Alp'e, başkanlığını yaptığı Konuya Karahöyük kazısında birlikte çalıştık. Bu kazı çalışmaları sürecinde kamp yerimiz, iki ay kadar Harmancık Köyü ilkokuluna kurar, sınıflarında kalırdık. Her gün akşam, kazı alanımız Karahöyük'ten kamp yerimiz köy ilkokuluna döndüğümüzde; okul bahçesindeki kayısı ağacının altında bilimsel konularda sohbet etmeyi o da ben de severdik. Sedat Hoca, Hitit hiyeroglifleri üzerinde çalışmış ve yayın yapmıştı. Hitit ve Mısır hiyerogliflerine olan ilgimi bildiği için

zaman zaman Hititbiliminin ilk yıllarını, zorluklarını, çalışmalarını ayrıntılarıyla anlatarak beni bilgilendirir ve bu sorunlu konular üzerinde araştırma yapmam için teşvik ederdi. Hitit-Mısır araştırmaları için; Mısır hiyeroglifleri üzerinde de çalışma yapmam hususunda, Öğretim arkadaşı Mısırbilimci Elmar Edel'e göndermek istediğini söylerdi.

Daha sonraki yıllarda kazandığım İtalyan Devlet bursuyla İtalya'ya, Anadolu hiyeroglifleri üzerinde çalışmak üzere gitmemi ve bu konuda yazdığım *Anadolu Hiyeroglif Yazıtlarında Geçen*

Tanrı, Şahıs ve Coğrafya Adları kitabımı ilgi ile karşılamıştı. Bu ilgisi, kendisinin de bu konuda önder bilim adamlarından birisi olarak 1950'de *Hitit Hiyerogliflerindeki Bazı Şahıs Adlarının Okunuşları Hakkında* adlı yayını ile de bağlantılı idi.

Büyük Atatürk, Anadolu için yazılmış yayınları yurtdışından getirtip onları incelediğinde; Batılı araştırmacıların, bizim topraklarımızda bulunan bu uygarlığın ve kültürünün araştırılmasına çok önceden başladığını görmüştü. Bu nedenle özellikle Hititler konusunda, ülkemizde, kendi insanımızın, bilimsel araştırmalar yapmasını büyük umut ve heyecanla istemişti. Türk Hititoloğu Sedat Alp'in, beni en çok etkileyen yönü; bilimsel çalışmaya ve bilimsel yayına verdiği önem ve gösterdiği özendir.

büyük kaybı olur: önce hocası Ehelof'un ölümü, doktora çalışması da değerlendirilememiş olur. Atatürk'ün ve babasının ölümü...

Alman orduları Polonya'ya girer, ingiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan eder. Avrupa'da okuyan gençlerden, savaş nedeniyle Türkiye'ye dönmeleri istenir. Savaş sona erince Almanya'ya dönen Sedat Alp'in doktorasını, eski hocası Johannes Friedrich inceleyip kabul eder. Doktora sınavını da başarıyla veren Sedat Alp, 17 Aralık 1940'da ilk Türk Hititologu olur.

Hititolojide dünya ölçeğinde bir bilim adamı olur

Türkiye'ye dönen Sedat Alp, okumayı iş hayatına atılan ve kısa sürede zenginleşen ağabeyi Arif Alp'ten ve Berlin'de organik kimya doktorası yaparken arkadaş olduğu başarılı işadama Nejat Eczacıbaşı'dan birlikte çalışıp zengin olma önerileri alır. Kabul etmez çünkü o, Hititolojide dünya ölçeğinde bir bilim adamı olmayı kafasına koymuştur.

Zorluklar bitmez; çok iyi karşılanacağı umuduyla gittiği Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü'nde,

DTCF'de boş kadro olmadığını söylerler. Artık Ankara'da olan Cevat Dursunoğlu'nun desteğiyle DTCF'ye Hititoloji asistanı olarak tayini gerçekleşir. Hemen doçentlik tezi için çalışmaya başlar, zaten doktora çalışması sürecinde bir kitaba yetecek malzemeyi fazlasıyla biriktirmiştir. Doçentlik tezini bitirip fakülte dekanlığına teslim eder. Kurulan bilim jürisinde eski hocası Prof. Dr. Landsberger ve onun öğrencisi olan Prof. Dr. H. G. Güterbock vardır. Alp'in tezi ve sınavı başarılıdır, aynı yıl doçent olur ama Landsberger kendisinin Hitler cehenneminden kurtulmasını sağlayan eski öğrencisine dostça davranmaz, yanlış bir yorumla Sedat Alp'in, eski öğrencisi şimdi de dostu olan Güterbock'un işini tehlikeye düşürebileceğini düşünür, Alp'in konumunu zayıflatmaya çalışır. Savaş yıllarında fakültede sağ-sol kavgaları olur. Landsberger, Nazi karşıtıdır, solcuların tarafında yer alır. Savaşı izleyen yıllarda bu tartışmalarda yer alan sağcı hocalardan bazıları milletvekili olarak etkin bir güç elde ederler ve 1948 yılında DTCF'deki Alman hocaların maaşları onaylanmaz. Onların maaşları, Türk hocalara göre çok yüksektir. Bu işlemin arkasında Akurgal'ın ve Alp'in rolü olduğu iddia edilir. Ama Sedat Alp anılarında

Stefano de Martino İtalya, Trieste Üniversitesi Tarih Fakültesi Dekanı ve Hititoloji Bölümü Profesörü

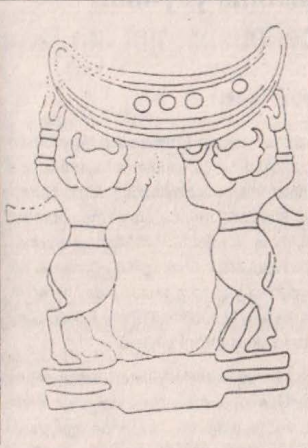
Sedat Alp, Hititbiliminin önemli insanlarından biriydi. Çok nazik ve kibar, özellikle gençlere çok nazik davranır, destek olurdu. Ben çok genç bir yaşta kendisiyle tanıştım. Beni evine davet etti, büyük ikramlarda bulundu. Onu çok arayacağımızı düşünüyorum.

"...bu değerli hocaları göndermek aklımın ucundan bile geçmedi" diye yazar.

Sedat Alp, 1941 yılının sonbaharında askere gider. 1943 ilkbaharında teğmen olarak terhis edilir ve fakültedeki görevine döner. Doktora tezini Amerika'ya giden arkadaşıyla tanışmış Hititolog Albrecht Goetze'ye gönderir. Goetze, Almanya'da profesörken Nazilerin yaptıklarını, protesto ederek Almanya'dan ayrılmış; Yale Üniversitesi'nde öğretim üyesi olmuştur. Goetze, yayımladığı dergi için Alp'i kutlar ve ondan bir makale ister. Bu şekilde başlayan yazışmalarında farklı bilimsel yorumlar yaparlar, tartışır ama aralarındaki dostluk yıllar geçtikçe güçlenir. Goetze, tartışmaları bazı konularda Alp'in haklı olduğunu kabul eder. (Bu konuların birkaçı hocalarla yaptığım söyleşilerde açıklanıyor) Alp, artık dünya Hititbilim çevrelerinde eserleriyle tanınan bir bilim adamıdır. 1948'de profesör olur ve Hititoloji kürsüsünün başına getirilir.

1951 yılında İzmir'de yedek subayken görüp beğendiği Ferzan Hanım'la evlenir. 1953'te oğulları Orhan, 1954 yılında da kızları Mehpere doğar. Orhan Alp makine mühendisliği eğitimi görmüş, doktora yapmış, başarılı bir işadamdır. Mehpere Alp Meriç ise ODTÜ'de fizik ve metalürji okumuş, şimdi bir şirkette çalışıyor.

1958'de İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nde araştırmalar yapmak ve konferanslar vermek amacıyla bir yılına İngiltere'ye 1966'da da ders vermek üzere

Hilal biçimli "Gök" hiyeroglifini taşıyan boğa adamlar. Ünlü Hitit anıtı Yazılıkaya'nın A odasında tasvir edilmişleri ve bu tasvirin çizimi.

Berlin'e gider, ailesi hep yanındadır. Eşi kazılarda da onu yalnız bırakmaz. Sedat Alp eşine karşı her zaman çok nazik davranmış, Ferzan Hanım da ona felçli olduğu son yıllarında daha ağırlıklı olmak üzere hep destek olmuş, anlayış göstermiş.

Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Maşathöyük kazılarında bulunduğu tabletlerinin, yayınlanmasını Sedat Alp'ten ister. Alp, bir ay içinde incelemeyi tamamlar, bulduğu önemli sonuçları Türk Tarih Kurumu'nun kongresinde sunar, Türkçe ve Almanca olarak yayınlar. *Maşat Tabletleri* kitabı tüm bilim çevrelerinde, takdirle karşılanır (1991). Maşat tabletlerinin sonuçlarını, Tokyo dahil dünyanın birçok önemli merkezindeki üniversitelerde konferanslarla duyurur.

Amasya Doğanstepe heykeli

Amasya valisi Fethi Tansuk, akrabası olan Sedat Alp'e satılmak üzereyken el koydukları sivri külahlı bir Hitit heykeli bulduklarından söz eder. Alp hemen görmeye gider. Uzun uğraşlarla temizlediği bronz heykel Hitit sanatının başyapıtlarından biridir. Bu heykelden, dünyada sadece iki tane vardır, bununla üçüncü-

Benzerinden dünyada sadece iki tane olan Amasya Doğanstepe heykeli.

sü bulunmuş olur. Sedat Alp, Hitit tabletlerinde heykel konusunu araştırır ve Amasya Doğanstepe heykelini Türkçe ve

Almanca olarak yayınlar. Sedat Alp, bir tablet ya da heykeli bulmaktan çok işleminin yorumlamanın önemine dikkat çeker. Nitekim köylüler de çift sürerken tablet bulabiliyorlar...

Sedat Alp, Hitit hiyeroglifleri üzerine çalışır, ilk başarısı hial biçimli hiyeroglifin anlamının 'gök' olduğunu bulmasıdır. Boğazköy'de bulunan kral mühürlerinin bir kısmında, hem çivi yazısı hem de hiyeroglif kullanılmıştır. Güterbock, bu ikinci yazıdan yararlanarak mühürlerdeki Hitit krallarının hiyeroglifle yazılmış isimlerini okumuş bunu Boğazköy Mühürleri 1. cildinde yayınlamıştır. İkinci cildinde yalnız hiyeroglifle yazılmış mühürler vardır. Alp bunlardaki kral isimlerinin, çoğunu ilk defa ve doğru olarak okur ve kitap halinde yayımlar. Güterbock bu kitabı tanıtan, birçok kişi adının doğru olarak okunduğunu belirten, bir makale yayınlar.

Sedat Alp, 1952'de dekanlığa aday gösterilir ama seçimi kıl payı kaybeder. Dekan seçilen Akdes Nimet Kurat, yönetimde güçlüklerle baş edemeyince, Alp'i Dekan vekili seçer. 1956 seçimlerinde ittifakla dekan seçilir. Böyle bir durum fakülte tarihinde ilk defa olur. Bu sonuç se-

Onu rahatsız eden, hastalığın işine eskisi gibi sarılmasını engellemesiydi

Fatma Sevinç

AÜ DTCF Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi

Ord. Prof. Dr. Sedat Alp'in yaşamının son yıllarında en yakınında yer alan kişilerden biri bendim. Üniversite kürsülerinde ders anlattığı yıllarda kendisinin öğrencisi olmak şerefine ulaşmış değilim. Ancak onun işine olan bağlılığına ve çalışma azmine tanık olmak bile bana önemli bir bakış açısı kazandırmıştır. Salı ve Perşembe günleri sabah saat 10.00'da başlayıp öğlene kadar birlikte çalışıyorduk. Sevgili hocam ne ağrılarından ne de hastalığın verdiği sıkıntılardan bir gün bile yakınmadı. Onu, asıl rahatsız eden hastalığın, işine eskisi gibi sarılmasını engellemesiydi. Yeni bir buluşun peşine düştüğünde koşu koşu kütüphanelere gitmekten, yurtiçi ya da yurtdışı konferanslarına katılmaktan ve hatta yeni kazılar düzenlemekten onu alıkoyan bu hastalığın, çok zamansız geldiğini söylerdi. Her zaman "benim en verimli çağım" derdi.

Hocam, sayısız değerli çalışmasıyla dünyanın dikkatini üzerine çekmiş eşine az rastlanır bir bilim adamıdır. Bu çalışmalardan biri, bilinen en eski Hint-Avrupalı devlet olan Hititlerin, Anadolu'daki varlığı hakkında yaptığı tespittir. Onların Anadolu'ya geliş tarihleriyle ilgili ortaya attığı iddia MÖ 2. binin başları, bugün bütün dünyada kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra Hitit metinlerinde anlamı bilinmeyen pek çok kelimenin bugün neye tekabül ettiğini açıklığa kavuşturmuştur. Hitit hiyeroglifleri ve tarihi coğrafyası ile ilgili daha nice dünya çapında kabul edilmiş çalışmaları olmuştur. Bu yayınlar sayesinde bugün Hitit tarihi çalışmaları farklı boyutlarda ele alınabilmektedir.

Sedat Alp her şey bir yana, ülkesini her zaman ve her yerde en doğru ve sağlam şekilde temsil etmiş bir şahsiyettir.

vilen bir insan olan Sedat Alp'in yöneticilikteki başarısının kanıtıdır. Dekanlığı 1958 yılına kadar devam eder.

Sedat Alp'in dekanlığı sırasında yaptığı önemli işlerden biri, Sanat Tarihi ve Türk-İslam Sanatı kürsüsünün kurulmasını sağlamasıdır. Ayrıca, bu konunun uluslararası alanda tanınan uzmanı, Türkçe bilen Profesör Katharina Otto-Dorn'u, Heidelberg'den Ankara'ya gelip, bu kürsüde ders vermeye ikna eder.

1946 yılında Türk Tarih Kurumu'na üye seçilir, yirmi yıl, her defasında seçilerek genel sekreterlik ve başkan yardımcılığı yapar. Türk Tarih Kurumu'nun kongrelerini uluslararası boyutta düzenler ve bu kongreleri başlarıyla yönetir. O yıllarda kurumun yayınevi uluslararası nitelikte yayınlar yapar. 1980 darbeleri tarafından kuruma el konması, sonra da kurum üyeliğinden düşürülmesi onu çok üzer.

1995 yılında, 'seçkin bilimsel kişiliği ve çalışmaları gözönünde tutularak' Türkiye Bilimler Akademisi'ne (TÜBA) Şeref üyesi seçilir.

Sedat Alp'e, ülkemize, Hititbilime yaptığı hizmetler için teşekkür ediyoruz. O, eserleriyle ve onu sevenlerin, takdir edenlerin yüreğinde, zihninde yaşayacak.

Bu dosyayı hazırlarken, Sedat Alp'in, AÜ DTCF'deki eski öğrencileri, şimdi öğretim üyesi olan Prof. Dr. Aygül Söel, Prof. Dr. Cem Karasu, Savaş Özkan Savaşla yaptığım söyleşilerden yararlandım. Kendilerine teşekkür ederim.

Ayrıca, Hititler kitabının yazarı, Trieste Üniversitesi Hititoloji Bölümü, Ordinarius Profesörü Stefano de Martino'nun, Anadolu Medeniyetler Müzesi'nde Hititler konulu konferansını dinledim ve ondan kısa da olsa bir mesaj aldım.

KAYNAKÇA

1) Can Dündar ve Fatma Sevinç tarafından derlenen, İlk Türk Hititologu Yaşam Öyküsü Sedat Alp, Türkiye Bilimler Akademisi Yayını, Ankara, Kasım 2004.

2) Stefano de Martino, Hititler, Çev. Eréndiz Özyağlı, Dost Kitabevi Yayınları, Ağustos, 2006.

Sedat Alp'in aldığı ödüller

Berlin Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün muhabir üyesi (1953), aynı enstitünün asli üyesidir (1956).

Mainz Bilimler Akademisi üyesi (1979).

Paris College de France madalyası (1980).

Federal Almanya Cumhurbaşkanı'nın liyakat nişanı (1972), aynı ülke Cumhurbaşkanı'nın yıldızlı liyakat nişanı (1991).

İtalya Cumhurbaşkanı'nın Commendatore nişanı: (1957), aynı ülke Cumhurbaşkanı'nın Grande Ufficiale nişanı (1991).

Türkiye Tanıtma Vakfı ödülü (1992).

İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Bilimler Enstitüsü şeref üyesi (1994).

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) şeref üyesi (1994).

Çorum'da toplanan I. (1990), III. (1996) ve V. (2002) Uluslararası Hititoloji Kongreleri'nin başkanlığını yapmıştır.

Çorum Belediye Meclisi tarafından Çorum'un dünyada tanıtılmasına katkılarından ötürü Çorum kentinin fahri hemşehrisi seçildi (1996).

Würzburg Üniversitesi'nden fahri doktora (1997).

British Academy üyesi (1998).

Aydın Doğan Vakfı "Arkeoloji" ödülü (2003).

ODTÜ Arkeoloji Topluluğu tarafından Anadolu Arkeolojisi'ne katkılarından dolayı 2003 yılında bir plaket ile ödüllendirilmiştir.

Türkçe ya da Almanca olarak yayımlanmış sekiz kitabı ve Türkçe, Almanca, İngilizce ve Fransızca olmak üzere 100'e yakın bilimsel makalesi vardır.

Sedat Alp'in yayınlarından bazıları

Kitaplar:

- Untersuchungen zu den Beamtennamen im hethitischen Festzeremoniell, Otto Harrassowitz, Leipzig 1940.

- Kumarbi Efsanesi, Prof. Güterbock'un Almanca manuskri'sinden çeviri, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1945.

- Zur Lesung von manchen Personennamen auf den hieroglyphen-hethitischen Siegeln und Inschriften, Ankara 1950.

- Zylinder- und Stempelsiegel aus Karahöyük bei Konya, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1968. Bu kitabı ünlü Amerikan Glyptik eserler uzmanı Briggs Buchanan, Journal of American Oriental Society (=JAOS) 89, 1969, 758 v.d.'nda "truly a formidable book" olarak vesifilendirmiş ve şu satırları yazmıştır: "It is to be hoped that Alp's concern for a proper treatment of excavated seals will set an example for others".

- Konya civarında Karahöyük'te bulunan Silindir ve Damga Mühürleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1972.

- Beiträge zur Erforschung des hethitischen Tempels, Kultanlagen im Lichte der Keilschrifttexte, Neue Deutungen, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1983.

- Maşat Höyük'te bulunan çivi yazılı Hitit tabletleri / Hethitische Keilschrifttafeln aus Maşat-Höyük, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.

- Hethitische Briefe aus Maşat-Höyük, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.

- Sedat Alp onuruna meslektaşları ve öğrencileri tarafından beş dilde makaleleri içeren bir armağan kitap yayımlanmıştır: Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp, Ankara 1992.

Anadolu'da yaşayan hiç kimse kendini Hititler'den ayrı tutamaz

Prof. Dr. Cem Karasu

AÜ DTCF Hititoloji Anabilim Dalı Başkanı

Atatürk, ülke olarak çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmemiz için, 1933 yılında üniversite reformunu başlatıyor ve o zaman tek üniversite olan İstanbul Üniversitesi'nin yanı sıra Ankara'da, yeni bir üniversite kurulmasını planlıyor. Türk Tarih ve Dil kurumlarının kurulmasına önderlik ediyor. 1936 yılında kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin adı bizzat Atatürk tarafından veriliyor. Dünyada bu isimde başka bir fakülte yoktur. Atatürk Hitit uygarlığına çok önem veriyor. Fransa'da basılan, Hititler ve Anadolu ile ilgili bilimsel yazıların yayımlandığı *Revue Hittite et Asiatique* adlı dergiyi sahipleniyor. Türk tarihi, dili, coğrafyası, Anadolu ve özellikle Hititler üzerine yapılacak araştırmaların, Türk bilim adamları tarafından yapılmasına büyük bir önem veriyor. Hem bu konularda, yetişmek üzere başarılı öğrencileri yurt dışına gönderiyor hem de sahasında yayınları ile tanımış yabancı bilim adamlarını Türkiye'ye davet ediyor. Hocam Sedat Alp de yurt dışına yüksek

öğrenim görmek üzere giden başarılı öğrencilerden biridir.

Türkler Anadolu'ya geledi bin yıl oluyor, Hititler de Anadolu'da yaklaşık bin yıl yaşadılar. Anadolu'da yaşayan hiç kimse kendini Hititler'den ayrı tutamaz çünkü bu kan damarlarımızda (kurulan diğer uygarlıklarla birlikte) dolaşıyor. Ama Anadolu'da o dönemde sadece Hititler yaşamadı; birçok kavim yaşadı. Bunu Boğazköy metinlerinden biliyoruz. O metinlerde, aşağı yukarı 8 dil mevcuttur: Mezopotamya dilleri olan Sumerce ve Akadça dışında Anadolu'ya has Hattice, Hititçe, Hurrice, Palaca, Luvice ve hiyeroglif Luvicesi...

Bu dillerin arşivlerde yer almasının nedeni Hititlerin çok hoşgörünlü bir politika izlemiş olmalarıdır. Onların bu politikası biraz Osmanlılara benzer. Herkesin tanrılarını olduğu gibi kabul etmişlerdir. O zaman çok tanrılı dinler söz konusudur, diğer kavimlerin tanrılarını da kendi panteonlarına dahil etmiş, onları da kutsamışlardır.

Hititçe, Almanlar adına çalışan bir Çek bilim adamı Bedrich Hrozny tarafından ilk defa çözülüyor. Boğazköy kazılarını, 1906'da Almanlar başlatıyor. Hrozny, "Ekmeği yiyeceksiniz ve su içeceksiniz" şeklinde çevrilebilen bir cümleyi yakalayarak bu dilin çözümünü Almanyada 1915'de verdiği konferansla ve arkasından 1917 yılında yaptığı yayınlara duyurdu. Daha sonra başarılı girişimleri ile yaptığı bazı önemli yayınlarından sonra B. Hrozny Hititçe ile fazla ilgilenmedi. Daha sonra kurucu nesil olarak nitelendirilen ilk nesil Hititologlar Almanyada Leipzig ve Berlin'de 1920'li ve 1930'lu yıllarda Hititoloji sahasını kurdular. Ferdinand Sommer, Hans Ehelolf, Albrecht Goetze, Johannes Friedrich ve bunlardan ayrı olarak Emil Forrer güçlü bir ekip oluşturarak değerli araştırmalar yayımladılar.

Hocam Alp, bu ilk nesil Hititologlardan Hans Ehelolf ve Johannes Friedrich'in öğrencisi olmuştur. Kendisi ikinci nesil Hititologlardandır, sahası ile ilgili çok önemli keşiflerde bulunmuştur. Hitit kabartmalarında ya da mühürlerinde Hitit kralıyla birlikte görülen bir asa (lituus) vardır. Bu asanın bitim kısmı kıvrıktır. Sedat Alp, bu ucu kıvrık asanın adının metinlerde geçen (GIS) kalmış olduğunu, tespit etmiştir. Birinci nesil tanınmış Hititologlardan Albrecht Goetze ise, asanın Hititçe adının "HUB.BI" olduğunda ısrarlıdır. Hocam, bu ismin, yani "HUB.BI"nin de "küpe" olduğunu izah etmiş ve bu açıklamayı hem Goetze'ye hem de Hititbilim dünyasına kabul ettirmiştir. İzleyen yıllarda iki ünlü Hititolog yakın dost olmuşlardır.

Hititler herhangi bir yeri ele geçirdiklerinde, oradan elde ettikleri ganimetlerin yanı sıra bir grup insanı başkentleri Hattuşa'ya getiriyorlardı. Bu insanlardan Hitit metinlerinde Sumerce, NAM.RA diye söz edilmektedir. Hocam, bu NAM.RA'nın Hititçe karşılığının arnuwala olduğunu belirlemiş, göçmen olarak adlandırmıştır. Kadın-erkek sayı-

Kraların taşıdığı ucu kıvrık asa (lituus) ya da Hititçe adıyla GIS kallımuun, ünlü Hitit anıtı Yazılıkaya'nın B odasında, Hitit kralı IV. Tuthalya'nın elinde tasvir edildiği ve bu tasvirin çizimi.

ların on binleri aştığı bilinen bu insan-
lar, yeni bir sosyal sınıf oluşturdur. Bu
grubun, konumu hürlerle köleler arasın-
dadır. Bu insanların işgücünden, tarım-
da ve şehirlerin inşasında yararlanılır.
Dünyada Hitit dili üzerine yapılan sözcük
çalışmalarında bu arnuwala sözcü-
ğünün karşılığını belirlemede hocam-
camın adı yer alır.

Sedat Alp Tokat Maşathöyük'te bu-
lunan 116 Hititçe tabletin, fevkalâde ba-
şarılı bir şekilde metin kopyalarını ve
yorumlarını Almanca olarak yayımla-
mış, dünyaya duyurmuştur. Hititoloji
alanında herhangi bir öneri ya da açık-
lamada bulunduğunuzda diğer meslek-
taşlar hemen sizi kabul etmeyebilirler,
özellikle Türk bilim adamı iseniz işiniz
daha da zordur ama Hocam bunların
hepsini aşmıştır. Kendine son derece
güvenen bir insandı. Bulgularını ısrarla
savunma cesaretini hep göstermiştir.
Öğrencilik yıllarımda, Konya Karahöyük
kazısında, dört yıl kendisiyle birlikte çalı-
ştım. Kazıda, yoğun çalışma ortamın-
da birbirimizi çok yakından tanıma ola-
nağımız oluyor. Mezun olduktan sonra
bir süre Ankara Anadolu Medeniyetler
Müzesi'nde Tablet Arşivi Sorumlusu
olarak çalıştım. Sedat Alp, bu yıllarda
*Beiträge zur Erforschung des hethitischen
Tempels, Kultanlagen im Lichte der
Keilschrifttexte, Neue Deutungen (Hitit
Tapınakları Üzerine Yapılan Araştırmalar
Katkıları, Çivi Yazılı Metinler Işığın-
da Kült Yeri, Yeni Yorumlamalar)* adlı ki-
taptaki ile Tokat ili Maşathöyük'te açığa çı-
karılan Hitit Tabletleri üzerinde çalışı-
yordu. Bu sırada henüz yayımlanma-
mış olan bazı tablet ya da tablet parça-
ları üzerinde birlikte çalıştığımızı hatırlı-
yorum. Kendisinden çok esinlendim.
Böylece kendisiyle ikinci defa yakın çalı-
şma olanağı oldu. Hocam benim
yaptığım transkripsiyonlara çok güve-
nirdi. Transkripsiyon, bir yazı sistemini,
bir başka yazı sistemine dönüştürmek-
tir; biz çivi yazısını Latin alfabesine çe-
virmeyi kastediyoruz. Bu işte son dere-
ce titiz ve dikkatli olmak gerekir. Yapıla-
cak küçük bir yanlış, metni yanlış yor-
umlamaya neden olabilir. Yabancı
meslektaşlarım, ona benimle ilgili övücü
sözler söylediklerinde benimle gurur
duyduğunu anımsıyorum.

1940'ların sonunda DTCF. Sağdan itibaren Sedat Alp, Güterbock, Landsberger, ziyarete gelen Yale Üniversitesi profesörü Goetze, Emin Bilgiç, Kemal Balkan, Firuzan Kinal, Mebrure Tosun.

Prof. Alp, ülkemizin yetiştirdiği nadir
insanlardan biri idi. Fakültemizde öze-
ri ile görev yapmıştır. Bu süreçte şu an-
da emekli olan sayın hocaların Prof.
Dr. Hayri Ertem ve Prof. Dr. Yaşar Coş-
kun ile halen görev yapmakta olan Prof.
Dr. Aygül Süel'in, benim ve Prof. Dr. Ya-
semin Arıkan'ın; Eskiçağ Tarihi Anabi-
lim Dalı'ndan Yrd. Doç. Dr. Sedat Er-
ku'tun, ayrıca doktorasını Almanya'da
tamamlayan ve Sedat Alp'in yanında
doçentliğini alan Almanya Münih Üni-
versitesi Asuroloji ve Hititoloji Bölüm
Başkanı Prof. Dr. Ahmet Ünal'ın, İstan-
bul Üniversitesi Hititoloji Anabilim Dalı
öğretim üyesi Prof. Dr. Belkis Dinçol'un
ve ABD'de Şikago Hitit Sözlük Proje-
sinde çalışan Dr. Öğüz Soysal'ın da
hocalığını yapmıştır.

Türkiye'nin gücüyü, eksikliği yüreğimizde hissediyoruz

Hocamıza bir şey sorduğumuzda o,
"bu konuyu araştırmak gerektiğini" söy-
ler, bulgulara bizzat ulaşmamızı isterdi.
Bizi araştırma yapmaya yönlendirmesi-
nin, daha iyi yetişmemizi sağladığını dü-
şünüyorum. Zaten sahamızda bir şeyler
üretmenin de başka bir yolu yok.

Hocamın yokluğunu en çok hissetti-
ğim yer kongreler... O hep ön sıralarda,
özellikle kendi düzenlediği kongrelerde
en önde oturur, toplantının düzenli bir

şekilde yürümesini sağlamanın yanın-
da, bütün bildirileri dikkatle dinler, mu-
hakkak sorular sorardı. Bir yanlışınız
varsa hemen orada söyler; beğenmişse
takdirini belirtirdi. Şimdi yapılan kongre-
lerde bu eksikliği hissediyorum. Türk
Tarih Kurumu'nda genel sekreter veya
başkanken üç defa kongre başkanlığı
yaptı. Türk Tarih Kurumu kongreleri bü-
yük bir çalışma gerektirir. Dönem dö-
nem Türkiye veya dünya tarihiyle ilgili
oturumların ayrı ayrı salonlarda toplan-
dığı, bir hafta süren büyük bir organi-
zasyon. Hocamın bu kongreleri başa-
rıyla yönettiğini izledim.

Çorum'da her yıl bir Hitit Festivali ya-
pılıyordu. Bu festivallerde meslektaşları-
mızdan biri ya da birkaçı Hititler konusun-
da bir konferans veriyor ya da sempo-
zyum veya paneller düzenliyorduk. Bu et-
kinliği uluslararası bir kongreye dönüştür-
me tasarısı, 1990 yılında başarılı bir or-
ganizasyonla Hocamın önderliğinde ger-
çekleşti. Dünyada ilk defa Hititoloji Kong-
resi, Sedat Alp başkanlığında Çorum'da
yapılmış oldu. Bu kongre geleneksel ha-
le geldi, üç yılda bir Türkiye'de ve yaban-
cı bir ülkede olmak üzere sürdürülüyor.
Yani altı yılda bir ülkemizde yapılmış olu-
yor. Hocam bu kongrelerden ikisine baş-
kanlık yaptı; üçüncüsünde sağlığı iyi de-
ğildi manevi başkan oldu. O, birikimiyle
kişiliğiyle Türkiye'nin gücüyü, eksikliğini
yüreğimizde hissediyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Hititologu ve son Ordinaryüs Profesörü

Prof. Dr. Aygül Sül

AÜ DTCF Hititoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Anadolu, tarih boyunca birçok medeniyetin, kültürün doğup geliştiği bir coğrafyadır. Anadolu'da ilk siyasi birliği kuran Hititler idari, hukuki, kültürel ve sosyal konularda olduğu gibi, teknolojiye de yaşadıkları çağa damgalarını vurmuşlardır. Hitit Devleti, günümüzden yaklaşık dört bin sene önce çağının en büyük devletlerinden biri olarak tarihe geçmiştir.

Ord. Prof. Dr. Sedat Alp, yaptığı çalışmalarla, Hititbilimini uluslararası seviyede ilk sıraya yükseltmiş, hayatını Hitit Medeniyeti'nin Anadolu ile olan sıkı ilişkisine adanmıştır. Büyük Atatürk tarafından çok özel bir amaçla ve özenle kurulan DTCF'de yer alan Hititoloji çok önemli ve uluslararası bilim dünyasında ilgi çeken genç bir bilim dalıdır. Amaçları arasında yurdumuzun tarihini orijinal kaynaklara dayanarak araştırmak ve yazmak da bulunmaktadır. Hitit kaynakları ile ilgili arşivler Anadolu'da keşfedilmiştir. Eski Anadolu tarihini ve uygarlıklarını bu belgeleri araştırıp değerlendirmeden yazmak mümkün değildir. İşte Hocam, bu son derece önemli görevi başarı ile başlatmış ve yerine getirmiştir.

Sedat Alp, çalışmalarında ve yayınlarında Hititolojiyi ve arkeolojiyi sentezlemiş, arkeolojik buluşlarını filolojik altyapı ile destekleyerek Türk tarihini ve arkeolojisinin gelişmesine büyük katkılarda bulunmuştur.

Çok genç bir bilim dalı olmasına karşın; bilim adamlarıyla ve değerli araştırmacılarla büyük bir potansiyele sahip Hitit Bilimi'nde yapılan yoğun çalışmaları, açık ve berrak bir biçimde bilim dünyasına ve kamuoyuna duyurmak gerekiyordu. Bu amaçla Hititoloji kongrelerinin yapılmasını gerekli olduğunu düşündüğümüzde; Çorum ilinin buna en uygun yer olduğuna karar verdik. Duyduğumuz heyecan, hocamızın kongre başkanlığını kabul etmesi ile daha da anlam kazandı. Uluslararası Hititoloji kongreleri dünyada ilk defa Çorum kentinin ev sahipliğinde 1990 yılında başlandı. Başarılı geçen ilk kongreden sonra bu kongrenin periyodik bir şekilde, üç yılda bir devam etmesine karar verildi.

Mesleğini aşkla devam ettirdi

Ben, hocamla çok uzun yıllar beraber çalıştım. Onun kişiliği ile mesleği arasındaki bağı hayranlıkla izledim ve yaşadım. Hititolojiye olan sevgimin bu denli yaşam tarzı olmasının nedenini düşündüğümde, bunu değerli hocam Sedat Alp'ten doğul olarak aldığımı fark ederim. Ölü bir dili öğrenmek, tarihi ölü dillerde araştırmak işine ile kuyu kazmak gibidir. Hocam henüz Hititbilimi'nin bugünkü kadar güncel ve bilinen olmadığı zamanlarda oldukça zor şartlarda, işte böyle işine ile kuyu kazmak gibi ince iş, son derece titiz çalışarak mesleğini aşkla devam ettirdi. Zaten bizim mesleğimiz gibi mesleklerde bu nevi bir heyecan, bu nevi bir sevgi olmazsa ne tarihe ve geleceğe ışık tutabiliriz ne üretebiliriz hatta ne de öğrenci yetiştirebiliriz.

Alp'in, bilim dünyasına özellikle arkeolojiye, çok önemli hizmetlerinden biri de 1953'te çalışmaya başladığı Konya Karahöyük kazıdır. Bu arkeolojik çalışmaların bir çok bilimsel anlam ve önemini yanı sıra Asur Çağı'nın başından beri Anadolu'da Hititlerin varlığını ispatlamasıdır.

Başkanlığını yaptığı, Konya-Karahöyük kazılarının buluntuları arasında olan mühürler üzerinde Alp'in yaptığı çalışmalarla, Hitit mühür sanatının incelenmesi ve köklerinin araştırılmasında önemli adımlar atılmıştır. Konya Karahöyük'te ele geçen bu mühürler Hitit imparatorluk Çağı öncesi için elde edilmiş en büyük koleksiyonu temsil etmekte ve Anadolu mühür sanatı kapsamında saklanan dini inançların ve ritüellerin araştırılması ve günışığına çıkarılmasında önem taşımaktadır.

Konya-Karahöyük, MÖ 2. binin başlarında Mezopotamya'nın Batı Anadolu'ya etkilerinin araştırılması bakımından önemli bir noktadır. Karahöyük buluntuları Eski Anadolu ile Mino ve Ege kültürleri arasındaki ilişkilerin araştırılması ve böylece tarihe ışık tutulması açısından oldukça önemlidir. Mühürler, Anadolu'da yazının araştırılması ve dünya literatürüne sunulmasında çok değerli bilgiler vermektedir.

Hocamın Ortaköy-Şapinuva kazısına ilk geldiği zaman hissettiklerini unutmam imkânsız. Hocam yetiştirdiği öğrencisinin başlatmış olduğu -henüz 20 günlük- kazıyı ziyarette gelmişti. Herşeyin çok yeni, her buluntunun sürpriz olduğu günlerdi. Onlarca tablet hocamın önüne geliyordu, sevgili Ortaköy hocamın önünde beni mahcup etmemişti. Bu bilime, yıllarca büyük bir aşkla hizmet vermiş hocam için bile bu çok büyük bir olaydı. Sedat Hocam'ın nasıl bir heyecan ve duygu seli yaşadığını anlamak için yüzüne bakmak yeterliydi. Hepimiz heyecandan uçuyorduk. Zamanın Ortaköy İlçesi Belediye başkanının, hocamla bizi hayret, şaşkınlık ve mutlulukla izleyen bakışlarını hayatım boyunca unutmayacağım.

Sedat Alp'in Çorum'da bir toplantıda, Çorum Belediye Başkanı'na, Ortaköy'ün çağındaki adının 'Şapinuva' olduğunun bu kadar erken bulunmasının Çorum'un şansı olduğunu söyleyerek beni tatil etmesi herhalde Hocam'dan aldığım en güzel hediyedir.

Sedat Alp, bıraktığı eserlerle yaşamaya devam edecektir

Hocamın kendisine yapılan tekliflerin hepsini reddederede Atatürk'e ve Türkiye Cumhuriyeti'ne borcum var düşüncesiyle ülkesine dönmesi, 'Ben Cumhuriyet devri çocuğuyum, her zaman laik Türkiye Cumhuriyeti'ne hizmet vereceğim' sözleri bana örnek olmuştur, hepimize de örnek olmalıdır. Bu noktada, Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Atatürk'ü sevgi ve saygıyla anıyorum. Onun, Cumhuriyet'i kurarken gösterdiği ıleri görüşü; ülkemizi ıleri götürmek aydınlığı, bilimde araması ve bilimin gelişmesi için, başarılı öğrencileri yurtdışına göndererek yetiştirmelerini sağlamanısı şükranla karşılıyorum.

Hititlerin varlığı bizim zenginliğimizdir. Hititbiliminin geleceğini düşünmek ve onu daha ıleriye götürmek, Hititlog olmanın gurur duyan benim ve diğer meslektaşlarımızın boyunun borcu olmalıdır.

Hitit bilimezini çözmeye yönelik araştırmalar, dünyanın uygarlık tarihinin ve bizim o tarihteki yerimizin belirlenmesinde çok önemlidir. Sedat Alp'in büyüklüğü ömrünün önemli bir kısmını, bu bilime adanmış olmasından kaynaklanmaktadır. O, 70 yılı aşan akademik hayatında yaptığı çalışmalar ve bıraktığı eserlerle yaşamaya devam edecektir.

Arkeo / Söyleşi

Milas'ta daha çok arkeolojik kazı ve araştırma yapılması gerekiyor

Bodrum yöresinin Antikçağ'daki başkenti Milas'ta yapılan kazının iki ana amacı hem antik kalıntıların yer aldığı bu bölgeyi temizleyip bir çevre düzenlemesine gitmek, hem de buradaki kalıntıların arkeolojik açısından Milas'ın tarihine tutacağı ışığı ve yapacağı katkısı saptamak.

1965 yılında Adıyaman'da doğan Abuzer Kızıl, lisans öğrenimini 1980'da Selçuk Üniversitesi F.E.F Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nde tamamladı. 1990-1993 yılları arasında Adana Müzesi'nde, 1994-1995 yılları arasında ise Milas Müzesi'nde araştırmacı ve arkeolog olarak görev yaptı. Yüksek lisans ve doktorasını Selçuk Üniversitesi'nde tamamladı. 2000 yılında Muğla Üniversitesi, Milas Sıtkı Koçman Meslek Yüksek Okulu'nda başladığı akademik görevini halen Yrd. Doç. Dr. olarak sürdürüyor.

Antikçağ'da Anadolu'nun önemli bölgelerinden biri olan Karia'da yer alan ve bölgeye başkentlik de yapmış olan Milas kenti (antik adıyla Mylasa) her nedense yıllardır gereken önemde ele alınıp arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalar yapılmamış bir kentimiz. Kentte 1880'de Fransızlar ve 1938'de ise İsveçliler tarafından yapılmış 2 kısa süreli kazı söz konusu; hepsi o kadar. Kent adeta kollarını açmış, kazı ve yüzey araştırması yapsınlar diye arkeologları bekliyor.

Ancak kentte yakın zamanda Milas Müzesi'nce bir kurtarma kazısı yapıldı. Kazı başkanı arkeolog Yrd. Doç. Dr. Abuzer Kızıl idi. Kendisiyle hem bu kazıyı hem de yörede sürdürmekte olduğu

yüzey araştırmalarını konuştuk.

- Abuzer Bey, Milas'ta 2 yıl sürdürdüğünüz bir kurtarma kazısı oldu. Bu yıl ise yörede yüzey araştırmaları yaptınız. Ne gibi bulgular elde ettiniz?

- Bu yıl, Milas'ın Ören Beldesi'ne bağlı Kultak, Alatepe, Çamlık, Pınar Kumlucu Mahallesi ile kısmen Pınar köylerinde yapmış olduğumuz arkeolojik yüzey araştırmasında ilk defa keşfedilen kale yapıları, mezarlar ve küçük yerleşmeler önemli yer tutmaktadır. Kaçak define kazılarının çokluğu göz önüne alındığında bunların bilimsel yöntemlerle belgelenmesi son derece önemlidir.

- Daha önce başkanlığını yaptığınız kurtarma kazısında ne gibi bulgular elde edildi?

Kurtarma kazı alanından bir görünüm.

- Benim bilimsel sorumluluğumda, Milas Müzesi Müdürlüğü başkanlığında iki sezon yaptığımız bu kazı, "kurtarma kazısı" adı altında gerçekleştirilmiştir. Bizim Milas'ın bu noktasında kazı yapmaya iten en önemli etken 1993 yılında yeni bina yapmak için yapılan temel hafriyatı esnasında bazı kalıntıların ortaya çıkmasıdır. Kalıntılardan dolayı tescil edilen kazı çukuru ve çevresi 2004 yılına kadar böylece bırakıldığından çukur ve çevresi çöplük ve moloz döküm alanı ile Milas'ın başka noktalarında ortaya çıkan antik mimari blokların bırakıldığı bir nokta haline gelmişti. Kazının iki ana amacı hem antik kalıntıların yer aldığı bu bölgeyi temizleyip bir çevre düzenlemesine gitmek, hem de buradaki kalıntıların arkeolojik açıyla Milas'ın tarihine tutacağı ışığı ve yapacağı katkıyı saptamaktır. İki sezon sonucunda çevre temizliğinin yanı sıra gerek mimari gerekse çanak çömlek ve sikkeler gibi taşınabilir buluntularla antik Mylasa'nın Hellenistik ve sonraki dönemleri için önemli veriler elde edilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden sadece iki yaz sezonu için izin alınmıştı. Bu nedenle kazılara ara verildi. Önümüzdeki yıllarda şartlar elverdiğinde kazılara tekrar başlanabilir. Zaten,

iki yılda birkaç yıllık iş yapıldığına inanıyorum. Bu bağlamda izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, Milas Müzesi'ne, Milas Kaymakamlığı, Milas Belediyesi ile kazıda çalışan öğrencilere teşekkür etmek istiyorum.

- Bu çalışmalar dışında Milas yöresinde bugüne kadar hangi kazılar yapıldı?

- Milas'ta bugüne kadar yapılmış iki kazı hakkında bilgimiz mevcuttur. Kısa süreli olan bu kazılardan birisi 1938 yılında İsveçliler tarafından Gümüşkesen Mezar Anıtı yakınında yer alan Hıdırlık Tepesi'nin güney yamacındaki kaya oyma mezarların kazısı, diğeri ise Fransızlar tarafından Milas'ın doğu kenarındaki Esentepe'nin batı tarafında 1880'li yıllar-

Kurtarma kazılarında ele geçen çanak, çömlek parçaları.

da Fransızlar tarafından yapılan kazıdır.

Fransızların yapmış olduğu kazıda, bu civarda bir tiyatronun varlığını teyit eden tiyatro maskları ve tiyatro oyuncularından bahseden yazıtların ele geçtiğinden bahsedilmektedir. İsveçlilerin yaptığı mezar kazılarında ise, daha çok unguentarium, vazo, tabak türü bilinen ölü hediyesi eserler ele geçmiştir. Bunların arasında yer alan bir Fenike cam alabastronu önemlidir.

- Milas Antikçağ'da Karia Bölgesi'ne başkentlik etmiş olmasına rağmen bugüne kadar fazla araştırma yapılmamış bir kent. Bunda o dönemde de alçakta kurulmuş kentin yerinin bugünkü çağdaş kentin yerleşim alanının altında kalmış olmasının etkisi var mı? Oysa Antikçağ'da kentte pek çok tapınak olduğu söyleniyor.

- Antik yazarlar gerçekten de bundan bahsetmektedir. Birkaç tapınağa ait kalıntılar mevcuttur. Milas'ın içinde ele geçen pek çok yazıtta değişik tanrı veya tanrıçalara ait tapınaklardan bahsedilmesi bunu doğrulamaktadır. Milas'ın tarih boyunca sürekli iskân gören bir yer olması antik Mylasa kalıntılarının yok olmasında etkin bir rol oynamıştır. Efes antik kenti kalıntılarının iyi bir şekilde korunmasının sebebi belli bir dönemden sonra iskanın kesilmesi olmalıdır.

- Milas'ın yerleşme tarihi ne kadar geriye gidiyor?

- Hem antik kaynaklardan elde edilen bilgilere hem de çağdaş arkeolojik bulgulara göre bölgenin tarihi İlk Tunç Çağı'na kadar geriye gitmektedir. Örneğin Milas'ın yakınındaki Damliboğaz (Hydai) Köyü'nde bu döneme ait bulgular ele geçmektedir.

- Bilge Umar, Mylasa (Milas) adının Luvi dilinde Mula-(a)ssa yani Mula Kenti'nden geldiğini, Mula'nın da "değirmen" demek olduğunu söylüyor. Bu bağlamda Anadoludaki bazı kent adlarının son ekleri için geçerli olan, "bu son ekleri taşıyan yerlerin hem Antikçağ öncesine uzanan bir geçmişi olduğu hem de Anadolu'nun yerlileri tarafından kuruldukları" görüşünün Milas için de geçerli olduğu söylenebilir mi?

- Yapılan epigrafik çalışmalar sonucunda "ss", "asa", "nda" son eklerinin Anadolu yer isimlerinde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu ekler sayesinde hem yerli coğrafya isimleri ayırt edilebilmekte hem de tarihlemeye bu yerlerin en azından Antikçağ öncesine uzanan bir geçmişlerinin olduğu varsayılabilir. Mylasa adındaki "asa" son ekini de bu çerçevede düşünebiliriz.

- 21. yüzyıl öncesinde hangi gezginler Mylasa'yı ziyaret etmiş ve kente ilişkin belgeler yapmışlardır?

- Özellikle 17. yüzyıldan itibaren bölgeyi ziyaret eden Avrupalı araştırmacı gezginler sayesinde bugün mevcut olmayan, o veya bu sebeple tahrip olup yok olan pek çok arkeolojik eser ve antik mimari yapılar hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Bölgeyi ziyaret eden ilk gezginlerden olan J. Spon ile G. Wheeler ve R. Pocke önemli antik yapılara kısaca değinmişlerdir. 18. yüzyılın ortalarında R. Chandler-N. Revette ile W. Pars'ın genel çalışmalarında Mylasa'daki Gümüşkesen Mezar Anıtı'na ilk kez etraflıca değinilmiş ve çizimleri yapılmıştır.

18. yüzyılın ikinci yarısında M. L. de Chouiseul-Gouffier, 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında W. M. Leake, 19. yüzyılın ilk yarısında Kary'a'da araştırma

Kurtarma kazısı çalışmaları.

yapan diğer gezginler Ch. Fellows, Le Bas-S. Reinach, Ch. Texier'dir. Texier eserinde Mylasa'daki Gümüşkesen Mezar Anıtı'nın bir resmini çizmiştir. Ne var ki bu çizimde anıt yanlış olarak iki basamaklı bir platform üzerinde betimlenmiştir.

19. yüzyılın sonlarında W. R. Paton, Perrot ve Chipiez, 20. yüzyılın ilk yarısında G. Guidi Mylasa'yı da kapsayan, bölgesel araştırma yapan diğer gezgin araştırmacılarıdır.

Kurtarma kazısı ekibi.

Uygarlıkların Başkenti Mylasa ve Çevresi

Arkeolog Abuzer Kızıl'ın Mylasa ve çevresini anlattığı bir kitabı bulunuyor. 2002 yılında kendisi tarafından yayımlanan kitapla Antik Çağ Mylasa'nın siyasi tanhi, tanhi coğrafyası, bugüne kadar gezginlerin bölgeye yaptıkları ziyaretler, günümüz Mylasa'daki Osmanlı Dönemi kalıntıları, Mylasa halıları vb. konular ele alınmakta ve ayrıca bölgedeki 16 antik yerleşim bölgeleri, çizim ve haritalarla tanıtılıyor.

UYGARLIKLARIN BAŞKENTİ
MYLASA
VE ÇEVRESİ

Bilim ve Teknoloji Güncesi

Genetiği değiştirilmiş virüs farelerde beyin kanserini yok ediyor

Son yapılan bir araştırma sonucunda, genetiği değiştirilmiş bir virüsün, sağlıklı hücrelere zarar vermeden kötü huylu glioma adlı tümörün hücrelerini öldürdüğü belirlendi.

VSV (vesicular stomatitis virus) olarak adlandırılan bu virüsün potansiyel bir kanser öldürücü virüs olduğu uzun süredir biliniyordu ancak yine de belli bazı riskler söz konusuydu. Canada Üniversitesi'nden Dr. Peter A Forsyth virüs üzerinde yapılan işlemi şöyle özetliyor: "Onu değiştirerek daha güvenli hale getirdik."

Araştırmacılar, genetiği değiştirilmiş VS virüsünü 14 kötü huylu glioma tümörü hücre çizgisinde değerlendirdiler. Sonuç olarak virüs bulaştırılan 14 hücre çizgisinin öldüğü ancak normal hücre çizgilerinin etkilendiği ortaya çıktı. Bu çalışma *Ulusal Kanser Enstitüsü* dergisinde yayımlandı.

Fareler üzerinde yapılan denemelerde, kötü huylu glioma tümörü taşıyan farelere genetiği değiştirilmiş VS virüsü bulaştırıldıktan sonra, tümörün dikkat çekici bir biçimde gerilediği gözlemlendi. Farelerin bir kısmına damardan, genetiği değiştirilmiş; canlı VS virüsü verilirken, bir kısmına ölü virüsler verildi. Canlı virüs verilenlerin diğerlerine göre daha uzun süre yaşadıkları saptandı.

Forsyth'e göre burdan şu sonuç çıkar: "Genetiği değiştirilmiş VSV'yi beyne doğrudan enjekte etmek yerine, onu damardan vücuda sokabiliriz, böylelikle

operasyon çok daha kolaylaşmış olur. Bu işlemi defalarca yapmamız gerekebilir, ayakta tedavi bizim için yeterli olacaktır."

"Genetiği değiştirilmiş VSV'nin fareler üzerindeki başarısı bizi umutlandırıyor ancak klinik deneyler öncesinde çok dikkatli olmalı ve daha birçok deneyler yapmalıyız" görüşünde, Dr. Forsyth.

[9 Kasım 2006, *Scientific American*.]

Çev: Alper Yavuz

Kablosuz enerji transferi ile cihazlara uzaktan enerji verilebilir

Kablosuz enerji transferi için iki metal halka ile bilgisayar simülasyonu yapıldı. Güçlü bir manyetik alanda halkalar arasında elektrik enerjisi transferi sağlandı.

Dizüstü bilgisayarınızın pili sunum sırasında bitiyor veya patlıyor mu? Bilim adamları elektrik enerjisini belli bir istasyondan aktaran, kablosuz internet erişimine benzeyen bir sistem üzerinde çalışıyorlar. Araştırmacılar özel tasarımı bir cihazla bir odaya sızan manyetik alandan enerji çekilebileceğini söylüyorlar.

Henüz deneysel olarak gerçekleştirilmemiş bu etki, yüklü metal halkanın etrafındaki sabit manyetik alanı kullanarak oluşacak. Halkanın etrafındaki alan güçlü olabilir. Zaten bir motoru döndüren de böyle bir kuvvet. Fizik yasalarına göre titreşimler yakındaki bir halkada akım yaratabilir, çünkü manyetik alan elektriksel alana neden olabilir. İkinci halka pil olacak ve yalnızca küçük bir akıma sahip olabilir, çünkü manyetik alanın etkisi uzaklık arttıkça azalır.

Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nden Soljacic'e göre akımı artırmanın yolu rezonans. Soljacic iki küçük disk ile halkada küçük bir aralık yaratmayı öneriyor. Böylelikle nesne elektrikle maruz kaldığında akım bir diskten diğerine ve sonra geriye geçerken doğal rezonans oluşacak.

Eğer iki halka da eşit frekansa sahipse, biri diğerinin manyetik alanından faydalanarak enerji alabilir. Birkaç metreten transfer edilen enerji miktarı onlarca

watt olabilir ve bir dizüstü bilgisayara yeterli enerjiyi sağlayabilir. Soljacic, sonuçların etkileyici olduğunu, ama önemli olanın yapılacak deneyler olduğunu belirtiyor.

Londra Kraliyet Üniversitesi'nden Pendry ise çalışmayı şöyle değerlendiriyor: "Çok iyi bir fikir, birçok insan şaşırcağı. Uzay araştırmaları gibi özel durumlarda birkaç metre uzaktaki uzay taşıtına enerji göndermek için kullanılabilir. Ama enerji nakil hatlarının ve cep telefonlarının insan vücudu üzerindeki etkileri göz önüne alınırsa insanlar bu teknolojiyi evlerinde kullanmak istemeyebilir. Bence insanları bu teknolojinin sağlığı olumsuz etkilemediğine ikna etmek zor olacak."

[14 Kasım 2006, *Scientific American*]

Çev: Coşar Gözükrımı

Bugüne dek keşfedilmeyen en yaşlı bebekle tanışın!

Bir *Australopithecus afarensis* (3.9 ila 3 milyon yıl önce yaşamış olan insanın) çocuğunun fosilini ortaya çıkaran bu keşif, insanın evrimine ilgili önemli soruları yanıtlamaya yardımcı olacak.

3.3 milyon yıl önce Etiyopya'nın Dikika bölgesinde 3 yaşında bir kız çocuğu öldü. Bebek olmasına rağmen, bir anne-gibi, araştırmacılara insanoğlunun geçmişine ilgili eşsiz bir öykü anlatıyor. Bütünlüğü, ait olduğu dönemin eskiliği ve öldüğü yaş, bu buluntunun paleantropoloji tarihinde benzeri görülmemiş bir nitelikte olduğunu gösteriyor ve erken dönem insan atalarının bebeklik dönemlerine ilişkin pek çok yeni araştırma alanı açıyor.

Bilim dergisi *Nature*'nın konu ettiği bu sıradışı keşif, Almanya'nın Leipzig kentindeki Max Planck Enstitüsü'nden Dr. Zeresenay Alemseged'in yönettiği bir araştırma ekibi tarafından Etiyopya'nın kuzeydoğusunda keşfedildi. Birden fazla alana bilimsel katkılar sağlaması beklenen keşif erken dönem insan atalarının morfolojisi, organ dağılımı, davranışları, hareketleri ve büyüme şekilleri hakkındaki bilgilerimize yenilerini ekleyecek. Fosil tamamen temizlendikten ve hazırlandıktan sonra ilk kez 3 yaşındaki bir Australo-

VS virüsü

Yeni buluntu Lucy'den 150 bin yıl önce yaşamış olan en eski ve en eksiksiz genç insan atasının iskeletinden oluşuyor.

pithecus afarensis'in bedeninin neredeyse tamamını yeniden bir araya getirmek mümkün olacak ve bu da erken dönem insan evrimine ilişkin cevaplanmamış pek çok soruya yanıt sağlayacak.

Yeni buluntu Lucy'den 150 bin yıl önce yaşamış olan en eski ve en eksiksiz genç insan atasının iskeletinden oluşuyor. Australopithecus afarensis türüne ("Lucy türü") ait olan kız çocuğu öldüğünde sadece 3 yaşındaydı ve Etiyopya'nın Dikika bölgesinde Dr. Zeresenay Alemseged'in Dikika Araştırma Projesi (DRP) tarafından bulundu. DRP farklı uzmanlık alanlarından araştırmacıları ve Etiyopya'da alan araştırması yapan yaklaşık 40 asistanı bir araya getiren uluslararası ve çok-disiplinli bir proje. Bebeğin ilk parçası 10 Aralık 2000'de bulunmuştu, fakat kısmi iskeleti yerinden çıkarmak ve bir araya getirmek 2000'den 2004'e kadar arka arkaya dört araştırma mevsimi boyunca arama ve eleme yapılmasını gerektirdi.

Bugüne kadar sadece Neandertaller gibi yakın dönem Hominoidleri ve modern insanlar eksiksiz bebek iskeletlerinden tanınabiliyordu. Fakat insan evriminin geçmişi birkaç milyon yılı boyunca tek bir küçük çocuk bile bir kafatası, bir çene parçası veya birkaç dişten fazlasıyla tanımlanamıyordu. Bu yüzden Dikika kızı eksiksizliği ve korunmuşluk düzeyi ile paleantropoloji tarihinde önemli keşiflerden biri olarak yerini alıyor. Buluntu bütün kafatasını,

kumtaşı haline dönüşmüş beyin ve ek olarak hyoid (dil kemiği) gibi önceden hiç bilinmeyen ya da çok az bilinen iskelet parçalarını kapsıyor. İskeletin üst kısmında yer alan omurlilik kemiği, her iki kürek kemiği, kaburgalar ve her iki köprücük kemiği çıkarıldı. Kürek kemikleri, Lucy ve başka bir Australopithecus türüne (Australopithecus afarensis) ait dağınık parçalar dışında en eski insan atalarının fosil kayıtlarında hiç yer almıyordu. Her iki diz kapağı, her iki bacaktan uyluk ve kaval kemiklerinin büyük bölümü dahil olmak üzere kol ve bacakların alt kısımları ve bir ayağın tamamı bulunan parçalar arasında. Bebeğin bulunduğu çökeltilen elde edilen çevresel kanıtlar, etobur etkinliği, aşınma ve cesedin taşınmış olduğuna ilişkin kanıt yokluğu bebeğin öldükten hemen sonra gerçekleşen ani bir selle gömülmüş olduğuna işaret ediyor. Bu sel ölümünün doğrudan sebebi de olmuş olabilir.

İskelet keşfedildiğinde üst kısma ait tüm kemikler birbirlerine yapışık halde çok küçük bir kumtaşı parçasının içindeydi. Çoğu zaman paleantropologların yaşadığı en büyük zorluk buldukları parçaları kalıntıları bir araya toplamaktır. Buna karşın Dikika kızında zor olan tam tersiydi; çökeltiler kaburgaların ve eğerlik omurganın arasından dış hekimlerinin kullandığı türden aletlerle neredeyse tane tane çıkarıldı. Bu süreç şimdiye kadar MPI araştırmacılarının beş yılını aldı. Buluntu aynı zamanda Kenya'nın Nairobi kentindeki tanı merkezinde CT taramasından geçirildi. Bu teknik araştırmacıların geliştirmekte olan kalıcı dişleri incelemesine ve böylelikle fosilin cinsiyetini ve öldüğünde ki yaşını öğrenmelerine olanak verdi.

Bu buluntunun önemli bilimsel katkılarına gelince; öncelikle Dikika kızı genç Australopithecus afarensis'in kafatası morfolojisini ilk kez belgeliyor. Yeni buluntuyu temel alarak Australopithecus afarensis'in kafatasının çocukluktan erişkinliğe geçerken nasıl değiştiğini incelemek artık mümkün olacak. İkinci olarak, öldüğünde 3 yaşında olan Dikika kızının beyin hacmi 330 cm³; bu da 3 yaşındaki bir şempanzeninkinden çok daha farklı değil. Öte yandan, türünün erişkin ölümleriyle kıyaslandığında, Dikika bebeğinin beyin hacmi erişkin beyninin yalnızca yüz-

de 63 ila yüzde 88'i oranında; ki bu da, 3 yaş itibarıyla beyninin yüzde 90'ı oluşmuş olan bir şempanzeninkinden düşük bir oran. A. afarensis'te gözlenen bu görece yavaş beyin gelişimi insaninkine biraz daha yakın; bu da 3.5 milyon yıl önce yaşamış olan bu türde olası bir davranışsal kaymaya işaret ediyor.

Üçüncü olarak, iskeletin kafa dışında kalan kısmı A. afarensis'in hareketleri ve boyuna ilişkin hayatı önemde bilgiler taşıyan pek çok kemiği içeriyor. Kalça kemiği, kaval kemiği ve ayak, bu türün üç yaşında bile dik konumda rahatça yürüyebildiğini gösteriyor. Öte yandan, bulunan iki kürek kemiği gorillerinkilere benziyor. Parmaklar ise uzun ve diğer A. afarensis örneklerinde görüldüğü gibi eğimli. Bu durum da eski fakat yanıtlanmamış soruları yeniden gündeme taşıyor. Yerde yetkin bir iki-ayaklı olmasına karşın, A. afarensis muhtemelen ağaçlara tırmanma becerisini de korumuştur; ve bu beceri özellikle türün genç üyeleri için geceleri uyuma ve yırtıcı hayvanlardan korunmada gereklidir. Son olarak, nadir ve heyecan uyandıran keşiflerden biri de dil kemiği. Dikika kızında bu kemiğin morfolojisi büyük Afrika maymunlarındakine benzer ve insandakinden farklı. Bu kemik, bir Neandertal örneği dışında hiçbir insan atasında görülmedi ve konuşmanın gelişiminde önemli bir rol oynadığı varsayılıyor. Bu da insan gırtlığının doğası ve evrimini anlama yolunda bize bazı ipuçları veriyor.

Yeni fosilin hazırlanması halen sürüyor. Burada sözünü ettiğimiz öğeler yalnızca kısmen incelenmiş durumdadır. Ayrıca bu aşamada özellikle kaburgaların bir bölümü, omurga ve köprücük kemikleri olmak üzere iskeletin büyük bölümü A. afarensis'in hareket sistemi ile ilişkileri açısından incelenmiş değil. Ancak bu yapıldıktan sonra, genç insan atalarının beden şekillerine ilişkin net bir görüntü ortaya çıkacak ve bu görüntü erken dönem insan atalarının davranışları, beden oranları, boyları ve iskelet gelişimleri ile ilgili soruların yanıtlanmasında kritik önem taşıyacak.

[21 Eylül 2006,

Max Planck Society Basın Bülteni]

Çev: Güney Öztürk

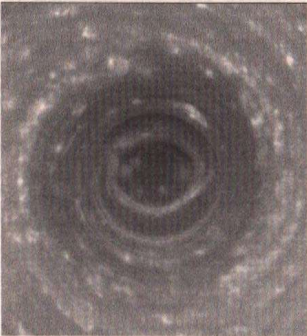
Satürn'ü kasıp kavuran muazzam kasırğa

Nasa'nın Cassini adlı insansız uzay roketinden gelen yeni resimler, Dünya'nın çapının üçte ikisi büyüklüğünde kasırğa özellikleri taşıyan bir fırtınanın Satürn'ün güney kutbunda şiddetle hüküm sürdüğünü açığa çıkardı. Bir uçundan diğerine 8000 km. uzunluğa sahip olan fırtına, Dünya'dan başka bir gezegende keşfedilen ilk kasırğa oldu.

Bilimadamları fırtınanın, kasırgaların göz ve göz duvarı bulutları özelliğine sahip olduğunu ve rüzgârlarının saat yönünde kıvrılarak saatte 550 km. hızla döndüğünü söylüyorlar. Bununla birlikte, dünyadaki kasırgaların aksine, kutupta takılmış ve sürüklenmiyormuş gibi görünüyor.

Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü'ndeki Cassini'nin görüntüleme tekniği ekibinin üyesi olan Dr. Andrew Ingersoll, "kasırgaya benziyor, ama kasırğa gibi hareket etmiyor" diyor. "Bu şey ne olursa olsun, fırtınanın gözüne odaklanacağız ve neden orada olduğunu bulacağız".

Jüpiter'in Büyük Kırmızı Leke rüzgârı, saat yönünün aksine hareket etmesine ve Satürn'deki fırtınadan çok daha büyük olmasına rağmen, onu kasırğa si-

Nasa'nın Cassini adlı insansız uzay roketinden gelen yeni resimler, Dünya'nın çapının üçte ikisi büyüklüğünde kasırğa özellikleri taşıyan bir fırtınanın Satürn'ün güney kutbunda şiddetle hüküm sürdüğünü açığa çıkardı.

nifına sokacak göz ve göz duvarına sahip değil. Dünya'daki bir kasırganın gözü ve göz duvarı; ılık, nemli havanın bir okyanusun yüzeyi boyunca içeriye doğru akıp hızla dikey bir şekilde yükselmesi, gözün içinde toplanan havanın etrafındaki dairesel bir kuşağa şiddetli yağmur bırakmasıyla oluşur.

Ancak Satürn gaz halindeki bir gezegen, bu nedenle bu fırtınanın temelinde bir okyanus yok. Satürn fırtınası bir dünya kasırgasından sadece çapıyla değil, yüksekliğiyle de büyük. İyi gelişmiş gözün üstünde 30-70 km. yükselen dev bulutların oluşturduğu halka, Dünya'daki fırtınalardan iki ila beş kat daha yüksek.

Nasa'da çalışan bilimadamı Michael Flasar, Reuters haber ajansına, fırtınanın tipki bir banyodaki tıkaç deliğinden dönerek inen suya benzediğini söyledi, ne var ki devasa ölçekte. Bay Flasar, "Böyle bir şeyi daha önce hiç görmemiş-tik. Görülmeye değer bir fırtına" dedi.

11 Ekim 2006'daki üç saatlik rota boyunca Cassini uzay aracı, fırtınanın 14 kare görüntüsünü yakaladı. Cassini, Satürn'ün ve uydularının keşfine devam ederken gezegenin yaklaşık 340.000 km'sinden geçiyordu.

Cassini, yörüngeye 1 Temmuz 2004 tarihinde girmişti. Bu yıldan sonra sırtındaki Huygens insansız uzay roketini, gezegenin en büyük uydusu olan Titan'a doğru bıraktı. Huygens, Titan'a 14 Ocak 2005'te inerek, ayın atmosferi, havası ve yüzeyiyle ilgili veriler gönderdi.

[10 Kasım 2006, BBC]
Çev: Ümit Kaplan

Kumdaki kütüphaneler Afrika'nın akademik geçmişini anlatıyor

Timbuktu'da (Mali) araştırmacılar, Afrika'nın en az Avrupa Rönesansı kadar eski bir yazılı tarihi olduğunu kanıtlayan binlerce sayıdaki antik metinleri korumak için çabalyorlar.

Efsanevi Sahra ülkesi Mali'de özel

Şatafatlı bir hattatlıkla yazılmış metinlerin bir kısmı astroloji ve matematiği öğretmek için kullanılmışken; diğerleri Timbuktu'nun 16. yüzyıldaki bilim merkezi olan Altın Çağ'daki sosyal yaşam ve iş yaşamı hakkında hikâyeler anlatmakta.

kütüphaneler ve kamu kütüphaneleri daha şimdiden, bir kısmı 13. yüzyıldan kalan, 150 bin adet kolaylıkla tahrip olabilecek el yazması toplamışlar. Yerel tarihçiler daha birçoğunun da kumların altında gömülü olduğuna inanmaktalar. Metinler, Malili gururlu aileler tarafından balçık evlerin altına ve Sahra mağaralarına gizlenmişti ve bu ailelerin müteakip nesilleri, metinlerin Faslî istilacılar, Avrupalı kaşifler ve Fransız sömürgeciler tarafından çalınabileceğinden korkuyorlardı. Şatafatlı bir hattatlıkla yazılmış metinlerin bir kısmı astroloji ve matematiği öğretmek için kullanılmışken; diğerleri Timbuktu'nun 16. yüzyıldaki bilim merkezi olan Altın Çağ'daki sosyal yaşam ve iş yaşamı hakkında hikâyeler anlatılır. 25 bin metin barındıran Ahmed Baba Enstitüsü Müdürü Gala Dicko: "Bu metinlerin tümü insan bilgisinin her alanı hakkındaki bilgi veriler: hukuk, müspet bilimler, tıp, ..." diyor. Cam dolabın içindeki köşeleri biraz kıvrılmış ve divikler (ak arıncı) tarafından çiğnenmiş yazılı metni işaret eden Dicko, "İşte bir siyasal makale" diyor. "İyi bir yönetim üzerine mektup, politikacıların gücü nedeniyle entellektüellerin yozlaşmaması için bir uyarı." Arkasında ki duvarda bulunan kitap rafında, aşk hikâyeleri ve bir cilt matematik kitabı ile Endülüş müziği üzerine bir kılavuz ve Sahara boyunca kervanyolunda çalışan tüccarların yazışmaları var.

Timbuktu'nun önde gelen aileleri son zamanlarda aile yadigarlarından vaz-

geçmeye başladılar. Yerel yetkililer bu aileleri, el yazmalarının toplumun ortak kültürünün parçası olması gerektiği konusunda ikna etmeye çalışıyorlar. "Bu yazılar sayesinde, tarihteki gerçek yerimizi bilebiliriz" diyor, 1325 yılında kerpiç ve odundan yapılmış ve Timbuktu'nu en eski camii olan, Cingarei-ber'in imamı Abdurrahman Bin Essayouti.

Uzmanlar, şu ana kadar toplanan 150 bin metnin, Timbuktu'nun kerpiç evlerindeki şatafatlı tahta kapıların arkasında yüzyıllar boyunca toz altında kalmış ihtişamin yalnızca çok küçük bir kısmını oluşturduğuna inanıyor. Şehirde Dünya Mirası Sit Alanları yönetiminden sorumlu hükümet görevlisi olan Ali Ould Sidi; bunun, sahip olduklarının sadece yüzde 10'unu oluşturduğunu ve burada bir milyondan fazlasının gömülü olduğunu dile getiriyor.

Bazı akademisyenler bu metinlerin Batı'yı, Afrika'nın düşünsel tarihinin kendi tarihi kadar eski olduğunu kabul etmeye zorlayacağını söylüyorlar. Diğerleri, Ölü Deniz papirüslerinin keşfiyle karşılaştırmalar yapıyorlar. Fakat; el yazmalarının öünü arttıkça, doğaseverler, yüzyıllar boyunca karıncalara ve aşırı ısıca dayanmış bu yazmaların turistlere fazla fiyatlarla satılacağından veya yasadışı olarak ülke dışına kaçırılacağından korkuyorlar.

Güney Afrika metinleri korumak için adını William Shakespeare'in Timbuktu doğumlu çağdaşından alan Ahmed Baba Enstitüsü için yeni bir kütüphane finanse ederek "Timbuktu Harekatı"na öncülük ediyor.

Güney Afrika Devlet Başkanı Thabo Mbeki'nin, "Afrika halkının haysiyetini, gururunu, onurunu ve asaletini düzeltceğini" söylediği el yazmalarının korunması-na ABD ve Norveç de yardım ediyorlar.

16. yüzyılda, üniversitelere 25 bin bilim adamının hizmet ettiği ama ağır ilerleme hızı yüzünden modern çağın gerisinde kalan Timbuktu halkı da benzer umutlar taşıyor.

Yerel bir atasözü "Milletler bir çizgi oluşturuyordu ve Timbuktu bunların ba-

şındaydı. Fakat birgün, Tanrı fikir değiştirdi ve Timbuktu kendini gerilerde buldu" der ve ekler: "Belki bir gün Tanrı fikrini bir daha değiştirir ve böylece Timbuktu tekrar hak ettiği yere gelebilir."

[10 Kasım 2006,
Scientific American]
Çev: Özgür Taşkaya

Parmaklarınız yorulana kadar internette sörf yapıyor musunuz?

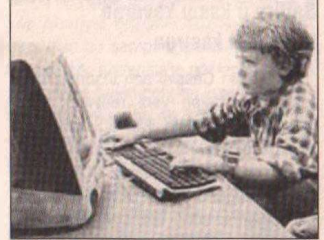
Netcraft isimli internet izleme şirketi 1995'ten beri internetin gelişimini izledi ve Ekim ayında önemli bir aşamaya gelindiğini belirtti: Şirketin temsilcisi Rich Miller internette site sayısının 100 milyona ulaştığını söyledi. "Bunların içinde yoğun ve düzenli olarak yenilenen aktif sitelerin sayısı 47 veya 48 milyon." Forumlar, küçük işletmeler ve internetin kolaylığı, çoğunluğu son iki yılda olan bu büyük patlamayı sağladı. Miller bunun nedenini "Bugünlerde site yapmak ve bu siteden para kazanmak kolay" diyerek açıkladı.

Netcraft alan adı sistemi ile sitelerin yerini işletim sistemini ve yazılımını elde ediyor ve sonuçları aylık olarak raporluyor. Ağustos 1995'te Netcraft işe başladığında 18 bin site mevcuttu. Mayıs 2004'te 50 milyona ve Ekim 2006'da 100 milyona ulaşıldı. ABD, Almanya, Çin, Güney Kore ve Japonya site artışının yoğun olduğu ülkeler.

Günümüzde alışveriş, iletişim ve eğlence için oldukça fazla site var. Ama 1989'da kurulan ilk sitenin amacı neydi acaba?

Georgia Tech'ten Rebecca Grinter "internet ağı ilk kurulduğunda, amaç yüksek enerji parçacık fiziği verilerini paylaşmaktı" diye açıklıyor. Sitenin yaratıcısının amacı parçacıkların çarpışma bilgilerini yayınlamaktı. Böylelikle laboratuvarın bulunduğu ülke olan İsviçre'de olmayanlar da konu ile ilgili araştırma yapabileceklerdi. Araştırmalar Cenevre'deki CERN (Avrupa Nükleer Araştırma Enstitüsü) laboratuvarlarında yapılıyordu.

Araştırmacılar ve üniversiteler nükleer fizik araştırması gibi önemli konular

Fotoğraf paylaşımı, video paylaşımı ve arkadaş siteleri ile beraber internet bir bağ ve aittik yaratma aracına dönüştü.

dışında lokanta listelerini görmek için de bu yeni aracın (internetin) faydalarından yararlanmaya başladılar. Bugün bile CERN web sayfasında gururla şu açıklamayı bulundurun: "İnternetin doğduğu dünyanın en büyük parçacık fiziği laboratuvarı."

Kısa sürede teknoloji hızla yayıldı. Web "patlaması" oldu ve şirketler bu teknoloji vasıtasıyla para kazanabileceklerini gördüler. Site adresleri reklamlarda da kullanıldı, böylelikle halkın dikkati çekildi. 90'larda fiyatlar düştü ve internet evlere, okullara, işyerlerine girdi. 21. yüzyıla beraber site kurmanın ücreti ve karmaşıklığı azaldı. Artık bilgisayar kullanıcıları site yapmak için HTML uzmanı olmak zorunda değil.

Miller'e göre "Site barındırma ve alan adı satın alma konusunda firmalar arasındaki rekabet fiyatları düşürdü ve bu sayede site yapma teknolojisi, araçlar ve yazılım hızla gelişti. Forum siteleri aile, arkadaş ve uzmanların birçok konuda iletişim kurabileceği bir ortam oldu.

Miller "İnsanlar bilgilerini ve uzmanlıklarını web aracılığı ile aktarıyor; değişik alanlarda yeni kapılar açılıyor" diyor.

Fotoğraf paylaşımı, video paylaşımı ve arkadaş siteleri ile beraber web bir bağ ve aittik yaratma aracına dönüştü. Grinter "İnsanlık tarihi bir gruba ait olma tarihidir, grup halinde düşünebilmektir ve internet bu grupları oluşturmayı mümkün kılıyor. Bu insanlar fiziksel olarak başka konumda olabilirler, uzaktaki insanlara belli bir içerik hazırlayabiliyorsanız" diye açıklıyor.

Günün birinde web sayfası sahibi olmak da isim veya vatandaşlık numarası sahibi olmak gibi yaygın olacak. Bazı ünlüler için şu anda bile öyle. Angelina Jolie ve Brad Pitt üç çocukları için de alan adı aldılar. Ayrıca hem iş alanında, hem de sosyal alanlarda site sahibi olmak, telefon ve e-posta sahibi olmak gibi sıradan.

Grinter sözlerini şöyle bitirdi: "Web bazı yazı ve resimlerin sunulduğu bir yer olmaktan çıktı. Bu inanılmaz ortama dönüştü, birçok insan birçok farklı şey yapıyor. Yarın nasıl bir hale dönüşeceğini kim bilebilir?"

[1 Kasım 2006, CNN]
Çev: Coşar Gözükırmızı

Karbon salımında küresel artış "denetimden çıktı"

Zararlı iklim değişimlerini önleme çabalarındaki eksiklikleri araştıran bir çalışmaya göre, son beş yılda fosil yakıtlardan karbondioksit salımındaki küresel artış önceki 10 yıldakinden dört kat daha fazla.

Karbondioksit salımına ilişkin veriler Kyoto Antlaşması ile karbon kirliliğini azaltma çabalarına rağmen 2005'ten önceki beş yılda küresel artış oranının yüzde 3.2, 1990'dan 1999'a kadar ise yüzde 0.8 olduğunu gösteriyor.

İstatistikleri yapan uluslararası Küresel Karbon Projesi'nin (GCP) başkanı Dr. Mike Raupach salımların kontrolden çıkmakta olduğunu konusunda uyarıda bulundu. Raupach'a göre "bu son derece tedirgin edici bir belirti. Yakın zamanda salımları düşürmeye yönelik çabaların salım artışına hiçbir gözle görüldü darbe vurmamış ve etkin önlemlerin acilen gerekli olduğunu ortaya koyuyor."

Günümüzde atmosferdeki karbondioksit oranı bir milyonda 380 parçacık (380ppm) civarında, ve bu da 200 yıl önceki Endüstri Devrimi'nden önceki orandan 100 ppm kadar daha yüksek. Bilgisayar simülasyonları karbondioksit oranı 450-500ppm'nin üstüne çıktığı takdirde zararlı ve geri döndürülemez iklim

değişikliklerinin ortaya çıkacağını gösteriyor.

GCP yöneticisi Josep Canadell, salımların artış oranının yakında bazı felaket senaryolarını kaçınılmaz hale getireceğini belirtti. Canadell'a göre "önümüzdeki dönemde atmosferdeki karbondioksit oranını 450ppm'de tutmak için salımları dizginlemek son derece zor olacak, hatta 550ppm bile ulaşılması güç bir hedef olabilir. Yakın gelecekte bir noktada kabul edilebilir değerleri yakalama konusunda treni kaçırabiliriz."

Şu anki eğilimlere göre, bu yüzyılda karbondioksit yoğunluğu 500ppm'ye yükselecek. Gezegenin 500ppm oranına son şahit olduğu zamanın 20 veya 40 milyon yıl önce, deniz seviyelerinin bugünkünden 100 metre daha yüksek olduğu zamanlarda olduğu tahmin ediliyor.

Bu ay yayınlanan Stern raporu sera gazlarının kontrolsüz salımının 2100 yılında 5 Celsius derecelik bir sıcaklık artışına neden olabileceği uyarısında bulunuyordu, ve bu da buz çağıyla günümüz arasındaki ortalama sıcaklık farkıyla aynı.

Bilimciler dünyanın iklim sisteminin çevresel ataleti nedeniyle küresel sıcak-

lığın karbondioksit oranları sabitlendikten sonra bile onlarca yıl boyunca artmaya devam edeceğini söylüyorlar.

İngiltere Meteoroloji Bürosu'nun Hadley İklim Değişimi Merkezi'nden Dr. Peter Falloon, son verilerin iklim değişikliğini engelleme konusundaki çabaların geleceği konusunda olumlu işaretler sunmadığına işaret ediyor.

Falloon'a göre "Sonuçlar görmek istediğimiz ve umduğumuz gibi değil. Kaygımız, salımlar şu anda ne kadar fazla olursa gelecekte onları kontrol etmenin o kadar zor olacağı gerçeğinden kaynaklanıyor. Karbondioksit salımında herhangi bir fark yaratmak için 30-40 yıl gerekli, ve bu da şu anda çabuk ve etkili eylemlerin gerekliliğinin altını çiziyor."

Londra'daki Benfield Risk Araştırma Merkezi'nden Prof. Bill McGuire'a göre ise "Haberler çok kötü. Salımlarda yüzde 60-70 dolayında azalmaya ihtiyacımız var, fakat bu olacağına seviyeler denetim dışı artıyor. Salımları azaltma konusundaki yetersiz çabamızın hiçbir olumlu sonucu yok".

[11 Kasım 2006, Independent]
Çev: Güney Öztürk

Günümüzde atmosferdeki karbondioksit oranı bir milyonda 380 parçacık (380ppm) civarında, ve bu da Endüstri Devrimi'nden önceki orandan 100 ppm kadar daha yüksek.

Türkçe adreste ikinci perde

Türkiye'de önce Netpia tarafından verilmeye başlanan Türkçe web adresi hizmeti, uzun bir gecikmenin ardından, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne (ODTÜ) bağlı NIC.TR tarafından da verilecek.

Türkiye'de 'tr' uzantılı alan adı dağıtımında tek yetkili kurum olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne (ODTÜ) bağlı NIC.TR, Türkçe karakterler içeren web adreslerinin dağıtımına 4 Aralık'ta başlıyor. Bilindiği gibi Türkiye'de bu hizmeti önce Netpia vermeye başlamıştı. Şimdi ise rekabet etkili olmuş ki, DNS Çalışma Grubu'nun 19 Ekim 2006 tarihinde aldığı karar uyarınca, gerçek veya tüzel kişilere, Türkçe karakterler (ğ, ı, ü, ş, ö, ç) içeren alan adları NIC.TR tarafından da tahsis edilecek.

Yeni belge istenmeyecek

Daha önce ODTÜ'den 'tr' uzantılı alan adı alanlar, sistemde kayıtlı olan alan adlarının Türkçe karakterli karşılıkları için, 04 Mart 2007 tarihine kadar başvurabilecek ve Türkçe karakter içeren adreslerde öncelik bu kişi ya da kurumlara ait olacak. Bu başvurular sırasında bu kişi ya da kurumlarda yeni bir belge talep edilmeyecek. Bu işlemlerde "ilk gelen alır" ilkesi geçerli olacak.

Yeni Web tarayıcılar destekleniyor

04 Aralık 2006 tarihinde hayata geçecek olan sistemde gerçek ve tüzel kişiler, internet adreslerinde Türkçe alfabe içindeki karakterleri kullanılabilecekler. WEB tarayıcıların (Firefox, Internet Exp-

lorer, Opera vb.) uluslararası alan adlarını (IDN-Internationalized Domain Names) yaygın olarak desteklediği, ancak, e-posta teknolojilerinin ise henüz yeterince ve yaygın destek sağlamadığı unutulmamalı.

Türkiye'de önce Netpia (<http://www.netpia.com.tr>) tarafından verilmeye başlanan bu hizmetle ilgili ODTÜ'nün uygulaması konusunda bilgi almak için <http://www.nic.tr> adresi ziyaret edilebilir.

Çev: Çetin Yalçın Güleş

Sakatlanınca sekebilen robot

ABD'de geliştirilen bir robot, vücudundaki değişimleri hissederek alternatif hareket stratejileri yürütebiliyor.

İnsanlar ayakları sakatlandığında sekerek yürüyor. Artık bir robot da sakatlığını fark edip sekmeyi akıl edebiliyor. ABD'nin önde gelen araştırma kurumu Cornell Üniversitesi uzmanlarının geliştirdiği 4 ayaklı robot, vücudunda meydana gelen bir sorunu fark edebiliyor ve bacağındaki arızaya karşın yoluna nasıl devam edeceğini programlayabiliyor.

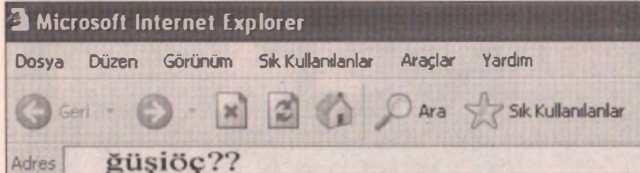
Araştırmayı yürüten Hod Lipson, robotların gelecekte günlük hayatta yer alması için çevre koşullarına uyum yeteneği kazanması gerektiğinin altını çiziyor. Cornell Üniversitesi robotunun her bir ekleminde hareket ve aç sensörleri bulunuyor. Robotu çalıştıran yazılım, bu sensörlerden gelen verileri işliyor ve hareketin çevre konumuna yönelik bir algoritma oluşturuyor. Sensörlerden mevcut modeli değiştirecek veri ulaşırsa, yazılım yeni duruma göre yine bir model oluşturuyor.

ABD'nin önde gelen araştırma kurumu Cornell Üniversitesi uzmanlarının geliştirdiği 4 ayaklı robot, vücudunda meydana gelen bir sorunu fark edebiliyor ve bacağındaki arızaya karşın yoluna nasıl devam edeceğini programlayabiliyor.

Robotun, örneğin, motorunda bir arıza çıktığında robot arıza öncesi rotasını sürdürmek için yeni bir yol buluyor. Lipson, robotu sınamak için robotun bacaklarından birini kısalttı ve tepkisini gözlemledi. Robot, yürüme ritmini değiştirerek yoluna devam ediyor. Mevcut robot teknolojilerinde, robotlar değişmeyen bir çevrede hareket edecek şekilde tasarlanıyorlar. Çevre koşullarına uyum ve değişen şartlara göre hareket değiştirme yetisi robot teknolojilerinde henüz emekleme devresinde. Konuyla ilgili detaylı bilgilere <http://www.mae.cornell.edu/lipson/> adresinden ulaşabilirsiniz.

Çev: Çetin Yalçın Güleş

Türkiye'de 'tr' uzantılı alan adı dağıtımında tek yetkili kurum olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne bağlı NIC.TR, Türkçe karakterler içeren web adreslerinin dağıtımına 4 Aralık'ta başlıyor.

Türkiye süperbilgisayar listesine girdi

Türkiye, dünya teknoloji liginde ilk kez 'süperbilgisayar' sıralamasına girdi. İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) tarafından 2004'ten beri yürütülen ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından desteklenen Ulusal Yüksek Başarımlı Hesaplama Merkezi (National Center for

High Performance Computing) Projesi, HP teknolojilerine dayalı süperbilgisayar ile Türkiye ilk kez Top500 (www.top500.org) Süperbilgisayar listesinde 353'üncü oldu. 1993 yılında başlayan Top500 Süperbilgisayar Projesi, yüksek başarılı bilişim trendlerini izleyen dünyanın en önemli platformu kabul ediliyor. En güçlü 500 süperbilgisayarın ve bunların konuşlandığı merkezlerin listesi yılda iki kez bu proje tarafından açıklanıyor.

560 işlemcisi var

HP ve Intel'in teknolojik desteği ve tamamıyla Türk bilişim firması olan Proline'nin entegratörlüğü ile Türkiye'nin ilk süperbilgisayarını kuran İTÜ, Top500 listesine giren bilgisayar sistemini Ulusal Yüksek Başarılı Hesaplama Merkezi Projesi kapsamında faaliyete geçirdi. Ulusal Yüksek Başarılı Hesaplama Merkezi Projesi'nde yer alan süperbilgisayar, 560 işlemciden oluşuyor. Kamu kaynakları ile gerçekleştirilen bu projeye, akademik ve endüstriyel araştırmalara hesaplama gücü sunmanın ötesinde bu alanda uzman insan kaynağı ve bilgi birikiminin sağlanması, yüksek başarılı bilişim uygulamaları için bir sinerji merkezi oluşturulması hedefleniyor.

Süperbilgisayar, uçak-gemi tasarımı, deprem ekonomik öngörülere, deprem simülasyonlarından savunma sanayiine pek çok alanda yüksek maliyetlerle ve ancak yurtdışında gerçekleştirilebilen çalışmaların ülkemizde yapılmasına olanak tanıyacak. Ayrıca birçok teknik uygulamayı da basitleştirerek, tasarımcılar için ciddi zaman ve maliyet tasarrufu sağlayacak. Örneğin, iki gerçek araba ile laboratuvar ortamında kullanıldığı araba çarpışma testleri, süperbilgisayar ile sanal ortamda yüzlerce farklı senaryo ile gerçekleştirilebilecek. Süperbilgisayar ile deprem modellemesi de yurtdışında yapılıyor. Örneğin Güney Kaliforniya'da olası deprem etkileri TeraShake Projesi kapsamında modelleniyor ve araştırılıyor. Çıkan sonuçlar ile şehir ve bina tasarımlarına daha gerçekçi yeni

standartlar getiriliyor. Süperbilgisayar, bunların yanı sıra, AB yolunda finansal kuruluşların ve bankaların BASEL2 kriterlerinin zorunlu kıldığı karmaşık hesaplamaları ve risk analizlerini kısa sürede ve kolaylıkla yapabilecek.

Süperbilgisayar hangi alanlarda kullanılıyor

Hava tahminleri: Günümüzde ancak 4-5 günlük hava tahminlerinin süresi süperbilgisayarlar ile 10 güne çıkabilecek. Zira hortum gibi olayların daha iyi anlaşılabilmesi için lokal doğrusal olmayan modellerin kullanılması gerekiyor. Ayrıca çözünürlük yükseldikçe hesaplama gücü ve hafıza problemi başgöstermeye başlıyor. Burada da devreye süperbilgisayarlar giriyor.

İklim modelleme: Küresel değişiminin bölgesel ayrıntıları süperbilgisayarlar ile hesaplanıyor ve gerçekçi senaryolar geliştiriliyor.

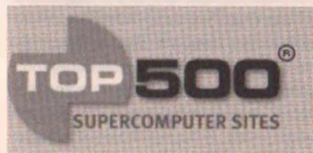
Mühendislik: Uçak-gemi tasarımından araç tasarım ve çarpışma testlerine, nükleer kazalar sonucu oluşabilecek serpintiye kadar geniş kapsamlı hemen hemen tüm mühendislik uygulamaları süperbilgisayarlar üzerinde yapılabiliyor.

Malzeme bilimleri: Yüksek sıcaklıktaki süper iletkenler, yarı iletken cihaz simülasyonları, özellikle inşaat sektörü için hafif ve dayanıklı malzeme tasarımı gerçekleştirilebiliyor.

İlaç tasarımı: Yeni geliştirilen ilaçların etki tahmin simülasyonunda da süperbilgisayar teknolojilerinden faydalanılıyor.

Plazma fiziği: Geleceğin ucuz ve bol enerji kaynakları için plazma füzyon cihazları, süperbilgisayar ile inceleniyor.

Ekonomi: Uzun vadeli ve gerçekçi ekonomik öngörüler ve borsa tahminleri de süperbilgisayarlar ile gerçekleştirilebiliyor.

Astrofizik: Süperbilgisayar teknolojisi sayesinde yıldızların iç yapıları ve uzay yapısı modellenilebiliyor.

Savunma sanayi: Süperbilgisayar ile savaş oyunları simülasyonu yapmak, şifre kırmak ve füze yörüngesi izlemek kolaylaşıyor. Nükleer patlama ve etki simülasyonları artık bu makineler ile yapılıyor.

İTÜ: Kamu ve özel sektör bilgisayarımızı kullansın

İTÜ Bilişim Enstitüsü, Bilişim Anabilimdalı Başkanı ve Proje Yürütücüsü Prof. Dr. Serdar Çelebi, tüm özel sektör ve kamu kuruluşlarının ileri düzeyde teknik araştırma ve bilimsel uygulamaları için süperbilgisayar teknolojilerinden faydalanabileceklerini belirterek, "Bugün teknoloji gücü tüm ülkeler için maddi, sosyal ve siyasi güç anlamına geliyor. Yüksek teknolojiye sahip ülkeler, rekabet güçlerini artırarak her alanda daha da geliyor, ilerliyorlar. İTÜ olarak, 6 yıldır Türkiye'de Yüksek Başarılı Hesaplama (High Performance Computing) teknolojisini hayata geçirmek için çalışıyoruz. 2003 yılından beri HP ve Intel ile işbirliği yapıyoruz. Bugün elektronik eşya tasarımı, otomotiv, iklim modelleme, tekerlekli, yüzer ve uçar taşıt tasarımı, ekonomik öngörülerin modellenmesi, ilaç üretimi ile tıbbi araştırma ve savunma sanayiine yönelik çalışmalar için gözüümüze uzaklara dikmemiz gerekmiyor. Süperbilgisayar, gerek özel sektör gerekse kamu kuruluşlarının hepsine açık" dedi. Konuyla ilgili daha geniy bilgi almak için <http://laplace.be.itu.edu.tr/hpcc>, <http://www.top500.org/> adreslerine bakılabilirsiniz.

Derleyen: Çetin Yalçın Güleç

Rakiplerin şaibeli ortaklığı: Microsoft ve Novell işbirliğine gidiyor

Yazılım dünyasının iki önemli ismi Microsoft ve Novell, 2 Kasım'da çok yönlü bir işbirliği anlaşmasına imza attıklarını duyurdular. Anlaşmaya göre

uzun yıllardır sürüşmeli bir rekabet içinde olan iki şirket sundukları farklı ürünlerin birlikte daha iyi çalışması, pazarlama ve patentler konusunda işbirliğine gidecekler.

Bir süredir Microsoft'un Windows platformuyla rekabet etmek için açık kaynak kodlu, serbestçe dağıtılabilen ve üzerinde değişiklikler yapılabilen Linux çekirdeğini temel alan SUSE işletim sistemini destekleyen Novell, bu hamlesiyle Linux ve etrafındaki diğer projeleri geliştiren özgür yazılım camiasından çoğunlukla olumsuz tepkiler aldı.

Microsoft ve Novell'in anlaşmasının ilk yönünü kurumsal açık kaynaklı yazılım ürünleriyle Microsoft'un pazarladığı tescilli ve ücretli ürünlerin birlikte daha iyi çalışması konusunda ortak çalışmalar oluşturuyor. Uzun süredir Linux ve benzer özgür yazılımların kurumsal çözümlerde kendi sunduğu Windows platformundan daha az güvenli ve daha yüksek maliyetli olduğunu iddia eden Microsoft, anlaşmayı duyururken müşterilerinin Windows ve Linux tabanlı çözümleri birlikte kullanma eğiliminin gittikçe arttığını ve bu durumun her iki taraf için daha iyi birlikte çalışma imkanlarını yaratmayı zorunlu kıldığını kaydetti. Anlaşmaya göre iki şirket ofis yazılımlarının (Microsoft Office ve OpenOffice.org) uyumluluğu, sanallaştırma tekniklerinin geliştirilmesi ve iki platform arasında köprüler kuran Samba ve Mono teknolojileri üzerinde birlikte çalışacaklar.

Anlaşmanın pazarlama yönü ise Microsoft'un müşterilerine Linux tabanlı SUSE işletim sistemi için bakım ve teknik destek imkanı verecek olmasıyla önemli bir sürpriz unsuru. Microsoft ve Novell bundan böyle henüz ayrıntılarını gizli tuttukları ortak pazarlama girişimlerinde bulunacaklar. Açıklanan şartırcı bir ayrıntı ise Microsoft'un kurumsal müşterilerine yılda 70 bin adet SUSE bakım ve teknik destek kuponu dağıtacak olması. Böylelikle Microsoft, Linux

ve Windows çözümlerini birlikte kullanmak isteyen müşterilerine Novell'in pazarladığı SUSE'yi önererek Novell'in Linux piyasasındaki elini güçlendirmiş olacak. Bu aynı zamanda Linux'un ve diğer özgür ve açık kaynaklı yazılımların bulunduğu olanakları sıkça küçümseyen Microsoft için en azından söylemsel bir paradigma değişikliğine işaret ediyor.

Yazılım patentleri konusundaki işbirliği ise anlaşmanın özellikle açık kaynaklı ve özgür yazılım camiasında en çok çalkantı yaratan yönünü teşkil ediyor. Microsoft, ABD'de geçerliliği olan, AB üyeleri ve diğer pek çok ülke tarafından şimdiye kadar reddedilen yazılım patenti yasa-

ladığı SUSE'yi bunun tek istisnası yapan Microsoft bu hamlesiyle Linux çözümlerini patent açısından tescilli ve tescilsiz olarak ayırmaya çalışmakla, Novell de bu ayrıma işbirlikçilik yaparak özgür yazılıma ihanet etmekle eleştiriliyor.

Microsoft her ne kadar "ticari olmayan bağımsız yazılım geliştiricilerini patent davalarıyla tehdit etmeyeceğini" açıkladıysa da bu açıklama Novell'e yapılan anlaşmanın altına imza atılmış bir maddesi olmaktan ziyade sadece bir basın açıklaması oldu. Linux ve diğer özgür ve açık kaynaklı yazılımların çoğunun bağımsız ve ticari olmayan amaçlarla geliştirilmelerine rağmen ticari kullanımları konusunda herhangi bir engel olmaması, dolayısıyla özgür yazılım paradigmasında ticari olan ve olmayan arasında yasal olarak herhangi bir net ayrımın yokluğu nedeniyle de bu açıklama tatminkâr olmaktan uzak.

Anlaşmanın açıklanmasından kısa bir süre sonra İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Microsoft'un özgür ve açık kaynaklı yazılım camiasına bakışı ve camiayla işbirliği şekilleri üzerine bir seminer veren Microsoft Platform Teknolojileri Strateji Müdürü Bill Hilf, sorulan bir soru üzerine Microsoft ve Novell'in anlaşmasının bağımsız yazılım geliştiricileri için herhangi bir patent tehdidi teşkil etmeyeceğini yineledi, fakat anlaşmanın açıkla-

larına göre Linux ve çevresindeki açık kaynaklı yazılımlarda kullanılan pek çok teknolojinin kendi patentlerini ihlal ettiğini iddia ediyor. Anlaşmaya göre Novell'den olası telif haklarının telifisi için yüklü bir peşin ödeme alacak olan Microsoft, bunun karşılığında SUSE kullanıcılarını patentler konusunda rahatsız etmeyecek. Microsoft baş yöneticisi Steve Ballmer, Microsoft hissedarlarının şirketin araştırma ve geliştirme çalışmalarına ayırdığı devasa bütçenin kendilerine kâr olarak geri dönmesini beklemediklerini ve bunun yolunun da şirketin fikir ürünlerinin patent portföyüyle korumaya alınması olduğunu kaydetti. Böylelikle Microsoft ilk kez Linux ve diğer açık kaynaklı ve özgür yazılımların geliştiricilerini, dağıtımçıları ve kullanıcılarını patentlerle tehdit edebileceğinin açık bir sinyalini vermiş oldu. Anlaşmayla Novell'in pazar-

nan ayrıntıları dışında bilgi vermekten ve anlaşmanın özellikle ofis yazılımları konusundaki işbirliği maddesi itibarıyla Linux'un son kullanıcı seviyesindeki hızla artan popülaritesiyle bir bağlantısı olup olmadığı konusunda yorum yapmaktan kaçındı.

Derleyen: Murat Güneş

İstanbul 12. Uluslararası Gemi ve Tekne Arkeolojisi Sempozyumu'na ev sahipliği yapacak

Dr. Ufuk Kocabaş

Dünyanın önde gelen gemi ve tekne arkeolojisi uzmanlarının katıldığı ve on birincisi Almanya'nın Mainz kentinde yapılan "International Symposium of Boat and Ship Archaeology (ISBSA 11)" toplantısı "Between the Seas: Transfer and Exchange in Nautical Archaeology" konu başlığı altında sunulan bildirilerle 25-29 Eylül 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 25 Eylül Pazartesi günü açılış konuşmaları ile program başlamış, 1. oturum "İç Bölgelerden Haberler", 2. oturum "Kuzey Denizinden Haberler" ve 3. oturum "Akdeniz'den Haberler" konu başlıklarından oluşmuştur. 26 Eylül Salı günü gerçekleştirilen 4. oturum "İç Bölgelerde Navigasyon ve Batıklar" ve 5. oturum: Araştırma Teknikleri konularına ayrılmıştır. 27 Eylül Çarşamba günü tüm katılımcılar Ren Nehri'nde kullanılan teknelerin sergilendiği Koblenz şehrindeki Rhain (Ren nehri) Müzesi'ni ziyaret etmişlerdir. 28 Eylül 2006 Perşembe günü gerçekleştirilen 6. oturum "İç Bölge-Deniz Etkileşimi" konu başlığından oluşmuştur. 29 Eylül Cuma günü gerçekle-

tirilen 7. oturum "Gemi Yapım Teknolojisi" konu başlığında ayrılmıştır. 30 Eylül Cumartesi günü Speyer kentindeki "Historisches Museum" ziyaret edilerek, Ren Nehri'nde ele geçen sualtı kalıntıları incelenmiştir.

Toplantıya I.Ü. Bilimsel Araştırma Projeleri'nin desteği ile katıldığını belirten Dr. Kocabaş, "Çamaltı Burnu I Wreck Iron Anchors" başlıklı bildirisini sunmuştur. Ayrıca, Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü tarafından Yenikapı'daki kazılarda ele geçen batıkların bir kısmı üzerinde yürütülen "İstanbul Üniversitesi Yenikapı Batıkları Belgeleme, Konservasyon, Restorasyon ve Rekonstrüksiyon Projesi" bilim dünyasına tanıtılmıştır.

28 Eylül 2006 Perşembe günü, 3 yıldır bir gerçekleştirilen toplantının 2009'da on ikincisinin yapılacağı yer konusunda aday ülkelerin sunumları, ardından salon içinde oylama ve değerlendirme komisyonu toplantısı yapılmıştır. Değerlendirmelerin ardından, Ülkemiz adına Prof. Dr. Nergis Günsenin ve Dr. Ufuk Kocabaş'ın ev sahipliği için birlikte aday oldukları "12th International Symposium on Boat and Ship Archaeology"nin İstanbul'da gerçekleştirilmesine oybirliği ile karar verilmiştir.

2. Ulusal Doğa Tarihi Kongresi Sonuç Bildirgesi*

Derneğimiz tarafından 3-4 Kasım 2006 günleri Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanlık Konferans Salonu'nda TÜBİTAK, A.Ü. Ziraat Fakültesi Dekanlığı, TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası ile Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Topluluğu'nun katkılarıyla düzenlenen "2. Ulusal Doğa Tarihi Kongresi", konu ile ilgili

bilimadamları, araştırmacılar, ilgili kuruluş temsilcileri ve yurttaşlarımızın katılımıyla toplanmıştır.

Kongrede doğa tarihi konusunda 1 çağrılı bildiri, 1 konferans ve 11 sözlü bildiri sunulmuş; ayrıca "Yer Bilimleri ve Doğa Tarihi" ile "Doğa Tarihi Kavramı" konularında iki de panel düzenlenmiştir.

Kongre çalışmaları sonucunda; sunulan bildiriler, konuşmacı ve katılımcılar tarafından yapılan tartışmalar ve dile getirilen görüşler doğrultusunda aşağıdaki konuların kamuoyuyla paylaşılması yararlı görülmüştür:

1) Biyolojik, jeolojik ve diğer doğal kaynaklarının zenginliği açısından dünyanın önde gelen ülkelerinden birisi olan Türkiye'de bir "Ulusal Doğa Tarihi Müzesi"nin kurulamamış olması, bu zenginliklerimizin öneminin kavranmasını büyük ölçüde güçleştirmektedir. Çünkü doğa tarihi müzeleri, diğer pek çok yararının yanında, kamuoyuna doğal kaynakların tanıtılması ve korunması eğitimlerinin verilmesi açısından yaşamsal önemde işlevler görmektedir. Yine derneğimiz tarafından 14 Kasım 2002'de düzenlenmiş olan ilk kongreden bu yana, adı az duyulan ülkelere bile bulunan "Ulusal Doğa Tarihi Müzesi"nin bize yakışır bir örneğinin ülkemizde de kurulması konusunda kimi girişimler olmuş; ancak bu girişimlerden henüz olumlu bir sonuç alınamamıştır. Bu nedenle, ülkemizde bir "Ulusal Doğa Tarihi Müzesi"nin kurulmasına yönelik çalışmaları hız kazandırılması gerekmektedir.

2) Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün Tabiat Tarihi Müzesi bir süreden beri kapalıdır. Topluma doğa bilinci verilmesinde çok önemli yeri olan bu müzenin, bir an önce yeniden açılmasının sağlanması için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

3) Kurulmuş veya kurulacak olan müzelerde paleontoloji, arkeozooloji, ar-

11. ISBSA toplantısına ev sahipliği yapan Museum für Antike Schiffe'da sergilenen Roma Dönemi nehir teknesi. (Fotoğraf Ufuk Kocabaş)

Dünya Felsefe Günü Gazi Üniversitesi'nde de kutlandı

Öğr. Gör. Dr. H. Haluk Erdem

Dünya Felsefe Günü 13 Kasım 2006 tarihinde Gazi Üniversitesi'nde Felsefe, Eğitim ve Medya ve Yaşam ve Ölüm Karşısında Felsefe, Sanat ve Bilim başlıklı etkinliklerle kutlandı. Açış konuşması yapan Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kadri Yamaç felsefenin dogmalara ve spekülasyonlara dayalı yapılamayacağını, onun ilahiyatla karıştırılmaması gerektiğini söyledi. Dünya Felsefe Günü etkinliği konuşmasını yapan Dr. Haluk Erdem (Gazi Üniversitesi) Dünya Felsefe Günü ve önemi hakkında bilgi vererek gün dolayısıyla düzenlediği etkinliklerde felsefenin yararlarını yalnızca anlatmakla kalmadığını, bunu örneklerle de gösterdiğini belirtti.

Etkinlik Prof. Dr. Tuba Ongun'un (Gazi Üniversitesi) yönettiği, Prof. Dr. Korkmaz Alemdar (Gazi Üniversitesi), Dr. Fikret Bila (Milliyet Gazetesi), Prof. Dr. Semih Koray (Bilkent Üniversitesi) ve Prof. Dr. Harun Tepe'nin (Hacettepe Üniversitesi) konuşmacı olarak katıldığı Felsefe, Eğitim ve Medya paneliyle devam etti. Prof. Dr. Alemdar medyanın yalnızca ticari kaygılar ve çıkarlarla hareket etmesinin yanlışlığına değindi Dr. Bila gazetecilikle felsefenin birbirleriyle ortak noktaları üzerinde durdu. Prof. Koray felsefenin geleceğin tasarımını yaratmadaki yerine işaret etti. Prof. Tepe amacına uygun

olarak yapılan felsefe eğitiminin demokrasiyi geliştireceğini ve kişilerin özgür düşüncelerini sağlayabileceğini savundu.

Dünya Felsefe Günü etkinlikleri aynı gün öğleden sonra Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde devam etti. Açış konuşmasını yapan Prof. Dr. Nalan Özhan Elbaş (Gazi Üniversitesi) yaşam ve ölümün birbirleriyle birlikte ele alınması gereken kavramlar olduğunu sanattan örnekler vererek dile getirdi. Konuşmanın ardından sanatçı, Öğr. Gör. Sevinç Akkaya'nın (Gazi Üniversitesi) Kıymetli Varakalar Etrafında İcra-i Sanat: Vasiyetname başlıklı videosanatı çalışması izlendi. Etkinlik Doç. Dr. Nesrin Çobanoğlu'nun (Gazi Üniversitesi) yönettiği, Prof. Dr. Sabri Büyükdüvenci (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. Zafer Gençaydın (Hacettepe Üniversitesi) ve Prof. Dr. Deniz Yamaç'ın (Gazi Üniversitesi) konuşmacı olarak katıldıkları Yaşam ve Ölüm Karşısında Felsefe, Sanat ve Bilim paneliyle devam etti. Prof. Dr. Neriman Samurçay'ın sağlık nedeniyle katılamadığı panelde Prof. Dr. Yamaç bir hekimin ölüm kavramıyla hesaplaşması yapması gerektiğine işaret etti. Prof. Dr. Büyükdüvenci ölüm kavramını zaman kavramıyla ilgisinde ele aldı. Prof. Gençaydın ise konuşmasında yaşam ve ölüm kavramlarının sanatın önemli kavramları olduğuna değindi ve resimden şiire örnekler sundu.

keobotanik ve etnobotanik bölümlerinin de açılması, referans kataloglarının oluşturulması ve buralarda konuyla ilgili uzmanlar ile müze pedagojisi, müze eğitimi ve arkeometri gibi çalışma disiplinlerinin oluşturulması gerekmektedir.

4) "Doğa tarihi" kavramı hakkında toplumun bilinçlenmesi için yerel müzelerin açılması teşvik edilmelidir.

5) Üniversitelerde doğa tarihi müzelerinin oluşturulması ve derslerin okutulması, ilgili fakültelerde öğrencilere konuyla ilgili toplulukların kurulması doğa tarihinin bilincinin oluşması yönünden önemli işlevler görebilecektir.

6) Ankara'nın kuzeyinde Çamlıdere, Kızılcahamam ve Beypazarı çevreleri ile Trakya'da varlığı saptanan ağaç fosil alanları bilinçsizce tahrip edildiğinden, bu alanların sınırlarının tam olarak saptanıp koruma altına alınmaları gerekmektedir.

7) Ülkemizin jeolojik açıdan önemli oluşumları bulunan yörelerinin "jeosit"

ve "jeopark" statülerine kavuşturulması için gerekli çalışmalar başlatılmalı; bu terminolojinin ilgili kanun metinlerine de kazandırılması için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

8) Jeoturizm etkinliklerinin çevresel zararlara yol açmayacak biçimde düzenlenmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik araştırma ve yayım çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

9) Ülkemizdeki doğal zenginliklerin daha iyi tanıtılması ve korunabilmesi için üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği yapmaları gerekmektedir.

10) Ülkemizde doğa tarihi konusunda yapılacak çalışma ve girişimler kongrelerle sınırlı kalmamalı; çalışmaların daha kapsamlı ve sürekli yürütülebilmesi için ilgili kişi, kurum ve kuruluşların işbirliği yapabilecekleri ortak stratejiler belirlenmeli ve eylem planları hazırlanmalıdır.

11) Uluslararası düzeyde yapılması hedeflenen 3. Doğa Tarihi Kongresi'nin hazırlık çalışmalarının, yetkililerinin bu

yöndeki istek ve irade beyanları dikkate alınarak TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası tarafından yürütülmesi ilke kararı olarak benimsenmiştir.

Saygılarımızla kamuoyunun bilgisine sunarız.

* Bu bildiri Kongre Onursal Başkanı, Kongre Oturum Başkanları ve Kongre Düzenleme Kurulunun oluşturduğu komisyon tarafından hazırlanmış ve Kongre sonucunda katılımcıların görüşüne sunulmuştur.

Rifat Ilgaz Çocuk Edebiyatı "Roman" Yarışması

Türk edebiyatının çınarı Rifat Ilgaz'ın, Türk edebiyatına verdiği emeği, sanatçı kimliğini, özellikle çocuk-edebiyat etkileşimindeki temel sanatsal önceliklerini gelecek kuşaklara tanıtabilmek amacıyla, Çınar Yayınları tarafından Ri-

fat Ilgaz Çocuk Edebiyatı 'Roman' yarışması düzenlenmiştir.

"Yapıtlarda Aranacak Temel Ölçütler"

1) Dil ve anlatımın, çocuğun dil evrenine uygunluğu,

2) Dil ve anlatımın, Türkçenin anlatım olanaklarını yansıtmadaki başarısı,

3) Disel kurgunun yazınsal özgünlüğü,

4) Disel kurgunun düzeye uygunluğu (12-18 yaş),

5) Disel kurgunun çocuğun düş kurmasına, düşünme sorumluluğu üstlenmesine katkısı,

6) Kurgunun çocuğun eğlenmesine katkısı,

7) Kurgudaki merak öğelerinin okuma isteği uyandırmadaki etkisi,

8) Olay dizisindeki çatışmaların çocuk gerçekliğine uygunluğu,

9) Olay/ olayların geçtiği çevrenin çocuğun yaşama kültürüne katkısı,

10) Kahramanın/kahramanların bir/ birer özdeşim ögesi olarak niteliği,

11) Kurgunun yapılandırılmasındaki başarı/başarısızlık (konunun yapılandırılmasını zayıflatan abartılmış merak, rastlantısallık, duygusallık vb. öğelerin yokluğu/varlığı),

12) Kitabın bir bütün olarak çocuğa göreliği.

Dosyaların 6 eşlem (nüsha) olarak düzenlenmesi ve 01 Nisan 2007 tarihine kadar "Başvuru Adresine" teslim edilmesi gerekmektedir.

Dosyalar iade edilmeyecektir. Seçici Kurul tarafından birinciliğe değer bulunan dosya, Çınar Yayınları tarafından yayımlanacak ve yazarına telif ücreti ödenecektir.

Başvuru Adresi: Çınar Yayınları-Rifat Ilgaz Kültür Merkezi Çatalçeşme Sokak No:50 Kat:4/5 Cağaloğlu İstanbul

İletişim: Kadir İncesu (0212) 528 71 40 (İş), (0 212) 528 71 43 (Faks), (0 543) 803 17 11 (Cep)

Mail:kadir.incesu@cinaryayincilik.com.tr

Almanlar da Rifat Ilgaz'ı keşfetti Bacaksız Kamyon Sürücüsü Almancaya çevrildi

Rifat Ilgaz'ın Bacaksız Kamyon Sürücüsü adlı çocuk romanı Almancaya çevrildi. 9-12 yaş grubu için Almanya'da Almanca-Türkçe olarak yayımlanan ilk kitap olan Bacaksız Kamyon Sürücüsü Edition Orient tarafından yayımlandı.

Edition Orient Genel Yayın Yönetmeni Stephan Trudewin bu yıl 25. düzenlenen Tüyp İstanbul Kitap Fuarı'nda Çınar Yayınları standını da ziyaret etti.

Ziyaret sırasında soruları yanıtlayan Stephan Trudewin, Rifat Ilgaz'ın Türki-

ye'de çocuklar ve gençler arasında çok popüler olduğunu bildiklerini belirterek "Hababam Sınıfı filmleri sadece sizlerin değil Alman halkının da çok etkilendiği filmler... Rifat Ilgaz'ın önce çocuk kitaplarıyla başlayıp, diğer kitaplarını da Almancaya çevireceğiz. Çünkü Rifat Ilgaz'ın yol göstericiliği bizi çok etkiledi. Onun yazdıklarını halkımıza yakın bulduk." dedi.

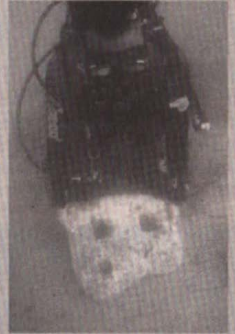
Çınar Yayınları Genel Yayın Yönetmeni Aydın Ilgaz ise Rifat Ilgaz'ın Karartma Geceleri adlı kitabının Yunanca, Dördüncü Bölük adlı öykü kitabının İngilizceye, Hababam Sınıfı'nın ise Macarcaya çevrildiğini hatırlatarak; "İlk kez bir çocuk romanı da Almanca'ya çevrildi. Stephan Trudewin 2008 Frankfurt Kitap Fuarı'na Bacaksız serisinin 5 kitabını da

Enez'de Sualtı Arkeoloji Araştırmaları

Dr. Ufuk Kocabaş

Meriç Nehri'nin denize döküldüğü Ege Denizi'nin kuzey sahilinde kurulmuş olan Antik Ainos kentinin denizcilik faaliyetleri ve limanlarının araştırılmasına yönelik olarak sualtı arkeoloji araştırmaları gerçekleştirildi. Araştırma kapsamında Ainos'un dış liman izlerinin sualtında incelenmesi, boyutlarının belirlenmesi ve geçen senelerde kısa süreli ve kısıtlı imkânlarla gerçekleştirilen çalışmaların derinleştirilerek kesin sonuçlara ulaştırılması amaçlanmıştır. Dalışlara günümüz Enez Limanı'nın kuzeyinden başlanarak, Meriç Nehri'nin denize döküldüğü noktaya kadar uzanan yaklaşık 1850 metre uzunluğunda bir alan, hipotetik olarak oluşturulan ızgara paterni izlenerek, aletli dalış (SCUBA) tekniği ile taranmıştır. "Uzun taş" olarak isimlendirilen, sığlık ya da dış liman olarak saptanan hat üzerinden 15 adet kaya, 1 adet demir örneği analizi yapılmak üzere alınmıştır. Araştırma sırasında 65 adet GPS noktası alınmış, bu noktaların derinlik, dip yapısı, örnek numarası vs. özellikleri kaydedilmiştir. Çalışmanın tamamlanmasının ardından elde edilen veriler Blue Chart Atlantic V8.0 harita programına aktararak sığlığın çok detaylı bir deniz haritası elde edilmiştir.

"Ainos Limanı Sualtı Araştırmaları" başlıklı çalışmanın, 1971 yılından beri süregelen ve günümüzde Prof. Dr. Sait Başaran başkanlığında devam eden arkeolojik kazılarda elde edilen verilere, özellikle denizcilik tarihi açısından önemli katkı sağlama bekleniyor. İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenen çalışma, Dr. Ufuk Kocabaş başkanlığında 4-15 Eylül 2006 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Sualtı çalışması sırasında saptanan Bizans dönemine ait taş çapa
(Fotograf Ufuk Kocabaş)

yetiştireceklerini özellikle belirtti. 2008'de bildiğiniz gibi fuarın onur konuğu Türkiye... Bu da bizi ayrıca gururlandırıyor." dedi.

Anadolu Güneşi Müzik Topluluğu bu kez de Macaristan'da doğdu

28 Ekim akşamı Szeged Üniversitesi Rektörlüğü'nde tarihi bir salonda konser veren Anadolu Güneşi, seyircilerin uzayan alkışlarıyla iki bölüm halinde programını tamamladı. İlk bölümde, topluluk üyeleri deneysel çalgı becerileriyle ek-sende yer alan bağlamanın yanı sıra, keman ve piyano gibi batı çalgılarıyla işledikleri halk ezgilerimizi eşsiz bir dinleme keyfinde sundu. Bu bölümde Anadolu Güneşini oluşturan, Abant İzzet Baysal Üniversitesi üyeleri; bağlama sanatçısı Kemal Bilsel Sarısözen, keman sanatçısı Uğur Alpogut, piyano sanatçısı Can Kahramansoy ve vurmali çalgılar sanatçısı Uğur Alim'in yanı sıra, Devlet Türk Dünyası Müzik Topluluğu'ndan ney ve tar sanatçısı Fatih Erenler misafir sanatçı olarak konsere katkı sağladı. Seyirciler giderek uzayan alkışlarını sanatçılarımızdan esirgemediler.

Konserin ikinci bölümünde Fatih Erenler'in ustalık isteyen ney solosunun ardından, yine konuk Ankara Devlet Opera ve Balesi sanatçısı tenor Ömer Türkmenoğlu'na eşlik eden Anadolu Güneşi; bu kez özellikle Irak Türkmen ve Azerbaycan halk ezgilerinin en güzel örneklerini Türkmenoğlu'nun etkili sesiyle birlikte izleyicilere sundu. Anadolu Güneşi, 3 kez bis yaptı.

Konseri izleyen ve sanatçılarımıza yakın ilgi gösteren Macar izleyiciler arasında özellikle Szeged Üniversitesi'nin Altayistik Bölümü öğrencileri ve öğretmen

elemanları Türk halk ezgilerini dinlemenin ve anlamının tarihten gelen önemini bir kez daha vurgulayarak samimi düşüncelerini enfes bir Türkçe ile sanatçılarımıza aktardılar.

Macar Türkoloji çalışmaları, Ilgmac Kunos'tan beri dünya çapında ün kazanmıştır. Szeged'deki Altayistik Bölümü de bu geleneği sürdüren önemli bir bilim ve araştırma merkezidir. Genel olarak bu bölümden yılda 4 veya 5 kişi mezun olmaktadır.

Bölümde öğrenciler isterse Türk dillerinde veya istediklerinde Moğol dilleriyle ilgili dersler alabilmektedirler. Bölümün en önemli araştırma konusu olan Macar dilindeki Türk alıntı sözcüklerinin ustaları; Bölüm Başkanı Prof. Dr. Arpad Berta ve daha önceki Bölüm Başkanı Prof. Dr. Andras Rona -Tas'ır.

Altayistik bölümünde şu anda araştırılmakta olan konular: Moğolistan'da bulunan Göktürkçe Abideler, Romanya'daki Dobruca Tatarlarının dili, Cingiz Name incelemeleri, Çağatayca'daki Moğol Alıntı Sözcükleri, Yakutça'daki Tıbbi Terimler, Kazak ve Macar halk masalları'nın karşılaştırılmasıdır.

Bölümde diğer Türk dillerinin yanı sıra öğrenciler beş sene boyunca Türkiye Türkçesini yüksek derecede öğrenebilmektedirler. Bunun için de her öğrenci Erasmus programının yardımıyla bir dönemlerini Türkiye'de bir üniversitede geçirebilmekte ve Türkçesini geliştirerek

Sayın Türkiye Bilimler Akademisi Başkanı Prof. Dr. Engin Bermek'e açık mektup

18 Kasım 2006 tarihinde İTÜ'de düzenlenen "Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi, 1861-1961" konulu toplantıya bir bilim insanı olarak büyük bir coşkuyla Cumhuriyet Üniversitelerimizin tarihini öğrenmek için bir fırsat olacağı düşüncesiyle katıldım. Fakat yanıltım. "Analitik bilimsel yöntemlerle 1861-1961 dönemini değerlendirelim" şeklinde başlayan toplantının fikriteması "Atatürk'ün siyasi müdahalesi olan 1933 reformunun efsaneleştirilmeden ve serin kanlılıkla değerlendirildiğinde başarısız ve Darülfünun'un daha özerk ve Türk Üniversitelerinin ana kaynağı olduğu" ve "üniversitelerin gelişmesini 1933 reformunun ve 1960 devriminin kesintiyi uğrattığı" tezleriydi.

Bu tezlerin sözde "bilimsel" dayanakları olarak, ilk kurulan İstanbul Üniversitesi ve Ankara Ziraat Enstitüsü'nde, Almanya'dan getirilerek yüksek maaşlarla çalıştırılan bilim adamlarının niteliksiz olduğu, buralarda az sayıda doktora yapıldığı ve üniversitelere bilimsel katkılarının olmadığı gösteriliyordu. Sonuç olarak Cumhuriyet Devrimi'nin üniversitesine karşı Darülfünun çıkarılıyordu.

1933 Üniversite Reformu Cumhuriyet Devrimleri'nin

önemli bir halkasıdır. Özerk üniversitenin temeli Kemalist Devrimdir. Üniversite özerkliği "hayatta en hakiki mürşit ilimdir" anlayışıyla yapılan bir dizi devrimin oluşturduğu zemine dayanarak gerçekleştirildi. Üniversitenin özerkleşmesinde ikinci önemli atak ise 1960 Devrimi ile sağlandı. Batı üniversitelerindeki özerklik de toplumsal devrimlerin bir ürünüydü. Bazı "tarihçilerin" bu tarihi gerçekleri atlaması oldukça düşündürücü. Toplantıyı düzenleyen bilim insanlarından daha genç olmama rağmen bu tarihi gerçeklerin bilincinde bir aydın ve bilim insanı olarak, 1975'den beri öğrenci ve öğretim üyesi olarak Cumhuriyet Üniversitelerinin merkezi olan bu tarihi mirasa sahip İstanbul Üniversitesi'nin mensubu olmanın onurunu taşıyorum. Sizin de bu Üniversiteye ve bilime verdiğiniz katkıların sembolü olarak seçtiğiniz Türk Bilimler Akademisi'nin görevi ve sorumluluğu, bu bilim dışı tezlerin savunulmasının koruyuculuğu olmamalıdır.

Saygılarımla.

Prof. Dr. Serap Kuruca
İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi
İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Derneği Başkanı

Türk kültürü ile yakından tanışabilmektedirler.

Altayistik bölümü öğrencileri Sonya ve David'in aktardıklarına göre; 2005'de Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nden Erasmus öğrenci değişimi projesi çerçevesinde Szeged'e gelen Evrim Ulusan,

burada geçirdiği dönemde sıkça bağlama konserleri vererek söylediği türkülerle Szeged'deki öğrencilere Türk Halk Müziği'ni tanıtmıştır.

Anadolu Güneşi Müzik Topluluğu/Anatolian Sun Quartet'in verdiği konserle ise; öğrenciler Türk müziğinin ve

çalgılarının farklı özellikleriyle birlikte, ülkemizin kültürel zenginliklerinden özenle seçilen örneklerle Türkiye'nin Asya'nın derinliklerinden Avrupa'nın derinliklerine uzanan çok geniş kültür haritasına tanık olmuştur.

Öğrenciler; konserde dinledikleri ezgilerin ve yorumlama biçiminin kendilerine, Anadolu'da başta Ahmet Adnan Saygun olmak üzere diğer Türk müzikçi dostlarıyla birlikte derlemeler yapmış olan dünya çapındaki bestecileri Bela Bartok'u ve eserlerini hatırlattığını belirtmişlerdir.

Bu durum, bize halk ezgilerimizin eşsiz gücünü, özgün yaklaşım biçimlerini ve yaratıcı çalışmaların önemini, akademik yaklaşımlarla gelişen sanat içerikli projelere dünyada ve ülkemizde ne ölçüde gereksinim duyulduğunu ve uluslararası ilişkilerin toplumlar arasındaki kültürel köprülerin hiçbir zaman tükenmeyen birleştiriciliğinde gelişebileceğini açık ve çarpıcı bir biçimde göstermektedir.

Doç. Dr. Uğur Alpagut

Hilmi Yavuz'un İddiası: Evrim Teorisi bilimsel değildir

Sinan İpek

Hilmi Yavuz 5 Kasım 2006 tarihli Zaman gazetesinde yazdığı "Darwin ve Materyalizm" adlı köşe yazısında özetle "Evrım Teorisi'nin kanıtlanmadığını, bu nedenle bilimsel olmadığını" iddia ediyor ve Evrim Teorisi'ni "Yaradılış Doktrini" ile aynı keleye koyuyor. Her ikisi de bilimsel değildir. Hilmi Yavuz, yazısında felsefeye giriş düzeyinde diyebileceğimiz basit ve temelsiz bir argümanla Evrim Teorisi ile Yaradılış Doktrini arasındaki çatışmanın "Bilim ile Din arasındaki çatışma" olmadığını, aksine "Materyalizm ile idealizm" arasındaki çatışmanın bir sonucu olduğunu, bu nedenle Evrim Teorisi'nin bilimsel bir teori değil, felsefi bir görüş olduğunu iddia ediyor. Yani, Hilmi Yavuz'a göre, Darwin Beagle Gemisi ile çıktığı yolculukta yaptığı gözlemler ve topladığı kanıtlar sonucunda Evrim'in gerçekleştiğine kâni olmamış; Biyoloji bilimine materyalist ve ateist bir katkı yapmak istediği için ve dahi Yaradılış Doktrinine bir alternatif geliştirmek amacıyla meşhur kitabını yazmış. Darwin'in Evrim Teorisi'nin yalnızca felsefi bir görüş olduğu iddiasını çürütmeyi felsefecilere bırakıyorum. Ben, Evrim Teorisi'nin kanıtlanmadığı için bilimsel olmadığı argümanının iki bölümde ele alarak çürüteceğim:

a) Bir teori kanıtlanmamışsa bilimsel değildir.

b) Bir teori ne zaman kanıtlanmış sayılır?

a) İlkın, bir kuram ya da hipotezin bilimsel olması onun kanıtlanmış olması gerektirmez. Bilim tarihine baktığınızda hipotezlerin ilk ortaya atıldıklarında zaten kanıtlanmamış olduklarını göreceksiniz. Peki ama bir hipotezi bilimsel yapan nedir? Önemli olan şudur: Hipotez, test edilebilecek iddiaları ortaya atıyor mu? Yani biz hipotezin doğruluğunu sinayabiliyor muyuz? Önemli olan budur. Hipotezden çıkan sonuçları test edebiliyorsa o hipotez bilimseldir. Dikkat ederseniz yanlış bir hipotez de bilimsel olabilir pekâlâ. Örneğin ben şöyle bir hipotez ortaya atabilirim: Dünya,

düzdür. Bu hipotezin yanlış olduğunu kanıtlamak için dünyanın uzaydan çekilmiş bir fotoğrafını göstermek yeterli olacaktır. Bugünkü uzay çağı teknolojisine sahip olmayan bir bilim adamı bile bu hipotezin yanlış olduğunu kanıtlanmanın bir yolunu bulabilirdi. (Ufuktaki gemileri gözlemek gibi). Yanlış dahi olsa gene de benim hipotezim bilimsel bir hipotezdir; çünkü yanlış olduğunu kanıtlayabiliyoruz. Şimdi bir başka hipotezi düşünelim: Aspirin baş ağrısını keser.

Siz bu hipotezi test edebiliyorsanız, yani hipotez teste imkân tanyorsa bu hipotez bilimseldir. Eğer hipoteziniz yanlışsa, testlere fazla dayanamayacaktır. Bir, bilemediniz iki üç testin sonucunda yanlış olduğu anlaşılacaktır. Yanlış bile olsa o hâlâ bilimsel bir hipotezdir, ama yanlıştır, o aynı konu. Eğer hipoteziniz doğru ise testlerin hepsinden başarıyla çıkacak ve giderek bilim adamlarının ona olan güveni artacaktır. En sonunda bilim adamları bu hipoteze teori demeye başlayacaklardır. Dikkat ederseniz, en güçlü teoriler bile sonuçta birer hipotezdirler ve her an çürütülebilirler.

b) Peki bir hipotez nasıl kanıtlanıyor? Aspirin'i örneğimize dönelim: Aspirin'in baş ağrısını kestiğini nasıl test edeceğiz? İlk akla gelen istatistik yöntemlere baş vurmak. Çünkü sonuç itibarıyla aspirini bir kişi üzerinde test etmek yeterli olmayacaktır. O anda belli bir kişinin aspirini bir kişi üzerinde test etmek yeterli olamaz. Bu nedenle istatistik yöntemlere başvurulmaktadır. Bunun için yeterli büyüklükte bir örneklem alırsınız. Bu örneklemi ikiye bölersiniz. Bir gruba plasebo (ilaç diye verilen şeker hapı) diğer gruba ise aspirin verir, her iki gruba da aspirin verdiğinizi söylersiniz ki deney, ya da test tarafsız olsun (testin, ya da deneyin geçerliliğini artırmaya çalışıyoruz). Daha sonra bir baş ağrısı değerlendirme formu dağıtırsınız ve yanıtları istatistik ortalamasını alırsınız. Deney sonucunda iki grup arasındaki istatistik olarak anlamlı bir fark olup olmadığına bakarsınız. Dikkat

ederseniz bu iyi düzenlenmiş bilimsel bir deney bile olsa gene de içinde birçok hata barındırmaktadır. Bu nedenle başka testler de yapmak gerekmektedir. Sonuç itibarıyla böyle bir an gelecektir ki bilim adamları aspirinin etkili bir ilaç olduğu yolundaki kanıtları pekişecek ve hipotez teorileşecektir. Ancak gene de ileri deneylerde bu hipotezin çürütülme şansı hâlâ vardır. Bu durumda bilimde yüzde 100 kesin kanıt diye bir şey olmayacağını kabul etmek gerekir.

Şimdi de bilimsel olmayan bir hipoteze örnek verelim. Örneğin ben diyorum ki "Baş ağrısının nedeni şeytandır". İşte bu da bir hipotez. Ama bilimsel değil. Neden bilimsel değil? Çünkü bu hipotezi test etmenin hiçbir yol yok. Test etmek için hangi yöntemi kullanacaksınız? Ben çok düşündüm ve bu hipotezi test etmenin, yani doğru ya da yanlış olduğunu göstermenin bir yolunu bulamadım. İşte, kabul edilebilir yöntemler doğru ya da yanlış olduğunu gösterecek hiçbir yol bulamıyorsanız o hipotez bilimsel değildir. Evet, o hâlâ bir hipotezdür; ama bilimsel değildir. Ancak ilerde bu hipotezi test etmenin bir yolu bulunabilirse o zaman o hipotez bilimsel diyebiliriz.

Şimdi gelelim Evrim Teorisi'ne. Evrim teorisi bilimsel bir hipotezdir çünkü test edebiliyorsunuz. Evrim Teorisi'nin kendisini doğrudan, tek ve kesin bir biçimde test etmenin olanaksızdır; bu durum bütün hipotezler için geçerlidir. Aspirin gibi basit bir örnekte bile kesin kanıt epey güç olmuştur. Hele hele Evrim Teorisi gibi milyarlarca yılda gerçekleşen çok yavaş ve karmaşık bir olayı basit bir iki yöntemle test etmenin imkânsız olduğunu kabul ederseniz. Bunun yerine Evrim Teorisi'nin olası sonuç ve iddialarını tek tek ele alıp onları test edebilmenin çeşitli yollarını ararsınız. Böyle birçok yol bulunmuştur ve Evrim Teorisi çeşitli yöntemlerle test edilmiştir. Şu ana kadar yapılan bütün bilimsel testlerden başarıyla geçmiştir. Burada bu test yöntemlerini ve kanıtları sıralayacak değilim. Merak edenler biyoloji kitaplarına bakabilir.

Arkeoloji ve Eski Çağ Tarihi Haberleri

Sualtı Arkeolojisi, SBT 2006 Toplantısı'nda ele alındı

1996 yılından bu yana düzenlenenmekte olan Sualtı Bilim ve Teknolojisi Toplantısı'nın (SBT) onuncusu bu yıl 11-12 Kasım 2006 tarihinde Galatasaray Üniversitesi'nde toplandı. Sualtı ile ilgili bilimsel çalışmaların sunulduğu toplantıda 'Sualtı Tıbbı', 'Biyoloji', 'Arkeoloji', 'Teknoloji ve Keşifler' ana başlıkları altında yapılan oturumlarda 21 bildiri sunuldu. Sualtı arkeolojisiyle ilgili sunumlar 12 Kasım Pazar günü sabah oturumunda yapıldı. İTÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü'nden Dr. Çiğdem Özkan Aygün 2 ayrı bildiri sundu. İlk bildirisi "Hazar Gölü'ndeki Batık Yerleşim" üzerineydi. Elazığ Hazar Gölü'nde su seviyesinin düşmesi sonucu ortaya çıkan batık yerleşme yerinde 2005 yılında başlatılan araştırmalara 2006'da da devam edildi. Yapılan çalışmalarda şehir duvarları ile çevrili batık yerleşim yeri araştırıldı ve rölevelleri çiktirildi, duvarlar ve kulelerin tümüyle tuğla ve harç ile inşa edildiği görüldü. Çeşitli zamanlarda gezginler tarafından yazılmış kaynaklarda burada önemli bir dini merkezin bulunduğu hatta 11. ve 12. yüzyılda kathedraleslik makamı olarak kullanıldığı anlaşıldı. Şehir savunma duvarlarının bir kısmının MS 6. yüzyıla ka-

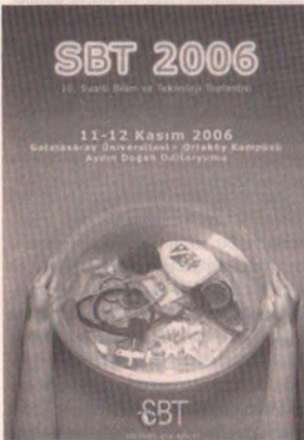
SBT 2006 Toplantısı
Arkeolog Hakan Öniz.

dar dayanabileceği düşünülmekte. Şehrin bugün neden sular altında kaldığı bilinmemekle birlikte aktif bir fay sisteminin üzerinde yer alması nedeniyle tektoniğin bunda etken olduğu kabul edilmekte. Batık yerleşmenin, kaynaklarda "Sarp Nişan" veya "Dzowk" olarak geçen manastıra ait olduğu düşünülmekte. Buradaki yerleşmenin 19. yüzyıl sonuna kadar devam ettiği seramik buluntularından anlaşılmakta.

Ç. Özkan Aygün'ün ikinci bildirisi "İstanbul Ayasofya'sının Döşeme Altındaki Tonozlu Mekan, Tünel, Kuyular ve Bunlara Bağlı Su Sistemleri" idi. Ayasofya'nın yerüstündeki görünür kısımları bugüne kadar pek çok araştırmaya konu olmasına rağmen yeraltındaki kısmına ilişkin bilinmeyenler ise çok fazladır. Üstelik gerek Osmanlı tarihçileri gerek Avrupalı gezginler Ayasofyanın altındaki sarnıç, vb sistemlere ilişkin çeşitli efsaneler anlatmışlar. Bu bilinmeyenleri aydınlatmak üzere araştırmalar 2005 yılında başlamış. Bugün yeniden izin verilmesi nedeniyle devam edilemeyen araştırmalarda elde edilen bulguları Aygün şöyle özetlemekte: "Bugünkü Ayasofya'nın 537 yılında bitirildiği bilinmektedir. Bu, Ayasofya'nın aynı yerde 3. inşasıdır. Daha önceki yapılar 360 ve 415 yıllarına aittir... Narteksin altında bulunan dehlizlerin ve nefteki kuyuların bu yapılara mı ait oldukları ve yapılaş amaçları bilinmemektedir. Kuyulardan bazıların önceki dönemlere ait olmaları ve daha sonraki yapılarda da kullanılmaları, özellikle 3. Ayasofya'nın inşaa süresi-

nin kısalığı göz önüne alındığında mantıklı gelmektedir. Bu kuyulara yapılan dalışlarda, Ayasofya hakkında yazılan ve altında büyük bir sarnıç olduğuna dair aktarımları doğrulayacak bir sonuç elde edilememiştir. İç narteksin altındaki sarnıç benzeri yapı ve buna bağlı tünellerin ise Yerebatan Sarnıcı ve Aya Eirene'nin güneyindeki su sarnıcı ile bağlantıları bulunan bir sistemin parçaları oldukları düşünülmektedir."

Toplantıda İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü'nden Dr. Ufuk Kocabaş da 2 konuda bildiri sundu. Bildirilerden ilki "Çamaltı Burnu I Batığı Demir Çapalarının Radyografi ile İncelenmesi" idi. Marmara Adası Çamaltı Burnu I Batığı, Türk bilim insanları tarafından kazısı yapılan ilk sualtı arkeolojisi kazısıydı. Batık MS 13. yüzyılın başlarına tarihlenmekte. Demir çapalar batık üzerindeki amforaların 17 m uzağından başlayarak batığın kargosuna ve kıyıya paralel şekilde 112 m uzunluğunda bir alana yayılmış olarak bulunmuş. Sayıları 37'yi bulan çapaların koruma, onarım ve tıpkı yapımı üniversitenin metal laboratuvarında sürdürülmekte. Çapaların korozyon durumları radyografik yöntemle incelenerek bozulma durumları tespit edilmiş. Bu inceleme, çapaların

SBT 2006 Afış.

SBT 2006 Toplantısı
Dr. Çiğdem Özkan Aygün.

SBT 2006 Toplantısı, Dr. Ufuk Kocabaş.

nerelerden kesileceği hususunda iyi bir referans sağlamış.

Ufuk Kocabaş ikinci bildirisini "İstanbul Üniversitesi, Yenikapı Batıkları Belgeleme, Konservasyon, Restorasyon ve Rekonstrüksiyon Projesi 2006 Yılı Çalışmaları" konusunda sundu. İstanbul Yenikapı'da sürdürülen metro kazısında ortaya çıkarılan gemi ve teknelerden üçünün belgeleme ve yerinden kaldırılması ile toplam yedi batığın koruma, onarım ve rekonstrüksiyon işlemi İstanbul Üniversitesi tarafından yapılmakta. 2006 yılında 3 batık geminin bulunduğu yerde belgeleme çalışmaları tamamlanarak yerlerinden kaldırma ve koruma altına alma işlemi gerçekleştirilmiş. Bu kazı, Türk bilim adamları tarafından karada uygulanan ilk batık gemi kazısı olma özelliği taşımakta. Yapılan çalışmalar ile gemi yapım teknolojisinde kabuk-ilk ile kaplama-ilk yöntemleri arasındaki geçiş dönemi yapım teknikleri hakkındaki eksik bilgilere ve tüm detaylara ulaşılabileceği umuluyor.

Doğu Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Sualtı Foto-Video Merkezi'nden Arkeolog Hakan Önez de SBT 2006'da 2 sunum yaptı. İlk bildirisi "Kelenderis Limanı (Aydıncık/ Mersin) Sualtı Çalışmaları-2006" başlığını taşıyordu. Prof. Dr. Levent Zoroğlu başkanlığında 1986 yılından bu yana sürdürülmekte olan Kelenderis kazıları kapsamında bu

yıl antik kent limanında sualtı çalışması yapıldı ve liman zemininde bir yapı kalıntısı bulundu. Olasılıkla bu kalıntı, antik kent iskelesinin temeli olmalıydı. 26 m uzunluğundaki iskeleye 20 m'lik 2 ticaret gemisinin yanaşabileceği, aynı anda yükleme-boşaltma yapabileceği anlaşılmaktaydı. Bu iskele, Kelenderis'in önemli bir liman kenti olduğunu kanıtıyor.

Hakan Önez'in 2. bildirisi "KKTC Karapaz Yarımadası Kale Burnu/ Kral Tepesi Kiyıları Sualtı Araştırması" konusunda oldu. Kral Tepesi Limanı'nı saptamak için bu yıl yapılan sualtı araştırmaları aynı zamanda KKTC'de yapılan ilk bilimsel sualtı araştırması özelliği taşıyor. Araştırma yapılan alanlarda çeşitli Tunç Çağı denizcilik malzemelerine rastlandı.

Bizans'ın son yüzyıllarda İstanbul'un siyasi ve toplumsal portresi

İstanbul'da Osmanlı Bankası Müzesi'nde Voyvoda Caddesi Toplantıları kapsamında 8 Kasım günü Prof. Dr. Nevra Necipoğlu tarafından "Çöküş Dönemindeki Bir İmparatorluğun Başkenti: Bizans'ın Son Yüzyıllarında İstanbul'un Siyasi ve Toplumsal Portresi" konulu bir konferans verildi.

Bizans'ın son yüzyılları, konuşmacı Prof. Dr. Nevra Necipoğlu.

Necipoğlu konferansta 4. Haçlı Seferi'nin bıraktığı izlerden başlayarak, 1261-1453 yılları arasında kentin nüfusu ve sosyal yapısı, ticari yaşamı, iktidar kavgaları ile halk arasındaki siyasi ve dini bölünmeler üzerinde durdu. İstini-anus zamanında Konstantinopolis nüfusu 400-500 bin civarındaydı. Ancak 6.-7. yüzyıllar arasında kentin nüfusu 70 binlere düştü. 7.-8. yüzyılın ilk yarısı arasında kent nüfusu gerilemeye devam etmekle birlikte MS 760'tan itibaren bir artış başladı. Bu nüfus artışı 12. yüzyıla kadar devam etti ve zirveye çıktı. Bu yüzyılda kentin ticari ve idari merkezi, Marmara Denizi kıyılarından Haliç'e kaydı. Bunda Haliç'e yerleşen olan İtalyan tüccarlar etken oldu. 13. yüzyılda 4. Haçlı Seferi ile kent Latin işgaliatine girdi. Ancak 1261 yılından itibaren, 1453'te Bizans'ın yıkılışına kadar Palaiologos Hanedanı iktidarda oldu.

Necipoğlu bu hanedan döneminde Bizanslıların kendilerini ve kenti nasıl gördüklerini çeşitli mozaik, resim ve gravürlerdeki betimlere dayanarak anlattı. Betimlerde yıkık bir kent ve tarihi yarımada içinde çok miktarda boş alan görülmekteydi. Bu görüntü, kent nüfusunun çok azaldığına işaret etmekteydi. 1415'lere ait yazılı bir kaynak 70 binlik bir nüfustan bahseder. 1453'lerde ise bu nüfus 40-50 binlere inmiş olmalıydı. 15. yüzyıl Bizans tarihçisi Georgios Synkellos, kentte sayım yapmak üzere imparator tarafından görevlendirilir. Synkellos kentte ancak 5 bin savaşılabilecek insan olduğunu saptı. 1409-1410 yıllarında kentte büyük bir veba salgını olur ve 10 bin kişi ölür. Daha sonra da peş peşe veba salgınları görülür.

Kentin bu dönemine ilişkin seyyah ve elçilerin anlatımlarından da bilgi edinilmektedir. Bu anlatımlarda tarihi yarımada içinde bağ bahçenin çok olduğu, bir kenten çok köy görünümünün hakim olduğu anlaşılır. Hatta 14.-15. yüzyıllarda bağ bahçe de bir artış da söz konusudur. Osmanlı fethi öncesi kent çöküntü içindedir. Bizans uzmanları çöküşü 1269'dan başlatmak eğilimindedir. Oysa Palaiologoslar Dönemi'nde bir canlanma olmuştur. Ancak 14. yüzyıl ortalarında

Bizans'ta bir iktidar kavgası olur ve ade-ta iç savaş yaşanır. 1370'lerde Bizans ar-tık Osmanlı'ya haraç ödeyen vasa (ha-raçgüzar) devlet konumuna gelir. Bu çerçevede Bizans Osmanlı askeri sefer-lerine asker vererek destek olmaktadır. 1394'te kent Osmanlılar tarafından 8 yıl boyunca kuşatılır.

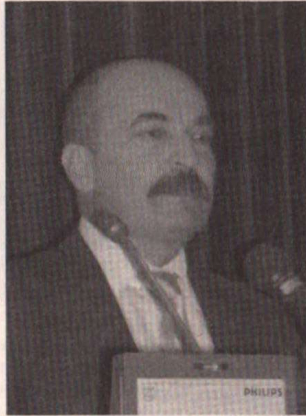
1402'de Timur'un Anadolu'ya gelme-siyle Bizans'ta yeniden bir canlanma ya-şanır. Venedikli tacir Giacomo Badoer'in notları bu dönemdeki ticari canlanmanın tanığıdır. Pera'da Ceneviz Mahallesi ge-lişir. Canlanan ticarete Osmanlılar da yer almaktadır. Hatta 1390'larda Yıldırım Bayazıt'ın emriyle Konsantinopolis'te bir Osmanlı Mahallesi dahi kurulur. Ancak bu mahalle 1403'te yok edilir.

15. yüzyılda halk 3 kesime ayrılış-mıştı. 1. grup, Osmanlı'ya karşı Batı destek-çileri (Latin taraftarları); 2. grup Osman-lılara karşı savaşmak yerine anlaşma yoluna gitmek isteyenler ve 3. grup ise ne Latin ne de Osmanlı diyenler idi. La-tin taraftarları genellikle aristokratlar iken halk Osmanlı'yla uzlaşmaktan ya-naydı. Bu dönemde kentte büyük sosyal farklılıklar da vardı. Aristokratlar 3 katlı evlerde otururken halk sefalet içinde yaşamaktaydı.

İstanbul Arkeoloji Müzeleri Metro ve Marmaray Kurtarma Kazıları: Yenikapı-Üsküdar

13 Kasım günü İstanbul Arkeoloji Müzeleri uzmanlarından Dr. Şehrazat Karagöz ile Arkeolog Metin Gökçay, Ye-nikapı ve Üsküdar'da müze tarafından yürütülmekte olan kurtarma kazıları hak-kında İstanbul'da Pak İş Merkezi'nde bir konferans verdiler.

Önce Şehrazat Karagöz, Üsküdar'da yaptıkları çalışmaları anlattı. Buna göre kazılarda 9 ve 12. yüzyıl Bizans ve 18. yüzyıl Osmanlı kalıntıları ortaya çıkartıldı. Osmanlı ve Bizans döneminden kalma mezar ve yapılarla rastlanmadı. Mihrimah Sultan Camii'nin ön kısmında Bizans dö-nemine ait apsisli dini bir yapı saptandı. Bu yapı bir kilise veya şapel olabilir. Mey-

*İstanbul Arkeoloji Müzeleri kazıları,
konuşmacı Arkeolog Metin Gökçay.*

danda yapılan sondajlarda MÖ 7-6. yüz-yıla inen bulgulara rastlandı. Kazılarda ayrıca küçük buluntular kapsamında Bi-zans-Osmanlı altın ve tunç sikkeler, piş-miş topraktan yapılmış günlük kullanı-m kapları, metal objeler ve cam şişeler orta-ya çıkartıldı. Mihrimah Sultan Camii'nin yukarısında 18-19. yüzyıl Genç Osmanlı tarzı yapılar ve Osmanlı dükkanları bu-lundu. Dükkanların altında 10-13. yüzyıl Orta Bizans Dönemi'ne ait bir yapının temel kalıntıları yer alıyor. Kazı bölgesinde ayrıca 1940'lı yıllardan kalma tütün fabri-kasının deposu ve odun kömür deposu bulundu. Burada kayıkların çekildiği kı-zaklar, geç dönem sokak ve dükkanların duvar kalıntılarına da rastlandı.

Yenikapı'daki çalışmaları anlatan Metin Gökçay'a göre Langa'da Metro Kazı Alanında iki liman vardı: Elefterios Limanı ve Theodosius Limanı. Belisarios Kulesi de burada olmalıydı. Burada ele-geçen gemi kalıntıları bir tsunamiye işa-ret etmekte. Kazılarda kurşun mühürler vb. küçük buluntular da bulunmuş. Li-man belli bir dönemde dolmuş. Metro alanının kuzeybatısında, liman dolduk-tan sonra yapılmış bir kilise kalıntısı or-taya çıkartılmış. Bu kilise 11. yüzyıl ile 13. yüzyıl arasına tarihleniyor olmalı.

100 Ada Kazı Alanı ise mimari kalıntı-lar yönünden çok zengin. Burada MS 4.

yüzyıldan itibaren kullanılan rıhtım, The-odosius Suru, mendirek, Constantinus Suru yer almakta. Bu surun 4,5 m geniş-likte ve 55 m uzunlukta bir kısmı ortaya çı-kartılmış. Daha sonradan yapılmış bir giz-li geçit (potern) bu surun üzerine oturtul-muş; gizli geçit iyi durumda korunagelmiş. Bu alanda 11. yüzyıla ait bir de mezar odası (hipoje) ve başka mezarlar da sap-tanmış. Burada ayrıca 13. yüzyıla ait Ya-hudilerin deri işlikleri de ortaya çıkartılmış.

3. Bölge Kazı Alanı'nda ise mendirek yer almakta. Kazı alanlarında ele geçen çok miktardaki sandalet, kurşun büyü levhaları, taş çapalar ilginç buluntular olarak değerlendirilmekte.

Tarihsel Miras ve Müzecilik

İstanbul Kültür Sanat Vakfı tarafın-dan düzenlenen ve üç gün süren İstan-bul'da Yaşam Kültürü Sempozyumu'nun 11 Kasım tarihindeki 3. gününde 9. Oturum Tarihsel Miras ve Müzecilik konu-su-na ayrıldı. Toplantı Nişantaşı The Sofa Hotel'de yapıldı.

"Tarihsel Miras" konusunda bir bildiri sunan Prof. Dr. Ufuk Esin, İstanbul'un günümüzden 400 bin yıl öncesinden başlayarak tarihsel gelişimini anlattı. Kentin en fazla tahribata uğradığı dö-ne-min, 1950'lerden bu yana yaşanan sü-reç olduğunu belirtti. Kent kültürünün nostaljik bir konu şeklinde ele alınma-sını, gerçekçi olunmasını, tarihsel mi-rasın kültürel mirası yansıması ve kenti donuk bir görünümünden kurtarması ge-rektiğini söyledi. Bunun için kentte hem-şerilik bilincinin geliştirilmesinin uygun bir yol olabileceğini ve bu noktada sivil toplum örgütlerine büyük sorumluluk düşüğünü vurguladı.

Dr. Haluk Dursun ise "Müzecilik" ko-nusunda bir bildiri sunarak Abdülmecit ile başlayan Türk müzeciliğinin tarihçe-si-ni anlattı, günümüzdeki müzelerin ziya-retçi sayılarına ilişkin istatistikî bilgiler verdi ve İstanbul'un bir kent olarak bütü-nüyle bir müze olduğunu, İstanbullulara da bunun bu şekilde hissettirilmesi ge-rektiğini söyledi.

Latmos Dağları'nda tarih öncesi kaya resimleri fotoğraf sergisi

4-26 Kasım tarihleri arasında Sad-berk Hanım Müzesi'nde Beşparmak Dağları'nda (Antik Çağ'da Latmos) 1994 yılından beri yapılan arkeolojik yüzey araştırmaları sırasında keşfedilen kaya resimlerinin fotoğrafları sergilendi. Sergi 20 yıldır Latmos Projesi'nin başkanlığını yürüten Dr. Annelise Peschlow ve İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü işbirliği ile hazırlandı.

Milet-Bafa Gölü'nün doğu kıyısındaki Beşparmak Dağları'nda bugüne kadar 170 kaya resmi bulunmuş. Bu resimler, Batı Anadolu'da tarihcensesi kaya resimlerinin ilk örneklerindendir. Bunlar aynı zamanda şimdiye dek ne Akdeniz çevresinde ne de Orta Doğu'da doğrudan benzeri bulunmayan yeni bir kültürün temsilcileri olarak da kabul ediliyorlar.

İstanbul'da Yaşam Sempozyumu Tarihseel Miras ve Müzecilik Oturumu Divanı. Dr. Haluk Dursun, Prof. Dr. Vahdetin Engin, Prof. Dr. Ufuk Esin, Dr. Serhan Ada.

Motifleri kırmızı rengin değişik tonları kullanılarak oluşturulmuş olan Latmos kaya resimlerinin ana motifi insan. Bu rengi oluşturan boya, büyük olasılıkla ağı toprağının toz haline getirilip yağlı bir sıvı ile karıştırılmasıyla elde edilmiş. Resimler parmakla veya parmak kalınlığında bir gereçle şematik olarak çizilmiş olup küçük boyutlu, soyut ve simgesel

bir resim üslubu uygulanmış. İki farklı üslup ayırt edilir: Çok az örnekle temsil edilen naturalist üslup ve stilize veya şematik üslup.

Hayvan resimlerine ender rastlanır. Resimlerde ayrıca çeşitli süs motiflerine ve çok sayıda el baskısı ile az da olsa ayak baskısı gibi işaret ve simgelere de rastlanır.

Bilimsel Etkinlikler

Aydınlatılmış Onam Formaları

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji Tıp Etiği ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Aylık Konferans Serisi-II başlığı altında "Aydınlatılmış Onam Formaları/Başkent Üniversitesi Deneyimi" başlıklı konferans düzenlenecektir. Konuşmacı olarak Dr. Erhan Büken'in katılacağı konferans 6 Aralık 2006 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi S Salonu'nda gerçekleştirilecektir.

İlk Tunç Çağı'nda Mesafeler Arası Değişim ve Etkileşim Çalıştayı

Kopenhagen Üniversitesi tarafından 2-3 Aralık tarihlerinde düzenlenen "İlk Tunç Çağı'nda Mesafeler Arası Değişim ve Etkileşim" konulu çalıştaya Türkiye'den 3 bilim adamı katılacak. İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mehmet Öz-sait ve Yrd. Doç. Dr. Şevket Dönmez ile Ankara Üniversitesi DTCF'den Dr. Vasıf Şağholu.

Avusturya Bilimler Akademisi'nde konferans

Toroslar'dan Akdeniz'e. Kilikya'da Yeni Arkeolojik, Tarih ve Coğrafya Araştırmaları

Konferans 11 Aralık günü Viyana'da Avusturya Bilimler Akademisi'nde İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar tarafından verilecek. Sayar konferansta, 2006 yılında Kilikya Bölgesi'nde yürüttüğü yüzey araştırmalarında elde ettiği yeni bulguları anlatacak.

Osmanlı Bankası Müzesi Konferansları

İstanbul'da Osmanlı Bankası Müzesi'nde Çarşamba Konferansları kapsamında 13 Aralık günü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Doç. Dr. Gülgün Köroğlu "İstanbul'daki Bizans Dönemi Sarayları" konusunda bir konferans verecek.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Doç. Dr. Zühre İndirkaş da 27 Aralık günü vereceği konferansta "Çağlar Boyu Ana Tanrıça ve Türk Resmine Yansımaları" konusunu işleyecek. Her iki konferans da 18.30'da başlayacak.

Kariye Camisi'ndeki mozaik ve freskleri "gösterme şekilleri"

İstanbul'da Fransız Kültür Merkezi'nde "Orta Çağ Uygarlığı'na Çapraz Bakışlar" adı altında düzenlenen seri konferans kapsamında 13 Aralık 2006 günü saat 19.00'da Prof. Pierre Chuvin, Kariye Camii mozaik ve fresklerini anlatacak.

Akademik Etik kursu

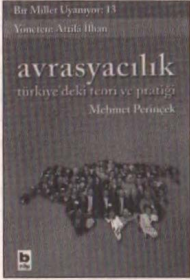
Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji Tıp Etiği ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı'nın Sürekli Tıp Eğitimi kapsamında 22 Aralık 2006 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilecektir. *İletişim: Doç. Dr. Nüket Örnek Büken Tel: (0312) 305 30 62*

Kitap Kurdu

Avrasyacılık

Türkiye'deki Teori ve Pratiği

Mehmet Perinçek

Bir Millet Uyanıyor Dizisi'nin yeni çıkan bu kitabı Mehmet Perinçek tarafından kaleme alındı. Avrasyacılık Türkiye'deki Teori ve Pratiği adını taşıyan bu kitabı Perinçek şöyle özetliyor: "Türkiye, elli yılı aşan bir süredir, hâkim güçler tarafından Atlantik'e bağlanmıştır. Ancak Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla birlikte Türk Devleti'ne Atlantik'te yer olmadığı gözler önüne serilmiştir. ABD açısından Türkiye, kontrol edilemeyecek kadar büyük- tür ve bu nedenle parçalanacak ülkeler listesinde. ABD'nin tek kutuplu dünya imparatorluğu planına göre, Türk Devleti parçalanarak kontrol altına alındıktan sonra kriz bölgelerine müdahale gücü olarak sürülecektir. Bu koşullarda Avrasya stratejisi, Türkiye'nin bağımsızlığını, egemenliğini ve bütünlüğünü korumak için biricik stratejidir."

Bilgi Yayinevi, Bir Millet Uyanıyor Dizisi, 2006,
1. Basım, 272 sayfa

Kırk Ambar

(Cilt 2 Lehçe-t-ül Hakayık)

Cemil Meriç

Rûmuz-ül Edeb'in bir tür edebiyat tarihi olmasına karşın Lehçe-t-ül Hakayık bir tür düşünceler tarihi. Kırk Ambar'ın bu yeni 2. cildi, 1980'de yayımlanan ve tek bir baskı yapan Kırk Ambar'ın ikinci bölümünde ele alınan konuların yeni konularla zenginleştiği, 1981 yılında Ankara'da bir kez basılan *Bir Facianın Hikâyesi* adlı kitabın içeriğinin de bu konulara eklendiği çok daha kapsamlı ve tamamen gözden geçirilmiş hali. Cemil Meriç'in ele aldığı birçok konu bugün de güncelliğini koruyor, bugün de o konuların çeşitliliğinden ve içerdikleri kimi düşüncelerden yararlanmak pekâlâ mümkün. Cemil Meriç okuyucusunu, bir kez daha, "düşünenlerin düşüncesini düşünmeye, sonra da onların tesirinden kurtularak kendi kafasıyla düşünmeye ve hiçbir görüşün esiri olmamaya" davet ediyor. Aydını aydın yapan da "uyanık bir şuur, tetikte bir dikkat ve hakikatin bütününe kucaklamaya çalışan bir tecessüs" değil mi?

İletişim Yayınları, Cilt 2 Lehçe-t-ül Hakayık,
Eylül 2006, 546 sayfa

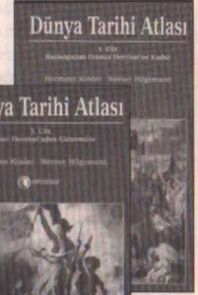
Dünya Tarihi Atlası

1. Cilt Başlangıçtan Fransız Devrimi'ne
2. Cilt Fransız Devrimi'nden Günümüze

Hazırlayan: Prof. Dr. Hüseyin Bağcı

1964 yılında ilk baskısı yapılan ve geçen yıllar içinde sürekli güncellenerek neredeyse bir almanak niteliği kazanan *Dünya Tarih Atlası*, pek çok Avrupa diline çevrilmiş ve yayımlandığı bütün ülkelerde büyük beğeni toplamıştır. Dünya tarihinin başlangıcından itibaren bütün büyük savaşlar ve antlaşmalara; bilimsel atılımlara; sanatsal ve sosyal akımlara; yükselen ve çöken medeniyetlere; tarihe yön veren önemli olaylara ve insanlara kronolojik olarak değinen bu atlas, tamamı renkli harita ve çizelgeleriyle, cebe sığacak özel ölçüleriyle ve tarafsız olarak bütün dünya tarihini ele almasıyla vazgeçilmez bir başvuru eseri olacak.

Çev. Leyla Uslu, ODTÜ Yayıncılık, Ekim 2006,
Cilt 1 ve 2 toplam 660 sayfa

Yeni Toplum Görüşü
ve Lanark Raporu

Robert Owen

Robert Owen'in bu kitabı bir Ütopiyalar Dizisi'nin kuşkusuz olmazlarındandır.

Ütopik sosyalistler içinde Owen'in tarihsel bir önemi vardır. O, hem Fransız ütopik sosyalistlerin düşüncelerinin bir sonraki bilimsel sosyalist kuşağa aktarılmasında bir köprü rolü oynamış, hem de işçi sınıfının aydınlanmasında ve örgütlenmesinde küçüksenemeycek bir pratik sergilemiştir.

İşte Yeni Toplum Görüşü ve Lanark Raporu, Robert Owen'in kırk yıllık siyasi ve teorik çalışmasının en önemli ürünüdür. Owen, kitapta yer alan denemelerinde kapitalist sistemin temellerini topa tutuyor ve özellikle 'Yeni Toplum Projesi'ni yaratacak olan insan malzemesi ve emeğin anlamı üzerinde yoğunlaşıyor.

John Locke ve J. J. Rousseau'nun izinden giden Oşen, bu kitaptaki makalelerinde insan-çevre ilişkisini de inceliyor ve insan karakterinin bilinçli pedagojik yöntemlerle değiştirileceğini, örneklerle açıklıyor.

Owen, bütün düşüncelerini New Lanark'ta uygulamış ve yanında çalıştığı binlerce işçiye fabrikaların yanı başında lojmanlar inşa etmiş, hem işçi eşlerine okuma-yazma ve meslek kursları açmış, hem de çocuklara kreş ve okul yaptırmıştı. Daha sonra Kuzey Amerika'da "Yeni Uyum" adında bir eşitlikçi komün kurma girişimi ise başarısızlıkla sonuçlandı.

Owen kitabın ikinci bölümünde, işte bu New Lanard ve Yeni Uyum deneyimleri ışığında yeni toplum projesini; gerçekleştiremediği ütopyasını sunuyor okura.

Kaynak Yayınları, Ütopyalar Dizisi-7, Eylül 2006, 216 sayfa

Askeri Yazılar

Jacques de Guibert

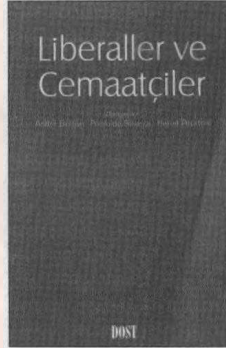
Kont Guibert (1743-1790) Yedi Yıl Savaşları'nın pek çok askeri seferine katıldı. 1785'te askeri akademide hocalık yaptı ve bundan üç yıl sonra da mareşal oldu. Şöhretini savaşlardaki başarılarından çok, bir kuramcı olarak yaptı. Kendisinden önceki dönem ve yaşadığı yüzyılın savaşlarını çok iyi irdelemiş ve bunlardan pratik sonuçlar çıkmıştır. Öngörülleri ve önerileri başta II. Frederic ve Napoléon Bonaparte olmak üzere birçok komutanı derinden etkilemiş, yaptığı ahalizlerinin sentezini de 19. yüzyılda Clausewitz oluşturmuştur. Sonrasında bu sentez daha ön plana çıkınca, Guibert'in popülaritesi azalmış ancak etkileri yurttaş-asker/ modern ordu/ profesyonel ordu kavramlarının fikir babası olarak günümüze kadar gelmiştir. Bu kitapta, savaş sanatının büyük kuramcısının iki yapıtı General Ménard'ın önsözü ve notlarıyla birlikte sunuluyor: Taktik Üzerine Genel Bir Deneme ve Kamu Erkinin El Kitabı ile Anahar Kitaplar, strateji çalışmalarının bu iki temel kaynağını ilk kez Türkçe yayımlayarak önemli bir boşluğu dolduruyor.

Çev. Ahmet Şensilay, Anahtar Kitaplar, Strateji Dizisi, Kasım 2005, 484 sayfa

Liberaller ve Cemaatçiler

Derleyenler: Andre Berten, Pablo De Silveira, Herve Pourtois

John Rawls'un 1971'de yayımladığı Adalet Kuramı, konu üzerine sadece Anglo-Sakson çevrelerde yapılan tartışmaları

değil, ahlaki kavramların meta-etik bir yorumu içinde sıkışıp kalmış tüm bir siyaset felsefesi sahnesini kökten dönüştürdü. Toplumsal bir oydaşma temelinde ortaya koyan tüm siyasi, ahlaki ve normatif sorunlarla doğrudan yüzleşen yapıt, çözümlemeci geleneğin tüm öncüllerini aşan bir gözlem gücü ve yaratıcılıkla yüklüydü. Bu çalışma ise Rawls'a yakın olduğu söylenebilecek liberallerle onların karşı kutbundaki cemaatçiler

arasında son yıllarda keskinleşen tartışmanın ayrıntılı bir dökümü niteliğinde. İktidar gücünün meşruiyeti, doğal hak kuramının dayanakları, liberal devlet ve konuyla ilgili daha pek çok kavramın ele alındığı çalışma, ABD'den Kıta Avrupa'sına uzanan bir çerçevede tartışmayı tüm veçheleriyle gözler önüne seriyor.

Çevirenler: Başak Demir & Murat Develioğlu & Zeynep Özlem Üskül Engin & Elif Ergezene & Sedat Koç & Eylem Özkaya & Çağrı Tanyar & Mehmet Zafer Üskül & Didem Yılmaz, Dost Kitabevi Yayınları, Eylül 2006, 336 sayfa

Devlet Bahçeli'nin Dokuz Sabıkası

Emcet Olcaytu

Kitap, 2002 yılındaki genel seçimlerde AKP'nin tek başına iktidar olmasını sağlayan sürecin sorumlularından biri olan Devlet Bahçeli'nin "siyasi sabıkalarını" ortaya koyuyor. Yazar, "sabıkaları" şu sorularla sıralıyor: Devlet Bahçeli, "küreselleşmeyi mi yoksa ulusal menfaatlerimizi mi savundu?", Devlet Bahçeli Avrupa Birliği konusunda gerçekçi mi yoksa hayalci mi davrandı?, Devlet Bahçeli Kuzey Irak'taki Barzani-Talabani Devleti'ne nasıl yardım etti?, Devlet Bahçeli IMF ve Dünya Bankası operasyonlarına nasıl teslim oldu?, Devlet Bahçeli ülkücü tabanı neden ve nasıl kandırdı?, Devlet Bahçeli "Türkçüler" ile neden ters düştü?, Devlet Bahçeli Karen Fogg'un casusluğuna neden göz yumdu?, Devlet Bahçeli niçin erken seçim istedi?, Devlet Bahçeli, Telafer katliamına ve ABD'nin yaydığı Kürdistan haritalarına karşı niçin sessiz kaldı?

Kaynak Yayınları, Eylül 2006, 197 sayfa

Arkeoloji ve Eski Çağ Tarihi Dünyasından

Anadolu (Anatolica)

E. J. Davis

Çev. Funda Yılmaz

Antik Çağ'a meraklı bir İngiliz rahibin, 19. yüzyılda Batı Anadolu'da yaptığı geziyi anlattığı kitap, basit bir gezinin ötesinde gözlem ve bilgi aktaran önemli bir kitap.

Kitap, yazarın 16 Nisan 1872'de İskenderiye'den bir gemiyle başlayan, 23 Nisan'da İzmir'den Aydın'a kadar tren ile devam eden, 24 Nisan'dan 21 Mayıs'a kadar ise at sırtında Aydın'dan Denizli'ye, oradan aşağıya Antalya'ya inip daha sonra aynı güzergahtan geri dönüşü kapsayan gezisinin öyküsüdür. Davis Anadolu'da yaklaşık bir ay kadar güç şartlar altında süren gezisi sırasında, Batı Anadolu'nun pek çok antik yerleşim yerini dolaşır, ancak aynı zamanda o günün Osmanlı toplumu yaşantısı ve devlet düzenine ilişkin ilginç gözlemlerde bulunur. Kitabı ilginç kılan yönlerden biri budur.

Ancak asıl önem taşıyan yönü, Batı Anadolu'daki antik kentlerin 19. yüzyıldaki durumlarını yansıtmaları, henüz yok olmamış yazıtları belgelemesi ve Türkiye tarihi coğrafyası için veriler sunmasıdır. Türkiye'de tarihi coğrafya kapsamında, tarihi belgelerde adı geçen yer ve yerleşme adlarının konumlandırılması giderek önem kazanan bir çalışma alanı haline geliyor. Fakat ne yazık ki, 1950'lerden sonra giderek hız kazanan, yer ve yerleşim adlarının Türkçeleştirilmesi, bu konuda yapılan çalışmalarda ciddi sıkıntılar yaratıyor.

Bu durum, üniversitelerimizde tarihi coğrafya çalışmalarının, bu kapsamda özellikle de yer ve yerleşim adlarını konumlandırmaya ve toponimiye yönelik bilimsel çalışmalara gereken ağırlığın verilmesinin, artık ötelenemez bir aciliyet taşıdığını gösteriyor.

Ancak kitap yayıma hazırlanırken bu tür sorunların üstesinden geniş ölçüde gelinmiş. Akıcı bir dille Türkçeye kazandırılan yapıt, okuyucularına Antik Çağ Anadolu'su hakkında zengin bilgiler sunuyor.

Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006, XXIII + 294 sayfa

Urartu Tarihi ve Kültürü

Mirjo Šalvini

Çev. Belgin Aksoy

Kitabın yazarı, Urartu çivi yazısı konusunda dünyada önde gelen uzmanlardan birisi. Yazar kitabında Urartu araştırma tarihinin derli toplu bir özeti vermenin yanı sıra, Urartuların siyasi ve kültürel tarihini, Urartu dinini ve yazısını hem Urartu ve Assur çivi yazı belgelerine hem de bölgeye ait arkeolojik kalıntı ve buluntulara dayanarak aktarıyor.

Urartular tarih sahnesinde ilk kez MÖ 13. yüzyıldan itibaren

görünmeye başlanır. Ancak henüz bir birleşik devlet halinde değillerdir. Urartu kabilelerinin yaşadığı alan Anadolu'nun doğusunda Van Gölü ile İran Urumiye Gölü ve Kafkasö-nü'nde Sevan Gölü arasında kalan alandır. Bölge Üç Göller olarak adlandırılır. Buradaki dağınık Urartu kabileleri M.Ö. 9. yüzyılda Urartu Devleti çatısı altında birleşir. Bu devlet MÖ 7. yüzyıla kadar bölgede etkili olur ve büyük bir uygarlık yaratır. Bu uygarlığın metla işçiliğinde gösterdiği hünere özellikle etkileycidir. Ancak bu uygarlık MÖ 6. yüzyılda yıkılır ve tarih sahnesinden çekilir.

Urartu tarihini ve uygarlığını merak edenlerin veya bu konuda çalışma yapanların mutlaka kütüphanelerinde bulundurmaları gereken bir başvuru kaynağı. Ayrıca kitabın sonunda yer alan Kaynakça bölümü de, Urartular konusunda bugüne dek çıkmış yayınların önemli bir kısmına yer vermesi açısından önem taşıyor.

Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006, 287 sayfa

Urartu Çiviyazılı Belgeler Kataloğu

Margaret R. Payne

Kitabın yazarı İngiltere doğumlu bir bilim insanı. Ancak lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Hittoloji Anabilim Dalı'nda yapmış ve yüksek lisansını da aynı anabilim dalında "Urartu Çiviyazılı Belgeler Kataloğu" teziyle tamamlamış. Yayımlanan kitap işte bu yüksek lisans tezi çalışmasının ürünü. Margaret R. Payne daha sonra doktorasını yine İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda "Urartu Hacimleri" üzerine yapmış bir Urartu uzmanı.

Kitapta bugüne kadar yayımlanmış olan 1.850 adet Urartuca yazıt metni bir araya getirilmiş. Yazıtlardan 50 kadarı Urartu krallarının kazandıkları zaferleri anlatıyor, bazıları da yıllık şeklinde. 220 civarında yazıt ise kralların seferlerinden sonra yazılan inşa yazıtları. Geri kalan yazıtlar ise küçük buluntular üzerinde yer alanlar. Bunların büyük çoğunluğu tunçtan yapılmış eşyalar veya kilden yapılmış tabletler, kil bullalar veya çanak çömlekler.

Yazıtların fotoğraflarının yanı sıra tam metin çevirileri ve daha önce hangi araştırmacıların metinlerinde geçtiği, yazıtlar birlikte kataloga yer alıyor. Kitapta ayrıca zengin bir Urartu kaynakçası veriliyor.

Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006, X + 429 sayfa

Âdâb-ı Muâşeret / Görgü / Görgü Kuralları! Günümüzde ne kadar çok ihtiyaç var bu tür kitaplarla! Salt okumak/berâ-yi malûmat için değil; bu kitapların içerdiği 'edep-erkân'ı; yol-yordam'ı okuyup/okutup, yaşama geçirmek için ihtiyacımız var! Sözün özünü/gerekeni söyleyelim: Gidişata bakılırsa, ol ba'la, dürtülmeye ihtiyacımız var! "Hayır!" mı dediniz? O halde, çevrenize, insan ilişkilerine, davranışlarına bakın! Ve dahi, halkımızın seçtiği (örnek olması gerektiği rivâyet olunan) siyasîlerin, kürsülere vura vura; otobüs tepelerinde, tahta zeminlerde tepine tepine kullandıkları sözlerle, el-kol hareketlerine bakın! Ve bu türden kitaplarla/içerdikleri uyarılara ne denli ihtiyacımız var; görün! Kuşkusuz, özellikle gençlerin vardı-ğı bu edep-erkân yozluğu, salt onlardan değil; yaratılan koşullardan; "Tak fişi, bitir işi! / Dotdur keseyi, dön köşeyi! / Umursama elâlemi, çal çırp ganimeti!" gibi telkinlerin; bunların yaşamda süregiden 'hanlı-hamamlı, köşklü, kadıllıklı mebzul nukutlu' örneklerinden de kaynaklanıyor! Kısası, benden gayrısına kıyamet! E, kalır mı kural/muâşeret? Sanırım, hali hazır kitapçı vitrinlerinde değil; yalnızca, bencileyin 'evsel' sahaf'lar ile 'dükkân-sal' sahaf'larda kaldı, yol yordam gösteren, birkaç adet "Âdâb-ı Muâşeret!"

İşte, bu ayın sahaflık kitabı, bende bulunan *Görgü-En Yeni ve İleri Muâşeret Usulleri* adını taşıyan kitap! Kitabı, Dr. Gottfried Andreas yazmış. Turan Aziz Beler 1942 yılında çevirip düzenlemiş! Elimdeki, 1947 tarihini taşıyan 4. baskı! İnkılap Kitabevi 500 kuruş fiyatla piyasaya arz etmiş. Mütercim Turan Aziz Beler, aynı zamanda, 1940'ların "kalemin ucundan hakikatı akan" yazarlarından biri! Dönemin "bir milyon mücevherat hırsız" Muzaffer Aydın'a ilişkin, kaleme aldığı 'heyecan, aşk, nedamet ve ibret dolu reel bir olaya dayanan', gününün 'best-seller'i "Kibar Hırsız" kitabının yanı sıra, yine bir hayli ses getiren *Yıldızlar Arasında, Sevdâ, Bit Yüzünden, Sus!, Gecelerin Koynunda, Cinsi Caziye, Beyoğlu Piliçleri, İnsan Sarrafı, Tü-*

tün Tarlası, Allah Kurtarsın adlı bir dizisi eserinin arasında yer alan kitabımız, 8 puntoyla basılmış. Büyük boy, 338 sayfa! Beler: "Geçen senenin (1941) bir yaz günü, Park Otel'in terasında otururken" sözleriyle başlayıp, "otelin hatırı sayar resepsiyon şefi H.Kazaz gelerek, eserleri dünyanın her diline çevrilmiş ve baskısı milyonları aşmış Viyanalı sosyolog ve muharrir Dr. Gottfried Andreas ile beni tanıştırmak teklifinde bulununca memnuniyetle kabul ettim. Bırkaç dakika sonra, masamın karşısındaki boş tarafını muharrir, uzun boyu ile doldurmuştu. Garp adabı muâşeretinin beşiği Viyana olduğundan; o da, Viyanalıların nezaket ve inceliğini taşıyordu. Dr. Andreas, odasına götürüp, gösterdiği eserlerinin arasında nazarı dikkatimi celbeden bir kitap gördüm. Bu, Âdâb-ı muâşeret "Görgü" kitabı olup, aynı zamanda bir insanı olgunlaştıracak kadar mükemmel bir eserd. Lisanımızdan başka her dile çevrilmiş olan bu eseri dilimize çevirmek arzusu hemen içimde canlandı. Müellifle baş başa vererek, eseri ne şekilde tercüme edeceğimizi görüşmeye koyulduk ve derhal çevirmeyi kabul ettim!" sözleriyle tamamlanan Önsöz'ü ile sunduğu kitap, 10 sayfalık 'İçindekiler' ile açılıyor. '400'e yakın enteresan resimlerle mücehhez' olan bu kitabın içinde neler yok ki: "Evde, sokakta, işyerinde, baloda, sinemada, tiyatrodâ, lokantada, vapurda, dolmuşta uyulması gereken kuralı! Bayan ve erkek makyajları, masajları ile giyim cetvelleri; şekilleriyle papyon ve kravat bağlanışları; iç çamaşırları; beynelmîl otomobil işaretleri, rumuzlar; yıkanmak; atâsözleri; lisanımızdaki ecnebi kelimeler; eski Türk muâşeret Âdâbı; garp mutfâğının yemek isimleri; Türk mutfâğı: Et ve balıklar, hamur işleri, pilavlar, dolmalar, tatlılar, hoşafılar, kahveden önce içilecek bazı meşhur şuruplar; Ev-bark kuruluşu ve sonrası; sinek'lerden, pire'lerden, fare'lerden, kitaplara musallat haşarat'tan vb. kurtulmak için pratik öğütler; doğum nedir, ölüm nedir ve işlemleri; boşanma ve ayrılış işleri; miras işleri;

hakaret, tahkir, sövme ve dâvâ işleri; mukavele, kiracı ve kiralayan işleri; avcılık; brîç Âdâbı" ile daha nice Âdâb-ı muâşeret kitapta yer alıyor! Ve kitap, "Hayatta talihli olmak, herkese nasip olmaz düşüncesi, bugün tamamen yanlış bir telâkki olarak addedilir. Talihin cömertliğine; muvaffakiyetlere kavuşmak, asrımızda hiç de imkânsız bir şey değildir." sözleriyle başlayan Son Söz "Bu muvaffakiyetlere erişmek için, bilgi kadar 'Görgü' de lâzımdır. Bu pratik hayat bilgisini, yani Görgü'yü benimsemek, uzun bir emek sarf ederek uğraşmak değildir. Haddimiz olmayarak verdiğimiz öğütleri tutarsanız, hayatınız müddetince yakınlezaletle beraber, saadet ve huzur içinde yaşarsınız. Yegâne ümidimiz ve temennimiz, kitabımız "Görgü'nün size ebedî bir arkadaş olabilesidir. Yıldızınız açık ve barışık olsun!" sözleri ile son buluyor. Bir nüshasını elinize geçirebildiğinizi takdirde, 'nostaljik' bir tad verecek olan, bu, kapsamlı bir edep-erkân'a/yol-yordam'a sahip, türünün 'pîri' kitabı, sâdeleştirip, yeniden düzenleyerek, halkın hizmetine sunmak, gidişata bakılırsa,'elzem' bir eylemdir! Bu eylem de, sanırım yine, aydınlatmaya tutkun yayinevlerine düşüyor! Alâkalarına arz olunur!

Matematiğin B & Ü'sü

Toplumumuzun matematiği 03

Karan Keskinli

Bu üçüncü yazım. İnsan ilginç bir varlık. (Darwin'in *Türlerin Kökeni*'nde açıkladığı gibi) milyarlarca yıllık bir evrimin (*İnsanın Türeyişi*'nde anlatıldığı gibi) milyonlarca yıllık bir gelişimin ürünü. Anadolu grubu bana bu diziyi hazırlamamı önerdiğinde başarabileceğime pek inanmamış, kabul etmiş ama çok korkmuştum. İlk yazımda (*Bilim ve Ütopya*, Eylül 2006, Sayı 147) ne yazacağımı, nasıl yazacağımı yardım etmemiş olsalar da başaramayabilirdim de. İkinci yazıma (*Bilim ve Ütopya*, Ekim 2006, Sayı 148) yine Anadolu grubunun önerisiyle, Marx'ın *Kapital* I'ı özetlemeyle başladım ama, bunu toparlayamayınca bu çalışmaya devam edip "Aydınlarmız nerede, ne yapıyor?" başlığıyla becerebildiğime yazma kararı aldık. İkinci yazıyı bir taraftan yazıyor, bir taraftan da aynı doğrultuda daha neler yazabileceğimi not ediyordum. Sonuçta hem bu yazımı tamamladım, hem de yazabileceğim birçok yazıyı daha belirlemiş oldum. "Birçok köşe yazarı, her gün nasıl yazı yazabiliyor?" diye düşünürdüm. Düşünce üretmenin diyalektiği de bu olmalı: tamamlanmış her düşünce, ele alınmamış birçok düşünce doğuruyor. Her başarı başka başarılarla gebe. Bu sevinç ve coşku ile Marx'ın *Kapital* I'ine döndüm. Masamda bir tarafta Manfred Bey'in verdiği 1920 basımı *Das Kapital* (Sanırım daha çok yıllanmış kâğıt kokusundan güç almak için), diğer tarafta Sol Yazarları'ndan Alaattin Bilgi'nin çevirisi *Kapital*, Cilt I ve notlarım. Ben, benim anladığımı özetleyeceğim ve "Hiç anlamamışsın." deyip daha anlaşılır yazarları bekleyeceğim...

Karl Marx bize *Das Kapital* I'de ne diyor?(1)

Karl Marx birinci baskıya önsözde *Kapital*'in kendi içinde bir bütün olduğunu (bir ön bilgi gerektirmediğini) söyledikten sonra, ekliyor:

"Her başlangıç zordur, bu tüm bilimlerde geçerlidir. Bu nedenle birinci kısmın, özellikle de metanın (satılıp alınan malın) çözümlemesini (ayrımını) içeren kesimin anlaşılması en büyük zorluğu çıkaracaktır. Değerin özü ve değer büyüklüğünün çözümlemesini olabildiğince herkesçe anlaşılır biçimde ele aldım. Son şekileye para biçimi olan değer biçim çok yalın ve basittir. Buna karşılık, bu arada çok daha içerikli ve karmaşık biçimlerin çözümlemesini hiç olmazsa yaklaşık başarmış olan insan aklı, 2000 yıldan sonra zamandır bunları temellendirmeyi becerememiş. Niçin? Çünkü gelişmiş bir bütün olarak cisim, dsmın hücrelerinden daha kolay incelenebilir. Üstelik ekonomik biçimlerin çözümlemesinde kullanılabilecek, ne bir mikroskop, ne de kimyasal ayraçlar var. Her ikisinin görevini de soyutlama yeteneği yapmalı. Burjuva toplumu için emeğin ürününün meta biçimi veya metanın değer biçimi ekonomik hücre biçimidir..."

Marx böyle diyor. Ayrıca Kautsky'nin aktardığına göre Marx, eşinin *Kapital*'i okumak istediğini ama başlangıç kısmında bir türlü ilerleyemediğini söyleyen arkadaşı Kugelman'a aşağıdaki reçeteyi önermiş:

"Eşinize, önce okunabilecek bölümleri *İşgünü*, *Elbirliği* (co-operation), *el emeği ve makine ayrımı*, bunun sonunda da *ilkel sermaye birikimi* diye belirleyin".

Biz bu reçeteye de uymayacağız. Hücreyi, (anlamadan bile olsa) atomun kuarklarına kadar öğrenmek zorluğuna alışmış bir nesil olarak (yanlış yapmaktan da korkmadan) baştan başlayacağız. Ama adım adım, tane tane, becerebildiğimizce. Biz de Marx'ın önsözünün sonuna Dante'nin İlahi Komedisi'nden değiştirerek aldık,

Segui il tuo corso, e lascia dir la genti!

(Sen yoluna git, bırak onlar konuşsunt!) sözünü ilke edinelim.

Marx, birinci kitapta, 7 kısım, 25 bölümde *sermayenin üretim sürecini* açıklıyor, irdeleyor. (Biz 1920 Almanca basımını kullanıyoruz. Türkçe çevirisinden biraz farklı oluşu bundan.) İlk kısımda *Meta* ve *Para*'da ana kavramları, *ekonomik hücreleri* tanımlamış, irdelemiş, örneklemiş. (1920 basımında yaklaşık 100 sayfa.) Biz bu yazımızda bu birinci kısmın birinci bölümünü *meta* (45 sayfa) özetlemeye çalışacağız, örneklerimizi kendimiz uyduracağız.

Tanım 1) Meta: Öncelikle, gereksinimlerimizi karşılayan bizim dışımızdaki nesneler. Buradaki gereksinimimiz (besin maddelerinde, giysi vb de olduğu gibi) yaşamsal da olabilir, fantazilerimizin ürünü de. Ekmeğe, sağlığa zararlı olmasına rağmen sigara da, (tüketim toplumunun yönlendirmesinin etkisindeki bir birey için gerektiğinden) uzun, sıvı ayakkabı da bir gereksinim. Metanın gereksinimlerini (yiyecek maddelerindeki gibi) dolaysız, (buzdolabı, fırın, çamaşır makinesi gibi) dolaylı yoldan karşılaması veya (makinelere, tezgâhlar gibi) üretim aracı olması bir ayrım nedeni alınmayacaktır. Bir şeye meta diyebilmemiz için (yararlılık dışında), diğer metalarla değişiminin de söz konusu olması gerekir. (Parayı araya sokmamak için başlangıçta, alıp satılabilir olması gerekir demiyoruz.) Örneğin hava, kaynakları içilen su, bir köylü kadının kendi kırkıp, kendi eğirip, kendi ördüğü kazak yararlıdır ama, burada değişim söz konusu olduğundan meta değildir; birinin bir başkası için armağan olarak ördüğü kazak da.

Nesnelerin (yararlılıklarının (nitel özelliklerinin) ortaya çıkışı tarihi bir süreçtir; (nitel özellikleri yani miktarları ile ilişkili) değişimi ise ekonomik.

İlk tanım olarak metaı vermemizin nedeni, "*Kapitalist üretim tarzının egemen olduğu toplumların zenginliğinin muazam bir meta birikimi olarak kendini göstermesi.*"

Tanım 2: Kullanım değeri (worth): Yararlılığı, herhangi bir insan gereksinimini karşılama özelliği sonucu nesnenin kazandığı değer. Kullanım değerleri, toplumsal düzen türü ne olursa olsun, zenginliğin de maddi özüdür. Kapitalist toplumda ise değişim değerinin de maddi taşıyıcısı.

Değişim değeri (value): Karşılıklı değiştirilen iki metanın, bu değişimde eşdeğer addedilen miktarlarıyla orantılı değerleri. Metalar arasındaki bu eşdeğerlilik onların hep emek gücünün ürün oluşunun sonucu. Böylelikle değişim değeri için bir ortak birim bulmuş oluyoruz: adam-saat. Bir metanın değişim değeri,

o metaı elde etmek için gerekli emeğin adam-saat olarak ölçümü. Buradaki matematiksel sorun, emeğin adam-saat olarak ölçümünde. Bu birim emek, sahibinin çalışkanlığına göre değişecek. Bu sorunu çözmek için ortalama alıyoruz. (Soyut olarak) üretilen tüm metaların toplam miktarlarını, aralarındaki belirli değişim oranları aracılığıyla bir tek metanın miktarlarına dönüştürür ve tüm bu metaların üretimi için gerekli iş gücü miktarının karşılığı adam-saat toplamını, bu tek metanın hesaplanan miktarına bölersek, bu metanın (aralarındaki değişim oranları yardımıyla tüm diğer metaların da) birim değişim değerini adam-saat olarak buluruz. Tabii bu hesaplama uygulamada örneklem üzerinden yapılır.

Kullanım değeri, değişim değeri için bir etkindir ama kapitalist ekonomiye temel oluşturan değişim değeri. Bu nedenle bundan sonra yalnızca değer dendiğinde değişim değeri anlaşılmalı.

Şimdi söylediklerimizi örnekleyelim: Un değirmenden geldi, (buğday verip un aldınız, öyleyse elinizdeki un meta), suyu, tuzu satın alıyorsunuz. (Bunlar da meta. Kapitalizm her şeyi metalaştırıyor. Nedenini ileride göreceğiz.) Ama pişirip yediğinin ekmeği meta değil. Ekmeği satın alırsanız o da meta. Ekmeğin bir kullanım değeri var, karın doyuruyor. Satın aldığınızda veya komşunuza yumurta karşılığında verdiğinizde değişim değeri de söz konusu. "Ekmeğin değeri (yani değişim değeri) ne?" Bu sorunun basitçe yanıtı üç yumurta veya yüz gram şeker. Ama ekmeğin değerini adam-saat olarak hesaplamak istersek ayrıntılı bir hesaplama yapmamız gerekli. Toplumun seçiminde, buğdayın ekiminde, biçiminde, öğütülmesinde, suyun, tuzun temininde, hamurun karılmasında, ekmeğin pişirilmesinde, değirmene, fırına taşımalarındaki emeği adam-saat olarak belirlememiz ve bunları bir ekmeğin ölçüsüne dönüştürerek toplamamız gerekli.

Aynı metanın üretimi için gerekli emek zamanı sabit değildir, emeğin üretkenliği ile (ters orantılı) değişir. Üretkenliği değişim nedenleri ise uzmanlaşma, bilimin gelişimi ve bu gelişimin uygulamaya dönüşümü, üretimden toplumsal örgütlenmesi (eşgüdüm), üretim araçları, doğal koşullar, vb. Örneğin mevsime göre buğdayın, bir fıncındaki makineler, düzen ve çalışanların, beceri düzeylerine göre ekmeğin değeri değişecektir.

Yukarıda söylediklerimizi özetlersek, 1) (Ekonominin hücresi olan) meta, önce yararlı olmalıdır. (Buna kullanım değeri diyoruz.) Yararsız bir nesne, emek ürünü de olsa meta değildir, değersizdir. Yanmış ekmeği gibi. 2) Emek ürünü olmayan yararlı şeyler de meta değildir, değer taşımaz. Hava, (kaynaktan akan su, (serbest) çayır gibi. 3) Bir şey, yararlı ve insan emeği ürünü olmasına karşın meta olmayabilir. Bir kızın annesine ördüğü kazak gibi. Bir şeyin meta olması, (ekonomik) değerinden söz edilebilmesi için değişim yoluyla bir başkasına devredilmesi de gerekir.

Bir metanın kullanım değeri değerinin özü, (değişim) değeri değerinin büyüklüğüdür.

Tanım 3. (Meta gibi) emek de iki nitelikli. (Marx bunu ilk de-

fa kendisinin açıklayıp kanıtladığını söylüyor. [Zur Kritik der Politischen Oekonomie de]). Öncelikle emeğin yararlılığı söz konusu. Hamuru yoğurmada, ekmeği pişirmede harcanan emek yararlı bir nesnenin (ekmeğin) yaratıcısı. Buna (yararlı) iş (work) adını verelim. Ama farklı nitelikli metaların üretiminde farklı emekler var. Örneğin hamur yoğurup ekmeği pişirmekle, tavuk besleyip yumurta almak farklı işler. Bu emekteki farklılaşma bu emeklerle üretilenlerin değişiminin de nedeni yani metanın yaratıcısı. Kimse yumurtayı yumurtayla değişmez. Emeğin bu farklılığı onun ikinci niteliği. Bu yönüyle ona (iş değil) emek (labour) diyelim. Emeğin bu toplumsal ayrımı olmasaydı meta üretimi (ve değişimi) olmazdı.

Metanın ölçümünde olduğu gibi, emeğin ölçümünde de, yalın ortalama emek kavramından yararlanmalıyız. Her türlü üretici etkinlik bu yalın ortalama emeğin kendisi veya yüceltilmiş veya katlanmış biçimi. Örneğin herkes ekmeği pişirir ama Fatma abla bir başka pişirir. (daha iyi ve daha çabuk.)

Metalar ancak aynı toplumsalmı birim, insan emeği türünden, ifade edilebildikleri için değer kazanır; kullanım değeri toplumsal ilişki (değişim) nedeniyle değer dönüşür.

Metaların hepsinde ortak bir değer biçimini hepimiz bilmekteyiz: Para biçimi. Bu para biçimi nasıl oluşmuştur? Tekrar başa dönelim.

Tanım 4. 1 ekmeğ = 3 yumurta. Marx bu eşliğin iki tarafının farklı nitelikte olduğunu görüyor. 1 ekmeğin göreceli değeri, 3 yumurta eşdeğeri. Bu bağtımda biz ekmekten söz ediyoruz ve bunu yumurta yardımıyla yapıyoruz. Eğer eşitliği tersten yazarsak ekmeğin ve yumurtanın rolleri değişiyor. Buradaki değer biçimleri (göreceli ve eşdeğer biçimleri) önlerindeki niteliklerin sonucu değil. Genel değeri bağıntısı ekmeğ = yumurta biçiminde.

Böyle bir eşitliği yazabilirmiz için her iki tarafın aynı birimde olması da gerekir. Bu birim yalın, ortalama insan emeği. Nitelik farklı iki nesneyi eşdeğer kıldığımızda bunların içerdikleri insan emeğini eşdeğeri kılımsı oluyoruz. Ekmeği pişirmekle tavuk besleyip yumurta almak farklı somut işler ama birincisini ikincisiyle eşitlediğimizde ekmeği pişirmeyi de, her iki işte de ortak bir şeye, yalın insan emeğine indirgemiş oluyoruz.

Ek tanımlamalar. Marx büyük titizlikle kavramları birbirinden ayırmak için farklı terimler kullanıyor. Yukarıdakilerin (meta, kullanım ve değişim değeri, iş ve emek, göreceli değeri ve eşdeğer) dışında bunlarla ilişkili kavram ve terimleri şöylece sıralayalım:

1) Marx, bir tür soyutlama simgesi olarak biçim (Form) sözcüğünü kullanıyor. Doğal biçim, değeri biçimi, özdeğer biçimi, para biçimi... (Natural-form, wertform, Aequivalentform, Geldform.)

2) Marx'ın iş ve emek ile ilgili kullandığı terimleri sıralarsak, üretici etkinlik (produktive Tätigkeit), iş gücü (Arbeitskraft), emek ürünü veya maddeleşmiş insan emeği (Arbeitsprodukt, Gallerte menschlicher Arbeits), iş miktarı (Arbeitsquantum), iş süresi (Arbeitszeit), toplumsal iş bölümü, işlerin farklılaşması (gesellschaftliche Teilung der Arbeit).

3) Marx'ın meta ve değerle ilgili kullandığı diğer terimler:

meta nesnesi, değiştirilen nesne (warenkörper), değer ilişkisi değerlerin karşılaştırması, değer bağıntısı (wertverhaeltnis), değer ifadesi, karşılaştırılan değer (wertaussdruck), değer öz, değer nesnesi (wertsubstanz, wert-körper, wertding), değer alma, değer olarak var olma (wertsein, wertgegenstaendlichkeit), değer in büyüklüğü (wertgrösse).

Bu kavramları bizim ekme-k yumurta değişimiyle örnekleyerek açıklarsak, 1 ekme = 3 yumurta da,

1) yediğimiz ekme ve yumurta doğal biçim, bunların kullanım değerleri söz konusu. Ekme pişirmek ve tavuk besleyip yumurta almak üretici etkinlik (doğanın da yaptığı gibi maddeleri değiştirmek). Bu işleri yapanlar iş gücü oluşturuyor. Ekme ve yumurta emek ürünü. Yapılan işlerin (fiziksel de ölçülebilen) bir miktardan ve (zaman birimleri ile ölçülen) bir süresi var. Birinin ekme pişirip, diğerinin tavuk beslemesi toplumsal bir iş bölümü.

2) Bu kullanım değerlerinin (bununla farklı emek türlerinin) değişimi, ekme ve yumurtayı meta kılıyor. Değişilen ekme ve yumurta değer biçiminde ama bu değer ilişkisinde (ekme = yumurta da) 1 ekme ve 3 yumurta değer ifadelerini oluşturuyor. Ekme ve yumurta meta nesnesi, değer nesnesi. Ekme ve yumurta bu ilişki nedeniyle değer oluyor. Büyüklükleri, 1 ekme ve 3 yumurta...

Tanım 5: *x meta A = y meta B* yalın, tekil ve rastgele değer ilişkisi tüm değerleri için temel oluşturur. Buradaki iki kuptan biri (meta A), değeri değeri türünden ölçülen görelî değer, ikincisi (meta B), bu değer ifadesinin malzemesi olan eşdeğerdir. Bu değer ifadesindeki iki değer de, üretimleri için gerekli iş sürelerinin değişimi ile değişebilir ve bunun sonucu görelî değerde. Ama unutmamalı ki eğer her iki değer büyüklüğü de aynı yön ve aynı oranda değişirse görelî değer sabit de kalabilir.

Eğer değer ilişkimizi *1 ekme = 3 yumurta = 200 gr şeker = 50 gr peynir = ...* diye geliştirsek ve bunun genel biçimi olarak *x meta A = y meta B = z meta C = ...* yazarsak toplam veya genisletilmiş değer biçimini elde ederiz. Bu biçimde ilkini görelî değer, (her yeni bir meta eklendiğinde bir tane daha eklenecek olan) diğerlerini eşdeğer olarak da ele alabiliriz, bunları birbirinden ayırıp birçok yalın değer ilişkisi de elde edebiliriz.

Eğer hep ilki görelî değer olarak alınmış yalın değer ilişkilerini ters çevirerek,

$$\left. \begin{array}{l} 3 \text{ yumurta} = 1 \text{ ekme} \\ 200 \text{ gr şeker} = \\ 50 \text{ gr peynir} = \dots \end{array} \right\} \begin{array}{l} y \text{ meta B} \\ \text{veya genelde } z \text{ meta C} \end{array} \left. \right\} x \text{ meta A}$$

yazarsak genel değer biçimini elde ederiz. Bu değer biçiminde tüm metaların görelî değerleri yalın ve genel bir biçimde aynı meta ile eşdeğer kılınmış olmaktadır.

Yalın değer biçiminde değişim, rastgele iki meta arasında olmakta (emek ürünlerinin gelişigüzel değiştirildiği başlangıçta, örneğin iki köylü arasında). İkinci, toplam veya genişletilmiş değer biçiminde bir metanın değerinin kullanım değerinden farklılığı, daha açık görülmekte, çünkü bu biçimde örneğin yumurtanın değeri birden fazla biçimde diğer meta değerleriyle karşılaştırılarak kullanım değerinden ayrılmakta. Ayrıca burada

birden fazla metanın değer ifadesi de söz konusu değil, çünkü bir meta değer alındığında diğerlerinin hepsi eşdeğer. Bu genişletilmiş değer biçimi ancak bir metanın (örneğin yumurtanın) diğer tüm metalarla değişimine alışıldığında gerçekleşecektir. Yeni elde edilen genel değer biçiminde ise (kendisi dışı) tüm metalar (bir tür alemi) onlardan ayırt edilen bir meta türü ile ifade edilmekte. Böylece ayırt edilen bu meta (örneğin ekme) genel bir eşdeğer olmakta ve tüm diğer metalar (ekmeğe eşitlenmiş biçimiyle) yalnız (insan emeğinin ürünü olması nedeniyle) nitel eşit yani değer değil, artık aynı zamanda nicel karşılaştırılabilir değer büyüklüğü görünümü kazanmakta. (Örneğimizde 3 yumurta = 200 gram şeker = ...) Bu eşdeğer olarak ayırt edilen meta, artık, değiştirilmezse, genel toplumsal geçerlilik kazanmakta ve para işlevi görmekte, toplumsal bir tekel oluşturmaktadır. Tarihte bu özel konuma altın ulaşmış. Yukarıdaki genel değer biçiminde ekmeği görelî değerler listesine katar ve yerine eşdeğer olarak altını yazarsak aşağıdaki değer ifadesini elde ederiz.

$$\left. \begin{array}{l} 3 \text{ yumurta} = \\ 200 \text{ gr şeker} = \\ 50 \text{ gr peynir} = \\ 1 \text{ ekme} = \end{array} \right\} 0, 012 \text{ gr altın}$$

Bu değer ilişkisi bir öncekinden genelde farklı değil. Tek farklılık veya gelişme altının eşdeğer olarak kullanımına genelde alışılmış olması ve böylece altınla para biçiminin açıkça ortaya çıkması. Ayrıca bu değer ilişkilerini tek tek ele aldığımızda (3 yumurta = 0,012 gr altın gibi veya hatta 3 yumurta = 35 kuruş yazarak) fiyat biçimini elde ederiz.

Son olarak özetimizin özetini yaparsak,

1) Gereksinimlerimizi (bunlar ister doğa ürünü olsun, ister insan emeğinin katkısı bulunsun) bizim dışımızdaki nesnelerle karşıyoruz. (İster doğal, ister bizim uydurduğumuz yapay) gereksinimlerimizi (ister dolaysız, ister dolaylı) karşılayan bu yararlı nesnelerin bu özelliğinin adı kullanım değeri (Gebrauchswert, worth).

2) Üretim (yani insan emeğiyle nesnelerin gereksinimlerimizi karşılar, yararlı duruma getirilmesi) tüm insanlık tarihi boyunca var olan bir süreçtir. Kapitalizm ile buna katılan, bu yararlı nesnelerin değişimi. Burjuva ekonomisi bu değişimle, yararlı nesnelerin metalaşmasıyla başlıyor; Meta (Ware, commodity) burjuva ekonomisinin hücreci. Yararlı nesnelerin bu niteliğinin adı da değişim değeridir (Tauschwert, value).

3) Önce iki metayı değiştirerek, sonra bir metayı birçok farklı metaya değiştirerek, daha sonra değişik metalar ile değiştirilen belirli bir metayı diğerlerinden ayırarak para biçimine de, en sonunda her bir metayı, bu ayırt edilen meta ile eşdeğer kılarak fiyat biçimine de ulaşan burjuva ekonomisi.

4) Biz metaları değiştirdiğimizi söylüyoruz ama asıl değiştirdiğimiz onları yaratan farklı insan emeği. Biz ekme ile yumurtayı değiştirirken asıl değiştirdiğimiz ekme pişirme ve tavuk besleyip yumurta alma. Marx, metaların birbiriyle değiştirilerek toplumsal bir nitelik kazanmasını, farklı emek türleri ve

daha da açıkçası farklı üreticiler arasındaki toplumsal ilişkiyi yansıtan doğa üstü, sihirli bir ilişki olarak görüyor.

Kapital'in ilk 45 sayfası boyunca bizim Marx'tan öğrendiklerimiz bunlar. Ama Marx bunu inanılmaz bir bilgi ve dil zenginliği içinde sunuyor. Marx, ekonomi üzerine kendisinden önce yazılanları ayrıntılı incelemiş, çözümlenmiş ve düşünülen hataları tekrarlamamak için çok titiz davranıyor, çok geniş bilgisi nedeniyle ekonomi dışı örneklerini çok değişik bilgi dallarından seçiyor. Bu da onu izlemeyi, anlamayı zorlaştırıyor. Dip notları bile çok yoğun bilgi içeriyor. Örneğin,

1) (2. basıma ek dipnot 30) *"Son zamanlarda yaygın gü-lünç bir önyargı, doğal olarak gelişmiş ortak mülkiyet biçiminin Slavlara, hatta yalnızca Ruslara özgü bir biçim olduğudur. Bu, Romalılarda, Germanlarda, Keltlerde kanıtlayabildiğimiz bir il-kel formdur; bugün bile Hindistan'da, kalıntı halinde de olsa, değişik biçimlerine rastlanmaktadır..."*

Atatürk döneminde devletçilikle (Atatürk'ün kendi gazetesi *Hakimiyet-i Milliye*'deki 16 Ekim 1920 tarihli makalesindeki te-ririyle *Türk Komünizmi*yle) hem ekonomik, hem toplumsal na-sıl ilerlediğimizi unutan (*Kurtuluş Savaşı'nın İdeolojisi/Hakimi-yet-i Milliye* yazılarını okumamış) ama yine de bugünkü liberal ekonomiden bireysel pay sağlamayan, beklemeyen, (Yılmaz Dikbaş'ın terimiyle) vatanın satılmasına, emperyalistlerin kom-şularımıza saldırısına karşı çıkan aydınlarımızın bilmesi, irde-

lemesi gerekli bir konu.

2) Marx bu ilk bölümde (45 sayfada) bile dipnotlarında bir çok ekonomist (Nicolas Barbon, John Locke, Pietro Veri, Adam Smith, S. Bailey, B. Franklin, J. Broadhurst, P.J. Proud-hon, F.Galiani, D. Ricardo, D. de Tracy, J.B. Say, W. Petty'yi) irdeleyip eleştiriyor. (Kapital I'de toplam iki yüzden fazla yaza-rın çalışmalarını, bunun yanında birçok resmi yayınları, birlik yayınlarını, gazete ve dergileri.)

Bilginin bilime dönüşmesi için nedenli çok emek gerektiğini unutup, kendini kolayca bilim adamı olarak adlandıran aydınlarımız için bir örnek.

3) Marx, çok şey söylüyor, çok şey düzeltiyor, çok ayrıntılı anlatıyor. Ama buna rağmen bazen o denli keskin ve bunun sonucu o denli kolay anlaşılır ki. Örneğin (Dipnot 33'de) *"Eski Grek ve Romalılar yalnızca soygun yoluyla yaşadılar derken gerçekten şaka yapıyor olmalı. İnsanların yüzlerce yıl soygun-la yaşayabilmesi için ortada daima soyulacak bir şeylerin ol-ması veya soyulan nesnelerin sürekli kendilerini üretmesi ge-rekli. Bu nedenle Grek ve Romalıların da bir üretim süreci, (bu-günün dünyasında burjuva ekonomisinin karşılığı) dünyaları-nın maddi temellerini oluşturan bir ekonomileri olmalı ..."* çok açık değil mi?

Biz de ekonomi politik uzmanı olmayan, bizim gibi okur-larımıza Marx'tan bazı bir şeyler aktarabildik mi?

15-16-17 ARALIK

Kaynak Yayınları Kadıköy Kitap Fuarı'nda

Caddebostan Kültür Merkezi No:29 Caddebostan - Kadıköy / İSTANBUL

PANEL

Ermeni Belgeleri Işığında Ermeni Sorunu

Yöneten : Doç. Dr. Cüneyt AKALIN

Konuşmacılar: Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK

Marmara Üniv. Atatürk Eğitim Fak. Öğretim Üyesi

Dr. Orhan KOLOĞLU

Tarihçi - Yazar

Mehmet PERİNÇEK

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma Görevlisi

17 Aralık 2006

Saat: 14.00 - 15.30

İMZA GÜNLERİ

Muazzez İlmiye Çığ
15 Aralık Cuma Saat: 15.00

Adnan Akfırat
15 Aralık Cuma Saat: 13.00

Doğu Perinçek
16 Aralık Cumartesi Saat: 14.00

Emcet Olcaytu
16 Aralık Cumartesi Saat: 14.00

Mehmet Perinçek
17 Aralık Pazar Saat: 16.00

Cüneyt Akalın
17 Aralık Pazar Saat: 16.00

Orhan Koloğlu
17 Aralık Pazar Saat: 16.00

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde, eğlenceli zekâ oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıraklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında, zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan üç okurumuza Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Zeki Sarhan'ın *Mehmet Akif* adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Aralık 2006 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Kasım ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurumuz Dinçer Özbey, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Sinan Onuş'un *Parola: İnkılap* adlı kitabını kazandı. Kendisini tebrik ediyoruz.

Çıraklık Sorusu

6 tane yüz YTL, ilk üçünün tura tarafı diğer üçünün de yazı tarafı yukarı gelecek şekilde yan yana diziliyor. Bu dizilişi, yan yana olan para çiftlerini alt-üst ederek, yalnızca üç hamlede, yazı-tura-yazı-tura-yazı-tura dizilişi haline, nasıl getirirsiniz?

Kalfalık Sorusu

Ahmet, Bekir ve Cemal aynı apartmanın bir katında, yanyana olan dairelerde oturmaktadır. Bu üç kişi ile ilgili özellikler şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1) Her birinin bir kedisi veya bir köpeği var.
- 2) Her biri ya çay ya kahve içiyor.
- 3) Her biri ya puro ya da bira içiyor.
- 4) Ahmet, puro içen adamın yan komşusudur.
- 5) Bekir, köpeği olan adamın yan komşusudur.
- 6) Cemal, çay içen adamın yan komşusudur.
- 7) Pipo içen çay içmiyor.
- 8) Kedisi olanlardan en az biri pipo içiyor.
- 9) Kahve içenlerden en az biri pipo içiyor. Bir adam için, "puro içen", "köpek sahibi" vb. gibi sıfatlardan ikiden fazlası geçersizdir.

Orta dairede kim oturuyor?

Ustalık Sorusu

Amazon'un derinliklerinde keşfettileri bir tapınakta buldukları bir pişmiş kil tableti okuyan arkeologlar, burada yazılı olan metnin bir matematik problemi oldu-

Bir Hitit kil tableti.

ğunu anlatıyorlar. Bu problemi günümüz matematiğinin kavramları ile ifade ettiklerinde şöyle bir sonuç ortaya çıkıyor;

$$5x^2 - 50x + 125 = 0: x = 5 \text{ veya } x = 8.$$

5 sayısının denklemin bir kökü olduğu anlaşılıyor. Ancak 8 sayısı bir zorluk yaratıyor gibi. Bu sayının da denklemin diğer kökü olduğunu ve bu tableti yazanların, bizim gibi el parmaklarının sayısına dayanan bir sayı sistemini kullandıklarını varsayarak, bu matematiği yaratırların kaç parmağı vardı acaba?

Ekim ayı cevapları

Çıraklık Sorusu

Ayı, beyaz renkli bir kutup ayısıdır. Ayının yaptığı turun son ayağı turun ilk ayağına diktir. Öte yandan, ayı ininden çıktığında güney yönüne bakıyordu ve inine geri döndüğünde yine güney yönüne bakmaktaydı. Bu durum yalnızca kuzey kutbunda olur.

Kalfalık Sorusu

v akıntının ortalama hızı olsun.

$V = 13,5$ km/saat, teknenin durgun sudaki hızı olduğuna göre, teknenin akıntıya karşı giderken hızı $(13,5-v)$ ve akıntı yönünde giderken hızı ise $(13,5+v)$ olacaktır.

Boğaz akıntısının Beykoz-Eminönü yönünde olduğunu

göz önüne alarak, gidiş ve dönüş yollarının eşitliğinden, aşağıdaki eşitliği yazabiliriz;

$$(13,5+v) \times 1 \text{ 8/60} = (13,5-v) \times 1 \text{ 16/60}$$

$$\text{veya } (13,5 + v) \times 68 = (13,5 - v) \times 76$$

Bu denklemin çözümü olarak $v = 3/4$ km/saat elde edilir.

Ustalık Sorusu

Doğru çalışan bir saatte, akrep ve yelkovan her 65 5/11 dakikada üst üste çakışır. Meydan saatinin akrep ve yelkovanı ise her 65 dakikada bir üst üste çakışmaktadır. Dolayısıyla, saat yanlış çalışmakta ve her 65 dakikada 5/11 dakika ileri gitmektedir.

Bir günde ise, $((24 \times 60)/65) \times (5/11) = 1440/143$ dakika (yaklaşık 10 dakika) ileri gider.

Yazmalı satranç ve Alexander Alekhine

Günümüzde giderek popüler bir hal almaya başlayan yazışmalı satrançla, eski Dünya Satranç Şampiyonlarından Alexander Alekhine'nin (31 Ekim 1892-24 Mart 1946) yoğun bir şekilde uğraştığını pek çok satrançsever bilmez. Alekhine özellikle çocukluk ve gençlik dönemlerinde (10-16 yaş arası) birçok yazışmalı parti oynamıştır. 1900'ü yılların başında dönemin posta hizmetleri de göz önüne alındığında Alekhine'nin ne kadar büyük bir sabıra ve satranç sevgisine sahip olduğu kolayca anlaşılmaktadır. Oysa günümüzde yazışmalı satranç internet ortamında webserverler üzerinden daha kolay ve kontrollü şartlarda oynanmaya başladı.

Bugün Yazışmalı Satranç database'lerine girmiş Alekhine'e ait 89 oyun yer almaktadır. Aşağıdaki oyun Tim Harding'in "50 Golden Chess Game-More Masterpieces of Correspondence Chess" adlı eserinde berabere bitmesine rağmen en iyi oyunlardan biri olarak gösterilmiştir. Alekhine bu yazışmalı oyunu oynadığı zaman henüz 13 yaşında olup oyun 10 ay sürmüştür.

Beyaz: Alexander Alekhine

Siyah: V. Zhukovsky

16 th Shakmatnoe Obozrenie Turnuvası, 1905-1906

C39: Şah Gambiti (Kieseritsky gambiti)

1.e4 e5 2.f4 exf4 3.Af3 g5 4.h4 g4 5.Ae5 Af6 6.Fc4! d5 7.exd5 Fd6 8.00?! 9.Fh4 g5 10.Fg3 Fg4 11.h3 Ah5 12.Şh1

Fxe5 9.Ke1 Ve7 10.c3 g3! 11.d4 Ag4 12.Ad2 Vxh4 13.Af3 Vh6! 14.Va4+ Fd7 15.Va3 Ac6! 16.dxc6 Fxc6 17.d5 Fxd5?! 18.Fxd5 Vb6+ 19.Ad4 000 20.Kxe5! Kxd5?! 21.Kxd5 Vh6 22.Af3! Af2 23.Şf1 Ke8! 24.Fxf4? (24.Ke5!) 24...Vh1+! 25.Ag1 Ag4 26.Kh5?! Vxh5 27.Ah3 Vb5+? (27...Af2!) 28.Şg1! Vb6+ 29.Şh1 Af2+ 30.Axf2 Vxf2! 31.Fxg3 Vxg3 32.Vxa7 Ke1+ 33.Kxe1 Vxe1+ 34.Şh2 Ve4 35.Va8+ Şd7 36.Vg8 Vh4+ 37.Şg1 Ve1+ 1-0

Genç Alekhine'in oynadığı bazı yazışmalı oyunları yorumsuz olarak aşağıdadır.

Beyaz: Alexander Alekhine

Siyah: Gottesman, L

Shakmatnoe Obozrenie Turnuvası, 1902

D30: Vezir gambiti

1.Af3 d5 2.d4 Af6 3.c4 e6 4.e3 c5 5.dxc5 Fxc5 6.cxd5 exd5 7.Fb5+ Fd7 8.Fxd7+ Vxd7 9.Ac3 Ac6 10.Vc2 Ab4 11.Ve2 Vf5 12.00 00 13.a3 Aa6 14.Vb5 Ve6 15.Kd1 Kf8 16.b4 Fb6 17.Fb2 Ae4 18.Axe4 dxe4 19.Ag5 Vg6 20.Ah3 Kd8 21.Af4 Vg4 22.Kxd8+ Kxd8 23.h3 Vd7 24.Ve5 f6 25.Vxe4, 1-0

Beyaz: Alexander Alekhine

Siyah: Antushev, S

Shakmatnoe Obozrenie Turnuvası, 1903

C78: İspanyol Açılışı

1.e4 e5 2.Af3 Ac6 3.Fb5 a6 4.Fa4 Af6 5.00 b5 6.Fb3 Fc5 7.d3 d6 8.Fg5 h6

9.Fh4 g5 10.Fg3 Fg4 11.h3 Ah5 12.Şh1 Axb3+ 13.fxb3 Fh5 14.Axe5 Axe5 15.Vxh5 Kh7 16.c3 Fb6 17.d4 Ac4 18.Ad2 d5 19.Axc4 dxc4 20.Fc2 Ve7 21.e5 Kg7 22.e6 000 23.Kxf7 Vd6 24.Vf3 c6 25.Ff5 Ke8 26.Kd7 Vd8 27.Vxc6+ Fc7 28.e7, 1-0

Beyaz: Alexander Alekhine

Siyah: Manko, VM

16 th Shakmatnoe Obozrenie Turnuvası, 1905

C25: Viyana Gambiti

1.e4 e5 2.Ac3 Ac6 3.f4 exf4 4.Af3 Age7 5.Fc4 Ag6 6.d4 Fb4 7.00 Fxc3 8.bxc3 00 9.Ae1 Ve7 10.Ve2 d6 11.Fxf4 Axf4 12.Kxf4 Vg5 13.Vd2 Vh5 14.Kb1 a6 15.Af3 h6 16.Ah4 Ad8 17.Axf5 Fxf5 18.exf5 b5 19.Fb3 c6 20.h4 d5 21.Ke1 f6 22.Ke7 Af7 23.Ve1 Ag5 24.g4, 1-0

Beyaz: Alexander Alekhine

Siyah: Kuprianov, V

C33: Şah Gambiti

1.e4 e5 2.f4 exf4 3.Fc4 Af6 4.Ac3 Ac6 5.Af3 Fb4 6.00 d6 7.Ad5 Axd5 8.exd5 Ae7 9.d4 00 10.c3 Fa5 11.Fxf4 h6 12.Vd2 Şh7 13.Kae1 c6 14.dxc6 bxc6 15.Fd3+ f5 16.Ag5+ Şg8 17.Ae6 Fxe6 18.Kxe6 Fc7 19.Fxh6 gxf6 20.Vxh6 Kf7 21.Fxf5 Kg7 22.Kxe7 Vxe7 23.Fe6+, 1-0

Geçen sayının yanıtları

Geçen ay sorduğumuz sorulara doğru yanıt vererek Encyclopaedia of Chess Openings'in A cildi 2. baskısını kazanan okurumuz Ankara'dan Nazmi Can Doğan olmuştur. Kendisini kutlarız. Geçen sayımızın çözümleri aşağıdadır:

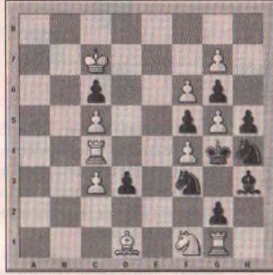
1. Ag5 Khg7 2. Axb6 Kxb6 3. Af7#
1. Af8 Fe3 2. Ae4+ Şh4 3. Ag6#
1. Kg6 d2 2. Vxd5 Şxd5 3. Kxd6#
1. Fh8 Şa7 2. Va1 Şb7 3. Vg7#
1. d8=F Şd6 2. c8=K Şe6 3. Kc6#
1. d8=V Şe5 2. c8=A Şe6 3. Vd6#
- Diyaqramda meydana gelen teknik bir hata nedeni ile bu soru iptal edilmiştir.
- 1.000 Şxa7 2. Kd8 Şxa6 3. Kd7 Şxa5 4. Kd6 Şa4 5. Kd5 Şxa3 6. Kd4 Şa2 7. Ka4#

Ödüllük problemler

Bu ayki ödüllük problemler köşemizde Encyclopaedia of Chess Openings'in (ECO-Açılışlar Ansiklopedisi) B cildinin orijinal 3. baskısını hediye edeceğiz. Sicilya, Caro-Kann, Pirc, Alekhine, İskandinav açılışların incelendiği eserin piyasa fiyatı 60 YTL civarındadır. Okurlarımızın aşağıda sorulan 7 adet sorunun (5 problem+2 etüd), yanıtlarını isim ve adresleri ile birlikte en geç 17 Aralık 2006 tarihine kadar fm.akdag@superonline.com adresine göndermeleri gerekmektedir. Daha sonraki aylarda ise sırasıyla C, D ve E ciltlerinin orijinal 3. baskıları hediye olarak verilecektir.

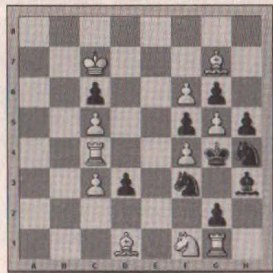
İlk 5 soru Ralf Kratschmer'in nefis bir kompozisyon kurgulaması ile ilgili. Satrancın sanatsal ve estetik yönünün göstermesi bakımından oldukça başarılı bir çalışma. İlk 5 soruda beyazın sadece g7 karesinde bulunan taşı sırasıyla piyon-at-fil-kale-vezir şeklinde giderek güçlenip değişmesine rağmen, mat eden hamle sayısı ters orantılı olarak sırasıyla 2-3-4-5-6 hamleye kadar çıkmakta.

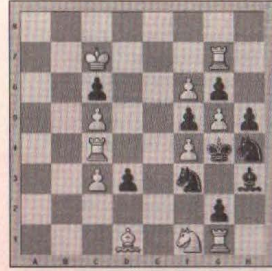
Soru 1: Beyaz oynar, 2 hamlede mat eder.

Soru 2: Beyaz oynar, 3 hamlede mat eder.

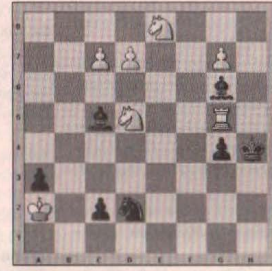
Soru 3: Beyaz oynar, 4 hamlede mat eder.

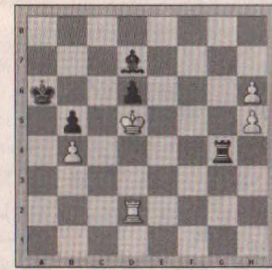
Soru 4: Beyaz oynar, 5 hamlede mat eder.

Soru 5: Beyaz oynar, 6 hamlede mat eder.

Soru 6: Beyaz oynar, kazanır (Korolikov 1937).
Aman dikkat final pozisyonunda büyülenebilirsiniz.

Soru 7: Beyaz oynar, kazanır (Troitzky 1924)

Ö d ü l l ü S ö z c ü k B u l m a c a s ı

SOLDAN SAĞA

1) İstanbul isimli şiirinde "İstanbul / Çağların görmekten korktuğu / Düşür" diyen 1931 yılında doğmuş, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Kültür Bakanı, eski büyükelçi, "Canevi", "Uzak Ağıt", "Kahramanlar ve Soyutlar" isimli betikleri üretmiş şair, yazar, çevirmen ve akademisyenimiz.

2) Yaptırlarında insanı konu edinen 1944 yılında doğmuş fotoğraf sanatçımız. - Bir meslek için gereken okul eğitimi görmeyen kendini yetiştirmiş kimse.

3) Koyun, keçi ya da inek sütünden yapılan bir İtalyan peyniri. - Bilardo oyununda kullanılan değnek.

4) "Sabırla gönül dardına derman ... umma" (Hoca Dehhani). - Kimi Türk lehçelerinde "ağa" yerine kullanılan sözcük. - Argo da yakın dost, arkadaş.

5) Fizikte, bir cisim üzerine uygulanan bir newtonluk gücün uygulama noktasını, kendi doğrultusunda bir metre yer değiştiren iş birimi. - Mitolojide, Dionysos'la Ariadne'nin oğlu sayılan ve çömlekçilik sanatının kurucusu olan efsanelik kişi. - İstatistikte bir grupta en çok rastlanan değer.

6) ilaç. - Kentsel. - Kinayeli.

7) Franz Kafka'nın bir romanı. - Fayda, kazanç. - Türkiye'nin ilk deniz araştırma gemisinin adı.

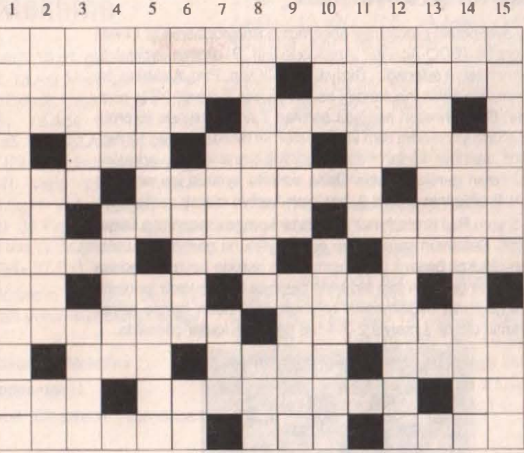
8) Parola. - Kaynağı mitoloji çağlara dayanan kırılgı bir çalgı. - Söylev.

9) Değeri 1000 vat olan güç birimi. - Bir yere sürtünce ya da ayakla çiğnendiğinde sesler çıkaran bir eğlence fişegi.

10) Kasık. - Eskiden toprak ürünlerinden onda bir oranında alınan vergi. - İneğin, sütten kesildikten sonra bir yaşına kadar olan yavrusu.

11) Bir tembih sözü. - Halk dilinde uyku ya da hastalık nedeniyle söylenmek, sayıklamak.

12) Eski dilde iyimser. - Halk dilinde; topraktan çiçek çıkarmakta kullanılan sopanın ucundaki sivri demir. - Yemen'de yetişen, iyi nitelikli ve kokulu kahve.

YUKARIDAN AŞAĞIYA

1) Gerçeküstü çalışmalarının yanı sıra Doğu ile Batı'nın sentezini eserlerine yansıtan kadın ressamımız.

2) Japonya'da bir yanardağ. - Tatlı, tuzlu, ekşi ve acı tatlar dışında kalan beşinci tat. - Bir nota.

3) Bir mikroskop camı. - Din işlerini devlet işlerine karıştırmayan.

4) Anahtar, açkı. - Argoda ilgileri şaşırtmak, onların nasıl davranacaklarını ya da ne diyebileceklerini anlamak ereğiyle gerçek olmayan bir haber çıkarmak, yaymak.

5) Yumuşak çelikten yapılmış ve üzeri kalayla kaplanmış ince sac. - Güneydoğu Anadolu'da yetiştirilen bir koyun ırkı.

6) Slovenya'nın plaka iml. - Jüpiter gezegeninin bir uydusu. - Tarla sınırı.

7) Eski Filistin'de bir kent. - Yunan mitolojisinde savaş tanrısı. - "Trenin ... Saatidi" (Heinrich Böll'ün bir betiği).

8) Yönetmenliğini Yavuz Özkan'ın yaptığı bir film. - Özgür davranışlı ve güzel, canlı, neşeli ve işveli kadın.

9) Hazreti Nuh'un oğlu Sam'dan ve onun soyundan türediklerine inanılan, beyaz ırklı Arapça, Asurca, İbranice ve Habeşçe konuşan bunların toplandığı kol. - Ele avuca sığmaz, kendini eğlenceye, çapkınlığa vermiş olan.

10) Elektrik akımı taşıyan tel ya da kablo sistemi. - Halk dilinde; sac üstünde pişen yufkayı çevirmeye yarayan yassı, tahta aygıt.

11) Hekimlikte; görmede hiçbir bozukluk olmadığı halde okuma yetisinin yok olması. - Telli bir çalgı.

12) Uzakdoğu'da yetişen amerikanelmasından elde edilen reçine. - Kırılmış taşları döşeyip üzerinden silindir geçirilerek yapılan yol.

13) Eski adı Birmanya olan Asya ülkesi. - "...ya Mektuplar" (Bekir Coşkun'un bir betiği).

14) "Selvi Boylum ... Yazmalım" (Yönetmenliğini Atıf Yılmaz'ın yaptığı bir film). - Herhangi bir amaç için çevreyi dolaşarak pek belli etmeksizin gözden geçirme.

15) Amonyak tuzu. - Doğu Karadeniz bölgesine özgü küçük tekne.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	A	T	A	O	L	B	E	H	R	A	M	O	Ğ	L	L
2	Y	O	R	T	S	A	V	U	L	A	R	E			
3	D	R	A	M	M	I	L	E	L	A	R	Y	A		
4	I	T	N	A	P	T	A	H	T	A	K	A	L	E	
5	N	Ü	K	E	M	A	H	A	G	M	A	R			
6	B	K	K	G	E	Ü	Y	L	A	Ş	G	O			
7	O	M	A	C	A	I	P	S	I	L	E				
8	Y	A	S	A	S	I	N	O	K	A	R	I	N	A	
9	S	K	A	O	R	D	P	Z	R	C	R				
10	A	L	I	S	A	N	E	R	M	E	N	E	K		
11	N	E	O	N	K	A	N	T	O	T	U	R	A		
12	S	T	I	L	E	R	E	M	A	R					

Kasım sayımızın bulmaca yanıtları

Kasım ayı ödüllü bulmacamızı doğru yanıtlayan okurlarımızdan Şükran Arslan (Bodrum), Osman Nuri Gökçe (İzmir), Tarık İnam (İzmit) Kaynak Yayınları'nın yayımladığı A. France'nin Tanrılar Susamışlardı adlı kitabını kazandılar.

Aralık ayı ödüllü bulmacamızı çözecek okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz 3 kişi, Kaynak Yayınları'nın yayımladığı Y.Y. Lansere'nin Ankara Yazı/ Bir Sovyet Sanatçısının 1922 Yılı Notları ve Resimleri adlı kitabını kazanacaklar.

Yanlış

kararlar da yol gösterici

olabilir!

Ama araştırmalara kıyasla maliyetleri çok büyük...

Araştırma Hizmetleri

Tüketici davranışlarını, eğilim ve isteklerini belirlemeye yönelik pazar araştırmaları, müşteri memnuniyeti ve marka bilinirliği için araştırmalar; sosyal ve siyasal araştırmalar, yerel yönetimler için araştırma hizmetleri...

Ajans Press, kurumsal ciddiyeti ve uzman ekibiyle emrinizde. Stratejik karar süreçlerinde doğru ve güvenilir veriler elde etmek için bu güçten yararlanın. Türkiye'yi avucunun içi gibi tanıyan profesyoneller sizi doğru tekniklerle doğru sonuçlara ulaştırmaya hazır.

Oya Sokak No:3 Esentepe, 34394 İstanbul
Tel: 0212 272 04 04 (pbx) - Faks: 0212 272 04 00 - www.ajanspress.com.tr

**Kanser Tedavisinde Dünyanın İlk
“Gen Tedavi Ürünü”**

GENDICINE **TÜRKİYE’DE**

Sağlıklı insan hücresinde kanser gelişmesi durumunda hücreyi bloke eden p53 genini içeren GENDICINE, 2003 yılının Ekim ayında ÇİN DEVLET GIDA VE İLAÇ İDARESİ (SFDA) tarafından baş-boyun squamöz hücreli kanserlerinin tedavisinde kullanılmak üzere ruhsatlandırıldı.

Dünyada ticari kullanıma sunulan, gen tedavisi ürünü ruhsatlandırılmış ilk kanser ilacı olan GENDICINE ile Çin’de tedavi edilen hastaların sayısı 2006 yılının sonunda 50.000 olacak. Batı ülkelerinden yüzlerce hasta Beijing’de GENDICINE ile tedavi edildi.

İnternet sitemizi ziyaret ederek bu önemli ilaç ve tedavi programı hakkında ayrıntılı bilgi alabilirsiniz.

Türkiye’den Çin Halk Cumhuriyeti’ne hasta transferi programına 1 Kasım 2006 tarihinde başlamıştır.

Müracaat ve ayrıntılı bilgi için :

Avrasya Biyoteknoloji Ürünleri ve İlaç A.Ş.

Dr. M. Kürşat BOZKURT – Hakan TÜJEN

Tel. / Fax: 0 212 423 53 08 - 0 532 792 98 30

www.gendicineturkiyede.com

İnternet sitemize ücretsiz olarak kayıt olarak her türlü bilgiye ulaşabilirsiniz.